

Правда

Р. Г. Бенсон: ВОЛОДАР СВІТУ. Повість. — В. Маковський: ЧОРНА КОРШИМА. Оповідання. — Митроп. Максим: ПРАВА УКРАЇНСЬКОЇ ПОМІСНОЇ ЦЕРКВИ. Інтерв'ю. — І. Добрачинський: СТРАШНИЙ ПАПА. — Й. Мацневич: КОНТРА. — Ол. Мох: З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛ. ПРЕСИ. — Ф. Грабер: ЗУСТРІЧ З МИТРОП. Й. СЛИМ У СИБІРІ. — Я. Чумак: ВАЖКО ПОРАНЕНА ЦЕРКВА. — ПРИГОДИ, МУДРІСТЬ І ЖАРТИ ЄПІСКОПА Ф. ШІНА. — М. П.: ВІЙНА З МОГИЛОЮ ШЕВЧЕНКА. — Гр. Лужницький: З ДІЯЛЬНОСТІ "ДРУКАРСЬКОГО ЧОРТИКА". — В. Ленчик: УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ І БІБЛІОТЕКА У СТЕМФОРДІ. — Й. Жан: ЗІ СПОМИНІВ. — Ю. М. Терлецький: — СВ. ЮР ГОРИТЬ! — І. Нелли: МОВНИЙ КУТОК. — З БРАЗИЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ.

1-2 (17-18)

ВЕСНА-ЛІТО Р. Б. 1973

ПРАВДА

Рік V-ий

ВЕСНА-ЛІТО

Число 1-2 (17-18)

Журнал присвячений українській християнській культурі та розвазі.

Видає Українське Видавництво "Добра Книжка"

6 Черчил вул. — Торонто, Онт., Канада

Редакційна Колегія:

Михайло Лотоцький, Олександр Мох, Ярослав Чумак.

Річна передплата \$6.00

Адресувати листи й чеки на:

ALEXANDER MOCH — 6 Churchill Ave., Toronto, Ontario M6J 2B4, Canada

БУДІВНИЧІ ЖУРНАЛУ

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖУРНАЛУ "ПРАВДА" ПРИСЛАЛИ:

По \$650.00: Василь Курілик, Торонто.

По \$108.00: Володимир Лотоцький, Ардмор.

По \$50.00: о. П. Г. в М., Осип Ільків, Чікаго.

По \$25.00: Марія і о. Головінські, Філадельфія.

По \$20.00: о. Рафаїл Мельник ЧСВВ, Мондер, о. д-р Дмитро Блажейовський, Тексас, о. Н. Н. в Н.

По \$16.00: Д-р М. Кухаришин, Монреаль, о. Іван Шевців, Лідкомб.

По \$14.00: Семен Мельник, Гобокен.

По \$13.00: Іван Кузь, Пасейк

По \$12.00: Юліан Яворський, Торонто.

По \$10.00: Петро Стригаченко, Рочестер, д-р Володимир Чума, Філадельфія, Михайло Мирош, Джексон Гейтс, Андрій Гарасимович, Симко, о. Денис Кульчицький, Кріфтель, о. Лев Ліщинський, Амстердам, о. Г. Миколів, Саскатун.

По \$9.00: Микола Лавришин, Торонто.

По \$8.00: Василь Войтович, Н. Бателфорд.

(Продовження на 3 стор. обкл.)

**ЦІНА ЦЬОГО — ЗБІЛЬШЕНОГО — ПОДВІЙНОГО
ЧИСЛА \$3.50**

**До чеків з-поза Канади просимо додати 30 центів
на кошти вимінн.**

**До Українського Видавництва "ДОБРА КНИЖКА"
на руки ред. Олександра Моха
Торонто, Онт. — вул. Черчила ч. 6**

**Mr. Alexander Moch — 6 Churchill Ave., Toronto M6J 2B4
Canada**

Г У Т В І Д Т Я Т И

- Прошу вислати мені дальші числа журналу "Правда", як тільки вони появляться друком.
- Ось тут пересилаю Вам \$..... як передплату за "Правду" на 197... рік (та додаю 30 ц. на оплету чека).
- На пресовий фонд додаю \$.....
- Замовляю ще примірників числа та долучу:о за них \$.....
- Прошу вислати це число як дарунок від мене (на що висилаю тут \$.....) на адресу (по-англійськи):

.....
.....
.....

- Прошу вислати по одному примірникові — на пробу — на такі адреси моїх добрих знайомих:

.....
.....
.....

- Подаю тут адреси моїх знайомих Українців, яким добре було б вислати Ваш журнал на пробу:

.....
.....
.....
.....
.....

----- дня ----- 197 -----

Підпис і точка адреса (з "зипкодом"):

- Осібним листом подаю тут свої думки про Ваш журнал та мої поради Вам.
 Замовляю у Вас такі книжки (вистачить подати число з каталогу, що надрукований у цьому числі):

Тут відповісти

ДО НОВИХ І СТАРИХ ЧИТАЧІВ

ДОРОГІ ПРИЯТЕЛІ І ЧИТАЧІ "ПРАВДИ"!

У 1969-му році розпочали ми видавати "Правду", журнал "присвячений українській християнській культурі і розвазі". Трохи оригінальних речей, трохи вибраних з інших журналів чи газет, що дає в сумі журнал у роді "Рідерс Дайджест" чи "Авслезе". Коли це порівняння декому не подобається: рід староруських збірників "Пчела", чи чогось подібного. Дехто з погордою відкинув "Правду", бо вона "має вигляд календаря-альманаха". Але це саме наш намір, щоб вона так виглядала, бо інакше її не будуть читати. А коли журналу не читають, то на що він здався?

Щоб збільшити коло читачів, містимо в кожному річнику "Правди" якусь "сенсаційну" повість. Досі були це переважно пригодницькі, а то й кримінального жанру повісті. А в п'ятому річнику даємо нову "сенсацію": повість про прихід Антихриста в наших часах. Ця повість написана в 1907 році. А проте відкрив у ній автор пророко суспільні й релігійні напрями, які сповняються саме на наших очах. Слідкуйте за тим, як це було можливе випроорокувати про те все 65 років тому, коли щойно два роки пізніше повісти появилися перші літаки!

Але "Правда" витворила собі вже за тих чотири роки чималий гурт щирих читачів-приятелів-передплатників, які нарікають на "Правду" за те, що вона так рідко виходить. Отже ми розіслали були з останнім числом (15-16) відозву: Нехай знайдеться серед нашої громади 35 меценатів по \$100.00 на розбудову "Правди", щоб вона виходила не 2, а 4 рази в рік. Перший дарував на цю ціль п. Василь Курилик, відомий маляр. Дарував свій образ п. н. "Зимно", який ми продали за \$650.00. У сліди цього нашого мистця-християнина вступають помалу інші, як про те свідчить рубрика "Пресового Фонду". Але ті пожертви впливають досить помалу, так, що мабуть треба буде ще відложити справу на рік даліше. На всякий випадок ми **збільшимо об'єм "Правди"** на два аркуші друку вже з цим числом. Коли додати до цього підвишку цін на папері та збільшення порта, то ми приневолені піднести ціну подвійного числа "Правди" з \$3.00 на \$3.50. Передплата залишається та сама:

\$6.00 річно (за два подвійні числа) плюс 30 центів за зміну чека з-поза Канади. Просимо про тих 30 центів не забувати, бо вони роблять нам великий дефіцит річно!

Отже, дорогі Приятелі, не забувайте про даток на розбудову журналу та ставайте його меценатами!

Але не всі з Вас можуть зі своєї старечої пенсії спромогтися на більший даток. То до всіх, бідних і багатих, заклик: Прислайте нам адреси Ваших Знайомих і Приятелів, щоб ми могли вислати їм оказове число "Правди"! Ваше прізвище в такому разі ми заховаємо в повній тайні, тож не будете мати з цього приводу ніяких неприємностей. Можете також прислати нам телефонічну книгу Вашого міста, підкресливши в ній імена Українців, найкраще червоним олівцем.

Коли хто з Вас має непотрібне йому число 1-2 з 1970-го року, дуже просимо нам його прислати: заплатимо за нього повну суму \$3.00, або впишемо Вам це на передплату чи на пресовий фонд.

Канадійських передплатників просимо подати нам числа нового поштового коду. Також усіх просимо — при зміні їх адреси — написати нам про це: тож порто коштує нас 27 центів, а при звороті через злу адресу і под. 54 центи.

Просимо фундувати "Правду" як святочний, річний чи "сезоновий" гостинець для Ваших Знайомих чи Рідні.

Коли хтось такий "безгрішний", що вже хоче з цього приводу відмовитись від "Правди", нехай нам про те напише, а ми вже підемо якимось йому на руку. Наша "Правда" стоїть і так на дефіциті, який оплачують приятелі журналу.

Маємо сумний досвід з українськими неплатниками: в краю залишились нам люди винні понад 30 тисяч... Але з "Правдою" якимось не дуже можемо нарікати: її передплатники виявились досить точні та ще й уміють полізти рукою в гаманець; а там сидить найкраща любов: не сентиментальна, а ділова, — не амор, а харітас. Сердечно дякуємо Вам, Дорогі Приятелі "Правди" за Ваше добре серце, ясний розум і щедру руку.

Старим козацьким привітом "Слава Богу!" починаємо п'ятий рік "Правди", тож просимо наших Приятелів за бодай коротку згадку про нас у молитві.

Остаємо з правдивим поважанням для Вас

Редакція й Адміністрація "Правди"

Листи до редакції

Високоповажаний і Дорогий Пане Редакторе!

У прилозі пересилаю чек на сто доларів як скромний даток на пресовий фонд "Правди".

Пересилаю не тому, що хочу бути "будівничим журналу", як зазначаєте в різдвяному посланні, але тому, що вважаю своїм обов'язком Вам дещо допомогти. Вам належить не тільки призначення, але — в першій мірі — і поміч.

"Будівничий Журналу", на мою гадку, повинен дати бодай десять тисяч доларів.

Бажаю Вам успіхів у важкій праці та переходу журналу з піврічника на місячник.

З належною до Вас пошаною

Володимир Лотоцький
Ардмор

Дорогий Пане Професоре,

Ви перший зголосилися на мій голдик "По \$100.00 на розбудову "Правди"! І за цей Ваш піонерський чин сердечно Вам дякую. Дай Боже, щоб за Вашим чином **світської людини** рушили ті, які нам, мирянам, постійно пригадують накази Другого Ватиканського Собору, але самі якимось забувають, що ті накази стосуються теж і до них... Мирянський рух повинен дати нашій Церкві, обіцтованих (давно!) 10 мільйонів, замість пустих балачок про упадок нашої Церкви та протиризмську демагогію. Але хто має тих мирян виховувати на діючих християн, коли церковна проповідь в упадку, а християнську

пресу, особливо коли вона в світських руках, трактується як оте возове п'яте колесо? — Редактор

Сл. Іс. Хр.!

Одержав від Вас відозву - заклика до піддержки Вашого християнського видавництва "Добра Книжка", а особливо "Правди". То в залученні пересилаю мій особистий чек на суму \$25.00, на піддержку Вашого важного й хо-сенного видавництва. Нехай Всевишній Господь у Пресвятій Тройці — благословить Вашу невтомну працю на видавничому полі та праці вашого постійного труду — пера.

о. Николай Сірий
Сү Сен Мері

**

*

До Укр. Видавництва "Добра Книжка", на руки ред. Олександра Моха.

Пересилаю Вам \$50.00 на пресовий фонд.

З християнським привітом остаюся Вам прихильний

Осип Ільків

Не багато Ви написали, але таких короткомовців "Правді", дай Боже, бодай пів тисячі! Тоді вона виходила б як місячник!

**

*

Якщо б на моєму рахунку Ви знайшли якісь залеглості, прошу мене про це повідомити.

Ваш журнал мені подобається:

він гарно виглядає, добре й цікаво редагований, але, біда, **так рідко появляється!** Очевидно, це не Ваша вина, а нас, усіх читачів, які так мало зацікавлені доброю українською книжкою, чи журналом!

Бажаючи Вам, Пане Редакторе, як найбільших успіхів у Вашій видавничій праці, остаю з належною для Вас пошаною і християнським привітом:

Михайло Клецов,
Бруклін

**
*

Нині отримав я нове число "Правди" (осінь-зима Р. Б. 1972), за яке від серця Вам дякую. Відразу — наперед зачав я читати Ваші "речі": "Куди не можеш проскочити..." і "Битим шляхом і доріжками". Читаю з приємністю Ваші завваги і спомини, бо вони цікаво написані і на мій смак. Думаю, що Ви були б знаменитим коментатором більшої газети.

Згадуєте в першій нарисі про сумну постать львівського театру Лесю Кривіцьку. З досвіду я переконався, що наші інтелігенти мають більше довір'я до людей сумнівної вартости, як до чесних і характерних. Треба лише показати кілька грамів ніжного патріотизму, щоб зловити за серце нашого пересічного інтелігента.

Ваша теза: "Большевики потребують тільки розгниття через ліберальщину" є незбита і досвідом потверджена. Великий еспанський парламентарист Доносо Кортес звертаючись до лібералів ув еспанському парламенті в половині 19-го століття висказав такі слова: "Панове, а чи ви знаєте до чого веде ваша свобода? Вона провадить до найгидкішої

і найбрутальнішої диктатури." Свідомо чи несвідомо наші ліберали помагали розбудовувати большевицьку імперію.

В другому нарисі "Битим шляхом і доріжками" даєте читачеві високої вартости психо-аналітичну розвідку про характери знамих Вам осіб з молодих літ, а головню з воєнних часів. Для нашої мемуаристики цей нарис є неоціненим вкладом.

Переглядаючи дальше цілий журнал, знайшов я два важні документи: 1. "Винниченківцям в альбом" і 2. "Лист Піснячевського до В. Винниченка".

Читаючи ці два документи, мається таке враження, як при огляданні готтор-фільмів. Навіть не хочеться вірити, щоб українська людина могла попасти в таке моральне багно. З листа Піснячевського до Винниченка читач може довідатися про характер Винниченка (забріханість, підлота, зрада, цинізм і т. д.).

При цій нагоді пригадую собі, як по першій світовій війні наша галицька молодь читала твори Винниченка і захоплювалася ними. В 30-роках був я ще в гімназії і бачив, як ученики хвалилися тим, що читали книжки Винниченка. На жаль ніхто зі старших наших громадян не перестеріг нашу молодь перед читанням таких книжок. У тих роках ходив я до польської гімназії в Самборі, де вчителем української мови був порядний чоловік проф. Княжинський, але і він не остерігав учеників перед читанням книжок Винниченка.

Якийсь дурний "патріотизм" приневолував нас читати книжки, в яких пропаговано моральну гниль. Очевидно дурна молодь не розуміла цього, що вона читала. Навіть старші не розуміли.

Писав мені одного разу Архиеп. Кир Іван Бучко, що Українці не вміють читати книжки. Очевидно, що це дуже тяжкий осуд для нашого суспільства, але на жаль правдивий. Книжку треба вміти читати т. зн. уміти відрізнити згл. знайти в ній границі між добром та злом.

Читаючи ці два документи — які Ви подали при кінці журналу — приходжу до переконання, що наше суспільство ще недорозвинене. Через цю недорозвиненість, отой духовий інфантилізм, наші інтелігенти мають більше довір'я до зрадників нації, як до порядних людей. Тут власне є корінь нашої національної трагедії. Довший час наша публіка величала Винниченка, того зрадника, що помагав розбудовувати большевицьку імперію. Нажаль і на Заході є ще багато таких дурних інтелігентів, які помагають большевикам реалізувати "перманентну революцію" в цілому світі.

о. Діон. Кульчицький

П. С. Долучую 10 дол. за попередні видання.

Щиро дякую за признання й заохоту та дар на розбудову журналу. Ваші листи додають нам відваги й сили вести далше наше апостольство! РЕД.

**
*

Прикладаю великопостних \$5.00 "Правда" за осінь-зиму — знаменита.

Видно, що добре справуються "колеги" пп. Чумак і Лотоцький. Ми — самі, немов у несклерозні часи, "проскочили битим шляхом" без вибоїн, прабатькам на славу, внучкам у науку. Містять щось постійно з пройдених шляхів, вони і цікаві і повчаючі.

Швайцарський єзуїт Р. Гоц, видав "голос у пустині", бо його генерал і Ватикан — полюбили того, хто їх губить.

"Модерне життя дає все для життя, лише не дає самого життя" — згадав ув одному місці своєї криміналістичної повісті Остап Золотар.

Ви, таки причепили мене до "листів до редакції", але в доволі культурній формі, що не приносить згіршення, ані публичного, ні особистого.

Поклін Добродійці, привіт Дочці, бо вони, — як це було свого часу сензацією в Інсбруці, зуміли "передертися" на Захід, без Вашого болю голови. Може Вони є промоторами "Правди".

Веселого Великодня, смачного свяченого!

Павло Клим
Чікаго

Як би не моя жінка, то я мусів би йти "клінувати", а не редагувати. Отже вона є справді будівничим "Правди", хоч її участь не стоїть у пресовому фонді!

Ол. Мох

**

Не зле пишете. Лупіть далі, то принесе користь!

Дай Боже Вам здоров'я і прожити.

Ваш К. Лисюк

Дякую за надісланий журнал "Правда" за 1971 рік, який я здебільша переглянув. Перечитуючи всі позитивні і негативні відгуки на адресу Вашого Видавництва, я завважив, що вони по більшій часті підписані криптонімами. Це мені чомусь пригадало "стрілянину зза плота". Бо такий критик та ще й редактор, який своєї

критики не підписує справжнім підписом, — він сам либонь у неї не вірить?! Тому він і боїться публичної opinii.

Що ж до дальших матеріалів надрукованих у журналі, то я б сказав, що вони дещо слабші від тих, що друкувалися в минулих роках.

Залучую п'ятьдоларовий банкнот, з чого три долари як належність за журнал, а два дол. на розбудову Видавництва.

З належною пошаною,

А. Лясковський
Торонто

Не всі бажають собі, щоб їх підписувати, отже даємо тільки початкові букви, хоч знаємо, хто такий пише. — **Редактор.**

**

Одержав від Вас 2 числа правди 3-4 (7-8) за 70 р. та 1-2 (9-10) 71 р. за що дуже дякую.

Висилаю (монеї-ордер) на \$3 (три) за останню книжку-журнал "Правда" весна-літо р. Б. 1971.

Мої завваги до журналу "Правда" такі: добре розміщені статті, сповідання та повісті, поучні і на релігійні теми, дуже добре, але, що вони (статті) звернені не до "Києва", а до Риму, то вже не по патріотичному як належить українському патріотові!..

Зі щирою до Вас подякою, бажаю Вам здоров'я у Вашій праці.

Ваш читач

Іван Бридун
Торонто

У Києві московський пахолок править Церквою. Я не такий легковірний, щоб до енкаведиста в церковних справах звертатися.

А що до того, що мовляв тільки православні Українці є добрими патріотами, а католики ні, то це, вибачайте, зовсім гітлерівський погляд, негідний правдиво православної людини. Хіба гетьман П. Орлик, В. Липинський, митроп. А. Шептицький і под. наші великі люди не були українськими патріотами через своє католицтво? — **Ол. Мох.**

**

З нагоди 200-го випуску "Добрі Книжки" пересилаємо Вам сердечні побажання всього добра — успіху на будуче у видавництві та доброго здоров'я ще довгі літа продовжати благодійну працю для добра української Церкви, українського народу та письменства.

Від мого чоловіка долучую чек на \$25 на прес-фонд "Правди", а від себе невеликий нарис "Сповідь" до "Правди".

Марія й о. Василь Толовінські
Філадельфія

**

Ви бажаєте почути гадки про Ваш журнал і навіть поради. Мені приємно сказати, що Ваші видання "Добра Книжка", як теж статті, які я стрічав тут і там, просякнені християнським духом. Це думаю найважливіше. Одинока шкода, що не маємо більше людей з такими ідеями.

Робите гарну річ.

Правда, що кожний може мати свій смак і вподобання у тім, що читає, і тому тут і там бажав би дещо інакше — але про такі речі годі говорити. Якщо хтось здіб-

вий зробити ліпше, то я радо підтримаю; сам я, на жаль, не маю до цього хисту.

Читав я різні листи з нападами на Вас. Це добре. Видко, що б'єте там, де болить, і б'єте влучно — воно: "Правда" в очі коле.

Маю однак деякі побажання. От приходилось мені читати наприклад у "Світлі" Ваш огляд українських письменників під Советами, іншим разом Вашу заввагу-відповідь якомусь там згіршеному, бо в повісті автор зробив героя-козака католиком (а гін таки і був ним), у "Правді" Ваш влучний опис "роздвоєної" душі Франка то з людським серцем, то в болоті неморальности, і т. п. Такі то речі мало хто і знає, на всякий випадок не маємо відповідних джерел і книжок про це, часто навпаки деякі особи виносяться власне як героїв, навіть несвідомими християнами і "віруючими". Я маю враження, що ця справа дуже важна. Як теж, що мало хто чи взагалі хтось знає ці справи і схоже про них писати (тим більше, що вони такі непопулярні, "несоборницькі" і "непатріотичні".

Вам уже 70-тка минула, а час летить, і була б велика шкода, щоб ви з собою понесли в гріб набуте знання.

Думаю, що було б добре в "Правді" писати Вам частіше і насвітлювати і "заслужених" письменників у Советах і наших старших і новіших більше і менше знаних у світлі християнської науки, сили волі і характеру, зазначаючи добрі — позитивні і слабкі — негативні сторони і їх причини. Не думаю, що хтось може Вас у тім заступити. Не буду дальше розводитись над цим. Ви напевно мене зрозуміли.

Читав я про Вашу економічну ситуацію і добре розумію, що лише завдяки Вашій стійкості якось іще тримаєтеся на ногах. Все таки бажаю Вам представити одну трудність. Усе те, що видається про наші справи, ми старші читаємо — а молодші дуже часто, не так з інших причин, а просто тому, бо їм тяжко читати по українськи, до всього цього доступу не мають.

Здається оо. Василияни почали були друкувати щось в англійській мові, не знаю як справа йде далі, але чи не було б добре пробувати дещо перекласти на англійське?

Прийміть вислови моєї вдячності за Вашу цінну працю і щирі побажання набудуче.

Хай Господь нагородить і благословить.

о. Е. Лацик ЧСВВ
Австралія

**

Мені є дуже прикро, що, по так довгому часі й по кількох пригадках, я щойно сьогодні відзиваюся, але річ у тому, що може не так зайнятий, бо властиво в шпиталі не перепрацьовуюся, а приватної практики не проваджу, лише, по повероті з праці я такий утомлений, що вже майже нічого не можу робити й тим самим писати.

Ваш цінний журнал я переглядаю й часто знаходжу там цікаві речі, хоч статті про масонерію мене не дуже просвітили і кого не питаю, ніхто не може дати мені докладної відповіді, саме про масонерію. Що це за люди й чого властиво вони хочуть і яка є їх ідеологія?

У цьому листі висилаю Вам

чек на \$6.00, як мій довжок і \$6.00 на дальші числа "Правди", а два долари проценту за це, що так довго Ви чекали на ті гроші й за упімнення. Разом долучую чек на \$14.00.

Ваш Д-р О. Л.
Янгставн

На те й друкуємо статті про масонерію, щоб люди довідалися що це таке. — Ред.

**

Щиро-сердечно дякую Вам за надіслання Вами мені Вашого цінного журналу "Правда". Дуже мені прикро, що аж тепер посилаю Вам річну передплату за журнал. Причина та, що я вже довго не працював, у нас велике безробіття. Прошу ласкаво у Вас вибачення мені. Також прошу надіслати мені ч. 3-4 за 1971 рік "Правди", а ще його не маю, щоб я мав цілий річник, бо тепер я вже буду мати заплачені всі річники "Правди".

Осмілююся дещо сказати про твори Наталени Королевої. Знаю, що Ви, Вп. Пане Редакторе, видаєте її твори. Знаю, що 1962 р наш щоденник в Америці "Свобода" ч. 202, з дня 23. X. 1962 на стор. 4-ій помістив "Хроніку УВАН у ЗДА". Там у розділі "Музей-Архів УВАН у ЗДА у вересні 1962 р." таке сказано:

"...Найважливіші пожертви: від Л. Биковського — машинопис невиданого оповідання Н. Королевої "Невмируща вдача".

Отже Українська Вільна Академія Наук у Нью Йорку має машинопис оповідання Наталени Королевої.

Друге на що я звернув увагу, це те, що в Англії у Лондоні ви-

ходить місячник "Визвольний Шлях — суспільно-політичний і науково-літературний місячник", який у річнику XXII-ім 1969-го року видрукував повість Наталени Королевої п. н. "Сон тіні". Подаю число книги і сторінки: книга III, стор. 338, кн. IV, стор. 465, кн. V, стор. 593, кн. VI, стор. 726, кн. VII-VIII, стор. 903, кн. IX, стор. 1069. Чи видруковано там цілість, як також чи перевидано цю повість окремою книжкою не знаю. Можна сподіватися, що редакція також мусіла мати якийсь машинопис цієї повісти, коли її видала. Може Ви, Вп. Пане Редакторе, знаєте щось більше? Я радо прийняв би Ваше доповнення.

З надходячими Святами бажаю Вам Веселих Свят Різдва Христового та кращих успіхів у Вашому Видавництві в Новому Році.

З пошаною до Вас і привітом — Христос Раждається!

Йосиф Величновський
Дітройт

"Сон тіні" вийшов книжкою у Львові перед II світ. війною, а цю книжку маю та маю рукопис її Королевої, який є другим томом і закінченням цієї повісти. Тільки не маю фондів, щоб цю велику повість видати.

Ол. Мох

**

Dear Sir,

Please cancel my subscription and stop sending me these books because I have no need for them and if I receive any more, I will refuse to pay for them.

Yours truly,

Mr. S. Sywyj
Toronto

КИЄВЕ!

Чи не гоже було б нам, браття,
Розпочати давніми словами..."
(Слово про полк Ігоря)

Києве, святий і гордий!
Я терплю й Твою скорботу,
Як деруть із Тебе орди
Срібло й щиру позолоту...
Чезнуть так сторіч надбанья.
Скільки здерли вже... ой леле!
Від далекого зарання
Слави шлях Твій — невеселий.
Як на шкірі, на воловій
Стільки "Слів" і дум зітліло?!
Ні!.. Співці й пісні чудові —
З душами те все горіло...
Таж душа ординця грала,
Як де гине річ мистецька...
Так раділа, як палала
І святиня видубецька*)...
А сусіди, мов гієни
По бенкетах м'ясожерця,
Як ущужне гук воєнний,
Улепчуть-смокчуть кров із серця...
Та купіль Дніпра не дарма
Дух наснажила, обмила, —
Скине ще Твій нарід ярма,
Здійме в леті дужі крила!
Знову, Києве, очолиш
Степову нову Гелладу,
Духа волю їй уволити —
Мати в творчості відроду!
Ще модерні самогуди
Схоплять дзвінкість Твого слова,
і лунать світами буде
Українська співна мова!
Зацвітуєш пишним цвітом:
Слава ж — творчістю буняти,
Щоб утерла сльози Мати —
Милувалась Божим світом!

(Із збірки "Полярисовне", що
вийде друком).

*) У наших часах спалено Видубецький монастир із найдавнішим книгосховищем.

Д З В О Н И

Вже не дзвонять воскресні всі дзвони,
Не звістують землі благовість,
Дзвонарі посхилялись з утоми
І блукати пішли у безвість.

На руїнах хрестів придорожніх
Рушничком простелився маків цвіт
І молитвою ранків тривожних
Впали роси Христові до стіп.

Чи ж даремне серця бились в дзвонів,
Що замовкли — завмерли вони,
Символ віри спочив на припоні,
Павутинням покрились сліди.

Не злітають угору вже тони,
Не б'ють в небо в співзвучних іграх...

Ви не плачте, не плачте по дзвонах,
Збережіть про них пам'ять в серцях.

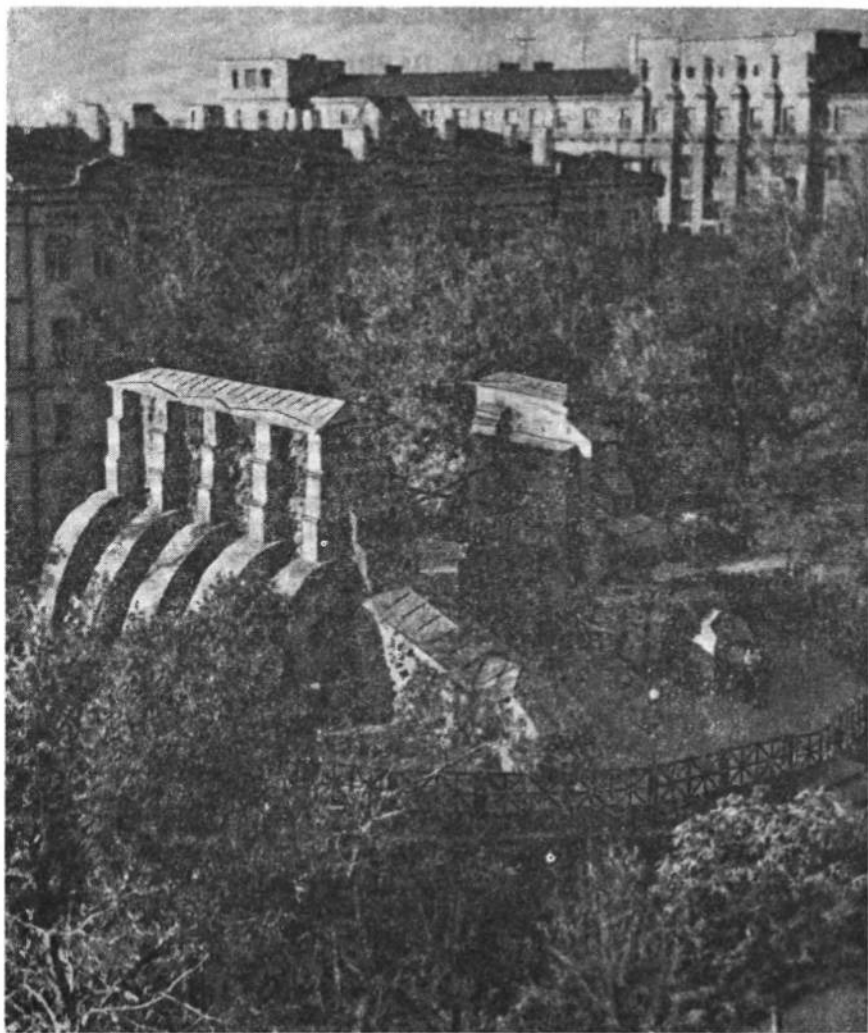
І червоними маками вкрита
Хай летить у майбутнє земля,
Серця дзвонів б'ють вірно, хоч скрито,
В ваших грудях, у ваших серцях.

На подзвінне немає в нас права,
Та любіть, що любили, повік.

Зайнялась над полями заграва,
Сходить сонце й несе благовість.

Софія П.

З України

Золоті Ворота — останки княжої слави (XI стол.)

ВОЛОДАР СВІТУ

КНИГА ПЕРША:

ПРИШЕСТЯ

ПЕРША ГЛАВА

1

Clavi domus David

Олівер Бренд, новий посол Кройдену, сидів у своєму кабінеті та поглядав у вікно понад писальну машинку. Хата його була на віднозі Сорейських горбів. Щоправда, годі вже було пізнати, що то були горби, стільки тунелів і проломів було там. Такий вид захоплював лише комуніста. Зараз пониже широких вікон насип опадав стрімко на яких сто стіп, а кінчався високим муром. Поза муром, як далеко сягнути оком, тріюмфували світ і людські діла. Два величезні шляхи, схожі на перегонові траси, кожний неменше як на чверть милі завширшки, вриті в землю на двадцять стіп, тяглися до залізничного вузла, віддаленого на яку милю. Один шлях, цей по лівому боці, йшов до Брайтену, той по правому, завертав на Тонбридж і Гастінгс. Оба шляхи були розділені високим цементовим муром. По одному боці муру їздила електрична залізниця; шлях по другому боці муру, складався із трьох ліній: першою їздили урядові вози із шкороістю сто п'ятдесят миль на годину; другою лінією — приватні вози, зі швидкістю небільше як шістдесят миль на годину; третьою лінією, дешевою урядовою, із шкороістю тридцять миль на годину зі зупинками що п'ять миль. Попри цю лінію йшла дорога виключно для пішоходців, наколесників і звичайних авт, що могли їхати не шкороіше як дванадцять миль на годину.

Поза тими величезними шляхами простягалоса безкрає море домів, з-поміж яких то тут то там виринали низькі вежі урядових будинків. Від Кетергему до Кройдену все виглядало чисто та ясно в незадимленому повітрі; геть далеко на захід і північ здіймалися до квітневого неба невисокі підміські гори.

Коли зважити на густоту населення, в Оліверовому кабінеті шуму було чути мало. Лише деколи вчувалоса гудіння, коли сталевими рейками пролітав на північ чи на південь поїзд, а то звучав приладковий мильний акорд велетенських вантажних возів, які виїжджали або приїжджали до вузлової станції.

Олівер любив людське життя з його шумом і метушнею. Тепер він прислухався, лагідно всміхаючись і поглядаючи на чисте небо, потім знову поклав пальці на клявіші й узався писати свою промову.

Оліверові було малоощо понад тридцять. Виглядав на вдоволеного зі себе самого та світу.

Відчинилися двері, й у кімнату ввійшов чоловічина середніх літ, поклав на стіл купу паперів і хотів уже відійти, не кажучи й слозечка. Олівер іще раз ударив по клявішах, але зараз же підняв руку та спитав:

— Як же ж там, пане Філіпс?

— Настіли вістки зі Сходу, — відповів секретар.

Олівер скоро глянув на нього і поклав руку на папери.

— Щось точного? — спитав.

— Ні, пане, нінія була перервана знову. Лишень наново згадується прізвище Фельзенбурга.

Олівер наче не чув його. Скорим рухом руки притягнув папери до себе і почав перелистувати.

— Четверта картка, пане Бренд, — сказав секретар.

Олівер хитнув нетерпеливо головою, і секретар зараз ввійшов з кімнати. Виглядало, що ця четверта картка, писана червоним на зеленому папері, поклонила всю Оліверову увагу. Перечитав її кілька разів, зідхнув і знову задивився у вікно.

Двері ще раз відчинилися, й увійшла молода жінка високого росту.

— Що ж там, дорогенький? — спитала.

Олівер похитав головою, міцно затиснувши уста.

— Нічого точного, — сказав, — навіть менше, як звичайно.

Взяв у руку зелену картку і почав читати вголос. Жінка сіла на крісло біля вікна. Була вона дуже гарна, висока, струнка, з поважними сірими очима. Слухала пильно, й очі її з зацікавлення загорілися.

“Іркутськ — чотирнадцятого квітня — вчора — як звичайно — але — зачувати — виступлення — із Суфі — партії — війська — й далі — концентруються — Фельзенбург — промовляв — буддистів — юрба — замак — на — Ляму — минулої — п’ятниці — робота — анархістів — Фельзенбург — іде — до — Москви — як — умовлено — він...”

— от і все! — закінчив розчаровано Олівер. — Як звичайно, перерване.

— Ні трішки не розумію — озвалася вона. — Хто це взагалі той Фельзенбург?

— Дорога дитино, так, власне, запитує весь світ. Нічого не знаємо, хіба те, що в останній хвилині його додали до американської делегації. Минулого тижня “Геральд” помістив його життєпис, але потім його спростували. Відомо напевне лишень те, що це зовсім молода людина, про яку досі ще нічого не чули...

— Але тепер знатимуть багато, — запримітила Мейбел.

— Знаю. Це, здається, він сам зайнявся цілою справою. Про інших не чути ні словечком. Щастя наше, що він по правильному боці.

— А яка твоя думка про те все?

Олівер, задуманий, відвернувся від вікна.

— Мекі здається, що наступила вирішальна мить, але, на жаль,

не всі це розуміють. Справа завелика для фантазування. Нема найменшого сумніву, що Схід упродовж останніх п'яти літ готовився до нападу на Європу. Їм на перешкоді стояла лише Америка. І це є остання змога зупинити їх. Але чому Фельзенбург мав би висунути на перше місце?

— Тут він раптом зупинився.

— З нього мусить бути добрий лінгвіст. Це, мабуть, чи не п'ятий раз, що він промовляє до такої юрби. А може він лише американський перекладач? До лиха! Цікавий я, хто він такий!

— А як йому на ім'я?

— Гадаю, Юліян. В одному звідомленні було так подано.

— Відкіля ж було це звідомлення?

Олівер хитнув головою.

— Приватне підприємство, — сказав. — Європейські агенції прикинули працю. Кожна телеграфічна станція під охороною як день, так ніч. Літаки патрулюють усі кордони. Держава думає полагодити цю справу без нас.

— А якщо не вдасться?

— Якщо пекло розшаліється... — він розпучливо підняв руки.

— А що ж уряд на те?

— Працює як день, так ніч, зрештою, як і вся Європа. То була б Армагеддонова*) помста, якщо прийшло б до війни.

— І ти не маєш ніяких надій на уникнення війни?

— Я маю дві надії, — мовив Олівер спроквола: — одне, що вони бояться Америки та й просто зі страху здержуються; друга, що здержує їх від того — це милосердя. Коби то вони зрозуміли, що співпраця — одинока надія світу. Але ж бо ті прокляті релігії...

Мейбел зідхнула та задивилася на широкую рівнину дахів.

Положення справді було надто поважне. Союз Держав під владою Сина Небес постав завдяки злуці японської й китайської династій та внаслідок розвалу Росії. Вони злучили всі свої війська, а що за тридцять п'ять літ відкрили власну силу — наложили свої сухі жовті руки на Австралію й Індію. Коли після упадку Росії решта світу зрозуміла безцільність війни, жовта раса захотіла використати нагоду. Виходило, що цивілізація останніх ста літ знову має пропасті в хаосі. Не так тому, що народи Сходу бажали нової війни, як тому, що її хотіли правителі. Здавалося наче б вони пробудилися з довгого сну. Тому тяжко було уявити собі, що в останній мент удасться відвести їх від цього. Кружляли теж уперті чутки, що за нудісами того руху стояв релігійний фанатизм і що терпеливий Схід готовився вогнем і мечем новітньої зброї повернути Європу, яка зліквідувала чи не всі давні релігії та заступила їх Релігією Гуманізму.

Олівер глянув у вікно. Тихе море лондонських дахів пригаду-

*) Армагеддон — місце завязаного бою, який відбудеться зі злом у день Страшного Суду.

Ікона Пресв. Богородиці в Преображенській церкві в Сорочинцях

вало йому, що в усій Європі після перемоги Здорового Людського Розуму над бабськими байками про християнство нарешті настав мир. Його тривожила думка, що всі ті здобутки прийшлося б віддати знову дикому безладдю сект і догм. Бо ніщо інше, лише такий наслідок був би з того, якщо Схід наложив би свої руки на Європу. Навіть католицизм віджив би, — говорив він до себе — ця дивна віра, що так часто спалахувала наново по всіх переслідуваннях, які намагалися її знищити. А з усіх релігій — на думку Олівера — католицизм був найбільше комічний, гротесковий і невільничий. Така загроза більше тривожила Олівера, ніж думка про фізичну катастрофу та пролив крові, що впали б на Європу у висліді нападу зі Сходу. Один лишень пантеїзм, який в останньому столітті став поширюватися все більше й більше на Сході й Заході, зумів би покінчити з надприроднім божевільним віруванням. Він сам уважав себе пантеїстом, а "Бог" означав для нього ніщо інше як суму всього видимого життя. Завданням поступу є, щоб кожна одиниця розплилася в родині, родина в державі, держава у континенті, континент у світі. Але ж бо і світ це ніщо інше, як вислів того неособового життя. Поправді пантеїзм — це католицький помисл, з тією різницею, що з нього викинуто все надприроднє й індивідуальне. Це зрада — звертатися до надзміслового Бога, бо ніякого надзміслового Бога нема. Якщо взагалі може існувати якийсь "бог", то "богом" є — людина.

А все ж Олівер і Мейбел, так би мовити, "подружжя", бо вони підписали тимчасовий контракт (який можна було зірвати, бо держава виразно признавала розвід), були далекі від того, щоб бути байдужими матеріялістами. Світ для них був життям, що б'ється однаково у квітці, звірі та людині. Життя це струмок чудової сили, що випливає з глибокого джерела і дає поживу всьому, що живе й відчуває.

Романтичність того дивного світу набирала ще глибшого значення через свою зрозумілість для відчужань, які з нього випливали. Були, правда, в ньому таємниці, але таємниці скоріше привабливі, ніж зрадливі, бо з кожним відкриттям, що його робила людина, виявляли нові чудеса. Наприклад, як докорінно змінило погляд людей на себе самих відкриття астронома Кляйна, що двадцять років тому назад довів науково існування людського життя на інших планетах! Одначе, одинокою передумовою поступу та побудови нового "Єрусалиму на цій планеті", на якій випадок дозволив нам жити, мусів бути мир, а не меч, принесений світові Христом, чи вжитий Магометом. Мир, зроблений людським розумом. Основою такого миру повинно би бути зрозуміння, що людина — це все. Тому то для Олівера й Мейбел останнє століття було одним великим об'явленням. Мало-помалу давні релігії вмирили, а всюди поширилося кове світло. Піднісся дух світу, сонце зійшло на Заході, вони обоє з жахом і відразою дивилися на Схід, де, як їм здавалося, збиралися хмари, з того місця, що було коліскою усяких забобонів.

Мейбел підвелася і підійшла до Олівера.

— Дорогенький, — сказала вона, — ти не повинен знеохочува-

гися. Воно теж минеться, як і передше миналося. Це багато значить, що вони взагалі слухають Америку. А цей містер Фельзенбург, здається, стоїть на правильному боці.

Олівер поцілував її в руку.

2

Півгодини опісля при сніданку був якийсь пригноблений. Його мама, старенька, понад вісімдесятилітня жінка, що ніколи не з'являлася до полудня, відразу запримітила, в якому настрої був її син. Глипнула, сказала кілька слів і всю увагу звернула на сніданок.

Мейбел перервала мовчанку.

— А як там із твоєю завіршньою промовою? — спитала.

Оліверове лице прояснилося трохи, і він почав балачку. В Бермінгені, мабуть, були неспокої з приводу урядової політики. Домогалися вільної торгівлі з Америкою. Європейський ринок замалий, тож завданням Олівера було заспокоїти тамошніх людей. Хотів їм сказати, щоб сиділи тихо. Годі ж хвилюватися, поки не полагоджено східнього питання; хай не морочать урядові голови саме тепер таними дрібницями. Скаже їм теж, що уряд уповні по їх стороні.

— Вони твердолобі — заявив укінці скхвильований. — Твердолобі! Вони, наче ті діти, що десять хвилин перед обідом із криком домагаються хліба з маслом. Воно ж прийде сям, чи так, треба лише трохи потерпіти.

— І ти їм це скажеш?

— Що вони твердолобі? Певно!

Мейбел глянула на Олівера з признанням. Вона знала, що він у великій мірі завдячував популярність своїй щирості. Люди потребують, щоб їх часом виганьбити... Її сміливий, геніальний чоловік. Їм самим справляло це приємність.

— А як поїдеш? — спитала вона.

— Літаком. Відлет у вісімнадцятій годині з Блекфраєрс, засідання починається в дев'ятнадцятій, о двадцять першій буду знову дома.

Він узявся до закуски, а мама приглядалася йому, лагідно всміхаючись.

Мейбел почала легенько бубнити пальцями по вкритому адамашковою скатертю столі:

— Будь ласка, послішися трохи, дороженький. Мушу бути в Брайтоні о третій годині.

Олівер скінчив їсти, посунув свою тарілку на середину стола, де було підвищення, і, переконавшись, що все начиння було там, засунув руку під стіл. В цю ж мить підвищення тихесенько зникло, й усі троє ждали спокійно, аж знизу почувся дзенькіт тарілок.

Старенька Оліверова мама виглядала на свій вік добре. Лице її було рожеве, хоч покрите зморшками, а серпанок і очіпок, модні п'ятдесят літ тому, були їй зовсім до лица. Сьогодні ранком виглядала трохи пригнблена.

Почувся легесенький дзенькіт, тихесенький шелест — і середня частина стола виринула знову на своє місце з чудовою імітацією смаженої курки.

Олівер і Мейбел залишилися ще кілька хвилин. Мейбел збиралася відійти.

— Що з мамою? Сьогодні вона знову якась інакша.

— Ах, це певно знову через їжу. Не може звикнути до сучасних харчів.

— І більш нічого?

— Ні, коханий, я зовсім певна. Вона не скаржилася на здоров'я.

Олівер задумано слідкував за якоюсь жінкою, яка сходила вниз вулицею. Останнім часом його трохи непокоїли дивні слова, почуті раз чи два з уст матері. За молодих літ вона була вихована в християнському дусі, і йому здавалося, що з того виховання в неї ще дещо залишилося. Вона носилася зі старим виданням "Душевного Городця", але запевняла, що це лише самі нісенітниці. Що не спалила його, то це треба приписати дитинячим примхам старенької жінки. Все ж Оліверові було б приємніше, коли б цей "Городець" спалила: забобон завжди має в собі дивну життєву силу, а з постановленням мозку може взяти верх. Християнство, — на думку Олівера, — було дивною, тупою релігією. Дивною, бо наказувала вірити в намоżliве, а тупою, бо не могла дати справжньої радості. А все ж ця запорошена релігія жила ще в малих, темних капличках, усе ще цю істеричну, сентиментальну релігію проповідували з Вестмінстерської катедрі. Він сам був раз зайшов туди і все, що бачив, наповнило його відразою й люття. Минрили там дивні фальшиві слова до тупоголових, старих і придукуватих. І було бн просто жахливим, коли б його рідна мама мала знову поставитися прихильно до тієї віджилої обрядовщини.

Він сам, як далеко міг сягнути думкою в минуле, завжди був проти всяких уступок для Риму й Дабліна. Все противився поглядам, що краще зібрати всю західню отруту в одному місці, аніж дати їй поширюватися. Як би там не було, ця отрута була там. Рим відступили вповні цьому одягненому в біле дідові в заміну за всі парадіяльні церкви та катедри в Італії. І самозрозуміло, що там зацарювала середньовічна темрява; знову ж Ірляндія, як була здобула Гом-Рул тому тридцять літ, заявила за католицизмом, прийнявши з відкритими обіймами цей найскрайніший індивідуалізм. Англія, сміючись, погодилася на все і таким коштом значно зменшила собі клопоти з поширенням агітації, бо зараз же половина її католицького населення внемігрувала до Ірляндії. Вірна своїй комуністично-колоніальній політиці, Англія воілла, щоб індивідуалізм процвітав десь там на острові, поки не видижається сам по собі. Олівер глумливо читав про різні дива: що десь там з'явилася в блакитній одезі якась жінка і що на тому місці, якого торкалися її ноги, збудували святиню. Але глум його змінювався заклопотанням, коли думав про Рим. Перенесення столиці до Торіно було явним доказом утрати престижу Італійської республіки та її уряду та одночасно відновленням історичної авреолі над старою релігійною глупотою. Та воно ясно, що так довше не може тривати. Світ урешті почав це розуміти!

Зайнятий цими думками, Олівер стояв іще пару хвилин біля дверей, коли з хати вийшла Мейбел. Спостереження давало йому надію, що все ж урешті переможе розум. Ось тут перед ним про-

стягалося безмежне море домів, високі скляні склепіння прилюдних купалень і спортивних палаців, вежі шкільних будинків, у яких щодня відбувалася наука про громадянський устрій, і схожі на павуків крани й риштування, що виростили тут то там; ба, навіть кілька гострокінчастих веж не розпорошили його уваги. Тут перед ним простягався у сірій лондонській імлі велетенський вулик чоловіків і жінок, які вивчили нарешті першу лекцію евангелії, що нема Бога, лише чоловік, нема священика, лише політик, нема пророка, лише вчитель.

Врешті пішов до свого бюро продовжувати працю над своєю промовою.

Мейбел теж трохи задумалася, коли з газетою на колінах сиділа в поїзді, що широким шляхом мчав до Брайтену. Вістки зі Сходу хвилювали її більше, аніж вона виявила чоловікові. Не хотіла вірити в можливість інвазії зі Сходу. Життя на Заході було таке тихомірне: люди нарешті станули твердо на скелі; тож було немислиме, щоб дали себе зіпхнути наново в болотяні низини: це протирічило б законові про розвиток. А все ж мусіла признати, що природа використовує теж і катастрофи.

Як сходила сходами на залізничу площу, побачила поперед себе священика. Здавалося, був це кремезний, старий чоловік, бо хоч хода його була легка й рівна, волосся мав біле. Внизу біля сходів зупинився, обернувся трохи, і тоді Мейбел на превелике здивування побачила молоде, гарне лице, з густими чорними бровами та ясними сірими очима. Минувши його, пішла площею в напрямі дому, в якому жила її тітка.

Та сталося щось несподіване. У повітрі щось завищало, під ноги Мейбел упала велика тінь, щось наче тріснуло, засвистіло і вкінці важко застогнало. Мейбел скам'яніла з переляку, і в ту ж мить перед нею на гумовий брук гримнув величезний летовець з лоскотом вибуху десяти тисяч кітлів. З його нутра вирвалися крики та стогони, а незабаром почали з'являтися покалічені й покривавлені люди.

Мейбел ще не збагнула якслід події, лишень, піддаючись натисковій натовпу, мимової подалася вперед і задрижала цілим тілом коли побачила перед своїми ногами розчавленого мужчину, який стогнав і вився з болю. Чула якісь невизначні звуки, але зрозуміла виразно сказані слова: "Ісусе Христе, Мати Божа!" Опісля її вухо вловило шепотом промовлені слова: "Пропустіть мене. Я священик."

Стояла приголомшена раптовою подією, і дивилася півпритомна на молодого священика, що став навколішки, розіпнявши плащ, виїняв хрест, нахилився нижче, зробив рукою короткий знак, і почула слова, яких не розуміла. Потім священик підвівся і тримаючи хреста перед собою, пувстився йти далі закривавленим хідником, оглядаючись обабіч, начеб чекав якогось знаку. Правобіч від Мейбел збігали сходами якісь престоволосі люди, а кожен ніс із собою щось схоже на старомодний фотографічний апарат. Вона знала що це були за люди, то ж серце в неї забилося з полегкістю: то були служителі евтаназії. Потім відчула, що хтось узяв її за плечі й потягнув назад, аж поки не вивів поза кільце схвильованої юрби і поза ряди

поліції й цивільних людей, що утворили кордон для здержання на- тиску.

3

Олівера охопив панічний страх, коли якої півгодини пізніше ма- ма ввійшла в кімнату з вісткою, що один із урядових повітреплавів упав на площі біля станції в Брайтені, саме як із поїзду в годині 14.30 виходили пасажиря. Олівер знав, що це значило, бо пам'ятав, що як уряд заборонив приватні лети, приключилася одна така ка- тастрофа. Це значило, що всі люди, які були в літаку, згинули, а мабуть іще більше людей згинуло на тому місці, де літак упав. І що ж далі? Це доволі ясне: вона напевно була на площі в той час як там розбився літак. Вислав до тітки розпачливу телеграму, благав подати вістку. Дрижав, сидючи у кріслі, і ждав на відповідь. Мама сиділа побіч нього.

— Змилюсердися, Боже, — прошептала несподівано й увірвала, коли Олівер обернувся до неї.

Одначе, доля була милосердна і через три хвилини, випередив- ши пана Філіпса з телеграмою, Мейбел у власній особі з'явилася в кімнаті, блідо всміхаючись.

— До лиха! — скрикнув Олівер і зітхнувши глибоко, приско- чив до неї.

Мейбел не мала багато розповідати, про катастрофу, бо покищо не видано ніякого вияснення. Згадала про тінь, голосне вицання та падіння літака і скоро замовкла.

— Дорогенька! — вспів лишень сказати блідий Олівер, гладячи її руку.

— Там був теж священик, — пригадала Мейбел. — Я бачила його перед катастрофою на станції.

Олівер засміявся згїрдливо.

— Він зараз став на коліна, — оповідала вона, — тримаючи в руці хрест, заки прийшли доктори. Коханий, чи люди все ще вірять у все те?

— Ну, вони вірять, що вірять.

— Те все сталося так... так скоро і той священик несподівано знайшовся там, наче б попросту передбачав нещастя. Олівере, як це можливе?

— Ну, люди готові повірити у все, що їм втовкмачується в го- лову з молодих літ.

— І той чоловік, здавалося, вірив теж, — себто, той умираючий чоловік. Я бачила його очі.

Вона замовкла.

— Ну і що, дорогенька?

— Олівере, а що ти кажеш умираючим людям?

— Що кажу? Ну, нічого! Що я можу сказати? Та, гадаю, що я не бачив ще вмираючого.

— Я теж не бачила до сьогодні, — сказала Мейбел і злегка здригнулася. — Слути евтаназії взяли скоро за діло.

Олівер узяв її легенько за руку.

— Кохана, то мусіло бути страшно, ти все ще дрижиш.

— Ні, але слухай... Коли б я могла їм щось сказати, я була б сказала... Вони ж були передо мною... Я розважала, але переконалася, що говорити вмираючим про гуманність — недоречно.

— Знаєш, кохана, те все, щоправда, може бути сумним, але в самій речі не є воно аж таке вороже. Вже все минулося.

— А вони... ті від світу надії, вони так відразу скінчили з усіми?

— Річ ясна!

Мейбел на мент замовкла, затиснувши уста, потім зідхнула:

— А той священик... той священик так не думав?

— Кохана, скажу тобі, що він думає. Він вірить, що чоловік, якому він показав хрест і промовив тих кілька слів, є десь тепер живий, хоч мозок його уже мертвий. Щоправда, священик не знає точно, де саме той чоловік: чи у свого роду величезній домні, де поволеньки згоряє; чи якщо мав щастя, і той кусник дерева зробив своє діло — знаходиться поза хмарами перед Трьома Особами, що становлять одну. Там знаходиться також чимало інших істот: одна Жінка в Голубому, багато інших у білому, з головами під пахвою, а ще багато більше з головами при боці; всі вони мають арфи, весь час співають і похажують по хмарах. Воно їм, мабуть, дуже до вподоби. Крім того, той священик вірить, що всі ті добрі істоти вічно споглядають униз на згадані вже печі-домни і славославлять ті три особи за їхній надзвичайний винахід. Усі ті нісенітниці, щоправда, можуть бути забавними, але не перестають бути вигадками.

Мейбел вдоволено усміхнулася. Ще ніколи ніхто їй так гарно того не з'ясував.

— Ну, коханий, маєш повну рацію. Все це не може бути правдою. Якже ж він може вірити в щось подібного? Але при тому він виглядав інтелігентною людиною!

— Дорогенька, коли б я тобі від коліски розповідав, що місяць зроблений зі зеленого сира і цю "мудрість" день-у-день від ранку до вечора вплюював тобі в мозок, то тепер і ти мабуть повірила б. Але справжніми священиками є евангаїсти, і в глибині душі ти це добре знаєш.

Мейбел зідхнула з полекшею й підвелася з крісла.

— Олівере, як гарно ти вмієш потішити! Як я люблю тебе! Але я мушу піти до себе. Я все ще дрижу цілим тілом.

Та, ледве перейшовши половину кімнати раптом зупинилася, зігнулася і скинула один черевик.

— Ох!.. — вистогнала слабим голосом.

На черевикі була пляма іржавої барви. Олівер запримітив, що Мейбел зблідла, і зірвався з крісла.

— Кохана, — сказав, — будь же розумною!

Вона глянула на нього, всміхнулася і вийшла.

Олівер залишився сидіти. Якій же він був щасливий. Боявся навіть подумати, як би виглядало його життя без Мейбел. Познаюмився з нею сім років тому, коли вона була ще дванадцятирічною дівчиною. А минулого року вони в бюрі реєстрації шлюбів підписали подружній контракт. Мейбел справді була йому потрібною. Щоправда, світ без неї існував би далі, жив би без неї і сам Олівер, привикнувши до втрати, але не бажав би переживати такого. На його

думку любов була подвійним притяганням: притяганням розуму й тіла, але нічого більше. Все ж радів, що Мейбел так гарно все сприймає і що його власні погляди виходять її устами.

Це було подібне до двох вогнів, що стрічаються для створення третього. Правда, кожне полум'я могло горіти окремо, — і, зрештою, до того мусіло дійти, — але покищо його ущасливило полум'я і світло зустрічі. Так, він дійсно був щасливим, що вона врятувалася від розбитого повітреплава.

Про своє розуміння християнської віри він узагалі вже й не думав. Для нього було самозрозумілим, що католики вірили в такі речі. З'ясування тієї віри в такий спосіб здавалося йому таким самим блюзнірством, як насмішки з фіджійського божка з очима з перлової маси та перукою з кінського волосся. Такі речі попросту годі брати поважно. Він теж часом дивувався, як це люди можуть вірити в такі небиллиці. Одначе, опісля прийшла йому на поміч психологія, то ж і він зрозумів, що те все — сугестія.

І ця обридлива віра так уперто противилася прийняттю евтаназії — цьому справжньому виявові глибокого милосердя. Насупився трохи, пригадавши собі вигук матері: "Змилосердися, Боже!", та зараз же поблажливо всміхнувся над патетичною дитинністю нещасливої старенької, і знов узявся до праці.

Але проти волі вертався думкою до того моменту, коли його дружина, побачивши плямку крові на черевнику, перелякалася і збігла. Кров! Так, то був факт, і ніщо інше. Як скінчити з цим? Ну, тут може допомогти грандіозна Віра Людства — той чудовий Бог, який умирав і воскресав наново по десять тисяч разів на день; який умирав щодня, як цей старий божевільний Савло з Тарсу, від самого початку світу і який воскрес знову. І не одинокий раз, як той Син Теслі, але з кожною дитиною, що прийшла на світ. Оце була відповідь! І чи не було воно аж надто вистачальним?

Яку годину пізніше містер Філіпс прийшов з новою купою паперів.

— Більше новин зі Сходу нема, пане, — повідомив він.

ДРУГА ГЛАВА

1

Особисте листування з заступником кардинала Англії забиравло Персі Френклінові щодня щонайменше дві години, а збирання матеріалів мало що не вісім годин.

За останніх вісім літ методи Апостольської Столиці підлягли ще раз переглядові, з метою пристосування їх до нових потреб. І кожна важливіша діляниця в усьому світі мала не лише адміністратійного митрополита, але теж представника в Римі. Обов'язком його було вдержувати взаємнини з Папою та з людьми, яких він заступає. Іншими словами: централізація поступила дуже скоро вперед, згідно з законом життя; а з централізацією свобода методів і поширення влади. Англійським кардиналом-інспектором був чернець Мартин,

бenedиктинець. Обов'язком Персі було щодня написати Мартинові довгого листа про всі події, які дійшли до його відома. Такі ж обов'язки мали приблизно дванадцять інших єпископів, священників і світських. Персі й усім вище згаданим було заборонено порозуміватися в цій справі з собою.

Одного дня, яких два тижні після відвідин у Брайтені, Персі саме кінчав листа, коли його слуга заглянув кризь двері й повідомив, що о. Френсис їде вниз.

— За десять хвилин, — сказав Персі, навіть не підвівши голови.

Скоренько написав кілька останніх рядків, витягнув картку паперу з машини, перечитав іще раз, мимовільно перекладаючи латину на англійське.

Вестмінстер, 14 квітня

Ваша Еміненціє: Відучора дістав я трохи більше інформацій. Виглядає на правдоподібне, що проєкт закону про введення есперанта для всіх державних справ буде предложений у червні. Цю вістку одержав я від Джансона. Це, як я вже згадував, буде остання цегла, щоб виключити нас у континент... У найближчому часі треба буде рахуватися з новим напливом Жидів до масонства. Досі вони здержувалися, однак тепер "Скасання Ідеї Бога" матиме велику притягаючу силу для тих Жидів, які не вірять в особового Месію. В цьому теж можна добачити вплив Релігії Гуманности. Сьогодні чув у середмісті на цю тему проповідь рабіна Симеона. Вражало, що його так дуже оплескували. М. і. сподіваються чим раз більше, що з'явиться чоловік, який візьме провід у комуністичному русі та згуртує довкола себе всі сили. У прилозі пересилаю вирізок з "Нью Піпел" на цю тему. Скрізь відгуки на цю тему. Вони кажуть, що мусить виникнути причина появи такого чоловіка; що вони мали пророків і предтеч упродовж ста літ, а що останніми часами такий не з'явився, то, — згідно зі законом правдоподібности, — треба сподіватися, що незабаром такий з'явиться. Чи не цікаве воно, як дуже й дуже ці погляди, — коли брати їх поверховно, — покриваються з християнською вірою?... Ваша Еміненція побачать, що порівняння з "Дев'ятим Валом" говорить доволі ясно само за себе... Сьогодні я довідався про відступництво старої католицької родини Воргрейв із Норфольку разом з їх священником Міклемом. Кажуть, що він уже давно до того простував. "Епоха" згадала про це з великим здоволенням, та, на жаль, такі події сьогодні не новина... Серед мирян велика зневіра. За три останні місяці покинуло нас сімох священників у Вестмінстерській дієцезії. Зате маю приємність повідомити Вашу Еміненцію, що, дякуючи Всевишньому, сьогодні вранці бувший англіканський єпископ Карлейлу та шість священників були прийняті на лоно Католицької Церкви. Цього надіялися вже кілька тижнів. Залучаю теж вирізки з "Трибуни", "Лондон Трампет" і "Обсервера" з моїми замітками. Ваша Еміненція побачать, яке схвилювання запанувало у зв'язку з тим наверненням.

Рекомендація. Прошу подбати, щоб заява про вилучення з Церкви Воргрейвів і тих вісьмох священників була прилюдно проголошена в Норфольку та Вестмінстері.

Персі віддав листа до решти шости паперів, вложив усі в заадресовану коверту. Потім узяв берет і вийшов до ліфту.

Як лише ввійшов до розмовниці зі скляними дверми, завважив, що криза вже настала, якщо не минула. О. Френсіс виглядав нужденно, але з його уст і очей світило дивне завзяття. Хитнув раптово головою.

— Я, отче, прийшов розпрощатися, — сказав. — Вже несила довше терпіти.

Персі постарався укрити хвилювання. Вказав на крісло й сам теж сів.

— Усьому прийшов кінець, — сказав Френсіс зовсім спокійним голосом. — У ніщо не вірю. Вже від року я не вірив.

— Хочете сказати, що вже нічого не відчуваєте? — хотів попрагити Персі.

— Не те, отче, — відповів Френсіс. — Можу вам сказати, в мені вже нема зовсім нічого. Тепер я неспроможний навіть сперечатися. Я прийшов просто попрощатися.

Персі не мав що сказати. За вісім місяців він частенько розмовляв з Френсісом, коли лише той признався йому, що його віра почала заломлюватися. Розумів добре, що ця людина мусіла пережити. Співчував нещасному якого захопив вир "Нової Гуманности".

Зовнішні справи взяли верх над внутрішніми, а віра впадіннялася до немовляти, яке лазить посеред якоїсь величезної машинерії. Виняток становили лише ті, які зрозуміли, що воля та милосердя Боже були всім, а почування — нічим. Годі було сказати, чи переможе він те все, чи ні. Щоб залишитися вірним справі, треба мати сталеві нерви. Тяжко було теж ствердити, де тут треба було дошукуватися причини; одначе віра говорила Персі, що Френсіс теж був не без вини, що все так склалося. В нормальних часах можна б сприймати віру свобідніше, одначе в ті бурхливі дні нескореними залишилися лише скромні серця. Що ж до особистої відповідальности Френсіса, Персі вперто вірив, що у Френсіса обрядові формальности відігравали ролю важнішу ніж молитва. Зовнішнє приглушило в ньому внутрішнє. Тому старався не виявити почування у своїх очах.

— Ви, звичайно, думаєте, що це моя вина — сказав Френсіс гостро.

— Дорогий отче, — відповів Персі, що непорушно сидів у кріслі, — я знаю, що то ваша вина. Слухайте, що вам скажу. Кажете, що християнство — це непотрібний абсурд. Але знаєте, що це не так! Воно може бути неправдою, про це я тепер не говорю, хоч напевно знаю, що воно являється правдою незаперечною, — одначе воно не може бути абсурдом доти, доки вчені та чесні люди його тримаються. Сказати, що воно безглузде як довго освічені та чесні люди визнаватимуть його — це звичайна зарозумілість; це значить ствердити, що всі віруючі не лише помиляються, але вони теж нерозумні і..

— Гарзд, — перебив Френсіс, — скажімо, що я відкликаю свої слова і лише кажу, що не вірю в християнські вигадки.

— Не відкидайте сказаного, — заговорив поважно Персі, — ви все ще твердо вірите, що християнство — абсурд; ви говорили мені таке кільканадцять разів. То ж я повторю, що зарозумілість і то велика, довела до вашого відступства. В цьому винувате ваше внутрішнє наставлення, хоч тут можуть відігравати роль й інші причини.

О. Френсіс кинув бистрий погляд.

— Ах, знову стара історія! — сказав глумливо.

— Якщо даєте мені слово чести, що тут не грає ролі якась жінка або що ви не маєте якогось особливо грішного задуму, я вам повірю. Та це стара історія, як ви влучно запримітили.

— Присягаюся вам, що ні! — вигукнув о. Френсіс.

— Слава Богу! — сказав Персі. — Коли так, то матимете менше труднощів, щоб повернутися знову до віри.

Хвилинку в кімнаті царювала тиша. Персі справді не мав уже що сказати. Він стільки разів говорив йому про внутрішнє життя, в якому відкриваються істинні і скріпляються акти віри; намовляв до молитви і покори, аж утомився. А стрінувся з відповіддю, що це буде лишень автосугестією. Якже ж людині яка свідомо замикає очі перед правдою, він міг пояснити що хоч любов і віра з одного боку могли здаватися нічим іншим як лише автосугестією, то з другого боку вони такі самі реальні явища, як нпр., артистичні здібності, та що їх треба так само плекати. Очевидність, — виходило, — не значила нічого для цієї людини.

Свідомий сумної безнадії в серці цього брата, який мав очі, але не бачив, мав вуха, але не чув, пригноблювала о. Персі. Хотів, щоб той чоловік сказав "Прощайте!" та щоб відійшов.

О. Френсіс, що досі сидів недбало, мабуть відчитав його думки, і нараз устав і сказав:

— Я вам надокучив. Піду!

— Ви не надокучили мені, любий отче, — лише мені дуже жаль вас, бо все, що для мене є правдою, ви відкидаєте.

Френсіс глядів на нього вперто.

— А я певний, що це неправда, — сказав він. — Признаю, що все це дуже гарне і я рад би в нього вірити. Не гадаю, щоб я ще колись знову міг бути щасливим, одначе... одначе так воно вже склалося.

Персі здригнув. Як часто говорив Персі, що серце такий же дар Божий як і розум, і що виключення серця з шукання Бога заздалегідь засуджене на невдачу... Та цей священник, видно, не хотів знати правди, бо — що більше — відповів, що виною всього того сугестивне виховання.

— Гадаю, що тепер ви вже більше не схочете й чути про мене, — сказав Френсіс.

— Ні, це ви покидаєте мене, — відповів Персі. — Що я не можу піти теперішніми вашими слідами, ви, мабуть, знаєте.

— Але... але, чи ми не можемо бодай заллшитися приятелями?

Серце старшого священника стиснулося.

— Приятелями? — мовив він. — Чи то ви під приятню розумієте

сантиментальність і нічого більше? Якими приятелями могли б ми бути?

Лице Френсіса затьмарилося.

— Я так і думав собі.

— Джоне! — вигукнув Персі. — Чи ж ти не розумієш, що між нами не може бути нічого спільного, коли ти не віриш у Бога?!

Френсіс зірвався з місця.

— Ну добре, я не можу вірити в нього. Іду!

Пустився до дверей.

— Джоне! — повторив Персі. — Чи справді хочете відійти ось так від мене? Навіть руки не подасьте?

— Що ж, — зупинився розжалений гнівом Френсіс, — ви сказали, що не можете бути моїм приятелем!

Персі хотів щось сказати. Потім зрозумів і всміхнувся.

— Ох, то ви лише так розумієте приятельство, правда? Будь ласка, пробачте. А все ж ми можемо бути ввічливими один до другого, коли хочете.

Він усе ще стояв із простягнутою рукою, а Френсіс кинув з'юса на неї оком, і уста його задрожали. Врешті відвернувся і вийшов без словечка.

2

Персі стояв нерухомий, поки автоматичний дзвінок не дав знати, що Френсіс справді вже вийшов. Тоді й він вийшов та пішов коридором, що вів до катедри. Минаючи захристію, почув, далеко (переду тихі звуки органу, і завернув до каплиці, що служила за гарахіяльну церкву. Завважив, що вечірна ще не скінчилася. Тому зійшов просто вниз навою, завернув направо, перейшов серединою і став на коліна.

Як і завжди, почав свою мовчазну молитву, свідомо не думаючи про зовнішній світ. Був подібним до людини, що зникає з поверхні землі, і намагався ще більше скупчитися і заглибитися в самого себе, аж поки для нього замерли звуки органу та човгання ниг. Не відчував навіть твердої лави під війцями — все зовнішнє наче відпало від нього, а він залишився лише сам з биттям власного серця. Перед його духовним оком з'являвся образ за образом. Потім наступила друга фаза заглиблення: зрікся всього того, що мав і чим був, свідомий того, що навіть його тіло залишилося поза ним, а осталося лише його серце й воля, які трепетали перед Всевишнім, корячись перед волею Того, Хто був їхнім Паном і Оборонцем. Знову відітхнув глибоко, відчуваючи, що ця Присутність тремтить навкруги нього. Тоді повторив механічно кілька слів і врешті поринув у спокій, який наступає у хвилину завмирання думки.

Відпочинув на мить. Далеко понад ним чути було звуки екстатичної музики, голоси сурм і сюрчання флейт, але вони турбували його не більше, ніж вуличний шум засипляючу людину. Мав таке враження, наче б від зовнішнього світу відділювала його якась заслона, опинився поза межами почувань і рефлексій, у тасмничому світі, доступ до якого знайшов по довгих зусиллях, у світі, де вже нема ніяких проблем, лиш одна правда.

Полонений такими переможними враженнями відпочивав кілька хвилин і потім повернувся до свідомості та став мовити:

— Господи, ось я тут і Ти тут. Пізнаю Тебе. Немає тут нікого, лише Ти і я... Передаю все в руки Твої — Твого відступника-священника, Твій нарід, світ і мене самого. Кладу це перед Тобою, кладу це перед Тобою...

Замовк у ваганні, аж поки те, над чим роздумував, не явилось йому ясним, наче рівнина перед шпилем горн.

— Господи, коли б не Ти і Твоя ласка, я сам ступав би в нужді та пітьмі. Ти один урятував мене. Скріпи мене та закінчи Твій твір у моїй душі. Дай, щоб я ні на хвилиночку не заломився. Якщо візьмеш назад руку Твою, знов западуся в ніщо.

Так то душа його взивала до Бога з розпростертими благально руками, безпомічна, а все ж віруюча. Потім спалахнула в ньому сила волі і він став повторяти Правди Віри, Надії і Любови, щоб скріпити її. Ще раз зідхнув глибоко та знову відчув присутність Всевишнього. І знову став благати.

— Господи, зглянься над Твоїм народом. Багато відреклося Тебе. Не погнівайся на нас навіки. Не погнівайся на нас на віки... Приєднуйся до всіх янголів, святих і Цариці Небес, зглянься над ними та надімною і вислухай нас. Спусти на нас світло Твоє і істину Твою. Твоє світло і правду Твою! Не накладай на нас тягару більшого, ніж можемо двигнути. Господи, чому не промовиш!

Так боровся зі самим собою в пристрасному вчкікуванні, чув як м'язи тріскають з напруги. І знов ослаб, знову піддався мовчазній самопожертві. Знав, що це душа кожної молитви. Внутрішнім зором переносився з Голгофти до неба та знову назад на неспокійну землю. Бачив Христа, вмираючого в самотності, коли земля дрижала та стогнала, Христа царюючого як священника на своєму престолі в сяючих шатах, Христа терплячого, неблаганно мовчазного у виді Найсвятіших Тайн, і за кожним разом звертав очі на Предвічного.

Чкав звістки, а вона приходила так тихесенько й ніжно наче тінь, і, щоб уловити її, він від зусилля спітнів кров'ю та сльозами.

Бачив Містичне Тіло в агонії, розпростерте над світом, як на хресті, мовчазне в муках; бачив напружене тремтіння нервів, аж покн біль не об'явився у барвистих лискавках; бачив як життєдайна кров крапля за краплею стікала з Його голови, рук і ніг. Під хрестом зібралася юрба та весело глузувала: "Він рятував інших, а Себе самого несила врятувати... Хай зійде з хреста, тоді повіримо йому". Далеко з-за куців і печер виглядали, плачучи, Ісусові друзі; одна Марія пробита сімома мечами мовчала; учень, якого Він любив, не знайшов слів потіхи.

Бачив теж, що небо не озвалось ні словом, що навіть янголам гелено було сховати мечі в піхви та ждати вічної Божої терпеливості, бо агонія ледве почалася; прийдуть ще тисячі страхіть, поки настане кінець — ота кінцева сума Розп'яття... Він мусить ждати і стежити, задоволений, що стоїть там і нічого не робить; воскресення повинно значити для нього не більше, як бачену в сні надію. Ще мусить прийти Субота, коли Містичне Тіло лежатиме в темному гробі і навіть масшат хреста та свідомість, що Ісус жив, мусить за-

тертися. Цей внутрішній світ, стежку до якого Персі знайшов по великих трудах, був у вогні страшних мук; був гіркий мов жовч, гудів йому в ушах жакливим криком... тяготів на ньому, пронизував його, натягав, наче на тортурах. Тоді воля його вчинилася кволою та безсилою.

— Господи, не видержу того! — простогнав.

Та вмиць знов опам'ятався, тяжко зідхаючи звочив уста і подивився на темніючу абсиду. Орган уже замовк, хори опустіли, світла погасли. Соняшне сяйво теж поступово зникало зі стін, похмурі, холодні обличчя дивилися на нього зі стін і склепіння. Виринув знов на поверхню життя, привиди розплилися; і він уже сам не міг збагнути змісту баченого.

Та він мусить зібрати все до купи і вглибитися в ньому. Мусить сповняти обов'язки супроти Бога, якого сприйняв своїми зміслами і душею. Подіввся з лавки і попростував до каплички Найсвятіших Тайн.

Коли так ішов, випрямлений і високий, знову з ковпаком на біловолосій голові, побачив якусь стареньку жінку, що пильно дивилася в нього. На мить завагався, гадаючи, що вона хоче сповідатися. А вона вже підходила до нього.

— Пробачте, пане. — озвалася.

Отже, вона не католичка. Відхилив трошки ковпак.

— Чим можу вам служити?

— Пробачте, пане, чи то не ви були тому два місяці підчас тієї катастрофи у Брайтені?

— Так, це я був.

— Я так і думала. Моя невістка бачила вас там.

Персі знетерпеливився: йому вже надокучило, що пізнають його по білому волоссю та по молодому обличчі.

— Ви, пані, були там?

Вона поглядала на нього недовірливо й цікаво, міряючи очима згори вниз. Потім оволоділа собою.

— Ні, пане! то була моя невістка. Пробачте, та я...

3

Того вечора при священничому столі йшла розмова про поширення масонства. Вже від кількох літ можна було запримітити це явище; католики розуміли добре небезпеку, що її приносив зі собою цей рух. Не могло бути згоди між масонством і католицтвом. Та ж уже кілька століть тому Церква викиляла цей рух. Дивні речі діялися в останньому столітті. Найперше відбувся у Франції зорганізований наступ на Церкву. Католики давно вже це передбачали. Пізніше ті передбачення потвердилися, коли в 1918 р. о. Жером, домініканець, бувший масон, оголосив ревеляції про Великий Схід Масонів. Виявилось, що католики мали рацію і що масони, бодай ті, на вищих становищах, були спричинниками протирелігійного руху в усьому світі. О. Жером помер у своєму ліжку і його смерть зробила сильне враження на людей. Потім у Франції та Італії поспілилися щедрі пожертви на лікарні, сиротинці й тим подібні установи.

Після того підозри стали розвіватися. Взагалі здавалося і не переставало здаватися, що масонство — це ніщо інше, лише велетенська добродійна установа. Але тепер знову сумніви відродилися.

— Я чув, що Фельзенбург — масон, — озвався монсеньйор Мекінташ, адміністратор катедрн. — Великий майстер, чи щось таке.

— Але хто це такий той Фельзенбург? — спитав молодий священник.

Монсеньйор скривився і похитав головою. Він належав до тих скромних людей, які пишаються своєю малоосвіченістю, як інші пишаються своїми знаннями. Хвалився тим, що ніколи не читав часописів, ані книжок, хіба тих з написом “*imprimatur*”. Священник, — так він частенько говорив, — має обов'язок берегти віру, а не старатися здобувати якісь там світські мудрощі. Персі не раз заздрив йому.

— Той чоловік — загадка. — відповів на запитання о. Блекмор. — Здається, він викликає великі заворушення. Вже сьогодні на вулиці продавали його життєпис.

— Три дні тому я стрінув одного американського сенатора, — озвався Персі. — Він розповідав мені, що навіть там не знають про Фельзенбурга чогось докладного, крім того, що він чудовий промовець. Виступив на політичну арену щойно минулого року, але осягнув подивугідну популярність якимись надзвичайними методами. Його вважають теж великим мовознавцем. Тому його забрали до Іркутська.

— Так, так, — говорив далі монсеньйор, — масони... Це дуже поважна справа. Минулого місяця чотирьох моїх парохіян через них покинуло Церкву.

— Рішення масонів — приймати у свої лави жінок — було справді майстерним кроком, — муркнув о. Блекмор, наливаючи собі клярету.

— Дуже дивне, що вони так довго вагалися з тією справою, — завважив Персі.

До розмови долучилися два інші священники. Вони теж останніми часами утратили парохіян через поширення масонства. Кружляли чутки, що в цій справі має вийти Пастирський Лист.

Монсеньйор похитав значливо головою.

— Потрібно чогось більшого ніж Лист, — сказав він.

Персі пригадав, що Церква вже сказала своє останнє слово кілька століть тому. Наложила виключення з Церкви на всіх членів тайних товариств і чогось більшого вона не в силі була вчинити.

— За винятком хіба того, щоб постійно остерігати вірних, — вставив монсеньйор. — У найближчу неділю виголошу проповідь на цю тему.

Персі поробив ще деякі замітки і вернувся в свою кімнату з наміром ще раз повідомити кардинала про цю справу. Розпечатав прибувші листи і насамперед узявся читати листа від кардинала. Наче дивним збігом обставин у листі кардинала Мартина було кілька запитів, що торкалися якраз тієї справи, про яку було говорено. Кардинал питав:

“Що роблять у вас масони? Фельзенбург — це теж один із них.

Постарайтеся роздобути якнайбільше інформації про нього та повідоміть мене. Пришліть мені його англійський або американський життєпис. Чи ви все ще тратите католиків через нього?"

Персі побіжно пробіг очима інші запити. Вони здебільша торкалися його давніших заміток, але навіть і в цих було згадано Фельзенбургове прізвище.

Відложив папір і став роздумувати.

— Дуже цікаво, — думав він, — що прізвище Фельзенбурга не сходить людям з уст, а водночас ніхто про нього нічого певного не знає.

Сам Персі з цікавості купив був на вулиці три світлин, що мали б зображати цю загадкову людину. І коли б навіть одна з них була правдива, то всі три правдивими бути не могли.

На одній була зображена страшна бородата креатура, щось наче козак з круглими, вибалушеними очима. Ні! здоровий розум не міг сприйняти цього за правду. То був лишень доказ, як пересічна людина представляла собі чоловіка, який зумів здобути великий вплив на Сході.

Друга світлина зображала товсте лице з маленькими очима та бородою. Персі глянув на зворотну сторону фотографії і побачив там адресу ньюйоркської фірми. Потім узяв третю. Ця представляла догвугвате, гарно виголене лице з пенсне, чоловіка, напевне, мудрого, але чи міцного? А Фельзенбург, без сумніву, був міцним.

Персі схилився до думки, що найправдоподібнішою була друга світлина. Одначе всі три не переконували. Зложив їх разом і поклав у шухляду.

Потім оберся ліктями на стіл та став роздумувати. Старався пригадати собі, що саме американський сенатор Воргавс говорив йому про Фельзенбурга. Та цього не вистачало, щоб ствердити факти. Фельзенбург, мабуть, не послуговувався ніякою з тих метод, яких сьогодні вживають політики. Не контролював ніяких газет, ні на кого не нападав прилюдно, не користувався протекціонізмом. Не оточив себе улесливими креатурами, не підкуплював, і взагалі йому не закидали ніяких потворних злочинів. Подобало на те, що його оригінальність пояснювалася його чистими руками, його незаплямованим минулим та — магнетичній силі характеру. Він був людиною, що радше належала до лицарського віку: невинна, чиста, захоплююча, наче сяюча з радості дитинка. З першого ж разу з'єднав собі людей, коли наче візія виринув із затухлих, мутних вод американського соціалізму — з вод, яким тому сто літ учні містера Гирста не дозволяли виступити з берегів. То був кінець плітократії. Славні давні закони з 1914 р. попробивали смердячі бульки тих часів. Уведення законів 1916 і 1917 р. перешкодили їм витворитися напово в якійнебудь формі. То безсумніву був рятуюнок Америки, хоч той рятуюнок був похмурий і невідрадний. І ось тепер з того плоско-го соціалізму виринула ця романтична фігура, зовсім відмінна від усіх своїх попередників... На це натякав сенатор. Усе те було для Персі в ту хвилину надто скомпліковане і він скерував думки в інше русло.

"Введення" — ікона з Преображенської церкви в Сорочинцях

Живем у втомленому світі, говорив собі Персі. Все здавалося таке безнадійне та безвихідне. Старався не думати про своїх співбратів-священиків, але не міг не бачити, що ті люди невідповідні для сучасного положення. Не переоцінював себе; знав аж надто добре, що й він також зовсім некомпетентний, доказом чого була хоч би й поведінка з бідним о. Френсісом та іншими якими двома десятками священиків, які тиснулися до нього в душевних стражданнях упродовж десяти літ. Або навіть архієпископ, хоч який святий він був, зі своєю дитинною вірою, — чи був він людиною що могла очолити англійських католиків і боротися з їхніми ворогами? Під сучасну пору, здавалося, не було вже велетнів на землі. Що ж було діяти? Персі скрив лице в долонях.

Так ось що було потрібне — Церква потребувала нового монашого чину. Старі — не з їх вини — були занадто обмежувані правилами. Потрібний був монаший чин без яси та тонзури, якого не обов'язували б традиції і звичаї, лише молитва і самопосвята. Мусів би це бути чин без усіляких привілеїв, без минулої історії, у якій могли б шукати вигідного прибіжництва. Мусіли би бути франкцірерами*) Христової Армії, як Єзуїти, але без їхньої фатальної репутації, хоч у цій репутації вони не були винні. Для того потрібен основник, але — хто, в ім'я Боже? — основник *nudus sequens Christum nudum*... Так — франкцірери — священики, єпископи, миряни та жінки, звичайно, з трьома обітами і спеціальною кляззулою про виразне відречення назавжди від майна. Кожний одержаний подарунок мусіли би передати єпископові даної дієцезії. За те єпископ мав би сам постачати все потрібне до життя і для подорожі. Ах, що то вони могли б зробити!... Ця думка полонила Персі до глибини душі.

Коли ж знов охолов, прозвав сам себе дурнем. Або ж цей плян не був уже такий старий як вічні гори і нездійснимий у практиці? Ба, це ж було мрією кожного гарячого прихильника від першого Спасителевого Року, заснувати такий чин!... Який же він нерозумний!... Персі ще раз почав роздумувати над тим усім.

Певне, ось таке було потрібне проти масонів. І жінки теж. Чи то не тому провалювався проєкт за проєктом, що мужчини призабули про силу жінок? Та сама причина знищила була й Наполеона. Він довіряв Жозефіні, але вона недовіряла йому. Тому то Наполеон не вірив усім жінкам. У Католицькій Церкві теж не було дано жінкам відповідальної праці, хіба використовувалися в ролі послугачок або у виховній діяльності. Невже ж не було для них місця в інших діяннях? Та навіщо роздумувати над тим? Це ж не була його справа. Коли Папа Ангелікус, що тепер править у Римі, не подумав над тим, чому мав би братися до того немудрий, химерний священик у Вестмінстері?

Ударив себе в груди і поринув у часослов.

*) Франкцірер, легко озброєний французький воєк, виділений спеціально для наскоків, боїв дрібними загонами, для розвідок і несподіваних виправ.

Скінчив за півгодини і знову сидів задумавшись. Та цим разом думав про бідного о. Френсіса. Цікавий був знати, що він тепер робить: може зняв уже римський ковчир, ознаку Христових слуг? Бідний нещасник! А скільки було в тому вини самого Персі Френкліна?

Почувся стукіт у двері. Це о. Блекмор прийшов погукторити трохи, заки піде відпочивати. Коли Персі розповів йому що сталося, о. Блекмор викинув люльку з уст і значучо зідхнув.

— Я знав, що до того дійде, — сказав він. — Ну, ну!..

— Він усе ж був доволі чесним, — завважив Персі. — Розповідав мені вісім місяців тому, що має клопіт.

О. Блекмор задумано смоктав люльку.

— Отче Френклін, — сказав, — справа дійсно починає бути дуже поважна. Всюди та сама історія. Що це, властиво, діється в світі?

По хвилині надуми Персі відповів: — Все, здається, котиться одно наперед одного, наче морські хвилі.

— Кажете — хвилі?

— Як же ж інакше? — сказав Персі.

О. Блекмор глянув на нього пильно.

— Це все радше видається мені спокоєм перед бурею? Чи переживали ви коли тайфун?

Персі похитав головою.

— Отже, — говорив Блекмор, — найгрізнішою його ознакою є тиша. Море наче вкрите оливою, людина відчувається мало що не мертвою, безсилою до найменшого чиню. Потім аж настає буря.

Персі з цікавістю глядів на нього. Ще ніколи не бачив цього священника в такому настрої.

— Перед кожною великою бурею настає така тиша. Так було перед Східньою Війною, так було перед Французькою революцією. Так було перед Реформацією. Кожну з тих хуртовин попереджував позірний спокій. Подібне тяглося в Америці цілих кількадесят літ... Отче Френклін, я гадаю, що щось станеться.

— Скажіть мені — попросив Персі, нахилившись уперед.

— Знаєте, я бачив Темплетона тиждень перед його смертю, і він, такби мовити, вложив мені цю думку в голову. Подумайте, отче, про цю небезпеку, що насувається на нас зі Сходу, то я гадаю, що вона прийде з іншого боку. Думаю, що буря розшаліється радше на релігійному тлі... Скажіть мені, отче, Бога ради, хто це той Фельзенбург?

Несподівана згадка цього таємничого прізвища так приголомшила Персі, що не спромігся відповісти, лишень широко розкрив очі.

— Так, Фельзенбург, — сказав Блекмор іще раз. — Цей чоловік не сходин мені з думки. А все ж, що я знаю про нього? Хто взагалі знає щонебудь про нього?

Щоб заспокоїти биття серця, Персі глибоко зідхнув. Сам не розумів, чому так хвилюється. І, зрештою, хто такий Блекмор, щоб його боятись?

Та заки вспів промовити слово, Блекмор заговорив знову:

— Погляньте лишень, як люди покидають Церкву! Воргрейви, Гендерсони, сер Джеймс Бартлет, леді Магнієр і ті всі священники. Ні,

всі вони не були негідники — я хотів би, щоб вони були ними, тоді було б багато легше говорити про цю справу. Але ж бо цей сер Джеймс Бартлет, людина, що половинну свого майна віддала на Церкву та ще навіть і тепер не жалує того. Він каже, що всяка релігія є ліпша, ніж ніяка, але щодо нього самого, то він уже не всилі більше вірити. Отже, що все це означає?... Кажу вам, щось мусить статися! Бог один знає, що! А Фельзенбург не сходить мені з голови... Отче Френклін...

— Що?

— Чи завважили ви, як мало ми маємо великих людей? Не так як п'ятдесят, а навіть тридцять літ тому. Тоді були такі люди, як Месон, Селборн, Шербрук і щось шість інших. Був і Брайтмен, архієпископ, а тепер? Навіть серед комуністів їх нема. Був у них Брейтвейт, що помер п'ятнадцять літ тому. Безперечно, це теж був великий чоловік, але він вічно говорив про будучину, а ніколи про теперішність. Скажіть же мені, якого великого чоловіка мали вони відтоді? І ось тепер кілька місяців тому в Америці з'явилася людина і її ім'я не сходить нікому з уст. Цікаво, правда?

Персі наморщив чоло.

— Не знаю, чи я зрозумів вас як слід? — сказав.

Перше, ніж заговорити, о. Блекмор взявся вибивати люльку.

— Знаєте, — сказав він встаючи, — мені здається, що той Фельзенбург задумує таки щось зробити. Не знаю, що саме? Може бути щось для нас, або проти нас. Але він масон, затямте це собі... Так, так, з мене такий собі старий дурень. Добраніч.

— Хвилиночку отче, — заговорив спроквола Персі. — Що ви під цим розумієте..? Господи Боже! Що ви хотіли сказати? — Замовк, вдивляючись у Блекмора.

Старенький священник глядів на нього з-під густих брів. Персі здавалося що і він боїться чогось, хоч говорив так спокійно. Але о. Блекмор не відповів.

Персі стояв непорушно доти, доки двері не зачинилися. Потім підійшов до свого пульту перед Розп'яттям і почав молитися.

ТРЕТЯ ГЛАВА

1

Старенька пані Бренд і Мейбел сиділи при вікні нового будинку адміністрації при площі Трафальгар, щоб послухати Оліверової промови з нагоди п'ятдесятих роковин від ухвалення реформи закону про бідних. У цей чудовий червневий день маси люду, що зібралися довкола статуї Брейтвейта, представляли собою величаве явище. Цей політик, що помер тому п'ятнадцять літ, був зображений з униз опущеними руками, з головою піднесеною вгору й одною ногою, трохи висуненою вперед. А сьогодні був укритий масонськими відзнаками, як це все більше й більше входило у звичай при таких нагодах. Він був тим, що надав величезного поштовху цьому тайному рухові, заявивши в парламенті, що розв'язка майбутнього поступу та бра-

терства народів знаходиться в руках масонів. На його гадку, одне масонство може боротися проти Церкви з її фантастичною духовою єдністю. Святий Павло мав рацію — так пояснював Брейтвейт — що хотів повалити мури, які роз'єднували народи, але помилився лиш у тому, що надто захоплювався Ісусом Христом. Такими словами зачав Олівер свою промову про питання Закону Бідних. Указував, що справжня любов ближнього існує лише серед масонів. Доказом того були різні фундації на континенті, без огляду на віроісповідання. Масонство здобуло багато нових членів, захоплених успіхом закону про бідних.

Старенька пані Бренд була в якнайкращому настрої. Схвильовано дивилася на велетенську юрбу, що зібралася послухати промову її сина. Довкола бронзової статуї трибуна була побудована на такій висоті, що, здавалося, той державний муж належав до одних із промовців. На прикрашеній трояндами трибуні знаходився також гучномовець, стіл і стілець.

Площа, наче вибрукована людськими головами, гуділа тисячами голосів, що їх час-від-часу глушили громи духових оркестр та громи барабанів різних добродійних товариств і юній, що надтягали зі своїми прапорами з усіх сторін та займали на площі призначені їм довкола трибуни місця.

Вінна з усіх боків повні були глядачів. Здовж Національної Галерії і церкви св. Мартина були побудовані підвищення для глядачів. Квітинки позаду німих білих статуй, попереду статуя Брейтвейта, позаду статуї вікторіанських державних мужів Джана Дейвідсона, Джіма Бернса й інших. Зникла стара колумна з левами. Нельсон не був до смаку для Антант Кордіяль, а леви не по нутру для нового мистецтва. На їх місці простягався довжелезний хідник, перериваний сходами, що вели до Національної Галерії. Не менше як сто тисяч осіб, як подавали вечірні газети, заповнили простір як далеко сягало око та як далеко могло почути вухо.

Коли годинники стали вибивати години, дві особи виступили з-поміж статуй та вийшли наперед. У цю ж мить перешіптування перемішалися у вітальні вигуки. Юрба, що досі перешіптувалася, загула бурею оплесків. Перший виступив сивоволосий, випрямлений лорд Пембертон. Його батько тому сімдесят літ активно причинився до повалення палати лордів. Син показався гідним наслідником батька. Цей чоловік, тепер член кабінету, мав бути головою тієї підозрілої акції. За ним ступав Олівер, з відкритою головою, елегантний. Навіть з такої віддалі мама і Мейбел бачили його жваві руки, усмішку і його похилення голови на гаряче привітання натовпу, зібраного довкола трибуни.

Лорд Пембертон виступив уперед, підняв руку та дав знак. У цю ж мить оплески затихли, щоб дати місце гуркотові барабанів, який попередив масонський гимн.

Показалося, що лондонці зміли співати. Спершу здавалося, наче б один-одинокий могутній голос затягнув цю звучну мелодію, що зроста до ентузіазму, аж поки музика всіх оркестр не поплила за нею, як прапор плыве за своїм державком. Цей гимн скомпонувавший тому десять літ, знала його добре вся Англія. Старенька пані

Бренд механічно підняла до очей задруковану картку паперу, читаючи вже знані її слова:

“Володар, що царив на землі і на морі”.

Пробігла очима від початку до кінця вірш, скомпонований з гуманітарного погляду дуже влучно і з запалом. Визначався релігійним тоном звучання; несвідомий християнин міг співати його без докорів сумління, хоч його глузд зводився до ясного твердження, що людина це — все! Навіть наведено кілька Христових слів. Царство Боже, сказано там, — у людському серці, а найбільша з усіх чеснот — милосердя.

Мама глянула на Мейбел і запримітила, що вона, задивившись на Олівера, співала від щирого серця. Тому мама й собі стала ворухити устами.

Гимн закінчено, натовп ще радісно викрикував, але виступив ще раз старий лорд Пембертон і тонким металічним голосом проголосив пару речень привіту. Після того відступив назад, а на його місце став Олівер.

Для жінок було задалеко, щоб чути його промову, але Мейбел тремтючи подала матері листок паперу, а сама похилилася вперед і напружила слух. Старенька пані Бренд знаючи, що не може почути сина, мусіла вдоволитися читанням його промови з поданого їй невісткою листка.

На вступі промовець привітав прийвних, які прийшли вшанувати цього великого мужа, що керував зборами зі свого п'єдесталу з нагоди цих великих роковин. Потім подав огляд минулого і порівнював давнє положення Англії з теперішнім. П'ятдесят літ тому, говорив промовець, бідність усе ще була ганьбою, тепер уже ні. Причини, які доводили до бідности, були ганьбою, або заслугою. Хто не вшанував би людини, виснаженої на службі своїй країні, або зломаної вкінці обставинами, супроти яких вона була безсила?... Вчисляв реформи, які були ухвалені тому п'ятдесят літ, саме того дня. Закон про вбогих раз і назавжди прославив убожество і співчуття до нещастя

Олівер заявив присутнім, що він буде голосити славу терпеливій бідноті та її винагороду. Працюватиме над реформою законів про тюремництво. Друга частина промови була присвячена прославленню Брейтвейта, якого Олівер назвав предтечею руху, що власне гелпер зачався.

Вікно, при якому сиділа Оліверова мама та Мейбел, було зарезероване для них. Обі сиділи спереду на кріслах, а позаду них були інші люди. Вони стояли дуже мовчазні і пильно слухали промови, витягнувши шиї.

Саме, як пані Бренд глянула на Олівера, він підніс руку вгору та вказав на пам'ятник. Буря оплесків заглушила його слова. Коли Олівер трохи нахилився, мама почула якийсь свист і крик Мейбел... Що сталося? В цю ж мить роздався тріск пострілу і мала Оліверова жестикулююча постать захиталася. Старенький Пембертон, що сидів при столі, зірвався з місця, рівночасно коло трибунні заметушилася юрба. Перелякана пані Бренд схопилася з крісла і впилася руками в підвіконня; Мейбел ціпко вчепилася мами і щось кричала, чого

мама не могла зрозуміти. Над площею розітнувся дикий крик, гопови похилилися сюди й туди, наче збіжжя бите бурєю. Та за хвилину Олівер з'явився на своєму місці, щось викрикуючи та гестикуючи. Мама опала назад у крісло, відчуваючи тиск крові у своїх старечих жилах та важке калатання серця.

— Дитино, дитино, що сталося? — склипувала вона.

Мейбел стояла, прикипівши поглядом до Олівера. Хоч на площі все ще не втихала метушня і шум, вона розбирала поодинокі слова і виклики.

2

Вдома ввечером Олівер розповів їм про цілу подію. Він сидів у кріслі з рукою на перев'язці.

Ім не вдалося підійти до нього близько, бо на площі вчинилася правдива буря. Але з уряду вислали до Мейбел післанця з повідомленням, що Олівер лише легко раений і що знаходиться під опікою лікарів.

— То був католик, — оповідав Олівер і втомлено дивився в простір. — Все мусіло бути добре підготоване заздалегідь, бо при ньому знайшли заряджений револьвер. Цим разом священик не мав щастя.

Мейбел притакнула легенько головою; вона читала в повідомленні про кінець цього чоловіка.

— Його вбили на місці, душили і топтали, — говорив Олівер. — Я робив що міг, ви бачили. Але ж... може так було і найліпше для нього самого.

— Чи ти, сину, справді зробив, що лише міг? — допитувалася стривожена мама.

— Мамо, я кричав до них, щоб погамувалися, та вони мене не слухали.

Мейбел нахилилася до нього:

— Олівере я знаю, що мої слова видадуться глупими, але я... але я не хотіла б щоб вони його вбили.

Олівер усміхнувся. Він добре знав цю її вразливу рису.

— Воно було б далеко краще, коли б не вбили, — повторила вона і зараз сіла, замовкши. — А чого він, власне, вистрілив саме тоді? — спиталася сперегодя.

Олівер на мент глянув на маму, але мама спокійно гачкувала.

Тоді він став оповідати обачливо:

— Я сказав був тоді, що Брейтвейт одною промовою вчинив більше для світу ніж Христос і всі Його святі, разом узнявши.

При його словах мамин гачок раптово зупинився, але зараз же знову почав працювати, як і передше.

— Але він вистрілив би в мене сяк чи так — доповнив Олівер.

— Відкіля ж знають, що він був католик? — знову спитала Мейбел.

— Мав при собі чотки і вспів іще призвати свого Бога.

— І більше нічого не знають?

— Більше нічого. Все ж таки був гарно зодягнений.

Олівер сперся об спинку крісла трохи втомлений і примкнув очі. Жили в рамені билися нестерпно. Все ж у глибині душі почував себе дуже щасливим. Правда, фанатик його поранив, але йому не було жаль переносити біль для такої справи. Крім того знав, що Англія співчувала йому. Містер Філіпс усе ще працював у сусідній кімнаті, відповідаючи на телеграми, що надходили безупинно. Калдекот, прем'єр-міністр, Максрел, Сноуфорд і з дванадцять інших телеграфували раз-у-раз свої поздоровлення, а з усіх сторін Англії одно за одним наспівали повідомлення. То був вирішальний козир для комуністів: на їхнього представника виконано замах підчас того, як він виконував свій обов'язок та обороняв свої засади. Це був неабиякий виграш для них, а втрата для індивідуалістів, бо виязлося, що їх прихильники не були одної гадки. Велетенські мерехтливі електричні повідомлення над Лондоном подавали вістки в есперанто, коли Олівер присмерком, вертаючись додому, заходив у поїзд:

“Олівер Брейд ранений... Замаховець католик... Обурення в усій країні. Добре заслужена кара для замаховця.”

Олівер був задоволений, що чесно зробив усе можливе для рятунку замаховця. Навіть у хвилину великого болю він кричав, що повинна відбутися справедлива судова розправа, але спізнився. Бачив перелякані очі, що вийшли з орбіт налитого кров'ю обличчя, бачив, як з-заду стискали і скручували шию винуватця. Потім лице зникло, а в тому місці, де воно було, чувся лишень тяжкий тупіт. Ах, усе ж іще залишилося в Англії трохи запалу й лояльності.

Мама встала і мовчки вийшла з кімнати, а до Олівера присілася Мейбел.

— Коханий, ти занадто втомлений, щоб говорити.

Він відкрив очі.

— Але ж ні, серденько! Чому питаєш?

— Як ти гадаєш, які будуть наслідки з того?

Олівер підвівся трошки і за звичкою, почав дивитися у темніючі вікна. Всюди понад будинками ясніли світла — море повних місяців серед густої містичної синяви літнього вечора.

— Наслідки? — перепитав. — Вони можуть бути лишень добрі. Це мусіло вже раз статися. Дорогенька, я подеколи почувуюся дуже пригноблений, як це ти сама знаєш. Гадаю, що цього вже більше не буде. Часами я навіть побоювався, що ми втрачаємо наше завзяття і що старі Торі-консервати мали почасти слухність, передбачаючи занепад комунізму. Але після сьогоднішнього випадку...

— Що?

— Що?! Ми доказали, що можемо теж проливати нашу кров. Воно сталося в сам час, якраз у такий переломовий час. Не хочу переборщувати — це лише подряпина — одначе вона була зроблена так обдумано, і... так драматично. Той нещасник не міг вибрати гіршого моменту. Люди цього не забудуть.

Очі Мейбел світилися радісно.

— Бідненький, — озвалася вона, — дуже болить тебе?

— Не дуже. А зрештою, — до лиха! — навіть не думаю про неї... Коби тільки ця проклята східня криза скінчилася!

Він знав, що має трохи гарячки і що тому був роздратований, то й постарався оволодіти собою.

— Ох, дорогенька, — сказав червоніючи, — коли б вони не були такі тупоголові! Вони того ніяк не розуміють, ніяк не розуміють!..

— Так, Олівере.

— Вони не розуміють, яке то все чудове: людськість, життя, явнічі правда і смерть забобону. Чи я не говорив їм того вже сотні разів?

Вона дивилася на нього палкими очима. Любила бачити його таким, бачити його самовпевнене, зарум'яніле обличчя, ентузіазм у його блакитних очах! Нахилилася і зненацька поцілувала його.

— Дорогенький, як я горджуся тобою! Ах, Олівере!

Він не сказав нічого, але вона відчувала в серці, що він її так само любить, як вона його. Так сиділи вони мовчки, небо ще більш потемніло, стукіт машини в середній кімнаті казав їм, що світ живе та що вони обоє беруть участь у цьому житті.

Раптом Олівер занепокоївся:

— Чи ти запримітила щось саме тоді, як я згадав був ті слова про Ісуса Христа?

— Тоді мама перестала гачкувати. — відповіла Мейбел.

— То ти теж завважала це? Чи не гадаєш, що вона завертає до давнього?

— Ох, вона старіється. — сказала Мейбел поблажливо. — Звичайно, вона трохи там і оглядається назад.

— Це було б жакливо, не вважаєш?

Мейбел заперечила.

— Ні, ні, дорогенький. Ти такий схвильований і втомлений. От трохи сантиментальності... Олівере, я гадаю, що не слід говорити таких речей у її прив'ї...

— Та ж вона чує таке тепер повсюду.

— Ні, вона не чує таких речей. Не забувай, що вона майже ніколи нікуди не виходить. А, крім того, вона була вихована в католицькому дусі.

Олівер пританнув, знов нахилився і мрійно задивився у вікно.

— Чи то не страшно, що сугестія держиться так кріпко? Вона невстилі викинути того зі своєї голови навіть після п'ятдесяти літ. Але вважай на неї, добре?... Та до речі...

— Що таке?

— Знову трохи більше вісток зі Сходу. Кажуть, що Фельзенбург перебрав усе скрізь у Тобольську, в Якутську, Бенаресі в Індії — всюди. Він був теж в Австралії.

Мейбел швидко випростувалася:

— Чи це не багатонадійне?

— Гадаю, що так. Немає сумніву, що суфіси перемагають, але на як довго, це інше питання. Та й військо не розбігається на всі сторони.

— Якже ж з Європою?

— Європа озброюється так скоро, як це лише можливе. Чув я що будемо мати в Парижі з'їзд великодержав. Буду змушений поїхати туди

— Але ж твоя рука, коханий!

— Рука мусить видужати. Мусітиме їхати зі мною, як би там не було.

— Розкажи мені щось більше.

— Більше нема нічого такого. Лишень ясне, як день, що це криза. Коли вдасться переконати Схід, щоб притримав свої руки, то він уже ніколи не захоче простягати їх знову. Це значитиме: вільна торгівля в усьому світі і таке інше, я гадаю. Та якщо ні...

— Тоді?

— Тоді наступить така катастрофа, якої ніхто ніколи собі не уявляв. Вся людська раса буде втягнена у війну, і або Схід або Захід буде зметений з лиця землі. Нова вибухова Беніншайнова матерія доконає цього напевно.

— Але ж чи воно зовсім певне, що Схід має таку вибухову матерію?

— Зовсім певне. Беніншайн продав тайну рівночасно Сходові й Заходові. А потім помер — і в тому мав щастя.

Мейбел чула вже ці поголоски, але її уява відмовлялася їх сприймати. Двобій Сходу і Заходу при цих нових умовинах був справою, що переступала всякі поняття. Наскільки сягала людська пам'ять, в Європі вже не було війни, а війни на Сході велися давніми способами. Тепер же, коли поголоски відповідали правді, то цілі міста будуть знищені одною бомбою. Можливості були попросту неймовірні! Військові знавці здебільша висловлювали протирічні погляди. Ціла воєнна процедура це теоретична справа. У минулому не було нічого такого що було б можна порівняти з теперішнім положенням. Подобало воно на таке, що стрільці з лука взялися диспутувати про кордит.*) Одно лише було певне. Схід мав усіякі новітні воєнні прилади і міг виставити армію, рівну половині армій, виставлених разом рештою світу. Висновки з того обрахунку не були для Англії потішаючими.

Щоденники присвячували цій справі короткі, дбайливо написані передовиці, основані на скупих вістках, що предіставалися з нарад, які відбувалися по другому боці світу. Фельзенбургове ім'я з'являлося все частіше й частіше. Одначе, назагал старалися затушувати цю справу якомога більше. Все здавалося, йде своєю ходою, світова торгівля процвітала, європейські акції стояли мало що нижче, ніж минулого року, люди й далі будували дома, одружувалися, народжувалися сини й доні, ходили за своїми справунками, відвідували театри просто тому, що не мали що іншого робити. Справи тієї не могли ні врятувати, ні змінити. Була завелика. Люди інтелігентніші, що вміли думати, подеколи божеволіли зі страху, передбачаючи жакливі можливості. Скрізь відчувалося сильне напруження. І більш нічого. Не виголошували багато промов на цю тему. Вважали недоцільним. Не було іншої ради — треба було ждати.

*) Кордит — новітня вибухова матерія, що складається з нітрогліцерини, стрільної бавовни та мінеральних товщів.

Мейбел, пам'ятаючи прохання Олівера — зважати на маму, кілька днів старалася робити це якомога краще. Одначе, не сталося нічого такого, що могло б її затривожити. Старенька трохи заспокоїлася, а, зрештою, її життя проходило як звичайно. Часом просила невістку прочитати їй щось і слухала, як звичайно, з цікавістю. Заходила до кухні, дбала, щоб страви були різноманітні і, здавалося, що цікавиться всім тим, що цікавило її сина. Спакувала його подорожній мішок для відлету в Париж, дала йому тепле білля і, коли вийшов з хати, махала йому на прощання рукою, стоячи при вікні. Олівер сказав, що його не буде три дні.

Вечором наступного дня мама захворіла. Коли покоївка повідомила про це, затривожена Мейбел побігла нагору. Застала стареньку в кріслі, неприродно зарум'янену і неспокійну.

— То нічого, дитино, — говорила пані Бренд, оповідаючи притишеним голосом про об'яви своєї хвороби.

Мейбел поклала її до ліжка і післала по лікаря. Вона любила свекруху і завжди тишилася її присутністю. Приявність матері впливала на настрій невістки так, як впливає вигідний фотель на згомлене тіло. Мама була тиха й людяна, цікавилася дрібничками, добре пам'ятала свої юні дні й ніколи не ображувалася і не сперечалася. Мейбел зі зворушенням спостерігала, як цей старечий дух готується заснути, чи, вірніше (як вона вірила), зіллється з духом життя, на якому держиться світ.

— Вона нездужає на старече виснаження, — сказав лікар, оглянувши хвору. — Може вмерти кожної хвилини, але може ще пережити і десять літ.

— То не треба повідомляти Бренда?

Лікар легенько заперечив рукою.

— Значить, нема небезпеки, що мама може померти в найближчих днях?

— Ні, ні, та ж я сказав, що може жити й десять літ.

Лікар показав, як уживати апарат із киснем, і відійшов.

Коли невістка повернулася назад, мама лежала спокійно. Протягнула невістці старечу поморщену руку і спитала: "Що ж, дитино?"

— Ви трохи виснажені, мамо. Мусите спокійно лежати і нічого не робити. Може вам щось прочитати?

— Ні, дитино, я хочу трохи подумати.

Мейбел уважала зайвим сказати мамі, в якій небезпеці вона знаходиться, бо ж минуле не існує, ані немає судді, перед яким приходилось би стати. Смерть — це кінець, а не початок. Це спокійне евангеліє і принайменше воно стає спокійним саме у хвилину, коли наступить смерть.

То ж Мейбел знову зійшла вниз як не зовсім спокійна, то все ж спокійніша, ніж раніше.

Яка це дивна, а разом гарна річ — смерть, — думала собі. Затихає наново одна струна, що бренила тридцять, п'ятдесят або сімдесят літ, вертається назад у тишу велетенського Інструменту,

що сам для себе був усім. Щоправда, ті самі тони зазвучать знову, навіть у цей мент вони звучать десь по всьому світу, хоч різняться своєю безконечною ніжністю. Та давнє тремтіння минає; глупо думати, що воно вічно звучить десь інде, бо ж ніяке "десь інде" не існує. Вона теж котрогось дня скінчиться, хай же той її тон буде чистим і прекрасним.

Містер Філіпс прийшов, як звичайно, наступного ранку.

— Мамі, гадаю, трохи легше, — сказала Мейбел. — Їй треба весь день спокійно лежати.

Секретар уклонився і відійшов до Оліверової кімнати. Там була ціла купа листів, на які треба було дати відповіді.

Кілька годин пізніше, коли Мейбел пустилася знову нагору, стрінула Філіпса, що сходив униз. Був збентежений і почервонілий.

— Пані Бренд посилала по мене. Хотіла знати, чи пан Олівер вернеться сьогодні вечером.

— Та ж приїде, чи не так? Ви не чули?

— Пан Бренд говорив, що приїде пізно на вечерю. В Лондоні буде в дев'ятнадцятій.

— А нема ще яких новин?

Секретар закусив уста.

— Є деякі чутки. Пан Бренд телеграфував мені годину тому.

Здавалося, наче б його щось непокоїло. Мейбел гляділа на нього здивовано.

— А зі Сходу нема ніяких вісток? — спитала.

Його брови трохи стягнулися.

— Пробачте, пані, — відповів він. — Про те мені не вільно говорити.

Мейбел не образилася. Вона занадто вірила своєму чоловікові. Все ж серце її билось сильніше, коли йшла до кімнати хворої.

Сверуха теж виглядала якась неспокоїна. Лежала з червоними плямами на блідому обличчі і з трудом усміхнулася на вітання Мейбел.

— У вас був пан Філіпс, мамо? — спитала Мейбел.

Старенька дивилася на неї з болем, але не сказала нічого.

— Не хвилюйтеся, мамо. Олівер вернеться сьогодні вечером.

Мама глибоко зідхнула.

— Не журися мною, дитино, не мороч собі голови. Тепер мені набагато краще. Олівер вернеться на вечерю, чи не так?

— Коли літак не припізниться. А тепер, мамо, подам вам сніданок.

Мейбел провела пополудне не зовсім спокійно. Напевне щось сталося. Секретар, що снідав з нею у вітальні, був також якийсь схвилюваний. Сказав, що його не буде цілий день. Олівер дав йому різні доручення. Не починав балачки на тему Сходу, не оповів їй теж ніяких новин про паризьку конференцію. Повторив лише ще раз, що Олівер вернеться пізно вночі. Півгодини пізніше спішно відійшов.

Мама, здавалося, спала, коли Мейбел пізніше знову заглянула нагору. Не хотіла турбувати її, не хотіла теж сидіти в хаті. Вийшла в сад; походжаючи, билася з думками, чогось надіялася, чогось бо-

ялася. Там побула, аж поки подовгаста тінь не впала почерез стежку та поки порошно-зеленава імла з заходу не залягла дахів.

Коли ж вернулася в хату взяла вечірній часопис. Там не було ніяких новин, лише згадка, що паризька конференція закінчиться сьогодні вечором.

Вибила двадцята година, а Олівера все ще не було. Паризький літак повинен був уже прилетіти годину тому. Мейбел поглядала на темніюче небо і бачила, як зорі, наче діаманти, з'являлися одна за одною. Але по небі не просунулася струнка, крилата риба. Щоправда, Мейбел могла переочити її. Годі було теж здаватися на точне прибуття літака. Але ж бо вона бачила його вже передше сотки разів і дивувалася, чому не бачила його тепер? Не хотіла вечеряти сама, неспокійно ходила сюди й туди, щохвилини зупинялася при вікні і прислухалася тихому шумові поїздів, слабому гуркотові шин і музикальним акордам, які доходили з вузлової станції, віддаленої всього мильо відсіля. Засвітилися світла, і величезне місто уподібнилося до казкової країни, завішеної між земними вогнями і небесною темрявою. Чому ж Олівер не вертався, чому бодай не дав їй знати, що його затримало?

Почувалася погано, але зійшла ще раз нагору, щоб потішити стареньку. Застала її знову дуже сонною.

— Олівер іще не вернувся, — сказала, — щось мусіло задержати його в Парижі.

Стареча голова на подушці притакнула а уста вимовили щось невразне. Мейбел зійшла знову вниз. Вечера вже спізнилася на цілу годину.

Ах, та ж було стільки різних причин, які могли задержати його. Не раз вертався ще пізніше. Може, літак пізніше відлетів, може, наради затяглися в безконечність, то ж волів переночувати в Парижі, а забув надати телеграму. Може, навіть телеграфував до Філіпса, а той забув передати телеграму?

Вінці, охоплена безнадією, підійшла до телефону і дивилася в апарат. Ось тут він, ці круглі мовчазні уста з багатьма гудзиками... Мало що бракувало, щоб не стала натискати і питати, чи не було якої вістки від чоловіка з Парижу: там же був його клуб, його бюро у Вайтголі, там була домова адреса містера Філіпса, був парламент і інше. Одначе вагалася — говорила собі, що треба потерпіти. Олівер не любив, щоб йому перешкоджати. Він, напевно, скоро сам пригадає собі й поспішить облегшити її тривогу.

І тоді власне, коли вона відвернулася, пронизливо задзвонив дзвінок і біла табличка заясніла написом: Вайтгол.

Мейбел натиснула відповідний гудзик і дрижачою рукою приклала слухавку до вуха. Слухала.

— Хто при телефоні?

Це був голос Олівера, і серце Мейбел забилося сильніш.

— Це я, Мейбел, — відповіла. — Я тут сама одна.

— Ах, Мейбел! Гарзд. Я вернувся. Все в порядку. А тепер слухай. Чи чуєш мене добре?

— Так, так!

— Все пішло якнайкраще, все, що торкалося Сходу. Це Фельзен-

бургова заслуга. Отже слухай. Сьогодні вечором не можу вернутися додому. До двох годин мусить появитися комунікат. Тепер маємо пресову конференцію. Приїжджай. Мусиш бути при цьому... Чуєш мене?

— Так, так!

— Тож приїжджай негайно! Це найважливіша подія в історії. Не розповідай про те нікому. Приїжджай, поки нема стиску. За годину всі вулиці будуть забиті.

— Олівере!

— Що? Говори скоро!

— Мама хвора. Чи маю залишити її самою?

— Що?! Хвора?!

— Нема великої небезпеки. Був лікар.

Хвилинку тривала тиша.

— Так. Отже, приїжджай. Ми так чи сяк, вернемося вночі. Скажи мамі, що приїдемо пізно.

— Дуже добре.

— ...Так, ти мусиш бути тут. Буде Фельзенбург!

ЧЕТВЕРТА ГЛАВА

1

Того самого пополудня Персі мав гостя. Не було в ньому нічого особливого. Коли Персі зійшов униз сходами і глянув на нього крізь велике вікно вітальні, не міг ніяк здогадатися чого цей чоловік хоче. Пізнав лише, що гість не був католиком.

— Хочете говорити зі мною? — спитав священник, указуючи на хресто. — На жаль у мене дуже мало часу.

— Я вас не затримаю довго, — відповів гість. — Одна особа посилає мене до вас. Вона раніше була католичкою і бажає знову вернутися на лано католицької Церкви.

Персі раптом підвів голову: подібне доручення було майже нечуванним явищем в останніх часах.

— То ж пане, прийдете, так? Обіцяєте мені?

Гість був дуже схвильований. На лице в нього виступив піт, очі були дуже сумні.

— Звичайно, прийду, — сказав Персі, всміхаючись.

— Так, пане, але ви не знаєте, що це за людина. Воно... воно грозить великим замішанням, коли б ця справа вийшла наверх. Ніхто не сміє знати про неї. Можете приобіцяти мені затримати все в тайні?

— Не можу давати таких обіцянок, — сказав священник. — Не знаю ще обставин.

Гість нервово звогчив уста.

— Добре, пане, — сказав він спішно. — Не скажете нічого, поки не побачите її. Обіцяєте мені?

— Ах, та ж певно! — відповів священник.

— Добре. Краще буде, якщо я не скажу, як я називаюся. Краще для вас і для мене. Та й... та й, прошу вас дуже, ця жінка хвора. Мусите прийти сьогодні, якщо ви згодні. О двадцять другій годині буде для вас вигідно?

— А де ж це? — спитав нараз Персі.

— Це... це недалеко залізничного двірця, в Кройдені. Адресу напишу вам тепер. Але ви не приходьте скоріше двадцять другої.

— Чому ж не зараз?

— Бо... бо... там можуть бути інші люди. Потім вони від'їдуть. Я це знаю.

Воно було трохи підозріле. Персі думав собі, що підступи знані були вже й раніше, проте відмовитися не міг.

— Чому ж вона не посилає по парафіяльного священника? — спитав.

— Вона... вона не знає, хто її парафіяльний священник. Вона бачила вас раз у катедрі. Тоді питалася вас, як ви називаєтеся. Чи пригадуєте собі — старенька пані?

Персі пригадував собі невиразно, що щось такого сталося яких два-три місяці тому. Та він не міг бути певний того, і сказав про це гостеві.

— То ж, пане, прийдете, чи ні? — наполягав відвідувач.

— Мүшу порозумітис з отцем Даленом, — відповів священник.
— Якцо він дасть дозвіл...

— Тільки будьте такі добрі і не зраджуйте отцеві Даленові її імені. Не зрадите?

— Я й сам іще не знаю його, — сказав священник усміхаючись.

На те гість випростався, змагаючись із внутрішнім неспокоєм.

— Добре, спершу позвольте мені сказати ось що: Син тієї старенької жінки — це мій працедавець і дуже визначний комуніст. Вона живе при ньому та його дружинні. Обоє не будуть сьогодні вечером дома. Ось тому я прошу вас. То ж прийдете?

Персі хвилинку пильно вдивлявся в нього і подумав: якщо це змова, то змовники мусять бути слабодухами. А потім відповів:

— Прийду, пане. Обіцяю. Тепер же подайте мені прізвнще.

Гість знову нервово звогчив собі уста та став боязко розглядатися довкола. Потім, виглядало, рішився і прошептав виразно:

— Ця старенька пані зветься Бренд — мама пана Олівера Бренда.

Персі став, приголомшений. Це було занадто неймовірне, що б скидалося на правду. Він аж надто добре знав ім'я Олівера Бренда — того Бренда, що за допустом Божим у цю хвилину в Англії діяв на шкоду католицькій справі більше, ніж будь-хто інший з живих людей. Це той Бренд — пригода якого на площі Трафальгар, вчинила таким популярним. Тепер же його мама...

Він звернувся гостро до незнайомого:

— Пане, я не знаю, хто ви такий — чи ви вірите в Бога, чи ні. Одначе, чи присягнетеся мені на вашу релігію і вашу честь, що говорите правду?

Боязкі очі чужинця стрінүлися з очима Персі й закліпали. Та це було кліпання слабї характерности, а не зради.

— Я.. я, пане, присягаюся на всемогучого Бога.

— Ви католик?

Незнайомий заперечив головою.

— Але я вірю в Бога, — сказав він. — Принайменше, я так гадаю.

Персі подався назад, намагаючись іще раз добре передумати справу. В душі не відчував радості переможця — такі зворушення не були його слабюю стороною. В його серці був страх, тривога, зчудування, а понад усім тим — свідомість безмежності Божої ласки. Коли ця ласка опромінила цю жінку, то хто взагалі міг би відмовитися від такого завдання? Врешті він завважив, що незнайомий дивиться на нього з тривоگوю.

— Ви боїтеся, пане? Чейже не схочете відилкати свої обіцянки? — спитав гість.

Ті слова розігнали трохи хмару і Персі всміхнувся.

— Ах, ні, — сказав він. — Я буду там о двадцять другій години... Чи та жінка смертельно хвора?

— Ні, це стареча неміч. Сьогодні їй трохи покращало.

Священик протер собі очі й устав.

— Добре, я буду там, — сказав. — А ви, пане, будете?

Незнайомий заперечив головою і теж устав.

— Я, пане, мушу бути з містером Брендом. Там сьогодні вечором має відбутися мітинг; та я не повинен говорити про те... Ні, пане. Ви спитаєте про паню Бренд і скажіть, що вона жде вас. Слуги відразу поведуть вас нагору.

— Гадаю, не треба згадувати, що я священик?

— Так, якщо ви собі того бажаєте.

Він добув записник із кишені, написав кілька слів, вирвав листок і дав його священикові.

— Це адреса, пане. Будьте такі добрі, подерти її, коли перепишете. Я.. я не хочу втратити працю.

Персі стояв, скручуючи у пальцях карточку.

— А чому ви не католик? — спитав він.

Незнайомий мовчки похитав головою. Опісля взяв капелюх і пішав до дверей.

Персі ціле пополудне був дуже схвилюваний. За останні місяць-два мало сталося такого, що могло б йому додати відваги. Доводилося повідомляти щось про шість чи більше важких відступств від Церкви, ледве чи одно навернення. Не було найменшого сумніву, що час працював на шкоду Церкви. Також ця божевільна подія на площі Трафальгар наробила величезної шкоди: люди вперто говорили, а часописи просто писали, що Церква заперечує свою віру в надприродне кожним своїм ділом. "Пошкреби католика, а побачиш убивника" — це був зміст передовиці "Ню Піпел". І самого Персі той замах дуже затривожив. Щоправда єпископ із проповідки засудив учинок і його мотиви, але ця проповідь послужила провідним часописам ще одним приводом, щоб закинути Церкві використання насильства при кожній нагоді, а рівночасно ця сама Церква відпекується від насильства. Жажлива смерть замаховця ні трохи не злагіднила загального обурення. Поширювалися навіть чут-

ки, буцім то замаховець годину перед замахом вийшов з єпископської палати.

А тут рівночасно, мов на глум, надходить вістка, що рідна мама героя забажала примиритися з Церквою, яка намагалася вбити її сина!..

Ідучи на північ до священника у Вустері, а потім назад на південь аж до самого вечора, коли стали засвічуватися світла, Персі без перерви роздумував над випадком: чи не була це змова — свого роду відплата, спроба заманити його в засідку? Одначе він приобіцяв нічого не говорити й піти, отже не міг завертати. По обіді закінчив свого листа, як звичайно, заадресував і наклеїв марку, але не міг відігнати від себе поганого передчуття. Потім у вхідній одезі зійшов униз до кімнати о. Блекмора.

— Чи вислухаєте мою сповідь, отче? — сказав різко.

2

На станції Вікторія, що звалася далі так у честь великої королеви з дев'ятого століття, рух був ні більший ні менший, як звичайно. На пероні, що тепер мав яких двісті стіп під землею, побачив дуже багато людей, що приїздили та від'їздили.

Спустившись скляним ліфтом, опинився на гумовому хіднику — саме перед дверима одного з може двадцяти довгих вагонів, які від'їжджали щохвилини.

Персі звійшов досередини, зайняв місце і зрозумів, що щойно аж тепер починається його праця. Але не хвилювався: адже висповідався і мав душевний спокій. Для страху не було місця. Сидів собі в сірому вбранні та солом'яному брилі, нічим не зраджуючи, що він — духовна особа. (Священники дістали дозвіл зодягатися поцивільному, коли зайде потреба). Тому, що хворій не грозила небезпека смерті, не взяв зі собою Найсвятіших Дарів (о. Дален порадив йому, що може, зрештою, взяти їх з церкви св. Йосифа, недалеко станції). Мав зі собою тільки фіолетиний епітрахиль, як це було в звичаї, коли відвідується хворих.

Подорож була доволі спокійна. Персі поглядав на порожнє місце напроти себе та старався зібрати думки, коли нараз вагон зупинився. Виглянув, збентежений, і пізнав по білих емальйованих стінах, що були вже в тунелі. Затримка могла статися з різних причин; тому нікто з людей, що були у вагоні, не надавав їй якогонебудь значення.

Але раптом десь дуже здалека, зближаючись щораз виразніше і відбиваючись луною об стіни, надлетів відгомін криків, змішаних зі свистом та співами. Варвітня зростала, і розмови у вагоні стихли. Хтось відчинив вікно, і в тій самій хвилі попри те вікно пролетів інший вагон, що мчав у протилежному напрямі, але по тій колії, якою мусли іхати поїзди від станції Вікторія.

— Щось таки мусли статися, — подумав Персі.

Встав і перейшов порожнім переділом до іншого вікна. І знову почув, як роздалися крики, а тоді побачив ще один вагон, що летів у протилежному напрямі, а за ним ще один.

Нараз Персі відчув струс, утратив рівновагу і впав на лавку, бо й той вагон, яким їхав, також подався назад. У сусідньому переділї почувлися крики. Персі вернувся назад і застав кілька осіб, що вижилися з вікон, не звертаючи уваги на його питання.

Персі зупинився безрадно, даремне чекаючи wyjaснень, і глибоко незадоволений, що ця таємнича подія вивела з ладу розклад руху поїздів.

Вагон далі посувався назад, зупинився ще двічі і врешті знов зупинився на станції Вікторія, але на яких сто ярдів далі від того місця, з якого вирушив.

Тепер уже не було сумнівів, що сталося щось особливе.

Коли Персі відчинив двері, почув голосний рев юрби, а, подивившись у самий кінець станції, почав розуміти справу.

Всю почепальною і всі перони залила велетенська, схвилювана, галаслива юрба, що весь час зростала. Сходи, завширшки двадцяти ярдів, якими користувалися лише в наглих випадках, пригадували величезний чорний водопад, висоти двадцяти стіп. З кожного вагону, що надїжджав, висипалося все більше й більше чоловіків і жінок, які бігли, мов мурашки, туди, де вже зібралися інші люди. Вигуки чоловіків, пискіт жінок, різкі металічні звуки й гудіння величезних машин та часте гудіння сурми зливалися в страшний галас. Нераз відчинилися вгорі запасні двері, а з них тонкою струєю висипалися люди на вулиці. Персі не мав часу на них дивитися, бо раптом під годинником, на урядовій сигналовій таблиці, засяяли велетенські вогиністі літери. Вони подавали в есперанто і по-англійськи звідомлення, на яке Англія так довго чекала. Заки рушив з місця, прочитав їх яких дванадцять разів і далі дивився на них здивовано, наче на якесь надприродне явище, що могло однаково означати тріумф неба і пекла:

Закінчення Східньої конференції

Мир замість війни

Установлення всесвітнього братерства

Фельзенбург сьогодні вечером у Лондоні.

3

Щойно з двогодинним опізненням добився Персі до дому Брендів у Кройдені. Сперечався і благав, грозив, але служба наче ошаліла. Половина з них зникла в місті разом з юрбою, бо, помімо заборони уряду, вістка, що Фельзенбурга вігатимуть у Павловій Палаті (що колись була знана як катедра св. Павла), поширилася по місті.

Люди чисто зсунулися з глузду. Один чоловік з нервового напруження впав мертвий на станції, та на те ніхто не зважав. Тіло лежало скорчене під лавою. Юрба раз-у-раз відпихала Персі, коли він пробивався з платформ на платформу, щоб знайти вагон, який відвіз би його до Кройдену. Здавалося, що не вдасться пропхатися до потрібного вагону, але такого не було, а порожні збиралися поміж платформами, наче нанесені повинню дрова. Знову ж інші ва-

гони, що приїжджали з-поза міста, привозили ошалілих, розгарячених людей. Вони зникали наче дим на гумових хідниках. Платформи безупинно заповнювалися новими і так само скоро порожніли. Щойно пів до дванадцятої вночі площа опустіла.

Ну, нарешті він був тут. Скуйовджений, без капелюха, вимучений, поглядав на темні вікна. Не знав, що думати про те все. Війна все ж явище жахливе. А така війна, до якої тепер могло дійти, була б жахливішою за всі попередні. Та на його гадку були ще жахливіші речі. Яка користь з загального миру, не основаного на Христовій науці? Невже ж і в цьому була рука Господня? Всі ті питання були безнадійні. Отже, Фельзенбург був особою, якій завдачувано те все. Це діло, без сумніву, найбільша подія, яку досі знали в цивілізованому світі. Що це за людина той Фельзенбург? Якого гін характеру? Які його мотиви, методи? Як він використає свій успіх?... Питання засипали Персі, наче струї іскор. І кожна з цих іскор могла бути нещикдливою, але, одночасно могла також спричинити світову пожежу. А тимчасом ось тут була старенька жінка, що бажала, закн помре, примиритися з Богом...

Знов натиснув гудзик електричного дзвінка три чи чотири рази і чекав. Потім побачив, що нагорі з'явилося світло, отже, там почули!..

— По мене прислали, — сказав здивованій служниці. — Я мав бути тут о двадцять другій годині, та припізнився через той невичайний рух.

Служниця ледве пробурмотіла запитання.

— Так, правда, я думаю, — сказав він. — Це мир, а не війна. Будь ласка проведіть мене нагору.

Проходячи коридором, відчував щось подібне до провини. Отже, це була Брендова хата — того знаменитого промовця, що так гірко-красномовно вмів говорити проти Бога; і ось він, священик, крадається сюди під покровом ночі. Ну, ну, це не годилося з його призначенням!..

Нагорі, перед дверима одної кімнати служниця звернулася до нього:

— Ви доктор, пане? — спитала.

— Це моя справа, — відповів Персі коротко і відчинив двері. Заки ще вспів зачинити їх, з кута кімнати почувся слабкий зойк:

— Ох, слава Богу, я гадала, що Він забув про мене. Ви священик, отче?

— Я священик. Чи ви не пригадуєте собі мене з катедри?

— Так, так, пане. Я бачила, як ви молилися, отче. Ох, слава Богу, слава Богу!

Персі стояв хвилину дивлячись на її старече, розчервоніле лице обрамлене чіпком, на її ясні западені очі й тремтячі руки.

— То ж, моя дитино, — сказав він, — говоріть.

— Хочу сповідатися, отче.

Персі вдягнув фіолетний шнур-епітрахиль і сів біля ліжка.

Одначе вона не хотіла відпустити його так скоро.

— Скажіть мені, отче, коли принесете мені Святе Причастя? — спитала.

Він не відповів одразу.

— Я гадаю, що пан Бренд і його дружина не знають нічого про це все?

— Ні, отче.

— Скажіть мені, чи ви тяжко хворі?

— Не знаю, отче. Вони не хочуть сказати мені. Минулої ночі я гадала, що вже прийшов кінець.

— Коли б ви хотіли, щоб вам принести Найсвятіші Тайни? Зроблю, як схочете.

— Чи могла б я післати по вас через день-два? Отче, чи я маю сказати йому?

— Ви не мусите.

— Якщо мушу — я скажу.

— Добре, роздумайте над тим і дайте мені знати. Ви чули що сталося?

Вона притакнула кивком голови, але майже зовсім байдуже. Персі відчував у серці легкі докори сумління з приводу всього. Як-не-як, але примирення душі з Богом важніша справа, ніж замирення Сходу зі Заходом.

— Ця подія може мати велике значення для пана Бренда, — сказав священник. — Знаєте, він тепер може стати великим чоловіком.

Вона ще й далі дивилася на нього мовчки, легесенько всміхаючись. Персі дивувала ця молодість у такому старечому лиці. Опісля її лице змінилося

— Отче, я не повинна довше задержувати вас, але скажіть мені ось що: Хто такий той чоловік?

— Фельзенбург?

— Так.

— Ніхто не знає. Завтра ми повинні дізнатися більше. Сьогодні він у Лондоні.

Вона виглядала тепер якось так дивно, що Персі очікував атаку хвороби. Лице її запалося зі схвилювання і виглядало трохи лукаво, трохи перелякано.

— Що ж іще, моя дитино?

— Отче, мене трохи проймає жаж, як подумаю про цю людину. Він не може пошкодити мені, правда? Тепер я безпечна? Я католічка?...

— Дитино, звичайно, ви безпечні. Що з вами? Як цей чоловік може пошкодити вам?

Та вона все ще дивилася так тривожно, що Персі поступив на прок ближче.

— Ви не повинні піддаватися таким думкам, — сказав він. — Здайтеся на волю Божу. Як той чоловік може скривдити вас?

Він говорив тепер, як до дитини. Та це нічого не помагало. Уста її все ще були затиснені, а погляд перебігав зі священника кудись поза нього в морок кімнати.

— Дитино, скажіть мені, в чому річ? Що знаєте про Фельзенбург? Вам щось снилося? — спитав Персі.

Вона притакнула раптово й енергійно. В Персі щойно тепер серце забилось сильніше зі страху. Невже ж ця жінка втратила ясність думки? Або чому прізвиче згаданої нею людини здається і йому таким зловіщим? Потім пригадає собі, що й о. Блекмор говорив те саме. Насилу сів іще раз.

— Так розкажіть мені відверто, — сказав він. — Чи вам щось снилося? Що саме?

Вона піднялася трошечки в ліжку, знову стала розглядатися кругом; потім боязко поклала свою руку з перстеном на пальці, на його руку.

— Чи двері зачинені, отче? Ніхто не слухає?

— Ні, ні, дитино. Чому ви так дрижите? Не будьте забобонні.

— Отче, я вам розкажу. Сон це дурниця, чи не так? Отже мені снилося, що я була десь у якомусь великому домі. Не знаю, де це було. Був це дім, якого я ніколи не бачила. То був один з тих старих, дуже похмурих домів. Я наче була ще дитиною і боялася чогось. Всі коридори були темні, я йшла плачучи у цій темряві, розглядалася за світлом, а світла ніде не було. Потім почула чийсь голос геть із далека. Отче...

Її рука стиснула його руку ще сильніше і вона знову стала розглядатися по кімнаті.

З великим трудом Персі здержав розчароване зідхання. Одначе, не важився покинути її саме в таку хвилину. В домі царила глибока тиша. Лише знадвору час-від-часу чути було переїжджаючі авта, які з переповненого міста поспішали на провінцію. Персі подумав, що вже мусить бути пізно. Враз почувся голосний крик.

— Чи не краще було б вам сказати мені відразу? — спитав він спокійно. — Коли вони повернуться?

— Ще не зараз — прошептала вона. — Мейбел сказала, що не раніше як о другій годині. Котра тепер година, отче?

Він глянув на свій годинник.

— Ще нема першої.

— Добре, добре, отче... Я була в тому домі, і я почула голоси. Тоді побігла здоєж коридорами, аж нараз завважила світло з-поза дверей. І тоді я зупинилася... Нахиліться ближче, отче...

Персі знову відчув незрозумілий страх. Нараз хвора зійшла на ледве чутний шепіт. Її старечі очі, здавалося, гіпнотизували його.

— Я, отче, зупинилася. Не важилася ввійти досередини. Отче, у тій кімнаті був Фельзенбург...

Несподівано внизу стукнули двері і залунали кроки. Персі рвучко обернувся, а рівночасно почув як старенька жінка глибоко зідхнула.

— Тихо! — сказав він. — Хто це?

З коридору доходили голоси двох осіб, і старенька жінка пустила священникову руку.

— Я... я гадала, що то він, — прошептала вона.

Персі встав, сумніваючись, чи вона розуміла ситуацію.

— Так, дитино, — сказав він спокійно, — але хто це прийшов?

— Мій син і його жінка, — відповіла вона і її лице знову змінилося. — Але... Але, отче...

За дверима почулися кроки, і її голос завмер. Мить царила повна тиша. А потім озвався тихий голос Мейбел:

— О, в неї світиться! Ходи-но сюди, Олівере, але тихенько.

Клямка у дверях обернулася.

П'ЯТА ГЛАВА

1

Почувся оклик здивування, за яким наспіла тиша, і врешті з'явилася молода, висока гарна жінка. Лице її спалахнуло. Вона зробила крок і зупинилася. За нею йшов мужчина, якого Персі зараз пізнав, бо бачив чимало його портретів. З ліжка доходило тихеньке скимління і священник інстинктивно, підняв руку, щоб утишити хвору.

— А це що?! — скрикнула Мейбел, видивившись на мужчину з молодим обличчям і сивим волоссям.

Олівер хотів щось сказати, однак не вимовив ні словечка. Обличчя його зраджувало також велике схвилювання. Вкінці він озвався:

— Хто це? — спитав виразно.

— Олівере, — скрикнула Мейбел, миттю обернувшись до нього.

— Та це ж той священник, якого я бачила...

— Священник! — скрикнув Олівер і ступив крок уперед. — Я думав...

Персі набрав у груди повітря, щоб здавити своє схвилювання.

— Так, я священник, — сказав він.

І знову з ліжка почулося скимління. Персі зігнувся, щоб заспокоїти стареньку і побачив, як Мейбел розціпає порохівник, одягнений поверх білої сукні.

— Мамо, ви послали по нього? — спитав Олівер неприязним притишеним голосом, шарпнувшись усім своїм тілом.

Але Мейбел здержала його.

— Успокойся, дорогенький, — сказала вона. — А ви, пане...

— Так, я священник, — відповів Персі, ледве здаючи собі справу з власних слів.

— І ви посміли увійти до моєї хати?! — скрикнув Олівер підступивши ще ближче і зараз же подаючись назад. — Присягнете, що ви священник? Ви були тут цілий вечір?

— З півночі.

— І ви не... — почав Олівер і знову замовк.

У цю ж мить поміж ними стала Мейбел.

— Олівере, — сказала вона, все ще схвилювана, — не будемо тут робити сцен. Бідна мама занадто хвора... Пане, будь ласка зійдіть з нами вниз.

Олівер відступився трохи набік і Персі підійшов до дверей. Потім обернувся і підніс руку вгору.

— Хай Господь благословить вас, — промовив до бідної старенької жінки, що щось жебоніла. Тоді вийшов і чекав за дверима.

В кімнаті відбувалася тиха розмова, крізь яку пробивалися співчутливі слова Мейбел. А за хвилину Олівер був уже біля нього. Він дрижав, як у пропасниці, і його лице вкрилося потом. Мовчки дав священникові знак їти за йогою.

Все те видавалося Персі якимсь несамовитим сном. Усе склалося так несподівано і було таким далеким від дійсності! Був свідомий усієї безмірності і ницости випадку своєї непрошеної відважності. Але найгірше сталося, а найліпшою потіхою були свідомість виконаного обов'язку.

Олівер широко відчинив двері, натиснув електричний гудзик і увійшов до ясно освітленої кімнати. Все ще мовчки вказав на крісло. Олівер стояв перед ватраном, засунувши глибоко руки в кишені піджака. За ним увійшов Персі і сів на вказане господарем крісло. Обвів поглядом кімнату: м'який, пухнатий зелений килим, тонесенькі шовкові занавіси, щось із шість низьких столиків, а на них багато квітів; книжки на полицях уздовж стін. У кімнаті відчувалося сильний запах квітів, хоч вікна широко відчинені. Нічний легіт ворухив занавісами. "Це жіноча кімната", — подумав собі Персі. Потім глянув на гнучку випрямлену постать Олівера. "Лице його схоже на лице поета", — подумав знову.

Увійшла Мейбел, і Персі став. Вона зачинила за собою двері, підійшла до Олівера і поклала руку на його плече.

— Сядьже ж, коханий, — сказала. — Мусимо трохи поговорити! Сідайте, пане.

Всі троє сіли. Персі по одному боці, Олівер і Мейбел напроти на лавці з прямим опертям для спини.

— Справа мусить зараз же бути вияснена, — почала Мейбел, — одначе не потребуємо брати всього надто трагічно. Олівере, чи ти мене розумієш? Не роби сцен. Залиши цю справу мені.

Говорила з веселою безжурністю, але як на своє здивування ствердив Персі, щиро і без найменшого сліду цинізму.

— Олівере, коханий — продовжувала вона. — не насуплюйся так! Все буде добре.

Персі завважив, яким злющим поглядом змірив його Олівер.

— Олівере, та ж почекай. Чого дивнися на цього пана так злобно? Він не зробив ніякої кривди.

— Ніякої кривди! — просичав Олівер.

— Так, ніякої кривди. Яке має значення, що там собі добродушна старенька жінка думає? Ну, пане, звольте нам, будь ласка, розповіді, як це ви сюди дісталися?

Персі знову зідхнув глибоко. Такого обороту він не сподівався.

— Я прийшов, щоб привернути на лоно Церкви пакі Бренд.

— І ви виконали це?

— Так, я це зробив.

— Чи не сказали б ви нам, як називається? Це облегло б справу.

Персі вагався, але зараз же постановив триматися її власної тактики.

— Не маю чого критися: я називаюся Френклін.

— Отець Френклін? — перепитала Мейбел з ледве помітним наголосом на першому слові.

— Так, отче Персі Френклін з єпископської палати у Вестемінстері, — відповів священик рішуче.

— Ну добре, отче Персі Френклін, чи не схотіли б ви розповісти нам, чого ви сюди зайшли? Хочу цим сказати, хто посилав по вас?

— Пані Бренд послалала по мене.

— Добре, але як?

— Того не можу вам сказати.

— Ну, добре. Та чи не пояснили б ви нам, навіщо це здасться, бути прийнятим назад до Церкви?

— Завдяки приверненню до Церкви, душа примирюється з Богом.

— Ох, Олівере, будь же спокійний. — А як ви це робите, отче Френклін?

Персі в цю ж мить підвівся з крісла.

— Так ми не дійдемо до цілі, ласкава пані, — сказав він. — Навіщо ті всі запити?

Мейбел, все ще з рукою на Оліверовому коліні, дивилася здивовано на священика.

— Навіщо ті всі запити, отче Френклін? Ну, хочемо, просто, знати все докладно. Ваша Церква чейже не забороняє давати такі пояснення, правда?

Персі завагався знову. Він ніяк не міг зрозуміти, до чого зміряє Мейбел. Потім побачив, що це вийшло б на їх користь, якщо б він зовсім стратив голову. Тож сів знову.

— Певно, що ні. Я вам розкажу, якщо ви хочете це знати. Я вислухав сповідь пані Бренд та уділив їй відпущення гріхів.

— Ох, так. То це так відбувається? А що ж далі?

— Коли загрожує смертельна небезпека, людина повинна прийняти Святе Причастя і Оливопомазання.

Олівер здригнувся.

— До лиха! — закликав під носом.

— Олівере! — скрикнула Мейбел погрожуюче. — Прошу тебе, залиши цю справу мені самій. Так багато краще... А потім, я гадаю, отче Френклін, ви хочете дати нашій мамі також і ті... інші речі?

— В цьому нема необхідності, — відповів священик, відчувуючи, що з невідомих причин починає програвати справу.

— Ох, то ті речі непотрібні? Але ви все ж схотіли б зробити і те, останнє?

— Я зробив би це, якщо б воно було можливе. Одначе, я все ж зробив те, що було неодмінно потрібне.

Відповідаючи на питання, напружував усю силу волі, але почував себе, як людина, одягнена в сталеву броню, що стріла ворога у вигляді легенької пари. Просто волів би тисячу разів, щоб Олівер зірвався і кинувся йому до горла, ніж оцю молоду жінку, що панувала над ними обидвома.

— Так — сказала вона лагідно — ледве чи мій чоловік згодив-

ся б на те, щоб ви ще раз зайшли сюди. Але я рада, що ви виконали те, що вважаєте за необхідне. Немає сумніву, що ви були б задоволені з того, отче Френклін, як і та бідна старенька жінка. Однак, для нас — для нас — вона стиснула Оліверове коліно, — для нас воно байдуже. Ох! — але ще одне питання.

— Будь ласка, — сказав Персі, дивуючись, що взагалі можуть бути ще якісь питання.

— Ви християни — даруйте мені, якщо я сказала би щось образливого, — але ви знаєте, що всі християни уславилися намаганням здобути якнайбільше душ і повернути їх для християнської релігії. Ми були б дуже вдячні вам, отче Френклін, якщо ви дали б нам слово честі, що не будете розголошувати цієї... цієї пригоди. Воно було б дуже неприємно для мого чоловіка та спричинило б йому багато клопотів.

— Пані Бренд... — почав говорити священник.

— Хвилиночку... Бачите, ми не обійшлись з вами погано. Не вживали насильства. Обіцяємо вам, що теж не робитимемо ніяких прикостей мамі. Чи справді не приобіцяєте вдоволити нашого прохання?

Персі уже мав доволі часу для надуми, то ж зараз відповів:

— Певно, що обіцяю.

Мейбел вдовслено відітхнула.

— Добре, коли так, то все в порядку. Ми дуже й дуже вдячні... То ж, я також псобицяю вам, що мій чоловік після доброї надуми, можливо, знайде якийсь спосіб, дати вам нагоду прийти сюди знову, щоб уділити Причастя і... там тих інших речей.

Олівер знову спазматично стрясся.

— Ми ще подумаємо над цим, — вела далі вона. — В усякому разі вашу адресу ми знаємо, то ж можемо вас повідомити... Між іншим, отче Френклін, чи ви вертаєтесь до Вестмінстеру ще сьогодні вночі?

Персі потакнув головою.

— Ох, я сподіюся, що ви яксь продістанетесь. Побачите, як дуже Лондон схвилюваний. Ви, мабуть, чули...

— Фельзенбург? — сказав Персі.

— Так. Юліян Фельзенбург, — сказала зворушено Мейбел. І її очі засяли дивним захопленням. — Юліян Фельзенбург — повторила вона. — Знаєте, він тут. Задержиться трохи в Англії.

При згадці цього прізвища Персі знову відчув якийсь дивний страх.

— Як я зрозумів, то буде мир, — сказав він.

Мейбел піднялася, а за нею Олівер.

— Так, — мовила вона майже пристрасно, — буде мир. Мир — нарешті!

Підійшла на крок до нього, а лице її пашіло, наче вогняна троянда. Підняла трошечки руку вгору. — Вертайтеся, отче Френкліне, до Лондону і придивляйтеся добре. Побачите його. Хочу сказати, ви побачите ще багато іншого, крім того. — Її голос почав тремтіти. — І тоді ви, може, зрозумієте, чому ми так з вами повелися, чому вже більше не боїмося вас, чому ми годимося, щоб наша мама ро-

була так, як їй подобається. Ах! Ви зрозумієте, отче Френклін, коли не цієї ще ночі, то завтра, а якщо не завтра, то таки в найкоротшому часі!

— Мейбел! — скрикнув Олівер.

Мейбел обернулася, обняла Олівера й поцілувала його в уста.

— О, я не стидуюся, мій дороженький. Хай він поїде і побачить сам. Добраніч, отче Френклін!

2

Коли Персі вертався до Лондону переповненим вагоном, він усе ще не здавав собі справи з усього, що сталося. Нез'ясований страх не покидав його. Ледве чи чув, що кругом нього говорили люди, хоч говорили вони голосно і безувагу. Зрештою, його воно не цікавило. Але не міг не зрозуміти, що в Лондоні відбувалися дивовижні сцени, що холодні лондонці потратили голови та що Фельзенбург учора ввечером промовляв у Павловій палаті.

Тричі зупинявся вагон і тоді мимоволі Персі спостерігав несамоовиту метушню, що кипіла довкола. Бачив людей, що ганяли у присмерку поміж рейками, бачив два розбиті вагони, порозкидані шматки брезенту, чув гудки і крики, що доходили звідусіль.

Коли, врешті, вийшов на перон, то побачив там ще гірший нелад, ніж це було тому дві години. Мертве тіло лежало під лавкою, а довкола тлумився натовп, що все прибував поїздами. Протискаючись крізь юрбу, завважив він також, що вгорі все ще блимало те велетенське повідомлення під годинником. Вкінці опинився у ліфті та за хвилину був уже на вулиці поза станцією. Лямпи все ще світилася, але понад ними вже простягалися перші бліді смуги світанку. Обабіч були готелі та "Доми Радости", ясно освітлені, наче на привіт короля. Далеко спереду майоріла в ранньому світлі велетенська палата. І звідусіль оглушливий шум та галас. Годі було розрізнити звуки один від одного. Людські голоси, гудки, гудіння бубнів, тупотіння тисяч ніг на гумових хідниках, гуркіт коліс, що доходив від станції — все те зливалося в один несамоовитий рев, перериваний ще різкішими звуками.

Годі було пробитися далі. Персі опинився на дуже вигідному для обсервації місці — на найвищому ступені сходів, що вели до колишнього залізничного парку, а тепер широкої площі, що лучилася з лівого боку з широкою вулицею до палати, а з правого — з вулицею Вікторії. Увесь простір був ясно освітлений і залитий морем людських голів. Правобіч здіймалася до неба ілюмінована катедральна вежа. Персі здавалося, що він бачив уже щось подібне у сні.

Просунувся ще на крок-два й оберся об колону. Старався не роздумувати, лише здавати хвилювання. Поволеньки зрозумів, що ця юрба була не така, як звичайно буває — вона була об'єднана; поодинокі клітини безупинно зливалися в одну велетенську істоту. Ця істота мала спільну волю, спільне піднесення, спільну голову. А ті крики були лише доказом творчої сили. Ось тут була ця велетенська Гуманність, що складалася з живих істот. Він міг їх бачити

як далеко сягало око. Вони ждали і ждали чогось. Не питав себе чого вони ждали. Знав, що ще не знає того. Але розумів, що чекають об'явлення — чекають на щось таке, що увінчало б їх прагнення та закріпило б ці прагнення навіки.

Питав самого себе, де саме він уже бачив такий образ, і вкінці пригадав, що таку сцену бачив раз у сні — у сні про Страшний Суд, коли людство зібралось стрінуть Ісуса Христа! Ах, якою малесенькою видавалася йому та Постать тепер, якою далекою і, при всій своїй реальності, незначною, якою безнадійно далекою від цього жакливого життя! Погляд Персі сковзнув по церковній вежі. Ось! Там була частина справжнього Хреста — малесенький кусочок дерева, на якому дві тисячі літ тому помер Син Чоловічий... Так, так, це сталося дуже давно.

Персі не знав, що з ним діялося. "Ісусе милий, не будь моїм суддею, будь моїм спасителем", шептав він, міцно тримаючись монолітної колони. Але незабаром зрозумів, що його молитва була безсилою. Вона розплилася, наче зідхання, серед цього незчисленного живого людського зборища.

Чи він правив Службу Божу, чи ні? Цього ранку в білих ризах? Так. Він вірив у все це розпучливо, але щиро... а тепер...

Глядіти в будучинку було так само безплідно, як і в минувшинку. Не було будучини ні минувшини; все те було одним вічним моментом, теперішнім і минулим...

Перервав ті глибокі думки і дивився лише на те, що бачив перед собою власними очима.

Світало. Тихе, лагідне світло розливалось по небозводі. Хоч яке величне воно було, але, у порівнянні з цим яскравим світлом, що освічувало вулиці, видавалося жалюгідним. "Нам не треба сонця, — шепнув, усміхаючись сумно, — ні сонця ні свічок. Маємо наше власне світло на землі — світло, яке освітило кожного чоловіка..."

На тлі мерехтливого світанку, у блиску сліпучих вуличних вогнів, церковна вежа наче відступала кудись далі, маліла і ставала все більше якоюсь безпомічною.

Персі став прислухуватися і мав таке враження, що десь далеко на сході блискало і там родилася тиша. Хтось позаду раптово і недоладно заговорив, і Персі нетерпеливо потрусив головою. Чи не може той чоловік замовчати і не перешкаджати вчуватися в тишину? Нараз голос умовк, а здалека долинув шум, подібний до літньої повені. Доходив уже до Персі, переливався в нього над головою, наповняв йому вуха. І вже не було окремих криків, бо вони всі зіллялися в дихання новонародженого велетня. Персі закричав теж. Не знав, що саме вимовляли його уста, але мовчати не міг. Його жили і його нерви діяли, наче налиті вином. І лишень, коли глянув уздовж довгої вулиці, що збігала вниз, коли почув вигуки тієї величезної юрби, що сунула в напрямі палати, зрозумів, чому кривав і чому не міг мовчати. На відстані якої півмилі в повітрі з'явилося щось дуже схоже на рибу, молочно-біле й гарне, мов світанок.

Тасмична поява завершила в напрямі Персі, немов пливучи по

тишні, створеній нею самою. Підносилася над крутою вулицею і ливла нижче двадцяти стіп понад людськими головами.

І ось розляглося спільне велетенське зідхання, а потім знову залягла тиша.

Коли Персі зібрав докупити думки, поява наблизилася ще більше. Персі ствердив, що вже бачив таких літаків зі сотню, але оцей, що надпливав, відрізнявся від усіх попередніх. Ось, підплив ще ближче, посуваючись помалесеньку, наче чайка над морем. Ось уже можна було розрізнити гладенький ніс, низенькі поруччя і нерухому голову пілота; можна було навіть почути м'який шум обертання пропелера. А вкінці Персі побачив те, на що чекав: високо на покладі стояло задроповане білою матерією крісло, що мало якісь витиснені підзнаки на спинці. У кріслі сидів самотній, непорушний чоловік. Не зробив найменшого знаку, наблизившись, його темне одіння різко контрастувало з білим покриттям крісла, його голова була піднесена й лагідно оберталася повільним рухом то в один, то в другий бік.

У глибокій тиші літак наблизився ще більше. Голова обернулася ще раз, і в цьому моменті при ясному лагідному світлі можна було цілком виразно побачити обличчя людини в темному. Бліде обличчя молодого чоловіка з густими чорними бровами, з виразно наскресленими рисами, тонкими устами і зовсім сивим волоссям.

Потім лице відвернулося, пілот скерував машину вбік, і вона служняно обійшла ріг вулиці та поливла в напрямі палати.

Звідкись, наче гасло, залунав істеричний крик і його відразу підхопили тисячі горлянок, наповнивши простір несамовитим ревом.

КІНЕЦЬ ПЕРШОЇ КНИГИ.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! — ЧИТАЙТЕ! — ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

Видають ОО. Василіяни

Виходить що місяця у вигіднім до читання форматі з гарною, мистецькою обгорткою.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ \$4.00 РІЧНО.

Адреса:

THE BASILIAN PRESS

286 Lisgar St., Toronto 145, Ontario, Canada

Tel.: LE 5-6483

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні весь рік, коли як Різдвяний Дарунок замовите для них "Світло".

Митрополит Максим Германюк про права Помісної Української Католицької Церкви

ІНТЕРВ'Ю ДЛЯ "ПОСТУПУ"

У зв'язку з листом Секретаря Стану Кардинала Війо відносно Конституції Української Католицької Помісної Церкви звертаємося до Вашого Високопреосвященства з проханням дати ласкаво деякі внясення в цій важливій справі.

1 — Перше наше питання: Що властиво було причиною, що Кардинал Війо написав такого листа до наших Владик?

Дня 8 серпня 1972, Його Блаженство Кардинал Йосиф Сліпий, Верховний Архiepіскоп Української Католицької Церкви, вислав українським католицьким Владикам проєкт Конституції тієї Церкви, з проханням про їхні завваження, з наміром її евентуального оприлюднення.

Як довідуємося з листа Апостольського Про-Нунція в Канаді, Й. Е. Преосв. Г. дель Местрі з 27 вересня 1972 р., зверненого до

наших Владик у цій країні — зміст цього письма вже оприлюднений в українській і чужомовній пресі — факт вислання Блаженнішим цього проєкту Конституції до українських католицьких Владик спонукав інтервенцію Секретаря Стану Його Святости Папи Павла VI, Кардинала Ів. Війо, в цій справі. Як виходить з комунікатів світової преси, текст тієї інтервенції Секретаріату Стану одержали Апостольські Нунціятури й Апостольські Делегатури всіх тих країн, де наша Церква має свою власну Єрархію. Зміст тієї інтервенції вже загально звісний зі сторінок преси. Українські Владики не одержали жадного письма в цій справі безпосередно від самого Секретаря Стану Й. Е. Кард. Війо.

2 — Чи Конституція Помісної Української Католицької Церкви відноситься тільки для нашої Церкви тут у вільному світі, чи теж і для нашої Церкви в Україні та чи така Конституція конечна?

Проєкт Конституції, розісланий Верховним Архiepіскопом українським Католицьким Владикам для їхнього перегляду й евентуальних завважень і побажань, відноситься до цілої Української Католицької Церкви, як на землях України, так і поза її межами Він охоплює цілу Помісну Українську Католицьку Церкву, як одну органічну цілість, з усіма її вірними, де б вони не були, та її єрархічним проводом, з Верховним Архiepіскопом на чолі, в одності з Апостольським Престолом. У тому й велике значення такої Конституції, бо вона має заповнити нам: одність усієї Помісної Української Католицької Церкви, з одним її єрархічним проводом, в одному українському обряді, під верховним проводом Наслідників Апостола Петра. Така Конституція нам просто конечна передовсім сьогодні, коли саме існування нашої Церкви на рідних землях заперечує безбожний комунізм, а дальшому її розвоєві у вільному світі дуже загрожує її розсіяння по різних континентах світу...

3 — Чи наші Владики на чолі з Верховним Архiepіскопом мають право схвалювати Конституцію для своєї Церкви і хто її має затвердити?

Очевидно, Верховний Архiepіскоп Української Католицької Церкви, враз зі своїм Архiepастирським Синодом, має право схвалювати Конституцію для своєї Церкви. Остаточне затвердження такої Конституції належить, згідно з існуючим теперішнім східним правом, до Римського Архiepірея. З таким зрозумінням, і в такому дусі був предланий Верховним Архiepіскопом проєкт нашої Конституції.

Право Верховного Архiepіскопа Української Католицької Помісної Церкви виступати й діяти як Голова тієї Церкви, тобто як посередня юрисдикційна власть між властю єпископів і властю Римських Архiepіреїв (вправді, спочатку за посередництвом Царгородських Патріархів), є таке давнє як історія нашої Церкви.

Це право нашої Церкви торжественно визнав у часі Берестейської Унії Папа Климентій VIII, у своїй Буллі "Децет Романум Понтіфіцєм", з 23 лютого 1596 р. Його пізніше врочисто потвердив, у часі віднови Галицької Митрополії, Папа Пій VII у своїй буллі "In Універсаліс Екклезіс регіміне", з 24 лютого 1807 р. Дня 23 грудня 1963 р.

Свщ. Конгрегація для Східних Церков урядово заявила, за одобренням Папи Павла VI, що "Українського Галицького Митрополита треба вважати Верховним Архiepіскопом, згідно з постановою Апостольського Письма з 2 червня 1957 р. (канони 324-339), що починається словами "Клері санктітаті"... А ці канони якраз описують, у різній формі, власть Верховного Архiepіскопа як посередню юридичну структуру поміж властю єпископів і властю Папи. І так, у кан. 325, пар. 1 кажеється, що Папа свобідно номінує Верховного Архiepіскопа, або, правно вибраного, потверджує й "настановляє в проводі якоїсь Помісної Церкви". Згідно з традиційним правом нашої Церкви, потвердженням Римськими Архiepіреями в повищих документах, Верховного Архiepіскопа нашої Церкви вибирає Синод нашої Церкви, а його вибір потверджує Римський Папа. Значить, що Верховний Архiepіскоп нашої Церкви стоїть у проводі тієї Церкви через правний вибір Синодом нашої Церкви і потвердження Папи. Ця посередня юридична структура поміж властю єпископів і властю Папи є також дуже ясно висловлена в канонах: 326, параграф 1, число 1 з відношенням до канонів 251-255, як теж у кан. 327, пар. 1, з відсилкою до кан. 248, пар. 1, де говориться про права Верховного Архiepіскопа за згодою Архiepі. Синоду в виборі нових єпископів, у встановлюванні зміни границь, поділі... церковних провінцій і єлархій, у перенесенні митрополитів, або єпископів, у припинанні резигнації єпископів і тп. Ця його власть є також дуже ясно визнана в кан. 326, пар. 1, ч. 6, 7, 8, де говориться про право й обов'язок Верховного Архiepіскопа відносно скликування Архiepіскопських Синодів, проголошування їхніх актів і постанов та їхнього автентичного інтерпретування (в часі поміж Синодами), за згодою свого Постійного Синоду...

Ці права Верховного Архiepіскопа, вкінці, потверджує II Ватиканський Собор, у своєму декреті "Про Східні Католицькі Церкви", в ч. 10, де читаємо: "Те, що сказане про патріархів, важне також, відповідно до приписів праза, щодо Верховних Архiepіскопів, які стоять у проводі якоїсь цілої Помісної Церкви чи обряду." Саме таким Архiepіскопом є Верховний Архiepіскоп нашої Церкви.

Що більше, згідно з навчанням цього Вселенського Собору, наша Церква не тільки має право, але вона обов'язана старатися повернути в себе свій прадідний правопорядок Архiepіскопського синодального правління, якого вона була часто в минулому несправедливо позбавлена. У декреті цього Собору "Про Східні Католицькі Церкви", ми читаємо: "Східні, так як і Західні Церкви мають право й обов'язок ридитися своїм окремим правопорядком... та зберігати свої правні літургійні обряди... а якщо б вони від них невмісно відступили задля обставин часів чи осіб, нехай стараються повернутися до прадідних передань" (5 і 6).

Тому праця над Конституцією Української Католицької Церкви не тільки, що в нічому не противиться церковним канонам, але, навпаки, вона йде за лінією приписів існуючого права Східних Церков та відповідає виразним вимогам II Ватиканського Собору. Очевидно, якщо йдеється про різні постанови Конституції, тут може бути розбіжність думок, але про це буде час говорити пізніше, коли

текст Конституції буде предложений Апостольському Престолові до його офіційного одобрення. Але й тоді Соборова засада збереження правного правопорядку кожної Помісної Церкви повинна бути збережена.

Випрацювання Конституції Української Католицької Церкви під цю пору є ще тим дуже актуальне, що її постанови дадуть можливість єрархічному прововоді тієї Церкви доцільно й успішно співдіяти три ревізії канонічного права Східніх Церков під прововодом окремої, недавно назначеної для тієї цілі, Папської Комісії. Конституційні постанови Української Католицької Церкви, одної на землях України і поза її межами, дадуть можливість українським католицьким Владикам в об'єднаний спосіб репрезентувати перед тією Папською Комісією цілу ту Церкву, з узягдненням як її загальних, так і партікулярних справ і потреб.

Тому дуже неправильно інтерпретують ці змагання нашої Церкви ті представники преси, що називають їх "бунтом" проти авторитету Апостольського Престолу. Українська Католицька Церква, що вже стільки проляла крови в обороні суверенних прав Христової Церкви і вселенського авторитету Наслідників Петра, і яка сьогодні дала переживає тяжку Голгофту за ці самі святі ідеали, хоче, через оборону своїх праідних прав, боронити цей авторитет Христових Намісників на землі від різних закидів та поставити його в очах своїх вірних, прибитих недолею страшних переслідувань, чистим від закиду як сльоза, і сильним, в обороні правди, як гранітна скала...

Цю важливу місію для Української Католицької Церкви й для всієї Вселенської Церкви хоче якраз сповнити наш Верховний Архiepіскоп Кир Йосип Сліпий, наочний свідок геройських страждань нашої Церкви на землях України і сам незломний Ісповідник Віри, разом із другим нашим нескореним Ісповідником Віри Преосв. Василем Величковським, та колишнім Владикою на землях України ВПреосв. Кир Іваном Бучком, як те ж усіма другими нашими Владиками у вільному світі, що всі разом стоять сьогодні в прововді тієї Церкви.

Ті наші Владики, що є в прововді Української Католицької Церкви у вільному світі є зв'язані, — згідно з рішенням II Ватиканського Собору — з єрархією Верховного Архiepіскопства українського обряду на землях України, і як такі, згідно з заявою Свщ. Конгрегації для Східніх Церков із 25 березня 1970 р., вони повинні бути офіційно покликвані Верховним Архiepіскопом на всі Архiepіскопські Синоди, з правом активного голосу в їхніх нарадах. І тому всім українським Владикам був висланий проєкт Конституції нашої Церкви, з наміром, щоб вони всі, зібрані на новому Архiepіскопському Синоді, могли його розглянути й евентуально узгіднити його текст.

На кінець треба сказати, що інформації, які одержав Апостольський Престіл у справі проєкту Конституції нашої Церкви, виглядають незгідні з фактами та ворожі не лише до особи Первоєрарха нашої Церкви Блаженнішого Кир Йосифа, але до цілої нашої Церкви. В такому випадку треба справді жалувати, що хтось посмів у такий

Св. Андріївська церква в Києві — XVIII сторіччя

спосіб інформувати найвищий авторитет у Христовій Церкві і так підірвати його повагу.

4 — Чи наші Владики, а зокрема Ви, як Митрополит Канади, зайняли становище, і яке, відносно цього листа Кардинала Війо?

Срархія нашої Української Католицької Митрополії в Канаді зайняла становище до інтервенції Й. Ем. Кард. Війо, в своєму листі з 12 жовтня 1972 р., зверненому до Апостольського Про-Нунція в Оттаві. Зміст цього нашого спільного листа покривається засадничо з думками, висловленими в цьому інтерв'ю.

5 — Часто стрічаємо тепер вислови “Помісна Церква”, та багато з нас не розуміє дійсного значення слова “Помісність”?

Вислів “Помісна Церква” — новий у нашій церковно-канонічній літературі. Він є українським перекладом латинського вислову “Еклезія партікуляріс”, вживаного в декреті “Про Східні Католицькі Церкви” II Ватиканського Собору. Цей латинський вислів означає в цьому Соборовому декреті ті Церкви, що мають, або повинні мати, у своїй єрархічній структурі посередню юридичну структуру поміж властю єпископів і властю Папи, тобто конкретно Церкви, що мають, або повинні мати, у своєму проводі Патріярхів, або Верховних Архієпископів, — очевидно з власним своїм літургійним обрядом і канонічним правопорядком.

6 — Маємо особистого характеру до Вас питання: Як нам відомо, колиш існувала Українська Єпископська Конференція і Ви були її головою. Що з цією Конференцією сталося і як мається справа Вашого головства?

Українська Єпископська Конференція існувала в нашій Церкві у вільному світі до приїзду Блаженнішого Верховного Архієпископа Кир Йосифа до Риму в 1963 р., після його звільнення з советської неволі. В 1963 р., на врочистій зустрічі українського католицького Єпископату з нашим Ісповідником Віри, в Колегії св. Йосафата, 28 вересня, в Римі, я уступив з посту Голови Конференції та передав провід наших нарад Верховному Архієпископові. Від того часу по сьогоднішній день тільки Верховний Архієпископ скликав Синоди Українського Католицького Єпископату і тільки він був предсідником їхніх нарад.

Для усунення будьяких сумнівів у цій справі зі сторони Свщ. Конгрегації для Східніх Церков, я предложив на письмі, 6 травня 1967 р. цій Конгрегації свою резигнацію як Голова нашої бувшої Єпископської Конференції. Східня Конгрегація, однак, не хотіла прийняти цього мого письма.

В часі нарад Постійного Синоду нашої Церкви у днях від 4-8 червня 1972 р. в Римі, я поставив внесок, щоб або я особисто, або наш Постійний Синод, вислали окреме письмо в цій справі до Секретаріату Стану з заявою, що в нашій Церкві нема Єпископської Конференції, і що, послідовно, я не є її Головою, але в нас діє Архієпископський Синод, під проводом Верховного Архієпископа, згідно з існуючим східнім правом та постановами II Ватиканського Собору. Після дискусії над цим моім внеском рішено, — як це подано в Звідомленні з цих нарад, у “Вістях з Риму”, з 20 червня 1972, ст. 8, такого письма не вислати, тому, що “Блаженніший Верховний Архієпископ Кир Йосиф уже давніше повідомив Секретаріат Стану, що в нас такої конференції нема, а є тільки Синод під проводом Верховного Архієпископа.”

Дня 21 червня 1972, Блаженніший Верховний Архієпископ звернувся до мене з проханням вислати на його руки окреме письмо до Секретаріату Стану зі заявою, що в нашій Церкві нема Єпископської Конференції і що я не є її Головою, але в нас діє Архієпископський Синод під проводом Верховного Архієпископа. Дня 13

Собор Воздвиження в Полтаві — 1689-1709 рр.

липня 1972 р. я еислав на руки Блаженнішого листа такого змісту до Секретаріату Стану, з домаганням, щоб у наступному річнику "Аннуаріо Понтіфічіо" подано правильну інформацію про форму колегіальної дії нашого Єпископату, себто про Синод нашої Церкви під проводом Блаженнішого.

7 — Наше останнє питання: Чи будемо мати свій Український Патріархат і, що треба нам робити, щоб він був?

Коли йдеться про Патріархат нашої Української Католицької Церкви, я певний, що з Божою поміччю, при об'єднаній праці всієї нашої єрархії й вірних нашої Церкви, ми такий Патріархат будемо мати. Але до того нам треба передовсім скріпити нашу Церкву дузово, розвинути її організаційно та поширити в ній велику любов цілої Христової Церкви, передовсім у нашому українському обряді, з усіма формами його літургійних богослужб, мистецтва та нашого прадідного канонічного правопорядку. Навіть ті тяжкі й болючі досвідчення, що їх переживає сьогодні наша Церква на землях України, та різні труднощі, що їх стрічаємо сьогодні у вільному світі, якщо вони будуть нами належно використані, можуть допомогти нам і приспішити цей день — день завершення єрархічної структури нашої Церкви нашим власним українським Патріархатом.

СПОВІДНИК

Романа зовсім не здивувалася, побачивши постать у священничій рясі, що наближалася до неї. І зразу впізнала, хто це йде. Бо хіба можна — навіть по стільки роках — забути свого першого пароха, свого першого сповідника? Він, зрештою, завжди перебував у її думках. Йй теж не було дивно, що за всі ті роки отець Адріян зовсім не змінився. Ті самі сірі добрі очі, те саме, кольору перестиглої пшениці, хвилясте волосся над високим чолом. В уяві Романи все, що було близьке і дороге в дитинстві, залишалось незмінним. Навіть люди, які вже відійшли з цього світу, залишалися на давньому місці, невідмежовані від її почувань стіною смерті. І тому в неї не виник природній рефлекс, що отець Адріян помер минулого літа.

Йй було тільки трохи дивно, в який спосіб отець Адріян віднайшов її хату за містом. Вона поселилася там недавно. До того ж на пільній дорозі, оподалик якої стояла її хата, не було видно авта. Отець Адріян ішов знайомою з дитинства неспішною ходою вузьким в'їздом, що вів у її город. На мить мигнула думка, що пора відвідати теж дещо незвична: над полями щойно вставав досвіток. Романи, як звичайно, не спалося, та чому отець Адріян...

Та він уже стояв перед нею, і Романа, схиливши голову, привітала його звичним у дитинстві привітом, сакраментальним привітом, яким в Америці мало хто вже здоровить. І, наче б вони бачилися щойно вчора, сказала: — Я нарвала трохи м'яти, щоб засушити на зиму. Кажуть, що вивар з неї помагає у різних недомоганнях.

Вона держала якось ніжно пучечок пахучих стебелки, бо отець Адріян усміхнувся: — У цьому відношенні ти не змінилася, Романо. Пам'ятаю, як у дитинстві ти любила квіти і всяке зілля. Це добре. Людина повинна дорожити красою природи, бо цю красу Господь дарував не тільки для здоров'я тіла, але й для радості душі. Чи це тому ти переселилася з міста в цей гарний, пільний затишок, моя дитино?

Від цього м'якого звернення — "моя дитино" — Романа почула себе такою довірливо-безпосередньою, як тоді у далекому дитинстві. Відчула потребу говорити саму правду без ніяких викрутів.

— Ні, отче. Моя любов до зеленої тиші, до піль, — не була тут вирішальною. Я покинула місто, і земляків, що в ньому жили, через іншу причину: мене переслідували сумніви.

— Сумніви — невід'ємна частина людської мандрівки, — відказав лагідно колишній сповідник. — Нїхто не вільний від них, навіть найбільший праведник. Та сумніви треба поборювати. На те Господь дав тобі розум і свободну волю. Скажи, у що і в кого ти засумнівалася, Романо?

— Мої сумніви перемінилися в зневіру, — сказала по хвилині мовчанки. — Я зневірилась у людей тієї самої крові, що я, у людей приналежний до мого народу, — продовжувала пригнічено.

Пам'ятник Гетьмана Богдана Хмельницького на площі його імені в Києві

Слутивши голову, відчула на собі силу очей священника. Почула його голос, у якому вже не було м'якості: — Це, Романо, зветься гріхом. І твоє сумління, — бо ти його не затратила, — неспокійне за цього. Та кожний гріх має свою причину. Що привело тебе до нелюбови твоїх братів?

— Постійно зростаюча незгода між ними, отче! — крикнула якось розпучливо. — Не лише з кожним роком, але й з кожним днем наростають між моїми земляками суперечки. Кожний думає, що тільки він один має правду. Тільки він розумний і тільки він

знає, що і як треба робити. Я не не уявляла собі, що може існувати стільки незгоди.

— Романо, — перебив їй суворо священник. — Хто дав тобі право бути суддею ближніх? Чому спершу ти не приглянешся критично собі самій, щоб побачити свої власні хиби й браки? Чи те, що ти робила і робиш, є безпомилкове? Людина бачить трісочку в оці брата, а не бачить поліна у своєму власному оці. Заки кинеш каменем на других, подумай: чи ти сама без ніякої вини?

Жінка мовчала, вдарена різкістю завваження. У своїй прямолинійній душі відчувала слухність незмінної правди. Хотіла виправдатися, пояснити, чому саме створився в неї отой конфлікт.

— Отче, заки ви стали священником, ви були в молодості вояком. Ви боролися за волю України, бо ви любили її і її народ. Тільки ви один можете мене зрозуміти, бо ви багато витерпіли, і багато знаєте. Мені було б легше жити з моїми земляками, якби я могла відмежувати мої релігійні почування від національних. Зокрема в теперішню пору, коли заісчувала така суматоха...

— Неправильно розумієш, Романо, — добротливо справив її священник. — Ані тепер, ані ніколи впродовж нашої історії тих двох основних істин не можна було розділити. Хто б називав себе вірцем Українцем, а не вірив у Господа — не мав би твердих основ у душі. Ані він сам, ані його теорії, не могли б довго вдержатися. Це був би порожній звук, що проминає. А хто був би тільки релігійною людиною, і дивився байдуже, як гине його народ — був би лицеміром. Зрештою, ти розумна жінка, і знаєш, що саме зберегло нашу націю почерез всі лихоліття.

— Знаю, що нашою опорою була наша рідна Церква, — шепнула Романо. — Та тепер у нас роздор. Розгубленість, замішання. Давніше суперечки починалися від так званих "політичних тем". Сьогодні є гірше, бо брак розсудку і зла воля націлилися на знищення всього нашого святого. І тут я не говорю про чужі сили, отче. Я говорю про тих же незрячих людей з нашого народу. До них я маю жаль, і тому від них тікаю.

Довго дивився на неї отець Адріян. Мовби важив не тільки весь біль зневіреної жінки, але і той тягар, що давив народ. А потім, задивившись у тільки йому бачену далечинь, мовив: — Найлегше по власти всю вину на других, а самому вмити руки, залишаючи для виправдання мляві вболівання Самими вболіваннями ще ніхто нічого не створив. А що станеться з народом, коли більше таких, як ти скриється в затишку власних хат, і тільки здалеку приглядатиметься, як корабель борюється з хвилями, як кораблеві загрожує затоплення? Чи це чесно, Романо?

Стрепенулась уся, підняла очі, зустрілася зі сталевим поглядом його очей.

— У дитинстві ви вчили мене, отче, що треба допомагати в потребі. Що коли загроза, треба рятувати...

— Це не я вчив, це вчить сумління. Його ж дав тобі Бог.

— Та тільки я не знаю, що мені під цю пору робити, отче, — шепнула по-дитячому.

Простягнув руку до пуп'янка м'яти, який держала: — Бачиш?

ВАЖКО ПОРАНЕНА ЦЕРКВА

Христова Церква переживає тепер важкі часи. Але це їй не першина. Від початку свого існування вона постійно двигав хрест і страждає від ран, що їй завдають свідомо і несвідомо, свої і чужі.

Більше як 125 років тому вийшла друком в Італії дуже цікава книжка під заголовком "П'ЯТЬ РАН ХРИСТОВОЇ ЦЕРКВИ". Автор її, Росміні - Сербаті, був визначним монахом, ученим-філософом, і приятелем таких свиточів Церкви, як св. Іван Боско, Пій IX і св. Пій X. Книжка, як побачимо далі, заторкувала цілий ряд наболілих проблем Церкви, і, хоч була написана переконливо й льояльно до Апостольської Столиці, попала на індекс (список заборонених Церквою книжок).

Як за наших часів, так і в половині минулого сторіччя, політичні сили мали великий вплив на дії Ватикану. Австрійський уряд не тільки зайняв південний Тироль і включив до своєї держави, але всіма засобами намагався недопустити до консолідації малих італійських князівств. Праця Росміні в якійсь мірі протиставилася плянам Габсбургів. Він був італійським патріотом і вірним сином Церкви, але така постава не була на руку австрійській владі, що позірно і про людське око називала Австрію католицькою державою. І хоч Росміні в своїй книжці, яку він написав "для заспокоєння свого сумління", не заторкує безпосередньо політичних проблем, але присвячує свою виключну увагу "п'ятьом ранам Церкви", то "католицька" Австрія вважала за необхідне натиснути на Ватикан,

("СПОВІДНИК")

Це зілля щороку з весною відроджується, зеленіє. Ростає. Коли зірвеш гілку, відроджуються, відростають інші. І тобі треба відродитися. Повірити, незломно повірити в слушність нашої правди. Як важко не було б — держатися, стояти твердо. І передавати свою непохитність другим. Тим, що не знають, на яку ногу ступити. Тим, що байдужіють. Тим, що за своїм маленьким "я" не бачать великих справ. Чи ти знаєш, яку міць має людина, яка бореться за правду? А правда є тільки одна.

Пішла за поглядом його очей. Очей, що дивились у далечинь простору і далечинь років. Побачила отця Адріана під рідною церквою в рідному селі. Під тією церквою, в якій він — колишній Усусус-священик проповідував нероздвоєну вірність своєму народові. Хотіла ще спитати, чи про цю Правду він думав, та коли її очі вернулися з мандрівки в теперішність — колишнього пароха вже біля неї не було. Вона стояла сама в городі, в якому пахло м'ятою.

Щойно тоді усвідомила собі, що отець Адріан не міг розмовляти з нею, бо він помер якраз рік тому. Та це не міняло рішення, яке Гомана цього ранку вчинила.

("Гомін України")

щоб приневолити Росмінія до мовчанки, щоб він не писав, що це діється не поправді, коли держава назначає єпископів, заключає односторонні конкордати, коли торгують Церквою багаті ("іде, іде, Зельман!"), а Церква сама ні належною освітою клиру, ні співпрацею єпископів не старається загоїти свої болючі рани.

Ватикан піддався пресії, і хоч у праці Росмінія не було й одного натяку проти Євангелії, чи проти правд віри, книжку заборонили читати.

Росміні прийняв рішення Риму спокійно, не так як сьогоднішні ліберали. Він писав: "Моя віра спирається на авторитеті Божого об'явлення, яке передало Церкві право проповідувати Божу правду... Я не народився на світ, щоб бути вченим і здобути славу серед людей... Моїм покликанням є вірити і покірним смирінством у Церкві заслужити собі на обіцянку Христа... Моїм скарбом є віра, і в ній усе моє серце. Коли б у моїх писаннях Апостольська Столиця знайшла якісь ухили, я без найменших труднощів прилюдно визнаю мою непоручну віру і справлю те, що треба... Я навіть хотів би недобровільно допуститися якоїсь дрібної й нешкідливої помилки, щоб мати нагоду скласти врочисте ісповідання віри..."

"НА СЛАВУ БОГА І ДЛЯ ДОБРА ЦЕРКВИ"

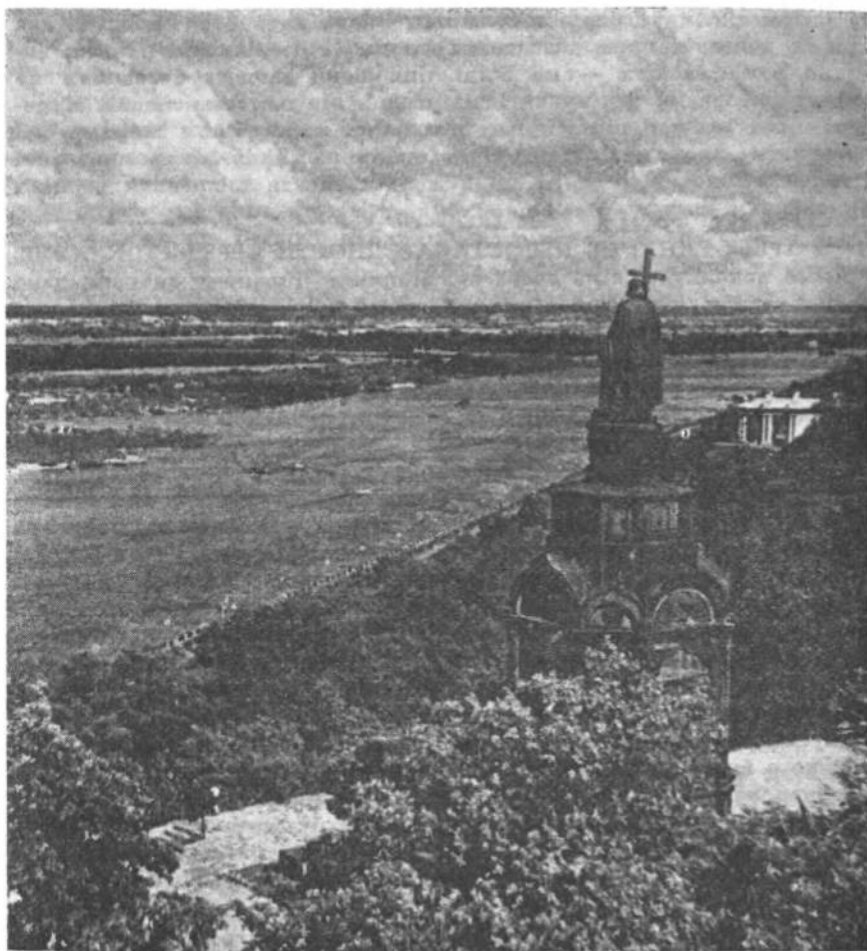
Такими словами починає Росміні свою книжку про важко поранену Церкву і так описує її рани:

* ПЕРША РАНА. ЦЕ ВІДДІЛЕННЯ СВЯЩЕНИКІВ ВІД НАРОДУ В ЧАСІ ЦЕРКОВНИХ ВІДПРАВ. Спасення, каже Росміні, є справою усього людського роду, а не тільки поодинокі людини. Сюди входить родина, нарід і кожна людська спільнота.. Апостоли не проповідували людям ані велемудрої філософії, ані науки про факти. Вони намагалися основно перемінити людину і людську спільноту. Впливали на розум, на почування, на волю.

Богослужба колись не була тільки видовищем. Вона наділювала ласкою любови, давала силу жити згідно з наукою Євангелії. Люди брали активну участь у Богослуженнях: вони відповідали священникові, поздоровляли себе миром, приносили жертви. Співдіяли разом із священником, разом творили гармонійну спільноту в Христі, спільноту прияноти, духа і серця. Всі знали, що діється і що треба робити на Сл. Божій. Тепер цього нема і тому існує перегорода-прірва поміж людьми і священником. Причиною цього є недостаточне знання. Катехизм ясно і коротко вяснює католицьку віру, але в ньому нема живого духа, прикладів зі щоденного життя.

Крім того мова є іншою причиною розділу. Латина була довгі віки мовою Церкви. Але люди її не розуміли. Росміні називає скандалом факт, що люди приходили до церкви і в часі величннх містерій стояли там немов німі статуї і стовпи. Зате священники, горді на своє знання латини, щораз більш відмежовувалися від народу і дегенерувалися в якусь елітарну священу аристократію.

* ДРУГА РАНА ЦЕРКВИ — ЦЕ НЕЗАДОВІЛЬНА ОСВІТА СВЯЩЕНИКІВ. Раніше освітою клиру керував єпископ. Він особисто вибирав майбутніх священників і своїм прикладом і наукою провадив

Пам'ятник Вел. Князеві Володимирові Святому на Володимирській гірці в Києві

їх на вершини святости й науки. Таким чином Єпископи з Божої волі були основоположниками нової культури. Але пізніше цей звичай понехали. У семінаріях не виховували добрих священників, не прикладали належної ваги на рівночасне виховання почувань, волі і розуму. На пастирське богослов'я не було там місця, моральна богословія нагадувала радше список проступків і гріхів. Колись Св. Письмо було основою всієї богословської освіти, тепер послуговуються лише цитатами і перемінюють велику книгу на людське письмо (Ісаї 8, 1). У Святому Письмі за словами Росмїні "промовляє всіма людськими засобами відвічна правда: тут оповіданням, там наукою, тут приказкою, там піснею, розповідь стає поживою для пам'яті, поезія причаровує уяву, мудрість прояснює розум а все

те разом викликає різні почування... Слова наче б то людські, але при їх допомозі промовляє сам Господь." У порівнянні з ними виклади в семінаріях — це бліді тіні. Вони зводять богослов'я до зматеріялізованих формулок і відірваних від життя висновків. Написані ними шкільні підручники "виявилися найслабшим творам, які з'явилися продовж вісімнадцяти надійних віків непроминальної Церкви." Виховники клиру не зуміли поєднати виховання серця з вихованням розуму.

*** ТРЕТЯ РАНА: ЦЕ НЕДОСТАЧА ЄДНОСТІ СЕРЕД ЄПИСКОПІВ.** Росміні покликуються на слова св. Кипріяна "Кожному зокрема дано те дарування, яке всі без виїмку отримали" і каже, що Єпископат повинен творити одну сутільну єдність, одну могутню моральну силу. Колиш така єдина сила існувала, єпископи писали до себе листи, відвідували одні одних, з'їздилися на собори, спільно обговорювали домагання народу і сповіщали народ про те, що вчинили для нього. Впарі з тим часто відвідували Апостольську Столицю.

Потім прийшли інші часи. Єпископи вклучилися в політичне життя. Вони дістали блискучі титули прелатів і втратили живий контакт із собою. Таким чином вони зв'язалися з державою і занехали своє послаництво бути посередниками між державою і людьми. Реформації в Англії, Німеччині й Швеції наглядно виявили за ким і куди пішов єпископ і як єпископи боронили свою віру. У такому положенні іноді і папи мусіли пактувати з політичними представниками держав, мало що не завсіди зі шкодою для Церкви.

Іншою важкою недостоачею єпископів — це накопичування церковного майна і його оборона при допомозі державної влади й екскомуніки. Росміні каже, що католицизм був би мабуть виїшов переможно з кризи в неодній країні, коли б своєчасно позбувся несправедливо нагромаджених і небезпечних маєтків. На всякий випадок, так роблять моряки, коли оркан загрожує їх життю, вони кидають у море навіть найцінніший вантаж, щоб тільки рятувати життя. Цей розділ закінчує автор такою надією, що майбутні революції зуміють привернути Церкві свободу.

*** ЧЕТВЕРТОЮ РАНОЮ ЦЕРКВИ Є ТЕ, ЩО ДЕРЖАВА МАЄ ПРАВО ІМЕНУВАТИ ЄПИСКОПІВ.** Колиш обов'язував закон: священники вибирають єпископа а люди потверджують (пер клерум ет популюм). Так було до одинадцятого сторіччя. Пізніше, коли єпископи сталися великими прелатами, нарід перестав займатися тим, хто буде верувати їх душами. У висліді доходило в часах Росміні до того, що в італійських епархіях резидували єпископи, які навіть не знали італійської мови.

Тимчасом єпископи ставалися світськими вельможами, вповні залежними від держави за почесні і маєткі. Клер, отже нижче священство, у тім положенні був безрадий. Небагато могла вдіяти й Апостольська Столиця. Конкордати намагалися рятувати справу, але дуже часто світська влада їх не дотримувала і назначувала єпископів за своєю вподобою. В найкращому випадку такий кандидат мусів мати двадцять сім років, скінчити богословські студії і знати канонічне право. Раніше було інакше: єпископом міг бути тільки

найкращий священник, усім знаний, люблений і вибраний священниками на цей великий пост. Тепер він міг бути незнаний і непризнаний...

Росміні не заперечував Апостольській Столиці права іменувати єпископів: це було далеко краще від державного вмішування в церковні справи. Але на його гадку, в добі загальної освіти мирян і високого почуття їх гідности, було б дуже до речі, і справедливо привернути той стан, що існував у першому тисячелітті, то б то право священників і мирян вибирати свого єпископа. Цей розділ Росміні закінчує увагою: Церкви Сходу, Німеччини й Англії не впали від переслідувань, а через нещасні змагання-боротьбу за єпископські престולי.

*** П'ЯТА РАНА — ЦЕ ЗАЛЕЖНІСТЬ ЦЕРКОВНОГО МАЙНА ВІД ДЕРЖАВИ.** У цьому розділі Росміні натякує лише на залишки фєвдальної системи, яка в більшій або меншій мірі, залежно від обставин, розпоряджувала церковним майном. Але насправді автор звертає увагу на те, що Церква має забагато майна, як їй треба на свої видатки і на допомогу вбогим. Зразу християни жили спільно. Пізніше Церква дуже нерадо годилася приймати якісь матеріальні добра. Десятину, хоч і потрібну, накинута Церкві держава. Ця система була шкідлива і значно відчужила священників від народу. Церковні наділи погіршили справу. Те саме, ще в більшій мірі, відносилось до наділів для єпископів, вони були призначені для особистого вжитку ординарія, а не для загального добра. Фєвдальна система відчужувала в кожній ділянці церковну єрархію від народу, але найгірше було з церковним майном. Росміні пише дослівно: "Це безсумніву дуже сумне явище, що все, що ввійде у церковну скарбницю, ніколи звідсіля вже не виходить." Далі автор вимагає, щоб держава не обмежувала свободи Церкви і не вступала в господарку церковним майном. Водночас, на диво, каже, що Церква повинна платити державні податки і складати прилюдні звіти з фінансових операцій, щоб не допустити до нечесних проступків.

Критика Росміні звертає своє вістря перш за все проти державної влади, що всляко продовж віків намагалася обмежувати свободу й авторитет Церкви. Водночас автор відзначається суцільною лояльністю до Церкви, яка в його есхатологічному розумінні є здійснюванням Божого Царства на землі.

Надиво цю вартісну, цікаву і досі актуальну книжку короткозорі бюрократи поклали на індекс заборонених книжок і довгі роки про неї загал не знав. Тепер урешті заборону зняли. 1966 року появилася книжка новим виданням в Італії і люди її в короткому часі розкупили.

Книжка Росміні має особливо актуальні нотки і для сучасної української важко пораненої своїми і чужими Церкви. Читайте уважно про недостачу єдности серед Єпископів, про назначування чужими Єпископів, а побачите в далекому й чужому нам авторові людину, що пише про те чим боліє і чим тривожиться сучасний католик-Українець.

БИТИМ ГОСТИНЦЕМ І ДОРІЖКАМИ

Батько мій був за студентських часів товаришем Івана Франка, то й по ожененні й усталенні свого життя, як лікар у м. Глинянах, залишився радикалом, практично беручи. Бо хоч належав до унів-ського табору й час до часу ходив до церкви, то проте в справах віри був, мабуть, агностиком чи індиферентом, а навернувся й висповідався аж на смертній постелі. Мати зі шляхетського польського роду, без вищої освіти, підлягала за життя батька його впливам, головню ж щодо лектури, і аж пізніше, під впливом уже католицької лектури, а ще далше підо впливом свого духовного провідника о. Теофіла Коструби стала насправді святою, віруючою й практикуючою католичкою. Але в часах моєї молодости ще нею не була. Властивим моїм вихованням керували мама й бабуня, обидві жінки великої правоти, але радше консервативні, ніж свідомі католички. До того ж батько, як великий приятель Жидів, навіть вибрав на мого вчителя (бо народню школу я вивчав приватно) п. Тайтельбавма, дуже культурного Жида-вчителя. До гімназії прийшов я (т. зв. Академічної або Головної) за директора Харкевича, та по ньому зараз же став директором Ілля Кокорудз, колишній радикал, усунений був за те навіть з посади; опісля він, на зразок австрійських масонів, дуже поправів і став 100% ц. і к. урядовцем, що на всяку ц. і к. параду вдягав ц. і к. мундир із шпадою й капелюхом—"пиріжком" та йшов до церкви. В тій консервативно-монархістичній урядовщині мабуть не було внутрішньої правди, бо ж, коли тільки І. Кокорудз виступив урешті зі свого уряду й перейшов на пенсію, зараз же став назад українським патріотом і навіть свій масток записав на Рідну Школу.

Отже підо впливом такого директора й виховання-навчання в це і к. Академічній гімназії при вул. Сапіги у Львові не було надто католицьке, а подекуди через деяких учителів навіть протицерковне. Бо ми йшли в неділю до церкви й на екзурту, але на годинах природи, потім у самоосвітніх гуртках, а ще більш у тайних т. зв. драгоманівських гуртках, навчали нас деякі вчителі та старші товариші ворожости до Церкви і навіть до ц. і к. монархії. Влада цього переважно не добачувала, ба, не хотіла бачити, сама ж будвши тільки поверховно, для кар'єри консервативно-монархістичною, по правді ж гнило-ліберальною в дусі австрійських льож.

То хіба диво, що виріс я на практичного атеїста, який наївно вірив у всякі масонсько-протестантські вигадки, як нпр., що "Галілео Галілеї ще на кострі кричав: А все таки вона крутиться!" (хоч знаємо з дійсної історії, що інквізиція тільки конфінувала його в домі його приятеля, де він відкликав свої богословські "докази" на фізикальну тезу та далше працював науково). Чого ж би й цьому дивуватися: мій учитель історії, Василь Білецький, людина наскрізь

права, проте на смертній постелі не розкався, як і його дружина, вдова по нашому священику.

Виховання в "Пласті" й "Відродженню" теж було для релігійних справ байдуже, бо така була тоді в ніби католицькій Австрії духовна атмосфера. Головою ж "Відродження" був учитель історії Я. Я., сам приналежний до льожі "Гут-Темплерів", що вчив нас у захопленні про "реформи" Лютра, а потім спокійно проводив учнів на екзорту. При тім усім ми були чомусь у великій мірі австрійські патріоти-монархісти: як то дуже обурився був на мене мій молодший товариш П., син відомого українського соціаліста, коли я в 6 класі гімназії сказав був щось на цісаря Франца Йосифа. Обурений тим тов. П. назвав мене тоді анархістом, а тов. М. Яворський навіть збив мені шапку з голови, коли я ввійшов у ній до кімнати, де був портрет цісаря. Обидва ж вони були чесні люди, а тов. Михайло Яворський, хоробрий старшина спершу австрійської, пізніше української армії, поклав у 1918 р. своє життя в боротьбі за українську державність. А сьогодні мені самому смішно, що тоді я був проти монархії, я, тепер монархіст...

П'яту й шосту класу гімназійну я робив приватно. Вчив мене як "інструктор" студ. прав М., син великого ворога Жидів і рівночасно організатора нашої торгівлі. Обидва вони були теж радикали, які опісля, вже за Польщі, "боронили" нашу Церкву перед целібатом такими "доказами", що нпр. із Мойсеєм сам Бог говорив, а з папою — ні... Отже коли мені прийшлося вивчати фундаментальну догматику, то мій інструктор з одного боку мене не вчив, а з другого боку старався переді мною збивати докази фундаменталки. Але, при своїй великій плиткості й релігійному неосвіченню, мій інструктор робив це так невміло, що я почав з цікавості зачитуватися також у католицькій апологетичній літературі та побачив, що "докази" тов. М. спиралися на брехні, злобі й незнанню католицької науки. І так до сьомої класи я прийшов уже розумово переконаним про правду католицтва.

У цьому дусі я пробував переорганізувати протиалькогольне товариство "Відродження" і "Пласт"; це останнє мені не вдалося, а пластуни з радости, що я вже відходжу з гімназії й не буду їх більше критикувати, відспівали мені на відхіднім "Многая літа" — одинокє по-сьогодні в моєму житті! Для тієї реорганізації "Відродження" я й товариші: Теофіл Процик (поляг у 1918 р.), Микола Марунчин (теж поляг у 1918 р.), Василь Мельник (псевдонім В. Лімниченко, пізніший академічний душпастир у Мюнхені, катол. катол. поет і релігійний письменник), Андрій Головка (пізніше стенограф від соціалістичної партії в чеськім соймі...) та Роман Курило (помер кілька років потім від чахотки, якої набавився був на службі при нашій армії) — створили тайний гурток для окатоличення "Відродження" і для його... мілітаризації. Бо була саме перша світова війна і постала в Києві Українська Держава. Нашому "підпіллю" революція в "Відродженню" вдалася: Р. Курило став у змілітаризованім "Відродженню" сотником-головою, а ми взяли в свої руки провід "Відродження" та перетворили з чисто-проти-

алкогольного товариства на товариство для виховання характеру. а мої відчити на цю тему я робив на основі головно книжки Пейо. французького масона й одного з творців науки про ляїцистичну ліколу у Франції. Таке то було моє тоді "католицьке" оспіомлення в справах виховання, хоч не бракувало доброї волі. Аж пізніше. порівнюючи Пейо з книжкою св. Франциска Салезія "Філотея або дорога до побожного життя" (з 1609! року), я пізнав, що Пейо свій виклад для практикуючих ляїцистів про вироблення сили волі взяв саме від цього католицького єпископа, якого Церква визнала Святим; тільки, що Пейо ніде про те не згадує...

Коли ми вже при таких смішнім спомині, то ще згадаю, що знозу ж із синів нашої інтелігенції, а навіть був там син нашого катехита, постав на "головній" гімназії (я вже був тоді на "Філії) тайний гурток для... бандитизму: вони, правдоподібно, нікого не ограбили, але зате мали всякі тайні сховки по чужих пивницях і под. блазенства, що відповідало їх начитанню такою літературою. як А. Дюма старш., Конен-Дойл і под. Син катехита став опісля письменником і дав непогані, перші на галицькому ґрунті зразки т. зв. крайм-сторійс (кримінального роману): це Б. Полянч.

Попри ті два "відломи" — "бандитів" і суспільних діячів — був ув обидвох львівських гімназіях іще третій відлам молоді: звичайних "батарів", які ходили по публичних домах, а все їхнє зацікавлення зверталось саме на сексуальні справи. Особливо спомагали цей відлам Жидки, згл. жидівські мішанці, яких було по кілька на гімназію. Для характеристики згадаю, що навіть один з учителів ходив до публичного дому що суботи і водив із собою свого рідного сина-гімназиста, щоб бува не набув содомських звичок... А сам батько був консервативним діячем і визначним "патріотом"...

Попри ті, досить явні струми, діяли в нашому гімназійному середовищі ще й тайні драгоманівські кружки. В них виховувалася молодь у доктринах матеріалізму й марксизму та вчилася ставитися вороже до Христової Церкви. До першої війни в тих драгоманівських гуртках ширився також анархізм і і. под. шкідливі -ізми, нпр. ніцшеанізм. Впливом тих песимістичних струмів були м. і. часті самогубства учнів, особливо вищих клас. Підо впливом еротичних творів нпр. В. Пачовського й под. та польської "белетристики" типу лібералістичного "Курієра Львовського" (як от демократична повість "Ян Трупішин" і под.), то знов же психологічних повістей Поль Бурже (ще з першого декадентського періоду його творчості) і цілої плеяди Жидків-порнографів ("тих, що називають себе Юдеями, а не є ними, але зборищем Сатани" — Апок. 2; 9) поставали поміж молоддю різні гріхи проти 6-ої заповіді, содомські й под., чим навіть дехто з тієї молоді хвалився перед товаришами. "Відродження", а особливо "Пласт" трохи прорідили потяг нашої молоді до того свинства: але ці товариства були в байдужих для релігії руках, то й не могли поставити перед молоддю таку позитивну програму, як має її Церква в своїм навчанні про чистоту. Дуже деправував українську гімназійну молодь також наш тодішній

театр, що допускав був до участі як статисток наші дівчата-учениці; а відомо, що тоді позакулісна мораль не стояла високо. Не причинялися до піднесення моралі й ті наші товариші, що були вже при війську, та приїздили з армії до Львова робити т. зв. воєнні іспити з гімназійних кляс.

Якось приготував я відчит про годівлю свиней (бо думав тоді, що тільки економічний розвиток нашого народу дасть нам краще майбутнє...), коли ввійшов тов. Юрко Малий (тепер священик у Канаді). Прийшов запросити мене до одного священика-василіянина, який хотів би зі мною поговорити. Я зазначив, що прийду, але "нехай той базилішок не думає собі, що зробить із мене клерикала"... Я пішов з Юрком на Жовківську 36 і там пізнався вперше з о. д-ром Йосафатом Маркевичем ЧСВВ. Його висока постать, гладко виголена голова — робили враження військової особи. А перечив тому лагідний голос, помірковані рухи, вмільсть підійти до молоді з її молодечим способом думання. Брак патосу в розмові викликав враження абсолютної реальності того всього, що він мені говорив, та рівночасно імпував своїм мужеським акцентом. Була це людина, що знала чого хоче й уміла підібрати потрібні для цього засоби. (Коли тепер маю відповідну галерею людей для порівняння з о. Маркевичем, то чогось то приходять мені на думку постать світлого вченого єзуїта, проф. церк. історії на славному богословському відділі інсбруцького університету, Карла Ранера, який свою вступну промову до нас, повоєнних слухачів богослов'я, розпочав словами: "Вітаю вас, панове офіцери, панове колишні вбивники, а тепер богословці..." Такий підхід, мало що не зовсім як до рівного собі товариша, дуже ловить молодь, тай старих, за серце).

Із багатьох світлих священиків-Українців, з якими мені приходилося в житті зустрічатись, єдиний о. д-р Й. Маркевич був таким, що й 25 років пізніше, коли ми були вже таки підстаркуваті панове, знову ж зумів опанувати наші серця особистістю в "Товаристві для релігійної культури", якого основи відбувалися вже за Гітлера в моїй хаті в Лембергу. Треба тут іще зазначити, що до своєї праці в Марійському Товаристві Молоді о. д-р Й. Маркевич приготував себе відповідними студіями на кращих європейських університетах (нпр. Інсбрук, Рим) та студіював це питання довший час закордоном. Із преси й книжок, які залюбки постійно студіював, вибивалися на перший плян справжні католицькі поступовці, як нпр. оо. Е. Фідлер, Р. Мадер і под., повні боевого духа католицької офензиви, а не сонности, яка звичайно характеризує т. зв. беттельпресе багатьох католиків-консервативів. Через тог справді європейського духа й освіту в душпастирській праці о. д-р Й. Маркевич здобув собі багато зависників, які опісля своїми інтригами не раз основно валили його працю.

(Далі буде)

СПОВІДЬ

Я мала намір, у час відправи Всенічного, висповідатися. Думки перебивалися про сповідь загальну і сповідь давню, таку ще з рідних земель: внчерпну-докладну.

Як поступити?

У руках ще теплі всенічні булочки, недавно з печі, вервичка, брунатна з обличчям терплячого Ісуса — найбільш улюблена вервичка, молитовник і ключі до дверей.

Коли ключ скреготів у старих дверях, погляд побіг за соняшниками біля східців та за чорнобривчиками.

Щодень усе більші — скоро й цвісти будуть!..

Дорогою шуміли авта. Десь прорізувала цей шум авт поліційна сирена. Понад кам'яницями спішився кудись літак.

Перед сходами церкви і по сходах перебирав вітер у своїх жменях різнобарвне "конфетти" — щойно по шлюбі! — та квіття липи.

Червоний клен і туя неначе розгортали раменами-галузками. Дивувалися. Пташки розспівалися на деревах за церквою. Обзивався й зяблик поміж зеленим гіллям. Залетів з лісу?!

Я всміхнулась йому назустріч.

У сусідньому городі доцвітали рожі білі, темно і ясно червоні. Їх пелюстки гралися з вітром та стелились по зеленій мураві.

Бічні східці до церкви, які я звикла звати у своїх думках "сходами Марії", тому, що вели вбік ікони Небесної Матері, і мій ключ знов у дверях.

З церкви війнуло приємною прохолоддю та пахощами квітів.

Біля Небесної Матері білі лілеї та весільні гвоздики.

І як мило було потонути в молитві у її стіп!..

Сходилилися люди і почалося Всенічне.

На тетраподі всенічні булочки, пшениця, вино та слей.

Білі свічі скапували все більше й більше на вишиті скатерть. Їхні проблески перемішувалися зі світлом червоних ламп, соняшними проміннями, що хоч уже надвечір, падали крізь великі вікна. Вони й освічували природні вітражі — зелене гілля мімози з ніжним, легкоружевою щіточкою-квітом та кущі сусіднього городу. Час-до-часу за подувом вітру, розквітле гілля прилягало до великих вікон а сонце тінювало надверчірним, осяяним усміхом — творило постаті, краєвиди...

У сповідальниці замиготіло зелене світло і я попрямувала туди. Сповідалась, як усе і по розгрішенні, коли ще клячала, моя душа розхилилася зловити картинку.

"Осягну голову в терневому вінку"...

У душі розплилася тепла радість, бальсам, спокій...

На церкві співали люди.

ЛЕБЕДІ МАТЕРИНСТВА

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.
Заглядає в шибку казка сивими очима
Материнська добра ласка в неї за плечима.
Ой біжи, біжи, досадо, не вертай до хати,
Не пущу тебе колиску синову гоїдати.
Припливайте до коліски, лебеді, як мрії,
Опустіться тихі зорі, синові під вії.
Темряву тривожили криками півні,
Танцювали лебеді в хаті на стіні.
Лопотіли крилами і рожевим пір'ям,
Лоскотали марево золотим сузір'ям.
Виростеш ти сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.
У хмільні смеркання мавки чоріоброві
Ждатимуть своєї ніжності й любови.
Будуть тебе кликати у сади зелені
Хлопців чоріочубих диво-наречені.
Можеш вибрати друзів і дружину,
Вибрати не можеш тільки Батьківщину.
Можна вибрати друга і по духу брата,
Та не можна рідну матір вибрати.
За тобою завжди будуть мандрувати
Очі материнські і білява хата.
І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі,
Стануть над тобою, листям затріпочуть.
Тугою прощання душу залоскочуть.
Можна все на світі вибрати сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Зі скарбом у душі вийшла зі сповідальниці.

Клякнула в лавці помолитися.

Об мої скроні билися думки:

"Господь любить сповідь вчепику, як колісь дома, коли свя-
щенник був приятелем, лікарем, дорадником..."

Я так багато зазнала ласки!

Церквою перемішувалися пахощі лілей, гвоздиків, кадिला і сві-
чок.

А в моїй душі царював такий цілющий бальсам, коли... розки-
ляється душа.

28. VI. 1971 р.

ПРО ПІДГОТОВКУ ПОВСТАННЯ

Відомий політичний і громадський діяч, бувший посол і член Галицької Національної Ради, д-р Лонгин Цегельський у своїй монографії, присвяченій "Пам'яті Президента д-ра Євгена Петрушевича" пише:

"...В таких, скрайньо напружених обставинах, наспіли до Галичини з Великої України (десь коло 10 вересня) тривожні вісти, що там **"буде повстання проти Гетьмана"**. Д-р Петрушевич скликав усіх у Відні приявних українських послів. На їх нараді, приїзджі саме з Великої України офіцери, описували положення, розказували, що чули.

Наші політики зрозуміли всі небезпеки такої злочинної диверсії та все її божевілля. Дискусія була дуже коротка. Рішено негайно вислати в Україну двох делегатів: д-ра Лонгина Цегельського та професора д-ра Олександра Колесу, кожного зокрема у відступі кількох днів. Доручено їм не зраджувати нікому, ні Гетьманові Павлові, ні Винниченкові, ані теж Січовим Стрільцям в Україні (під командою Євгена Коновальця) інформацій про наближення перевороту в Австрії — розглянути становище у Києві, здержати українських соціалістів від якогось-будь активного виступу, а Гетьмана схилити до порозуміння з проф. Грушевським та соціалістичною інтелігенцією, провідниками бувшої Центральної Ради.

Я прибув до Києва, десь коло 15 вересня і негайно почав свою акцію: бачив Гетьмана Павла,

Винниченка, Петлюру, Коновальця, Чикаленка, Міхновського, Шемета, п-ні Старицьку-Черняхівську, п-ні Вольську і чимало інших лідерів революційної інтелігенції. Не бачив проф. Грушевського, він десь "ховався", хоч певно знаю, йому тоді нічого не грозило.

Дня 20 або 21 вересня 1918 р. мене запрошено на таємну нараду "Українського Національного Союзу" (так звалось об'єднання соціалістичних протигетьманських груп революційної української інтелігенції), що відбулось під проводом Володимира Винниченка. Секретарював д-р Дмитро Левицький, галичанин (опісля голова української репрезентації у Варшаві). Було яких 20 осіб, самі молоді люди (нижче 30 літ віку), деякі типові, московського жанру революціонери-бунтарі. Мене перед тим зв'язано "словом чести", що задержу в тайні все, що там довідаюся та що там рішать. Я так і додержав слова, за що досьгодні каюся. Але тоді я ще був наївним "патріотом" та не розумів ще того, що краще зломити слово чести і казати замкнути під ключ 20 чи 50 маніяків, чим дозволити оцим "ідейним українцям" кинути країну в хаос і анархію та привести страшне нещастя на неї, що вона його від часів Директорії переживає.

І ось, на цій нараді, відбутій у другій половині вересня 1918 р., отже задовго перед названою федераційною заявою Гетьмана Павла, **рішено остаточно зробити повстання проти Гетьмана, а**

властиво рішено ще поперед, а тут тільки ще раз рішення **повторено**.

Усі мої аргументи, котрі як я підкреслював, були однодушним поглядом українських парламентарних послів, були горохом киданим об стіну. Я виговорював душу і дромовляв — тямлю це — з усією силою глибокого переконання, що ось тут рішається доля **Української Держави**.

Я остерігав, що повалення Гетьмана буде початком **кінця** і звертав увагу їх, що Німеччина і Австрія, самі стоять перед крахом, та що їх армії підуть з України, а тоді "Український Революційний Уряд" одного місяця не продержиться в Києзі, бо большевики-Москалі заберуть його (я помилився на 14 днів, бо Директорія просиділа опісля в Києві від 18 грудня до 31 січня 1919 р.).

Я питав: де їх армія, де фабрики зброї, де союзники, які б порятували? Все те одначе було даремне. **Вони горіли якоюсь божевільною жадобою революції, на мене гляділи деякі понуро**, з-під лоба, фанатичними очима, з очевидною ненавистю до галицького "контр-революціонера". Якби не мій старий знайомий (ще із студентських часів) Винниченко, добрий приятель д-р Дмитро Лезицький та ще два-три інші знайомі, то я справді почувався б моторошно **на** **цім** **советі** **фанатиків**.

Я покинув "нараду" з тяжкою душею, з безнадійністю. Ідучи в темну ніч, я роздумував, **що велика Україна оце пропала**, а Галичина мусить дбати сама за себе.

Я рішив ще раз бачити Гетьмана і не ламаючи "слова честі" і не зраджуючи таємної наради (о свята примітивності!), накло-

нювати його до безпроводочних переговорів з Винниченком і видання універсалу, заповідаючого скликання парламенту та загальну земельну реформу.

Я так і зробив ще цього ж дня. Я остеріг Гетьмана, що в "повітрі чути повстанням" і що **конець** **треба** **заспокоїти** **опозицію** **згаданими** **державними** **актами**. Жалую, що вночі, просто з наради, я не пішов до недалекого Гетьманського двірця та не дав знати, що там коїться в Українському Клубі на Пушкінській, щоб негайно наказав **позамикати** **для** **прохолоди** **оцих** **неодвичальних** **та** **небезпечних** **шибай-голів**.

Та зидно інакше судилося. Шибайголови виконали своє, хоч Гетьман і заповів скликання конституанти та земельну реформу. Гетьманував ще **несповна два місяці**, **потім повалено його**. Німці й Австрійці покинули Україну, а натомість зайняли її "червоноармійці", що легенько викинули Директорію з Винниченком на чолі з Києва та з цілої Великої України. Коли я повернувся з кінцем зересня до Відня і здав звіт з моїх заходів та з положення в Києві (а подібний звіт зложив і посол Колесса), наші парламентарні провідники утвердилися в переконанні, що їх курс політики, — старатися задержати Австрію, а в ній запевнити автономію нашому народові — цілком правильний.

Без дозрих дебат, бо всі наші послі знали погляди другого, і так льояльно довіряли собі посполу, що згода осяглася миттю — прийнято за аксіому, що нам треба творити державу у федеративній Австрії, без огляду на те що діється над Дніпром. ("**Той хто очолив листопадове діло**", часопис "Америка", ч.ч. 213-218).

РОЗДУМУЮЧИ НАД КАЛЕНДАРЕМ

Будуччина закрита перед людськими очима, хоч і як людство прагне за всяку ціну довідатися бодай дещо з того, що прийде. Йому не вистачає з того, що тепер є, робити висновки про те, що буде. Воно шукає пророцтв чи даних хоч би й з "того світу", та й нераз здається йому, що такі дані знаходить. І не все воно помиляється. Деколи справді дає Бог християнському духові окрушини пророчого духа, але все ж таки і при тих даних ми не можемо знати нашої земної будуччини з цілою певністю. За премудрим зарядженням Божого Провидіння, для добра нашої душі й тіла, вона все буде закрита перед нами деякою мрякою непевного й незнаного.

Та найдивніше те, що **теперішне людство має якнайменше зацікавлення до того, що найважливіше в нашій будуччині, що цілком певне в ній і про що можна знати, як лише хто глибоко широко бажає.** Така то вже дивна людська природа — хоче знати неістотні дрібниці з майбутности, а те, що в майбутності найважливіше і найпевніше, те її майже не цікавить.

І що ж це таке певне для людини, що вона може пізнати?

Певне з нашої майбутности те, що нас чекає вічна майбутність, певне є те, що від нас самих, від нашого життя тут залежить, чи вона буде щаслива чи нещаслива, певне те, що й земне щастя одиниці й родини залежить у найбільшій мірі вічних самих, певне врешті те, що майбутнє земне щастя народу в найбільшій мірі залежить теж від одиниці й родини. Може ще навіть з фатиском треба підкреслити цю останню правду, що прийдешня земна доля нашого народу найбільше залежить не від будьяких посторонніх чинників, а від нас самих, від одиниці, від родини, від їх морального життя, моральної вартости. **Одиниця і родина — це ланки одного ланцюга, що зветься нарід, міцні й здорові ланки — міцний і здоровий цілий нарід.**

Усе те — певне з нашої земної майбутности, хоч ми дивним дивом так мало прив'язуємо до цього ваги. А вже найдивніше те, що ми всі так мало пам'ятаємо про цей найпевніший день календаря, в якому ми невідклично мусимо стати перед найвищою Справедливістю, яка зчислює нам усі наші добрі і злі вчинки й думки цілого нашого життя та за кожний з них заплачує нам справедливою нагородою або справедливою карою. Нічого так людство не бажає, як правди й справедливости. Ніщо так людства не вражає і не болить, як недостача їх у земному житті. Та, на жаль, нічого теж так не бракує в життю

Рідка сьогодні світлина Слуги Божого митроп. Андрія (вже з часів його хвороби рук).

одиниць і народів, — як саме тієї правди й справедливости, так мало буває їх у житті, що аж Христос сказав: "Блаженні голодні і жадні справедливости..., блаженні гонені за правду". Так! Таке буває, але найдовше до того дня справедливости. Якщо ще тут її не знайдемо, **то в тому дні знайдемо її в усій повні. Це буде правдивий день справедливости, — Божої, непомильної і остаточної справедливости.** І не лише є він для одиниці — він приходить теж і для цілих народів. Коли йдеться про відносини між народами, то Божя Мудрість через усю знану нам історію людства доволі часто й наочно тут ще, на цьому світі, наводить на той чи інший нарід такий "день справедливости".

Історична Немезида (доля), із закритими очима, але зі справедливою вагою, ходить між народами та важить кожному по заслугі. Може — як нам короткозорим смертникам здається — якось занадто помалу вона ходить, якось занадто пиняво проголошує свої присуди, але — **зате неминуче певне, раніше чи пізніше, вона мусить це зробити.** — Отже ж, як бачимо, найважніші речі для нашого вічного життя не цілком закриті мрякою незнання, тільки ніхто з нас, дітей смерти, не знає, коли вони прийдуть і які вони будуть. І тому саме так дуже потрібно нам постійно мати їх перед очима душі та все наше життя на землі так укладати й вести, щоб той котрийсь день календаря не застав нас неприготованих і сплячих, як той євангельський господар своїх злих слуг, а щоб він став для нас соняшним днем вічної нагороди й радощів. Так часто вмирають коло нас люди,

. то навіть трагічною смертю, що ніхто з нас не може не поставити собі питання: "Чи й мене не може таке стрінути? І що ж тоді?"

Оце й увесь висновок з розважання про календар. Не забувати про цей мій останній день у календарі, але докласти всіх зусиль, щоб моє даліше життя було постійним і добрим приготуванням до нього. Нехай усе життя одиниць, родин і цілого нашого народу спирається в нас завжди на засадах згідних з Божою наукою, а переконаємося, що ще тут на землі, всі наші труди, праці й жертви принесуть щедре Боже благословення. Нехай ніхто з нас не йде за модерними політичними чи суспільними кличами, які, немовби то в ім'я національного добра, важуться усувати з життя Божі заповіді, як неактуальні чи шкідливі. Скільки разів ув історії ми бачили й бачимо, до чого докочується людина, коли з гордості й злоби розбиває таблиці Божих заповідей, а на їх місце ставить свою самоволю! Скільки разів ми бачили й бачимо, що діється, коли з відносин людини до людини і народу до народу усунути поняття справедливості, основу всієї християнської праведності. Ціла людська культура, всі від віків нагромаджені здобутки людського ума й серця будуть тоді зведені до упадку й руїни. Настане хаос і варварство. Не буде ніякого морального ладу й права. Законом буде самоволя і насильство сильнішого над слабшим.

І все те — не теорія, не "залякування", не виключно спосіб держати людство в пошані Божих прав, — це жива правда, яку все людство наочно бачить і дошкульно відчуває. Тож іще раз повторюю і підкреслюю: Якщо хочемо певної і доброї вічності, якщо хочемо правдивого земного щастя собі, родині і нашому народові, — звернімося духом широко до Бога і Його одного широко й дійсно визнаймо самотнім джерелом і дороговказом усього нашого життя. Він сам сказав: "Я — дорога і правда й життя"... Хто йтиме тією дорогою, не боїтиметься того дня календаря, що скаже йому відійти...

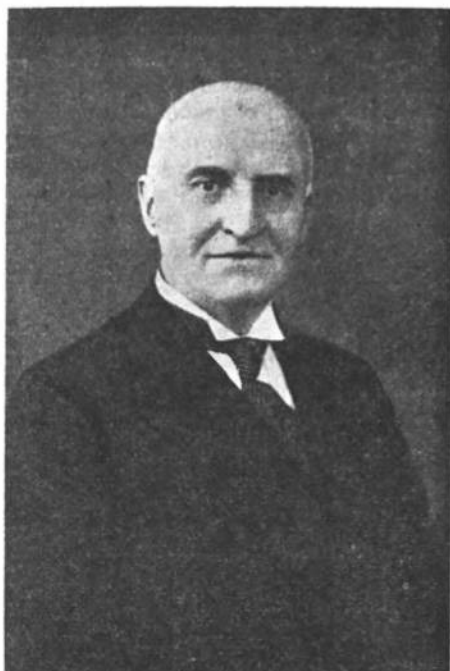
МАЄМО НА СКЛАДІ

ТВОРИ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

- 1) ПРЕДОК — історична повість — — — \$3.00
- 2) БЕЗ КОРИННЯ — спомини — — — \$3.00
- 3) ПОДОРОЖНІЙ — оповідання — — — \$0.50
- 4) ЩО Є ІСТИНА? — повість — — — \$5.50

Замовлення слати на адресу:

A. Moch — 6 Churchill Ave., Toronto, Ont., M6J 2B4, Canada

Василь Маковський

С. Лишкевич

ВАСИЛЬ МАКОВСЬКИЙ І ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

Інтелігентні читачі красного письменства — оповідань і повістей — сьогодні наче дозріли чи — коли хочете — наче постарілися. Довсенним читачам давала вдовolenня звичайна вигадана життєва подія в книжці — “байка для старих”. Тепер такого читача тяжко вже вдоволити вигадкою життя. Сучасний читач, коли бере до рук якусь книжку, то шукає в ній вже не самої вигадки-фікції, того намісця-“ерзацу” життя, але шукає або дійсних споминів з життя, або розв’язки якогось поважнішого життєвого питання. Книжка, що описує самі вигадані чи надто дрібничкові речі — сьогодні читача кудить. Знов же книжка з описом цікавих пригод, але без цікавого життєвого питання, лишає в нас почування якогось духового голоду, якоїсь недостачі. Сьогодні шукаємо “поживних” книжок, які допомоглиб нам **будувати себе самих**, поширили б овид нашої душі. А що найбільше питань розв’язує само життя, то й не диво, що тепер люди так люблять читати спомини й репортажі. Сучасний читач щораз більше забуває про фікцію форми, зате шукає в творі якнайбільше реального життя, якнайправдивішої тематики. Тимчасом багато письменників не добачує ще цього наказу хвилі та жие даль-

ше в царстві "чистої" форми. Такі письменники не бачать того, що сьогодні тяжкі й преповажні часи. Не бачать і того, що з читачів-дітей вирости зрілі люди, яких не можна вже вдоволити вигаданою байкою й декорацією. Через те такі сліпі письменники копають пропасть між собою й читачами, між літературою й сучасним читачем.

Тільки в двох таборах видно зрозуміння для згаданих вище потреб і вимоган сучасного читача: у таборі католиків і в таборі комуністів. Комуністи насилу притягають письменників, щоб служили комунізуванню світу. Притягають комуністи тих письменників добрим і злим ладом, затягають письменників у правдиву панцину душі й тіла. Нагадується тут жарт про вірменського брехуна, який хвалився, що в нього пчоли великі мов гуси. Коли спитали Вірменина, як така велика пчола перелізе крізь мале очко вулика, брехун сипнув: "Мусить, брате! Пищить а лізел!" Пищать і большевицькі письменники, і хоч як їм тісно, лізуть крізь комуністичне очко...

Не так католики. У католиків приноровлення красного письменства до вимог життя приходить відрухово, природно. Вузької тематички ліберальних письменників католики не мають, то значить: у католиків не можлива заборона про це чи про те писати, як наприклад у большевиків, котрим нпр. не вільно писати про безсмертність душі, Бога й подібні великі життєві питання. Отже католицька тематика найширша: її засяг від Бога до атому, від пекла до неба. І тим багатством тематики нераз навіть слабій формою католицький белетрист побиває невіруючого чванька. Форма у католиків теж нічим не обмежена, вона свобідна від усіх заборон комунізму чи пересудів лібералізму. Вона може сягати то вершин мистецького вироблення як нпр. у Поль Кльодела, то чарувати своєю простою наче спів св Франциска з Асізі. Хто бачить те багатство й свободу католицького красного письменства, той зрозуміє його необмежені можливості. І зрозуміє, що те письменство — дитина Божа — служить Богові з власної волі. А служба така — вища від усіх царств і сили цього світу. —

Такі гадки приходять нам, коли читаємо твори Василя Маковського. По всіх модних сьогодні "криміналах" і сензаціях, твори Маковського читається таки "одним духом", знак, що вони небуденні й цікаві. Невправний стиль атора, його мова, що нагадує своєю "нелітературністю" мову такого нпр. Степана Ковалева, надто ярка тенденція — все те хиби Маковського. А проте книжки Маковського — наче простий разовий хліб. Лікарі записують той хліб панському звироднілому піднебінню і смакує він панам. І жинуть цим хлібом великі маси селянства, жинуть без присмаків, бо цей разовик їм вистачає. Разовик чорний, але поживний, не такий як ті панські будочки-витребеньки.

Та пригляньмося ближче нашому письменникові як людині. — Василь Маковський народився в Бережанах, у вересні 1872 року, як син приватного лісничого, що походив зі священничого роду. Василь уже на першому році життя лишився сиротою без батька, який помер молодим від холери. До п'ятого року Василя виховувала мати. Пані Маковська, вдова й без постійних засобів до життя, твердою працею рук заробляла на утримання своє й дитини. Від скінченого

Я. Погрібняк. Троїцький собор у Новомосковську, 1773-1778

п'ятою до дев'ятого року пробув Василь на вихованні у вуйків. Його зуйко, бл. п. о. Ігнатій Телішевський, був парохом Білки в пермишлянському повіті. Там побирав Василь перші основи наук. Гімназію розпочав першою клясою в Березанах, за катехитурі незабутнього о. Михайла Соневицького. Заходами вуйка, що довгі роки

адміністрував добрами Білкою й Костеневом, прийняли Василя до бурси "Народнього Дому" у Львові, де обов'язково ходив до німецької гімназії Скінчив її іспитом зрілості в 1889 році. Бурса "Народнього Дому" виховала його на явного москвофіла.

Прийнятий до львівської духовної семінарії, що в 1889 році вперше заінсталювалася в новій, тоді щоліш покінченій будівлі, Маковський записався на богословський факультет. Протягом другого року богословських наук прийнято його до віденської центральної семінарії, яка простояла до 1893 року. В тому році її скасовано, а замість неї отворено для наших питомців у Римі лицей, який існує й досі.

Хитрі способи перекабачування й затроювання москвофільською морокою молодих душ у бурсі "Народнього Дому" у Львові, як і своє москвофільське наставлення у львівській і віденській семінаріях, описав Маковський докладно в непечатаних споминах під заголовком "Перший струс совісти". Описав аж до тієї хвилини, коли зачеплений до живого гидким фарисейством москвофільства в релігійному, національному й державному напрямі, зжахнувся й стрепенувався в сумлінні перед гиддю такої низької облуди.

Після покінчених богословських наук, Маковський уже з різних причин не зголосився до свячень. У 1895 році опинився в Бучачі "на хвиливу зупинку"; тимчасом прийшлося йому провести там довгі роки, з малими перепинками аж до світової війни в 1914 році. За той час покінчив торговельний курс, навіпісля права й осягнув докторський ступень та відбув практики: адвокатську й нотаріальну. Через ряд літ був директором задаткового товариства "Праця" в Бучачі. На вироблення в Маковському скристалізованого українського національного світогляду мав чималий вплив його свояк бл. п. нотар Кость Телішевський, на вироблення релігійного світогляду вплинула в великій мірі — як сам каже — мати. В тому часі відбув також військову службу при 55 полку австрійської піхоти.

Перша світова війна захопила Маковського на вакаційній відпустці в Одесі. Свої важкі переживання й пригоди поміж Одесою й Талергофом і талергофську катівню, описав Маковський у споминах під заголовком "Талергоф". По Талергофі, працював серед війни при цензурі "Червоного Хреста" у Відні, навіпісля в таборі українських воєнних виселенців у Гмінді, як орудар бюро посередництва праці. Спомини Маковського з Гмінду вийшли окремою книжкою під заголовком "Гмінд".

У 1918 році, коли австрійський уряд "Фундацію Народнього Дому у Львові" віддав у заряд українській Кураторії, став Маковський директором фундаційної канцелярії й урядував там аж до часу покінчення большевицької війни. Пам'ятної зими з 1918 на 1919 рік був заступником повітового комісаря д-ра Володимира Пежанського і начальником дерогового й лісового Відділу при Повітовому Комісаріяті в Перемишлянах. У 1920 році вернувся до свого звання — нотаріату, як заступник нотаря в Бучачі. Іменований нотарем у 1923 році на найгірший тоді нотаріят у Печеніжині, перебув там кілька літ, патаючи в часах інфляції нотаріальну худоту — судовими заступництвами, як карний оборонець. У половині 1930 року, перене-

сеній на посаду нотаря до Лиська, вибув там усього три роки. Славився в своєму званні завжди виріжнюваною солідністю, ругиною і правотою. Хоч не брав уділу в політичному житті, проте на основі ославленого закону про реформу нотаріату Маковський став одним з тих, яких у 1933 році — з ближче невідомих причин Поляки звільнили без усякої вислуги — після 10 літ похвальної служби! По тому розвалі Маковський переїхав у 1933 році на житло в Печенжині, де від 1935 року коротав свій невеселий вік як вїт невеличкї пєчєніжинськї громади. Дальша його доля нам невідома.

З давніших писань Маковського не залишилось майже нічого: з усім надїбком його писання пішли в Бучачі з воєнним димом. Як нотар став писати щойно в Лиську і почав від опису лїордськї паломництва в 1930 році, помїщеного у львівськї "Правді". Досї появилїся друком — крім згаданих вище споминів Маковського: "Талергоф" і "Гмінд" — ще такї його книжки: одна збїрка оповїдань під заголовком "Вїстун з того свїту", видана "Метою", оповїдань про вїдносини в маєтностї "Народнього Дому в Бїлці в часї московськї наїзду в 1914-15 році, виданї "Новою Зорею" під наголовком "Андрїй на засланнї" та — цїла низка дрїбнїших оповїдань, печатаних у перїодиках "Нова Зоря" й "Мета". Осїбними виданнями вийшли ще оповїдань "Чорна коршма", "Суд над Іваном Гнаговим" і "Тєстамєнт Степана Кудрини" — всї перед самою 2-ою свїтовою вїною,

Змїстом майже всїх творів Маковськї — людська душа, звичайно проста й вїрующа. Навїть у споминах з побуту в пеклї Талергофу Маковськї не забув підкрєслити добрих сторїн людини, хоч якраз у цьому пеклї годї було бачити саме людину. Ще бїльше яснїє правда про те, що "раз добром налите серце в вїк не прохолоне" (слова Т. Шевченка), з оповїдань Маковськї. Чи водоноша Іван (з книжки "Вїстун з того свїту"), чи чортїчна Ганка (оповїдань "Чортїчка") чи інші герої оповїдань Маковськї — всї вони переважно добрі, вїрующї люди. І в простому наївному оповїданнї-споминї — бо майже всї оповїдань Маковськї писанї на основї правдивих подїй, що їх автор бачив і пережив — про пригоди зі свого власного чи чужого життє, наш автор учить нас величїх христїянськїх ідеалів. Показує нам з правдиво христїянським радїсним поглядом на свїт закриту добру сторїнку життє людини, про яку нї слїху в сучасних письменників-пєсїмїстїв. Коли Маковськї часом навїть відкрїє зло в людськїм життї (нпр. в оповїданнї "Гїрка пєсмїлка"), то хїба тїльки на те, щоби показати його злї наслїдки чи його грїшну причину. І в тїм Маковськї подїбний до Р. Г. Бенсона, славного католицькїх англїйськїх повїстаря. І тим Маковськї такїй рїзний від деяких інших наших письменників, нпр. від Дмитра Марковича чи Модєста Левїцькїх. Бо тї письменники, хоч і любили людину та вїрили в її природню вартїсть, то протє — як не вїрующї — не мали вїдповїди на питання зла в свїтї.

Маковськї — вїрующїй і практикующїй христїянїн — має певчу вїдповїдь на те питання, як і на всї інші справдї важнї проблемї людськїх життє. І тому читач оповїдань Маковськї не пожалує того, що їх прочитав: слова вїчної Правди наситять його голодну душу.

ЧОРНА КОРШМА

Нині — там розкішний загайник.

Одначе й невправне око догляне, що на цій невеличкій поляні стояла колись якась будівля. Зраджують те оброслі мохом рештки мурів і порозкидване каміння. Та в тих часах, коли я був школярем, стояла там коршма, котру нарід називав — “Чорною”. Чому якраз “чорною”, не знати. Може тому, що стояла серед вічної темниці густих грабових і букових лісів, а може, що сам будинок, брудний і обдряпаний, мав чорний вигляд. Та мабуть чи й не тому, що відомий на всю околицю коршмар Гершко, з чорною розкуйовдженою бородою, чорним волоссям, з чорними, насупленими, на чолі зрослими бровами і чорними як найчорніший вуголь очима, мав не то чорний, а — відстрашаючий вигляд. Сяк чи так, місцева хроніка про те мовчить.

Ще й нині, хоч коршми давно нема, люди цього місця інакше не називають, як — “Чорна коршма”.

Коли б хто був писав хроніку тієї коршми від часів її оснування — говорять, що ще за Хмельниччини — ця хроніка була б невичерпним джерелом подій для авторів криміналістичної літератури. На тій “Чорній коршмі” заплутувалися і губилися кінці неодного, тайною обслоненого злочину, а сліди майже всіх помітніших кінських крадеж — на цілому просторі від Збруча по Бережани і Львів — тут саме затиралися.

Була це одна з найзисківніших коршем у розлогих добрах графа Потоцького. Від непам'ятних часів орендувала її одна родина жидівських лісовиків і платила досить значні чинші. Хоч не так це спонукувало управу магнатських дїбр цю коршму — не дивлячись на безнастанні перепалки — терпіти, як — говорили — мовчазна безпека графських дворів від кінських крадеж. Такі кружляли злобні чутки, хоч доказу на них іншого не було, крім відомої загально обставини, що крадежі в графських стайнях не траплялися, та що Гершко з усіма графськими посесорами й управителями жив на довірливій стопі.

Гершка з “Чорної коршми” знали всі мешканці Поділля; але й усі шандарі від Бережан по Збруч і — далі. І всі дбали за його знайомість. З ляку, то — з вигоди. Чи де яка крадіж мала виявитися чи ні, те залежало від Гершка. Коли це було в його волі й ціли, то аби й найспритніша крадіж — виявилася. Коли ж ні, нехай щоб з'їхалися всі тодішні Шерлоки і нишпорили як вижличі, — пусте! ні злодїв, ні пропащего добра і знаку не було.

Зразу не миналося Гершкові без немилых заковир із владою, та здебільшого, все з них виходив заціло. Згодом такі витворилися відносини, що на цілому Поділлі не було проти нього свідків. Не галавило свідкам. На таке зважуватися, значило пориватися за небезпечне діло. Були такі смільчаки, поплатилися гірко. Один погорів,

один окалічів, нападений і побитий, одного обкрадено, а один, то кажуть, життям переплатив... Навпослід, мав Гершко спокій зі свідками.

Раз знайдено в лісі в кущах, — щоправда далеко від "Чорної коршми", — вбитого шандара. Був це молодий службовий загорілець, що недавно настав. Несчасному вбачалося, що щойно він збагне тайни "Чорної коршми" і висвітлить навісне мряковиння, що закрило крило стільки тайн. Обсліджував, засідався, височував, поки нічтю якась невидима рука не підстрілила його смертельно. Ведено довезне слідство, назначено нагороду, справа довжинлася цілі роки. І — як стільки інших — перейшла до неписаної хроніки "Чорної коршми" — невияснена. Після того, другого подібного козарлюги між шандарами не знаходилося. Коли на те йшло, щоб виявити який злочин, сліджено і стежено що змога, але — обережно. Дошуки розпочиналися все на "Чорній коршмі". Коли Гершко чіхрався в розхристану бороду та гостуючи перемучених шандарів здвигав безрадно раменами, шандарі знали, що даремні всі їх труди. Коли ж Гершкові на чутку про злочинство заіскрилися фосфорично очі і він справою зацікавився, шандарі всміхалися вдоволені. Знали, що злочинство було з "іншої руки" і — виявиться. Бо Гершко був мстивий на "чужих" злодіїв і мало котрому так минулося, на кого він взявся. Мав довезні рамена. Хоч, щоправда, поміг неодному. Заблукається — бубало — і пропаде кому в лісі чи на випасі, або таки з пасовиська вкрадуть коня або зо стаїні, заки до шандарів, біжить на "Чорну коршму" — Гершка "порадитися..." Нераз "порадив". Він скрізь мав своїх людей, готових до всякої "роботи". Вони його за всі небезпеки попереджували й хоронили. Тому в Гершка ні один трус — а було їх нівроку — не виявив ніяких слідів його провини чи участі в "недобрих ділах..." Часом дехто недосвідчений пробовтнувся, тим гірше для нього.

Одне слово, у віданні — вести важку арендарську роботу на "Чорній коршмі", був з Гершка безподібний геній!

Село "Білка", віддалене від "Чорної коршми" не більш за три кілометри, належало до його найближчого району. Та годі не віддати Гершкові справедливої шани, що в Білці — ворських крадежей не було; хіба — свої, домашні. Тими Гершко обурювався і за них мстився. Наше село дізнавало від нього пошанівку через те, що він себе вважав "тут" — громадянином. Чванився, що його предки вродилися з Білки. Не було на те ніяких свідків; тим більше, що "Чорна коршма" стояла властиво на ґрунтах Подусівських. Одначе та, для села не конче похвальна "приналежність" Гершкова, не була селу некорисна.

Також з моїм вуйком жив Гершко згідливо. Коли здибалися, ставвся все з питомою своїй расі підзорливою ввічливістю, котрою зрештою вміло заличковував своє справжнє обличчя. Вуйко був завсятим бджолярем і мав чималу пасіку. Що року правильно в місяці серпні являвся Гершко на приходстві за медом. Була це його звичаєва вольність, а по правді й — монополь. Він міркував у ціні, а вуйкові й на гадку не прийшло б — шукати іншого купця; нехай і за крапку ціну.

— Дай Боже здоров'я пакові сгомостеві, — так звитував вуйка своїм хрипким голосом, при чім ще й низенько присідав і зайлозеним кашкетом кланявся до самої землі.

— Дай Боже й вам здоров'я, пане Гершку! Ви на тій "Чорній коршмі" щораз то молодшаєте. Сідайте — сміявся вуйко добродушно.

— Ну... що чувати? Багацько гарців цього року?

І або торгів добивали в канцелярії, або йшли з тим ділом до пасіки.

Деколи заходила в село і його повнобока жінка — Голда. Ця жєла з газдинями торги за кури, гуси, покладки, пир'я, позісмо, тощо. В селі не скуповувала, лише сторговувала. Баби куплений товар самі несли на "Чорну коршму". Так — воліли. Бо що вони собі там з Голдою доочно побалакали, на те не було свідків. А в Гершків було правилом — чи що говорили, чи робили — свідків омнати. Голда, коли була в селі, заходила і на приходство. Як Гершка — мід, так її моноподем були тут гуси й гусяче пир'я.

Такі були ці славні арендарі на "Чорній коршмі".

Якось раз з-полудня заїхала на приходство візочком їх донька — Рухля. Чого?

Приїхала зажурена, щоби "пані їмость" конче поїхала до її мами. Нагло захворіла кольками в грудях і бере її сильна зимниця.

— Тато й мама мене післали дуже просити, щоби "пані їмость" були ласкаві доконче приїхати на "Чорну коршму"... Мама дуже хворі...

Цілувала по руках і плакала.

Треба знати, що "пані їмость" — моя тета, мала домашню аптечку з усяким цілющим зіллям, каплями, мастями і в потребі радила й помагала людям на селі. Навіть по сусідніх — мала "клієнтелю". Інші були тоді по селах часи, що тепер...

Тета не похочувала туди їхати.

— Як мені їхати між таких — кривилася, і здивована, і знеохочена.

Вуйко був іншої гадки. Радив поїхати. Не зі страху перед Гершковим гнівом — з тим нікон не числився — але з милосердя...

— Самаританське діло — говорив. — Чи ж вони не люди? А Голда, чи не мама дітям?

Тета послухала. Позабирала потрібні речі й поїхала. Голда захворіла тяжким запаленням легенів. Тета їздила туди ще які два рази і Жидівка щасливо подужала. По видужанні, приїшли з Гершком обоє подякувати, ще й дарунок теті гарний принесли: великий турецький шаль. Нерадо, але що було робити, тета приймила, подякувала і — діло з недугою Голди призабулося.

Через рік, мсже два — якраз серед шкільних вакацій — украдено вуйкові нічю коні. Була це — як на тодішні часи — вмїла, фахова крадіж!

Вуйко був любителем усякої живої тварини. — З домашніх звірят — найбільше коней. Усе мав гарні, знаменито в'їзжені і пещені, як діти. Сам глекав, сам доглядав. Здавалося, що вони, як люди, розуміють його. І таку пару виплеканих великих, басних коней украдено.

На подвір'ї стояв на припоні недобрий пес. Подвір'я було обведене частоколом і остріжком, на ніч обі брами запирано на колодки. Ночувала досить чисельна служба. Дім приходський стояв посеред подвір'я, напроти стаєн. А проте — вкрадено! Тієї ночі вуйко чув, що пес уїдає несамовито і рветься на ланцюзі. Вийшов поглянути. Обійшов з увагою все подвір'я, обглянув стайні, колодки, все в порядку. Наслухував, нічого підозрілого. Лише собака не могла спокійтись. Та собака на те й собакою. Вуйко вернувся і ляг спати. Пес ще якийсь час дерся, потім — затих. Уранці прийшов заляканий наймит зголосити, що "вкрали великі коні..." Пса в буді найдено неживого, отроєного ковбасою зі стрихніною. Всі брами й двері були позапирані, як звечора. Спереду від подвір'я злодії дразнили собаку, а за той час розібрали задню стіну стайні й туди випровадили коні.

Подібні крадежі на просторі між Золотою Липою і Збручем бували тоді часті. Та в Білці, — Гершка "родинному" селі, — такої майстерної "роботи" не тямляли навіть старі люди.

Дома зробився — річ зрозуміла — звягливий репет. За такими кіньми жалував би всякий, а вуйкам гірко упадало. По селу рознеслася чутка, явився відкись і шандар. Став опитувати, списувати протоколи, переслухувати службу, нічних вартівників, сусідів і звирився вуйкові, що має підозріння на Федька, що був зі злодіями в змові. Федько зимою все спав з кіньми; мав у стайні ліжко і свій улад. Але влітку ночував ув оборозі на сіні, у віддалі кількадесяти кроків від стайні. Шандарові дивно було, щоб він не зачув ніякого стукоту коло стайні, а вже ж зайдливого гавкоту собаки, що чули всі сусіди довкола. Та чи раз собака держалася так несамовито? Шандар — було — хотів уже брати Федька з собою, бо цей, заляканий, пугався у відповідях. Ледве вуйко випросив від бідки; вірив йому. Адже й не він самий ночував на подвір'ї. Василь, Стах, дві наймитки, пастух і — ніхто з них не чув. Зрештою, сам вуйко виходив.

Як на тодішні часи й обставини, була це в Білці майстерна крадіжка.

Третього дня після того, сполудня, — за коні ні чутки — вуйко, як усе зрівноважений, каже до мене:

— Бери паличку, підемо в ліс на прохід.

Такі проходи в товаристві самого вуйка були для мене святочною прикличкою. Якстій я був готовий, розуміючи, в чому діло. І тоді, вперше і востаннє в житті, бачив я цю легендарну "Чорну коршму". В грубому буковому й грабовому лісі, оподапк від людей, на одишбі всіх шляхів, що тут перехрещувалися, стояв старий просторий будинок з заїздом, — "Чорна коршма". Довкола тягнулися безкраї лісові розлоги й роздоли, серед котрих причаєна стара, обдряпана коршма з чорним полатаним дахом, позабаваними дошками вікнами, робила вигляд відьмівського урочища, або розбійницької нори. Чорна була й серед дня; але й день тут був чорний.

Такого мені все вбачалася в уяві.

Жиддя приймила нас ріденькою ввічливістю, до пересадки. У першій світлиці сиділи за столом сторонські люди. Пустки в цій коршмі не було ніколи. Пані Голда просила нас у другу кімнату, де накрила

стіл чистою скатертю й обставила хлібом, маслом, квасним молоком, варенням, навіть малинами й суніцями. Ці найбільш захоплювали мої очі. Припрошувала завзято і сама обслуговувала. Гершко, випрагивши "клієнтелю", присівся до нас. Нарешті вуйко виповівся просто:

— Пане Гершку! Ви мабуть здогадуєтесь, чого я прийшов? У мене передучора — вкрадено великі коні. Чи не чули чого?

Жид не робив заклопотаного, здивованого вигляду.

— Зле, чому пан єгомось не дали зараз знати, таки передучора — виїднів поволі, не спускаючи з вуйка очей. — Я за цю крадіж щоплиш учора від шандарів дізнався. Коби я так жив...

— Були шандарі? — зацікавився вуйко. — Що казали?

Гершко хитро підсміхнувся:

— Ну... вони мають свої голови. Прийшли мене допитувати, чи я що за ці коні не знаю... Розумієте, пане єгомось?

Моргнув вимовно бровами і розсміявся.

— Навіть дітей допитували — вмшлася живо Голда. Гершко перебив її:

— Ну, вони на те не мають голови, щоб... думати. Сліддили по дорозі, на подвір'ї, в стайні, скрізь шукали слідів. А в мене кінських слідів, що в лісі — зайців... Чинилися, буцім то знають, куди коні пішли і хто вкрав... Ну, славити Бога, кажу до них, скажіть мені — хто? Я таки зараз піду по коні, сам! Рұка нехай усьне тому, хто ці коні вкрав... Так на мої діти..!

— Щоб я їх так щасливо виховала — завірювалася побуджена Голда. — Я сама пішло б шукати тих коней.

Легким рухом руки Гершко її відсунув, сам підбгався ближче. Довіриливо взяв вуйка за рам'я і понизився голосом:

— Прошу, послухайте мене, єгомось. Інакше я з ними говорю, інакше з вами.

Вигляд чорного оброслого лица став поважний, сурорий, майже — грізний. Очі світилися як жаринки. Говорив принизеним голосом:

— Я маю довг перед паном єгомостем і панею їмостею, за жінку. І скажу так: Я нині рано сам, на свою руку післав на всі боки. Зле, що пан єгомось не дали знати зараз. Нині, може бути — запізно. Забарки з ними не візьмуся. Але — життя перекладає всяко...

— Чому, гадаєте, може бути запізно? — цікавився вуйко.

— Нууу... "такі" коні не чекають, а йдуть у світ... Я на "хайрем" кажу панові єгомостеві: я — тут ні при чім. Якщо б їх дістати, тих опришків, сам віддав би шандарам. Це — сторонські. Але — годі... Треба йнакше пробувати, як хочемо, щоб коні були. Моя рада така: Треба чекати й тихо сидіти. Шандарі, нехай здорові шукають... Їм здається, що змудрюють "кривого Шльоха"... Це ніхто, лише його люди! Гладко зроблено.

Про цього "Шльоха" знад Збруча йшла широка чутка. Малий, кувльгавий, миршавий Жидок, — "Шльох" було його порекло — про око гандлював кіньми, а в суті був ватажком грізної, ославленої банди конокрадів.

— Якщо ваші коні ще тут — продажав Гершко — будуть назад; у тім моя голова. Як за Збручем, — пропало.

І безнадійно розвів руками.

— Але якби так, натоді я для пана сгомость найду пару таких коників, як пташки. Я маю великий довг...

З таким ніяковим вислідом вернулись ми пізнім вечором домів. Маленька, всетаки — якась надія була. Минали дні за днями, шандарі мишкували, кипали, впевнювали, що вже на сліді, та коней не було. Як у воду канули. На "Чорну коршму" вуйко не навідувався, Гершко просив цього не робити. Найдалі до тижня обіцяв сам сповістити за вислід своїх пошуків. Але й від нього не було ніякої вістки.

— Хитрун шморгун, хотів нас з тямки збити й тільки всього — дорікала тета. Вуйко мовчав. Допуст та й годі!

Аж на передодні Успення, пізнім кечором, коли село прикрилося вже нічлігом, а на приходстві в родинному гуртку ще гуторено, почулося з подвір'я нагло сильне дудодіння. Всі звернули увагу, вуйко вийшов поглянути, що таке. За хвилину вернувся опромінений утіхою.

— Наші коні — є..!

Всі повибігали й помчали до стайні, де вже не менш урадуваний Федько приголублював то сиву, то гнідого, обіймав їх за шиї і пестив як дітей. З радощів коні раз-у-раз іржали й напиралися до рук. Хотіли розповісти, що з ними діялося, де були, хто їх випровадив.

Але того ніхто не дізнався. Прибігли тоді чвалом, запінені, без оборотин. Слідно було по них, що перебули далеку дорогу. Люди бачили, як вибігли нагло з лісу й навпростець пігнули на приходство. Мусів їх хтось гущавиною привести на край лісу, а як стемніло, здіймив кантарки і цвякнув батогом. А коні, як коні. Почувшиися на свійщині, пігнули стрімголов домів.

Гершко не дивувався, але відпекувався, що нічого не знає. Шандарі ніяково підсміхувалися, немов це їх заслуга. Навіть ім вуйко — "дякував..." Голда, коли раз прийшла по пір'я, теж лукавила.

— Богу дякувати, що найшлися коні. — Більш не балакала, примильно підсміхуючися.

Аж коли на рік прийшов Гершко як усе, торгувати мід, не хотів від нього вуйко брати заплати. На настоювання взяв половину ціни; тому, що пошукуючи тоді коней, Гершко мусів мати видатки...

— Я знаю, пане Гершку, через кого мої коні вернулись.

Гершко всміхнувся, але — поважно:

— І я знаю, через кого моя жінка здорова...

— Через Нього! Ми всі знаряддям у Його руках...

— Крута каша — цей Гершко; з біса хитрий шморгун — замітила тета потім. — Я свято переконана, що він у цій справі мачав свої пальці; щоб і вояк ситий був, і — коза ціла.

— А я все кажу — устрів вуйко — що в найгіршій людині, яка може бути на цьому світі, всетаки в душі тліє якась іскорка Божої правди і добра.

СЕРЕД НОВИХ КНИЖОК

Дарія Ярославська. Під чужі зорі. "Добра Книжка" Торонто, 1971.

Багато років працює на літературній ниві письменниця Дарія Ярославська. Нещодавно у видавництві "Добра Книжка" вийшла її книга "Під чужі зорі". Ця книга — це третя і остання частина трилогії "Повінь". Трилогію "Повінь" почала письменниця романом "На крутій дорозі", що вийшов у 1964 р. як її перша частина й був доповнений у 1969 р. другою частиною "Острів Ді-Пі".

Книга "Під чужі зорі" — це роман про вірність, про людську витривалість, на якій засновано найкращі й найшляхетніші людські почуття — кохання, материнство, відданість батьківщині. Письменниця поєднує суворі й радісні мотиви та змальовує жагучість життя українських переселенців у таборі Обергайм. Роман багато пляновий у своїй першій частині, коли письменниця прагне розкрити десятки людських доль, часто в несподіваному сплетенні подій, викликаних наслідками війни. Щоб краще приглянутися своїм героям-пере-

селенцям, письменниця примістила їх на початку роману в таборі. Тут, далеко від рідної землі вона змальовує їхні пережиття, турботи, непорозуміння.

У романі на перший план висувуються жіночі постаті. Вони повнокровніші, змальовані у всій суперечливості жіночого характеру. В той час, коли чоловічі постаті більш статичні. Серед них пам'ятаємо Лева Панькова, Методія Сокоору та інших. Все це люди 40-х років, кожен з них має щось неповторне, що зв'язує його з подіями того часу та робить сам роман близьким до життя та подій, що заіснували після війни. Окремо виділяється постать отця д-ра Ярослава Гавоти, що в таємничий спосіб зникає з табору, щоб без шуму перейти на відповідальне завдання служити своєму народові на батьківщині. Серед жіночих постатей на перший план висувається Ірина Наверська, українська мадонна післявоєнних років. Народжена для щастя, для радісної праці, для кохання і материнства, яке вона розуміє дуже своєрідно, Наверська переживає трагедію жінки й матері. Ця трагедія судилася

**КНИЖКИ, СТАРОКРАЙОВОГО ВИДАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КІЛОВАРЕ"**

купує

А. МОСН

6 Churchill Avenue — Toronto, Ontario M6J 2B4 — Canada

КАТАЛОГ своїх видань вишле Вам даром
"Dobra Knuzka" — 6 Churchill Ave., Toronto, Ont. M6J 2B4
Canada — Тел. 533-5134

Покровський собор у Харкові — 1689 рік

численним українським жінкам тих років. Письменниця вклала в постать Ірини свої найкращі почуття, своє глибоке розуміння материнства та зробила її головною героїнею свого твору. Обсервуючи ближче Наверську, часом не хочеться вірити, що вона зуміла перенести все своє горе та одночасно виховати свою дитину в любові до себе та в пошані до батька, якого син ніколи не бачив. У зовсім іншому плані показана Ореста Паньків. Вона творіння жіночої краси, виплекана своїми батьками, захоплена любов'ю, але не втрачена для життя. Ореста зуміла заснувати свою родину на чужині, але з невияснених причин чомусь трудно приходилось їй виховувати своїх дітей.

Особливу любов віддала Ярославська синові Ірини, Ігореві, змальовуючи його дитячі роки, а пізніше роки дозрівання. У ньому помітно характеристичні риси хлопця, вихованого без батька. Ці риси яскраво виступають під час розмови Ігоря з Ничасм. Ігор навіть запитує свою маму одного разу чому Ничай не став його вітчимом.

У другій частині роман стає двоплановим, дія розгортається навколо родини Панькових та Наверської. Ця частина має окрему стилізацію, що вказує на спадкове й нове у характері сучасних Українців на еміграції. Письменниця свідомо показує ці риси, щоб тим самим збагатити свій роман та виробити нові характеристики, вільні від підкресленої винятковості. Для Ярославської в цій частині героїзм перестає бути властивістю окремих осіб, а стає вимогою життя. Тут уже немає романтики, усе звучить по-

всякденно, але зате правдиво та щиро. Слово письменниці мужніє, набираючи сили й снаги. Та кож її сюжет будується ясно й просто. Письменниця виявляє добре розуміння американської дійсності. Її дійові особи, це люди не виняткові, а найбільш свідомі, працьовиті, що всіма силами намагаються здобути для себе місце в американському суспільстві.

На окреме підкреслення заслуговує постать мисс Диксон, дух якої був сильніший за кволе й немічне тіло. Вона енергійна, наполеглива й уперта, а рівночасно сантиментальна з глибокими проявами любові до покровителів, яким хоче дати радісне життя у своїй хаті. Не зважаючи на свій вік, вона активно включається в життя та перебуває під сильним впливом Наверської.

А поруч з мисс Диксон образ американського офіцера — Джима Вилтона. Він змальований у романі в двох різних ролях, майора, що перевіряє українських переселенців, совісно виконуючи свої функції, та доброго приятеля Ірини Наверської, якій він бажав запропонувати подружжя. Він уважливий і чемний у відношенні до нової емігрантки. Любить її та поважає за прив'язання до українського світу. Він ніяк не може рішитися вирвати її з рідного середовища, бо він людина великих принципів, перед якими бліднуть його особисті почуття. "Я люблю мій світ — говорив він своїй мамі, — і тому розумію її прив'язання (Наверської—В. Ж.) до рідного" (стор. 258).

У романі домінує віра в краще і для тих Українців, що залишилися на батьківщині, як це засвідчив о. Гавота, та для тих, що

вийшли на чужину, як це видно в житті Ничая, Наверської, Панькових тощо. Світло довкола статуї Пречистої на німецькій синагозі стало дороговказом для о. Гавоти у його ролі місіонера-апостола на рідній землі. Це світло освітло також і шлях переселенців у чужий край, яким треба "вперед дивитися і (прямувати — В. Ж.) до великих стремлінь!" (стор 175).

У своєму романі письменниця висловила багато цінних думок громадського та політичного характеру, як наприклад, "Тож пам'ятай: твоя сила тільки в тобі самім, у гурті своїх" (стор. 48), а далі "Тут моя мова, моя віра, мої звичаї, моя традиція. У такій атмосфері розцвіте її (Орести — В. Ж.) духівність" (стор. 84), або "Куди йдеш, українська громадо, відломана віткою народу мого? До чого стремітимеш? Чим житимеш? Чи встоїшся ти і твої діти перед якоюсь чужою стихією, що охопить нас з усіх сторін" (стор. 90). Письменниця проти "зведення всіх до однакового способу думання і сприймання подій", бо це на її думку "не тільки неможливе чи небажане, але й шкідливе". Вона щиро бажає "вирозуміння для погляду інших та толерантності" (стор. 92). Вона своєрідно розуміє українську трагедію 40-х років: "Світова повинь викинула нас поза межі наших берегів. Одна Україна залишилася в географічних межах. Духову ж Україну ми повеземо у світ, ми поширимо її межі, бо я вірю в нас, як нарід!" (стор. 92). Цю духову Україну письменниця вивезла на чужину й ми її бачимо в образах малосвідомого Ілька Матвійчука, що оре й сіє американську зем-

лю, але не зрікається своєї рідної землі над Бистрицею. Духову Україну на чужині репрезентують також Наверська, д-р Ничай, Паньків, його дружина, дочка Ореста з зятем Ярським тощо. Так поволі "Українець став громадянином цілого світу", не зважаючи на те, що "не прийшов як переможна нація, а з низу черв'яком пробивається на поверхню життя, немов та комаха, що вилювавшись із землі, здіймається до лету" (стор. 186). Це українське прямування в світ у Хростлавської сильне, бо воно має глибоко органічні основи, що коріняться в часах стародавньої княжої Русі-України, у традиції української гетьманської держави та в пізніших українських змаганнях за волю. У письменниці духове українство росте, кріпне з усіюди голосним "Світе! Чуєш? Я існую!" (стор. 186).

Заголовок роману глибокий у своєму значенні, це підсумок усього, що довелося витерпіти та вистраждати дійовим особам у цілій трилогії. У романі сильно б'ється живчик реального життя. Ще є тут дещо від гри в літературу. Але в цілому роман цікавий, захоплюючий, що втягає читача в орбіту подій, дає йому можливість пізнати радість буття, дивитись у вічі небезпеці, поборювати зло та будувати нові відносини у житті поза межами батьківщини.

Мова Ярославської — образна та емоційно наснажена. Її слово в поєднанні з іншими викликає не тільки просте уявлення, а певний конкретний образ предмету, явища чи почуття. Характерні риси її стилю — це ясність, точність, лаконічність, образність та емоційність. Вдумлива аналіза

взаємодії мистецьких образів дає нам можливість по-своєму оцінити її оригінальність стилю та ближче пізнати глибину осмислення нею життя.

Належно оцінюючи роман "Під чужі зорі" треба відмітити в ньому також і деякі негативи, як брак моментів ідеалізації життя, що порушує гармонію закінчення роману та в цілому позбавляє книгу справжніх ідеалістичних елементів. Багато уваги присвятила письменниця у своєму романі досягненню конденсованої образности. Тим порушила динаміку дії та послабила портретно-психологічні деталі її персонажів. Для кращого контрасту роман потребує більше негативних дійових осіб, що їх треба розглядати не тільки з боку їхніх учинків, але також через пізнання потрібних їм символів, введення спільників, однодумців чи через висловлювання інших героїв.

У цілому ж роман Ярославської є цінним надбанням української літератури, в якому показано силу мистецької образности, змальовано події життя в усій складності та розкрито глибші поняття художньої майстерности. Було б дуже побажано, щоб у цій ста-

дії розвитку письменниця ви-йшла у своїй тематиці поза межі таборового життя та почала розробляти більш вагомий матеріал універсального характеру, включивши у це свій природний нахил для ґрунтовних роздумів та своє бажання для удосконалення композиційних прийомів, як наприклад, для поглиблення способів пізнання життя та для кращого розкриття взаємодії традиції та новаторства.

Володимир Жила

Вінніпег, 7-8 серпня 1972.

СМІШНІ СЛЪЗИНКИ

Микола Понеділок. СМІШНІ СЛЪЗИНИ. Видавництво "Свобода", Джерзі Ситі, Нью Йорк, 1966. Стор. 276, форм. 140x205 мм. — Мистецьке оформлення: Едвард Козак. — Ціна \$3.50.

Є в нашому народі прислів'я "Сміхом на розум наvertати". Саме в дусі такої виповіді пише свої гуморески Микола Понеділок: "Вітаміни" (1957), "Соборний борщ" (1960) і тепер "Смішні слъзини". Ця остання книжка — властиво вже щось більше, як дотелерішні його гуморески: це своєрідне полічення ліризму його високолюдяної книги "Говорить лише поле" (1962) з гумором, свого роду "Ріді, пальяччіо" (смійся, паяце). Комбінація небезпечна, хоч декому вдається, нпр. останньо Ф. Одрачеві в його "В дорозі", де ідилія лучиться з сатирою. "Це не гуморески. Я скаржуся вам, я вам розкриваю свою душу, я скорботою, що мене тепер огорнула, з вами ділюся..." пише автор (271). Подає нам "в американському ве-

До вас телефон

Секретарка нервово звертається до управителя уряду й каже: "Прошу пана, я думаю, що вас потребують у телефоні".

Управитель, злісно: "Ти думаєш! Що то доброго є з думання? Чи ти не знаєш?"

Секретарка: "Бо, бо... пане, голос на другому кінці кликав: "Гало, чи це ти, старий дурню?"

летні-місті та його близьких і далеких околицях чудернацькі пригоди, спостереження та переживання закукуріченої, та ще й української, та ще й еміграційної людини, або смішні сльозини" (5).

Його "смішні сльозини" це той сміх паяца, в якого крається серце, але він мусить сміятися, бо ж він обов'язково гуморист-паяц і люди читають його саме тому, що сподіються найти в ньому блазеньський сміх. Подібно як славний жидівський фільмовий комік Гаралд Лойд був рівночасно аж майстром масонської льожі, так і наш Понеділок у всіх своїх гуморесках проводить невидимо для пересічного читача свою провідну ідею: сміхом на розум навертати. "Смішні сльозини" критикують у белетристичний спосіб усіякі пороки нашої еміграції, але рівночасно звертаються до ліричної душі Українця та заохочують його до чогось кращого, як представляване. "Не раз у таких місцях замовкне сміх читача, згасне на його устах весела усмішка, душа його полине 'на тихі води, на ясні зорі' — на далеку Україну, яку так любить і за якою так сильно тужить автор..." — пише на вступі про автора ред. В. Давиденко (13).

У противенстві до радянських гумористів, які, картаючи гріх, ненавидять грішника, Понеділок іде за традицією нашої літератури: шанувати й любити людину, нехай і лопрікаючи їй за те по-приятельському. Тут Понеділок стоїть у виробленій "школі" нашого людяного письменства з такими його представниками, як Модест Левицький, Дмитро Маркович, навіть Нечуй-Левицький. Для викликання сміху Понеді-

лок примінює т. зв. ситуаційний гумор, еднаючи його з провінціалізмами й вульгаризмами мови (традиція ще від Котляревського). Але не забуває модернізувати своїх смішних сльозинок в дусі нпр. О. Генрі (пор. "Я жebraка благаю", 70). Мовні ресурси Понеділка справді вишукано багаті: він не лише черпає повними пригорщами з Грінченкового словника, але ще модернізує справу власними новотворами, до речі: вмілими, нпр. "нааспіривившись" (229), доавторствуватися (157)" і под. Дотримують авторові стилю й ілюстрації відомого "лиса Микити" Едварда Козака, який справді органічно зживається з оповідачем.

"Сатира й сарказм не є характерні М. Понеділкові. Він сміється крізь сльози, або крізь обурення, огірчення. Його гумористична манера притаманна саме йому. Вона полягає у сплетенні двох компонентів, поданих у гумористичній формі. Один із них це ліризм. Другий... особиста реакція автора на викривані ним болячки: обурення, захоплення, бурхливе виявлення почуттів, осуд, скарга, жаль. Тісне сплетення цих двох компонентів творить оригінальність Понеділка. (нпр. стор. 129-135), "пише п. Марія Гарасевич у статті про творчість автора ("Вільне Слово", травень 1966).

Але ми не погодилися б із тією рецензенткою, що нпр. діалог автора з Параскою Бубонихою, на 268 стор., "є невдалим місцем". Навпаки, саме у протиставленні моральної погани Параски авторовому ідеалістичному ліризмові полягає дійсний комізм. Нпр. Гефдінг (у праці

Олександр Мох

З БРАЗИЛІЙСЬКОГО ГУМОРУ

Описував хтось філософові всі прикмети своєї жінки: духовість, красу, багатство, з якої славної родини походить, — а філософ на кожну прикмету писав зеро. Накінець, сказав чоловік, що вона завжди лагідна. Філософ на цю прикмету поставив число один перед усіма зерами, які щойно тепер набрали вартости.

**
*

Багато людей скаржаться на брак пам'яті, але ніхто не скаржиться на брак розуму.

**
*

— Пане директоре, дуже мені грикро, але від сьогодні не можу бути більше вчителем у цій школі.

— Чому?

— Я спитав нині учнів про ім'я особи, яка підпалаила Рим. І ніхто не знав! Та це ж стид, щоб ніхто не знав хто підпалив Рим!

— Приятелю, не журіться. Як-

що це хто з тієї школи, то я заплачу всі шкоди, які спричинив пожеар!

**
*

Тубилець приніс дитину до Св. Хрещння.

— А яке ім'я буде цьому хлопцеві?

— Тигр П'ятий, — відповідає батько дитини.

— А це що? — здивовано питає священик. — Це ж ніяке християнське ім'я!

— Ну, або що? — каже тубилець. — Чи ж ви, християни, не назвали Папу Римського Львом Тринадцятим?

**
*

Зоня, трилітня дівчинка, збудившись захриплою, попробувала крикнути, але не могла. Тоді грошпетіла: Ов, відлучили мій голос...

**
*

Петрина, чотиролітня, пробує

"Гумор альс Лебенстефюль") твердить, що комізм полягає на викритті предмету в його внутрішній самосуперечливості. Старий Жан Павль уважає основним моментом комічного саме "поетичне фантазування розуму, якому надано повну волю". А за Фройдом основна особливність сміху це "пристрасть до безглуздя".

Змальовуючи всякі людські хиби, сатирик не ставиться байдуже до них, а реагує, може трохи надто лірично. Але така, видно, його м'яка українська вдача. Світогляд нашого сатирика природно-християнський, не окреслений

якоюсь релігією, тільки людяністю і ліберальним націоналізмом-патріотизмом. Навіть у ситуаціях, де інші автори пішли б у грубість чи навіть може порнографію, Понеділок уміє вийти саме прилично, має міру пристойности. Тут він просто зразок до наслідування.

"Смішні сльозини" читається легко, а вислідом прочитаного не тільки самий пустий сміх, але й свого роду "метанія"-передумання для поправи критикованого. Бо забувають у нас часто, що сатирик це критик. "Смішні сльозини" симпатична й вартісна книжка.

Введенська церква в Артемівці — 1761 рік

защипити гудзики в суконці і
скаржиться:

— Мамо, гудзик зо заду, а я
на переді...

**

Малий, з дитячого садка, по-
яснює, як він рисує: "Наперед
думаю, а тоді ставлю докола
того риску..."

**

Стара муха проходжується з
донечкою по лискучій лисині
господаря ресторану і завважує:

— Бачиш, донечко, як то час
летить і все змінється. Як я бу-
ла в твоєму віці, тут ще ріс
густий ліс!

(Журнал "Бджілка",

МОВНИЙ КУТОК

Прийменники

1. "У" — це є нормативна форма цього прийменника, але в контексті речення даємо "в", коли він опинився після голосівки і речення вимовляємо суцільно, тобто перед ним нема павзи, отже: "Ця книжка давно вже в нього, але незабаром він її поверне". Інший приклад: "Тепер його вже не питаєте, у нього вже тісі книжки нема" (бож є павза перед "у").

Цей прийменник буває як приросток при дієслівних формах слів, тож і при віддієслівних іменниках, як також і в прислівниках. Тоді також слід уважати на положення такого слова у контексті речення — чи чергування "у-в" можливе, чи — ні. Як от: "Він іде впродовж", але — "Він пішов упродовж".

А ось свіжий приклад і з газети: У різдвяному числі газети у статті про деякі різдвяні вислови зустрілась така назва одного розділу: "Що таке коляда і звідки вона у нас взялася?" Цей вислів багатомовний і ось — чому. Прийменник "у" стоїть після голосівки, отже — тут обов'язково мало б бути чергування "у-в", а при дальшому дієслові приросток має бути "у" (а не "в"), бо стоїть після приголосної (і павзи тут нема — вимова суцільна). А пояснення цього явища ось таке. Це писала людина, яка думає московськими категоріями і московськими формами вислову, бо в московській мові прийменник "в" надає відтінок значення той, що у нас, але там є ще інший прийменник "у", який надає відтінок значення присвй-лості: "У него хорошее пальто". Отже, це тільки калька з московського вислову: "...і откуда она у нас взялась". У цьому ж числі тієї газети поданий "різдвяний вірш (подав О. Воропай: Звичаї нашого народу), де є такі рядки:

І разів п'ять спасибі сказала хто вправо взяв...
Вона від нас подарок узяла А ми тоді — хто вліво взяв,

Отож бачимо — віршована мова, але форми слів цілком нормативні (без тієї розхристаної "ліценція поетіка").

2. "З" — це також нормативна форма — перед голосівкою, перед приголосною даємо "із", а перед двома і більше приголосними — "зі". **Важлива увага!** Перед однією приголосною не можна давати "зі", бо ця помилка дуже негативно свідчить про письменність того, хто це написав. Пам'ятаймо, що найдавніша форма (архаїчна) це — "із".

Церква Св. Покрови в Ромнах — 1764 рік

3 діяльності "друкарського чортика"

I

Кожного року стараємося розвеселити наших читачів "діяльністю" друкарського чортика, який гуляючи по сторінках газет, журналів чи книжок є потіхсою для читачів. Під цю пору західньо-німецькі тижневики в кожному числі нотують друкарські чортики, за ними йдуть французькі (ці навіть нотують чортика з літературних та наукових видань), а коровід замикають англійські журнали, які тут і там нотують стрибки друкарського чортика. На жаль, ми Українці, хоч і не поскупив нам Господь правдивого гумору, чомусь обважніли і стали такі поважні, що коли навіть нам самим вирветься якийсь дотеп, то ми готові самі на себе погніватися...

II

Що суспільна праця важка й утяжлива, про це вже навіть Іван Франко писав, але друкарський чортик із сторінок одного нашого часопису подав це краще: У звідомленні з діяльності одної з наших організацій читаємо: що "праця в цій організації вимагає неабиякого б(т)руду". Тому й зовсім не дивно, що засідання в цій організації "відд(б)увалися" дуже часто, а коли куплено власний дім, то під час благословення дому "кур(м)ами" були голви поодиноких відділів.

З ділянки жіночих організацій довідуємося, що коли одна імпреза виступом бандуристок "закінчила мистецьку програму",

то публіка рясними оплесками подякувала виконавцям. Це можна зрозуміти, але важко зрозуміти, чому (на іншому концерті) найбільший успіх у нашій відомій співачки викликали "чотири пів(с)ні". Невже півні теж співали на концерті відомої співачки?

Теж не дивуємося захопленню звітодавця з одної з наших демонстрацій, коли то "вулицями йшли лаб(в)и зорганізованого українського жіноцтва" — справді, можна було тим захопитися, але інший звіт з парохіального глікніку, на якому "усі парохіяни гозік(б)рали між собою вареники, що їх підготувало українське патріотичне жіноцтво" — такий звіт уже тхне судом.

Теж може закінчитися судом нотатка поміщена в одному з кандійських часописів, у якій подано, що "відома приятелька Українців посолка Ікс використала нагод(д)у, щоб успішно подати правдивий стан речей в Україні". Хоч, коли ми глибше призадумаємось над цим друкарським чортиком, то хто зна, чи це не найкращий засіб пропаганди під цю пору...

Теж уповні, мабуть, погодились з друкарським чортиком про одні сходини, що їх відкрив "вод(г)нистим словом" голова організації. Знову ж у звіті з інших зборів довідалися ми, що "збірщики усі гроші передали касієрові в гор(т)івці". Зовсім не дивуємося, що при обчисленні контрольна комісія "не могла ввійти з п(д)ива".

Що "ректор Папського уні-

верситету" може бути теж і ректором "Панського університету" в цьому немає нічого дивного, але щоб захоплюватись співом 'хору з прекрасними голов(с)ами" це вже трохи дивно, так як і дивно, що "всі наші побутіві п(е)си піддержували національність серед загалу". Так же ж само можна повірити друкарському чортикові, що "Україна переж(и)ває нове лихоліття", але маймо надію, що коли здійсниться рух "заїніціований за(ж)дом голови нашої політичної організації", то Москва буде цілим світом "зав(с)уджена". Віримо теж друкарському чортикові, коли читаємо, що "наш відомий громадянин деклям(р)ував більшу суму на народні цілі", бо таких "декляматорів" у нас дуже-дуже багато.

Але не можна скаржитись, покійних наших діячів ми вміємо гідно пошанувати. Ось недавно, як подано в одному з наших щоденників, улаштовано пам'ять одного з покійних науковців "одногодинною мовчанкою і доповіддю". Мабуть ніде, в ніякій країні світу так не шанують покійників! Коли за 50-100 років

майбутній історик наших часів буде з мікрофільмів відчитувати сторінки наших часописів, то за голову схопиться, які то звичаї ганували тоді серед української іміграції в ЗСА! І якого то гарту духа треба було мати, щоб після сдногодинної мовчанки прослухати ще доповідь!

А коли нашій літературі дехто закидає, що вона старомодна й не йде з духом часу, то рішуче цьому треба заперечити. В одному оповіданні поміщеному на сторінках українського католицького тижневика в Європі, читаємо: "наш дід(м) був помальований на зелено, з чого ми, а зокрема наша бабуня, були дуже горді". Такої перверсії навіть в американській літературі не найдємо. Тому не дивуйтесь, дорогі читачі, коли прочитаете, що наші друзі на сторінках української преси у розсіянні, пересилають вам найщиріші побажання з "Новим С(Р)оком", а нагадайте собі слова відомого французького комедіюписця Пера Бомарше: Сміймося, хто знає, чи цей наш світ існуватиме ще три тижні!

("Америка")

Поліцист і жінка

Поліцист купиняє авто, що ним неправильно іде якась жінка.

— Чи ви знаєте правила їзди, пані?

— Але ж очезидно, про що ви хотіли б дізнатися, ласкавий пане? — відповідає жінка, чарівно всміхнувшись.

Відпочиває

— О, як то гарно, синку, що ти перестав плакати.

— Я не перестаз, лише відпочиваю.

Помилувався

Повернувшись з праці, чоловік довідується, що іх служниця покидає працю.

— А то чому? — питається.

— Бо каже, що ти сьогодні, телефонуючи, гозорив до неї грубо і образив її.

— Помилка, помилка, я зараз їй виясню. Я ж був певний, що це відбираєш телефон ти, а не служниця!...

СВЯТИЙ ЮР ГОРИТЬ

Львів. Мабуть 22 червня 1941 року. Це останній день побуту більшовиків у городі князя Льва. На вулицях міста метушня, вантажні й особові авта мчать на схід, скрізь нервовий настрій. А в нас Українців, жителів Львова, непевне завтра, тривожне почуття. Що зроблять в'язнями на Лонцького, у Бригідках та з тими, принагідно арештованими на вулицях, що їх вели червоноармійці та енкаведисти з наганями в руках? — Це питання нуртувало у серцях не лише рідних, але й нас усіх.

Місто задихалося від небуденного руху й галасу, воєнна гарячка досягнула найвищої напруги.

Наближався вечір, рух і гамір ущухав. Ненадійно рознеслася тривожна вістка: собор св. Юра горить. Вістка йшла з уст до уст.

Мешкаючи близько площі св. Юра, я не надумувався довго та поспішив чимскоріше до місця пожежі.

Вогонь на середній копулі церкви ставав щораз більш помітний, кріпшаючи на силі. Я перебіг головною брамою подвір'я, а даліше другу, бо ж передусім треба було рятувати будинок церкви. І тут, заки добіг я до брами церкви, пристанув та поглянув на митрополічу палату. І... годі було повірити очам: на порозі палати сидів наш Великий Митрополит Андрій у чернечій одежі, в своєму кріслі-візку. Його лагідне, добре обличчя було восібленням спокою. Якась непереможна сила промінювала з цього одуховленого обличчя й цілої постаті, хоч скованої важ-

кою недугою, та проте з духом-велетнем. Спокійні рухи його рук та накази, що їх видавав для гашення пожежі, заспокоювали й додавали сили.

Вже перед входом до церкви наткнувся я на одного з червоноармійців, із штиком на крісі, що так і не втерпів, щоб не крикнути: "Вот панімаєте чем вас угащають германци!" Це був нестяк на легкі запальні бомби, що їх, мабуть помилково, скинули Німці.

У церкві акція гашення йшла гонним ходом. Люди подавали воду в ведрах упевнено й прецизно, з рук до рук, від дверей церкви, а даліше по сходах на балкон, а там найшлися вже смільчаки, що зуміли доставляти цю воду до вікон головної частини копулі, де полум'я продиставалося ззовні червоними язиками зі зловіщим шумом. Дія гашення проходила невтомно. Вогняні язики скорочувалися, никли, залишаючи смуги диму.

Із двору викликали допомогу для гашення пожежі на бічних будинках. Частина учасників, і я з ними, метнулися до загрожених мешкальних будинків. Годі було не звернути уваги на браму до городу церкви з видом на місто, де немов у Дантейському пеклі скаженів вогонь, ще негриборканий людською рукою. Та покищо будинки були важніші.

Прибулі учасники пожавили акцію гашення. Спільні вперті зусилля придушували з успіхом полум'яні язики.

9-та година вечора — пожежну акцію закінчено.

ПЛАЩАНИЦЯ В ТОРІНО

Ще в першому числі "Правди" з 1969 р. ми подали статтю про св. Плащаницю в Торіно, яка дає нам негативний (відвернений) образ тіла Ісуса Христа в гробі. Це свого роду "фотографія" тіла Ісуса Христа, відбита на простиралі, що ним було обгорнуте Його тіло в гробі.

Звідки взялася св. Плащаниця в Торіно?

Почавши з 1353 р. існувала в Лірей, у Шампанії, колегіята, якій Годфрід де Шарні подарував незвичайну річ: довге, мало що не 4,5 м полотно, на якому була відбитка людського тіла. Це тіло, відбите на полотні в усій своїй величині, спереду і з-заду, мало всі сліди жакливих страждань, які переніс Христос.

Священники виставили плащаницю як дорогоцінну реліквію, але єпископ Труа не погодився на це. Коли минуло кількадесят років, знову пробували виставити плащаницю і вдруге зустріли спротив. Отже відкликалися до папського легата, а цей звернувся до антипапи Климента VII і просив його рішення.

Пізніше плащаниця помандрувала з обнятої війною Шампанії до Бельгії. Коли її виставлено в Шімай, єпископ з Лієж запротестував. Власники плащаниці Маргарити де Шарні тим часом продали цю дивну пам'ятку князеві Людвікові зі Сабавдії, який поклав її в каплиці свого замку. Там вона мало що не згоріла в пожежі. Потім плащаницю подарували архієп. Медіолян, св. Карлові Боромеєві, який зчегри переслав її до каплиці в Торіно. У трактаті про Пресв.

Двері палати світили пусткою, Митрополита там не було. Його внесли вже до палати.

Учасники пожежної акції з міста вирішили, з огляду на поліційну годину та можливу небезпеку на вулиці, заночувати в св. Юрі.

Мешкаючи недалеко, рішив я перебігти площу св. Юра та бути вкортці дома. Мені відраджували, та я не змінив постанови. Бічну браму відкрили і я опинився назовні. Бігцем від дерева до дерева скорочував я дорогу. Ненадібно вечірню тишу порушив шум вантажного авта. Я так і прилип до дерева. Неда-

леко промчав дорогою грузовик з озброєними енкаведистами, що, на мого щастя, якимсь мене не зачепили. Ще хвилина для відпруження, а далі знову бігом, аж опинився дома.

Цей короткий і світлий та незвичайно дорогий мені спомин, коли я побачив нашого Великого Митрополита Андрія, що з незвичайним спокоєм духа допомагав відвернути загрозу від церкви св. Юра, віджив у мене у 25-річчя смерті Митрополита Андрія. Цього спомину не затерли в пам'яті пройдені роки, в'язниця, воєнні переживання та переселення за океан, так далеко від рідного Львова.

Кров папа Сикст IV згадує про торінську плащаницю. Папа Юлій II дав дозвіл на відправу про цю плащаницю.

Звідкіля взялася торінська плащаниця? Знаємо про всякі плащаниці, яким віддавали пошану у Візантії і Єрусалимі. Плащаниця, що опинилася у Лірей, походить з грабежі, яку доконали Французи, учасники четвертої хрестяни в Царгороді. Привіз її Ото де ля Рош і примістив у церкві в Безансон. По пожежі церкви в 1349 р. перевезено плащаницю до Лірей.

Антипапа Климентій VII видав 1390 р. буллію, яка дозволяла священникам з Лірей віддавати плащаниці пошану, але під деякими умовами. Треба було постійно підкреслювати, що це дорогоцінний образ, але не автентична реліквія. На основі недавніх дослідів німецького монаха-Ісусівця Курта Ноймаера постала гіпотеза, що папська комісія не мала довір'я до плащаниці тому, що її "поправив" якийсь маляр і якраз тому вона не може бути правдивою.

Коли б навіть побожні священники доконали таку поправку, то годі їм дивуватися. Люди в тих часах інакше ставилися до реліквій, як тепер. Св. Карло Боромей нпр. повелів відляти вісім цвяхів такої форми, як цвях почитаний у Медіоляні, яким наче б то був прибитий Христос. По сфотографуванні торінської плащаниці знаємо, що зображення на полотні є негативом і що годі собі представити малярю, який у ті часи міг би був малювати такою технікою. Священники з Лірей хотіли мабуть замінити негатив на позитив для кращого ефекту. Замість того втратили право виставляти ту безцінну реліквію.

Хто зна, чи вогонь, який малоці не спалив плащаниці в Шамбері в 1532 р., не очистив полотна з того, що домалювали надто дбайливі про славу своєї церкви священники?

Ми згадували у статті про св. Плащаницю про явні докази її автентичності. А тут мусимо згадати, що майже кожного року приходять нові дані, які вказують на правдивість тієї "фотограції" Ісуса Христа.

І так нпр. о. Г. Річчі, один з найкращих знавців плащаниці з Торіно, дійшов до висновку, що ця плащаниця є якраз тим полотном, у яке — як згадують Євангелісти — загорнено тіло Христа по знятті з хреста.

Торінська плащаниця, льняне полотно, величини 4.36 x 1.10 м привезена з Царгороду до Італії, зберігається тепер у катедрі міста Торіно. Св. Плащаниця має багату літературу, а щодо її автентичності відбулися вже два наукові з'їзди (в 1931 і 1950 рр.), але до згідливих висновків ще не прийшло.

Добре знати, що цю плащаницю висвітив уперше світлицько-аматор у 1898 р., а в 1931 р. визначний фотограф-мистець Енрі. Ті світлицьки сталися ревелюцією. Вони виказали прихильність на полотні негативної відбитки тіла чоловіка, дуже пропорційної і мускулярної будови, високого на 180 см, із семітським обличчям — і що найважливіше — з виразними і чіткими слідами страждань і смерті на хресті, залишеними в залишках крові, лимфи й поту.

На гадку о. Річчі наступні факти потверджують автентичність тієї плащаниці:

1) Засуджений, якого тіло було загорнене в плащаницю, не був римським громадянином. Бо римського громадянина можна було карати тільки різками, тоді як тіло засудженого має сліди від побоїв нагаями.

2) Засудженого не катували Жиди. В тому часі Жиди карали тільки 39 ударами, а на тілі засудженого є виразні сліди 121 ударів!

3) Плащаниця має сліди рани засудженого від удару списом, широким на 4 ц. Такі списи римських воїнів знайдено в часі розкопок у Єрусалимі.

4) Як виказують сліди крові на плащаниці, голова засудженого була накрита терновою короною. Цю подробицю подає євангелист Іван (Іван 19, 2).

5) Цей самий євангелист подає, що Христос перед смертю "скилив голову" (Іван 19, 30). Засуджений з торинської плащаниці має зігнену шию.

6) Напис-таблицю з поданням причини смерти прибавали двома квітками до тіл розміщених поруч себе засудженого. Стопи засудженого з плащаниці були схрещені. Євангелист Матей каже, що таблицю з написом "Він є Ісус, король жидівський" прибито над головою Христа (Мат. 27, 36).

ВИБРАНІ ТВОРИ

Наталени Королевої

- Предок — історична повість \$3.00
Без коріння — спомини авторки з побуту в Київському інституті для дівчат \$3.00
Подорожній — оповідання \$0.50
Що є істина? — історична повість з часів Понтія Пілата \$5.50
Дальші випуски в приготуванні.
Хто замовляє всі 4 книжки платить (замість \$12.00) тільки \$11.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churchill Ave.
Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

СТРАШНИЙ ПАПА

Ігумен одного з монастирів писав до Катерини Сієнської у Фльоренції: "Кажуть, що новий папа це страшна людина, що своїми словами і вчинками він жахає людей..."

У конкляве, яке вибрало наступника Григора VI, співдіяло шінадцять кардиналів, у тому тільки чотирьох Італійців. У часі нарад, юрба оточила ватиканську палату, безупинно вигукуючи: "Хочемо Римлянина! Згинете всі, якщо не виберете Римлянина!" Перелякани кардинали одногосно погодилися (7 квітня 1378 р.) на вибір архієпископа Барі, Вартоломея Приньяно, людину старшу, але дуже метку й енергійну. Але Приньяно не був Римлянин, так як цього домагалася юрба. В одній хвилині брами подалися і до палати вдерлася озброєна юрба. У замішанні — поранено кількох кардиналів — хтось висунув старого кардинала Тебальдескі — єдиного Римлянина в колегії — і, не зважаючи на його протести, проголосив, що він вибраний папою. Юрба почала голосно оплескувати Тебальдескі і залишила напів зруйновану палату. Тільки тоді можна було ввести справжнього вибранця. Але саме тоді частина кардиналів залишила потайки Рим. Хто залишився, зложив новому папі пошану. Дуже радо вчинили це кардинали Педро Люпа і Роберт із Женеви. Новий папа прозвав себе Урбаном VI.

"Урбан VI думав, що його завданням є виполоти огород Христової вибраниці та посіяти там гарні й пахучі квітки (згідно з порівнянням Катерини з Сієни). Взявся папа до праці з незвичною енергією. Відіслав єпископів, що вешталися по Римі, до їх єпархій, написав цілий ряд буль — розпорядків проти зайвих видатків і проти нестосовного життя кардиналів... Був дуже різкий у пове-

Історична повість із часів Гетьмана Сагайдачного п. н.

"ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ"

Сторін 184. — Четверте видання!

Ціна \$2.00.

Цього ж автора:

"ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ"

Ціна \$2.00

Замовляти на адресу:

А. М О С Н

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

дінці, не мав такту ні дару достаточної виrozumілости. Чимало слабких, хоч доброї волі людей розуміли, що папа має правду і готові були йому помагати. Але й вон ине могли стерпіти його твердого і згїрдливого голосу, яким він велів негайно змінити спосіб їх життя... Була крайня пора почати реформу Церкви, і всі були з тим згїдні. Але якщо те, що творилося, мало бути реформою — існували причини до остраху! Яке ж промовляв папа, коли попав у гнів? — Мовчіть! — Кричав до кардиналів. — Ти дурню (gazzo)! — звертався до кардинала Орсіні. — Ти розбійнику (ribaldo)! — до кардинала Роберта з Женеви.

Урбан VI поселився з чотирьома італійськими кардиналами у Тіволі. Тринадцять інших кардиналів подалися до Анані. Звідтам вони проголосили, що недавній вибір папи не важний. Потім вони переселилися до Фонді. Сюди прибув до них посол від французького короля Карла IV та заохочував їх до вибору нового папи — Француза. Так справді сталося. Анти-папою вибрано кривавого кардинала, "ката Казени", Роберта з Женеви, який прибрав собі імення Клемент VII.

Катерина з Сієни далі перебувала у Флоренції та безупину працювала над тим, щоб погодити папу з містом. Одного дня підбурена юрба малоощо не вбила її. Але Катерина якраз дуже хотіла вмерти в обороні Церкви і правовірного папи. Відчувала навіть жаль, що така смерть їй не судилася. "Я так сердечно горіла бажанням" — писала до свого сповідника і приятеля, Раймонда з Кануї — "страждати для Божої слави, спасення людських душ, віднови й успіхів Церкви!"

Із Флоренції Катерина написала свій перший лист до папи Урбана VI. Пригадала йому боляки, що нищать тіло Церкви: підкупство й лихва. "Отче" — благала — "взьмися до необхідних заходів та потіш слуги Божі, що вмирають з жалю і не можуть умерти!" Просила також про місто Флоренцію. Це прохання було негайно сповнене. Урбан VI — уже по трьох місяцях свого понтифікату — заключив мир з Флоренцією, мир, що не понижував гідности цього міста. Викляття міста скасовано, а Флорентійці, погоджені з папою, стали його найвірнішими союзниками.

Катерина, сповнивши своє завдання, залишила Флоренцію та подалася до Сієни. Папа кликав її до Риму, але вона відповідала питанням: — Чи це наказ? — Бачимо тут характеристичну прикмету святих містиків: вирвані Божим покликом зі стану містичної контемпляції для якогось світового діла, вони нічого більш не бажують, тільки повороту назад до контемплативного життя.

Діялог про милосердя

Очікуючи на відповідь папи, Катерина продовж кількох днів (мабуть п'яти) продикувала свій зворушливий твір: *Діялог* або *книга Божого Милосердя*. Три писарі мусли працювати безупину, щоб списати її слова.

Діялог (наголовок не походить від Катерини, вона назвала свій твір звичайним іменням: *Моя книга*) це розмови святої з Христом.

Котрого Катерина просить про чотири справи. Перша відноситься до авторки; друга до Церкви, для якої благає моральної віднови; третя до цілого світу, до миру поміж народами і признання всіми авторитету Апостольської Столиці; вкінці четверта до Божого Провидіння, у якого плянах міститься Боже милосердя для світу. Св. Катерина благає такого милосердя.

У відповіді на перше прохання, найкращі, є такі думки: "Провини не змиває ніяке страждання, його завданням є радо, з любов'ю й покорою спокутувати кару. Не задля страждання, але ради прагнення душі... Покірне серце, поєднане з правдивою любов'ю терпеливість, робить те, що людська душа вважає себе гідною кари, а не нагороди..."

"Кожну чесноту, як і кожний гріх люди сповняють при допомозі ближніх."

"Коли б один-єдиний гріх вистачив для спасення світу від пекла... не була б це любов керована розумом... Бо ж годі грішити навіть для великого діла."

Відповідаючи на прохання Катерини щодо світу й Церкви, Христос каже їй так: "Поглянь, як моя улюблена Церква занечистила своє обличчя, як заразилася проказою нечистоти й самолюбства, гордості і захланности..."

"Обмий своїми сльозами обличчя моєї Церкви. Так приверне вона свою втрачену красу. Ні меч, ні війна, ні насилля цього не вдіють, але мир, покірна і безупинна молитва..."

"Не залишай своїх прагнень і не переставай просити в мене допомоги, клич мене до милосердя над світом... Твоє ридання і молитви спонукають мене до цього."

"Я не міг більше вчинити, як віддати самого себе вам на поживу. Але ви не вмiли пошанувати мене в моїх священниках, стали проти них, бо вони грішні і блудники... Коли б ви справді хотіли мене належно пошанувати, ви не звертали б уваги на гріхи моїх слуг..."

"Щоб ви були готові завжди й покірно молитися за них, покажу тобі злочинне життя багатьох моїх священників... Вони ширять заразу смертельного гріха. Джерелом усього зла є їх самолюбна любов, з якої виросла гордість і недостача розуму... Вони лакомі, пожадливі і скупі. Якраз тому занедбали працю над людськими душами. Вони думають і клопочуться тільки дочасними справами... Не дають убогим лепти і здирають, де тільки можна... Диявольські прибіжища! Я вибрав вас на ангелів у цьому житті, а ви стали чортами і чортівську сповняєте службу... не наслідуйте їх грішного життя... не дивіться навіть на нього, але йдіть за їх наукою... Кару залишіть мені, бо я Бог вічний і добрий."

"Хочу, щоб ти знала, якої чистоти вимагаю від вас і від моїх священників, але вони... гидкі приступають до містерії і то гидкі не тільки нечистою, до якої ви схильні слабiстю вашої природи... Вони нещасні роблять ще гірше, грішать проти природи... Раніше я показував тобі, яким гидким для мене є цей гріх і як жахливо світ ним заражений."

“Моя Церква дійшла до стану злочинства й гидоти. Назначує прелатів, але не просліджує їх життя, яке воно, добре чи погане. Вони чваняться знанням. Воно добре, навіть дуже добре,... але для гордого негідника — знання є отруєю.

“З надмірною любов'ю і стараннями вони клопочуться про речі мертві і проминальні та видають владу з рук світських людей. Це мене гнівить...

“Я порівняв Тайну Евхаристії до сонця, щоб Ти зрозуміла, що блуди священників не поменшують її сили... Кажу ще раз, не зважаючи на їх гріхи... не хочу, щоб світські люди їх карали.”

У відповіді на Христові слова, Катерина молилася і дякувала: “О, невимовна любове!... Я дістала солодкий і гіркий лік, щоб піднятися з недуги недбайливості й незнання... Дякую Тобі, Отче, за вислухання мого прохання і дарування мені того, чого я досі не знала. Благаю Тебе тепер: змилуйся над світом і Церквою. Прошу Тебе: вчини те, про що велиш мені молитися... Відчини ворота Твоїєї невимовної любові... Знаю, що відчиниш, заки ми ще постукаємо... Буде більше хвали і слави для Тебе, коли спасеш людство, ніж коли залишиш його у закам'янілій твердоті. Ти, вічний Отче, все зможеш. Ти сотворив нас без нас, але спасати нас без нас не хочеш. Отже благаю Тебе, наклони волю людей, щоб хотіли того, чого не хочуть... Ти сотворив нас з нічого. Змилуйся над нашим життям і вподібни нас до себе. Приверни нас до своєї ласки своїм милосердям і кров'ю Твого Сина, Солодкого Ісуса Христа...”

Четверта частина займається Божим милосердям згідно з Божим Провидінням. Ідеться тут про один випадок, який Катерина пред'явила Богові. Була це мабуть справа Нікольо ді Тольді, якого уряд засудив на смерть за бунтівничу поставу. Нікольо затявся і не хотів висповідатися перед смертю. Змінив свою думку, коли свята прийшла до нього у в'язницю.

Христос запевнив Катерину: “Кажу тобі ще раз, що моя ласка не залишить нікого... Хто може подумати, що я міг би бажати людям чого іншого крім добра навіть у дрібних допустах, які дозволяю що дня для їх спасення. Іноді дозволяю, щоб справедливий чоловік був предметом ненависти і навіть пішов на смерть. Я мушу бути дуже терпеливий, щоб стерпіти мої сотворіння... Все походить з любові, все спрямоване для спасення людей, Бог не знає іншої мети... Я є вашим Богом, нагороджую всі труди і сповню святі намагання, якщо знайду тих, що справді стукають до воріт...”

Катерина прибула до Риму тільки на формальне візвання Папи. В місті не було спокою: Римляни обложили французький гарнізон, що заховався в замку св. Ангела. Урбан VI мешкав у палаті недалеко Санта Марія ін Трастевере (сьогодні палата конгрегації). Йому треба було Катерининою заохоти. Коли її почув, промовив до своїх співробітників: — Гляньте, брати, які ми боягузи в Божих очах. Ця мала дівчина застидала нас. Називаю її так не для нестачі пошани, але тому що з природи жіноча стать боязлива. А тим часом глядіть: коли ми дрижимо, вона спокійна і знає, чого

хоче!... Христос є сильніший від світу і не можливо, щоб залишив на поталу свою Церкву. —

Папа Урбан VI хотів, щоб Катерина разом зі св. Карин (дочкою св. Бригіди) поїхала в посольстві до неаполітанської Йоанни і сплила її перед поширюванням схизми. Але Карин не мала довір'я до королеви, яку пізнала, коли разом з матір'ю і братом були в неї у Неаполі Папа погодився на її спротив. Але Катерина замість поїхати, написала до королеви листа. Розпусну королеву назвала "дорогою матір'ю в Христі", а далі просто писала, що "з володарки вона сталася слугою і невільницею пустого життя". Заповідала Йоанні, що коли не зміниться, "Суддя найвищий покарає її так, щоб жахнулися всі, що бунтуються проти Церкви".

Йоанна не злякалася такої перестороги. В 1376 р. п'ятдесятирічна королева вийшла четвертий раз заміж за Отта з Брунсвіку. Коли Урбана VI вибрано папою, Йоанна старалася приєднати його і числила на те, що папа віддасть їй Сицилію, якої король Фридрих якраз помер і залишив залишив спадкоємцем тільки дочку. Але Урбан прийняв Оттона дуже стримано, коли він приїхав з посольством. Загнівана Йоанна станула по стороні антипапи.

Урбан викляв Климентія і його стороників, але християнський світ роздерла нова схизма. На Різдво Катерина подарувала Урбанові п'ять помаранч (у XV стол. помаранчі були в Римі рідкістю!) і побажала, щоб "Зникли страшні страждання, що ранять серце". Її сповідник, Раймонд з Капуї поїхав на доручення папи в посольстві до французького короля Карла IV, але завернув з дороги... зі страху перед можливим нападом. Катерина зжахнулася і написала до нього: "Недобрий отче, яке б то було щастя для твоєї і моєї душі, коли б ти був зміцнив своєю кров'ю хоч один-єдиний камінь Христової Церкви з любови до його жертви".

Схизма поділила християнський світ. По боці правовірного папи були: Польща, Англія, Мадярщина, Норвегія, Швеція, Данія, Італія, деякі провінції Цісарства, по боці антипапи Климента: Франція, Неаполь, Шкотія, Арагонія, Наварра, Кастилія, посілості Габсбургів, більшість провінцій Цісарства.

Схизма проіснувала мало що не сорок років, і вкинула християнство в безодню сумнівів, конфліктів і внутрішніх міжусобиць. Моношні чини цистерсів, картузів, францисканців, домініканців і кармелітів також поділилися. Урбан VI іменував зразу 29 нових кардиналів, Климентій 9 і додав їх до 15, які його підтримували. Один і другий мали своїх теологів, які доказували правдивість "своїх" папів. Поділ заторкнув навіть святих. Св. Катерина з Сієни, св. Карин зі Швеції і бл. Петро арагонський стояли за Урбаном, а св. Вінкентій Фереро, домініканець, знаменитий теолог і проповідник, з усією силою боронив антипапів з Авінйону, впарі зі св. Колетою і бл. Петром з Люксембургу.

У 1379 р. Климентій віддав церковну державу під управу князя Людвика д'Анжу. Армія кондотієрів під проводом Людвика де Монжуа поплила до Італії. Але війська Урбана VI зразу здобули замок св. Ангела, а потім; розбили військо Французів. Папа босо

в урочистій прощі повернувся зі Санта Марія ін Трастевере до Ватикану.

Переляканий такою ситуацією Климентій утік з Фонді та заховався в Неаполі у Йоанни. Урбан поклав клятву на королеву Йоанну (1380) і віддав Неаполь Карлові Дураццо, своякові її першого чоловіка. У відповіді на те Йоанна визнала своїм сином князя Анжу. Але Карло Дураццо був ближче. Увійшов до Неаполя, мешканці якого відчинили перед ним брами. Антипапа Климентій успів утекти, але Йоанну заарештовано і на приказ Карла задушено подушками (1382).

Тим часом Катерина ще 1380 р. перенеслася на постійне до Риму та поселилася при церкві Санта Марія. Тридцятьлітня жінка була вже тільки тінню самої себе, спалив її внутрішній вогонь. Єдиним її кормом у тому часі було Св. Причастя.

В січні 1380 р. постали в Римі неспокої проти Папи. Катерина, доведена до розпуки, гаряче молилася до Христа і благала Його про опіку над папою і про милосердя над бунтівниками. Христос з'явився їй і заповів, що Божа справедливість покарає винних. Тоді Катерина далі благала: "Коли Твоя справедливість мусить сповнитися, вчини, щоб кара, призначена для цього народу, впала на моє тіло..."

Неспокої скінчилися, але на Катерину в часі молитви 29 січня в церкві впав немов якийсь страшний тягар, що її придушив і приголомшену кинув на землю. Був це знак, що Бог прийняв жертву Катерини.

Ще раз написала вона листа до Урбана. Заохочувала його до відваги та намовляла до доброти.

Почався останній акт життя святої: таємне й містичне мучеництво. Довкола неї кружляють — видні тільки їй — табуни розшалених демонів. Катерина бореться з покусами розпуки і терпить від невидимих побоїв. Але одержує також допомогу і має змогу оглядати Христа. Ісус каже про Урбана: "Я допустив, щоб він очистив церкву при допомозі насилля і жаху, пізніше прийдуть інші, що послужать мені в любови. Скажи моему заступникові, щоб злагіднив свою вдачу і жив у мирі з усіма, що схочуть з ним злагоди".

Катерина брала участь кожного дня в Службі Божій. Потім дома падала ледь жива на дерев'яне ліжко. По кількох годинах приходила до себе і йшла пішки до далекої базиліки св. Петра. Повернувшись додів знову не мала сили. "Нагадувала засушеного небіжчика. Її обличчя зчорніло і було таке поморщене, що не залишилося ні сліду з її колишньої вроди" (гл. повість С. Ундсет). Страждала невимовно, але була рада, бо знала, що терпить за Церкву.

29 квітня настала агонія. Серед жахливих мук, Катерина безупину визнавала свої гріхи. В одній хвилині закликала: "Моя слава? Ні! Ні! Єдина слава — Розп'ятого Христа". Потім просила,

110
ST
MANASTY
NEW YORK, N. Y.
APT

щоб їй допомогли влякнутися. До останньої хвилини молилася за Церкву й за Папу Урбана.

Померла 29 квітня 1380 р., в полудне.

Якраз у тому часі її улюблений сповідник, боязливий Раймонд з Капуї, брав участь у нарадах оо. Домініканців у Больонії. Йому причулися слова: "Не бійся, допоможу тобі, я тут з тобою". На нарадах вибрано о. Раймонда генералом (протоархимандритом) Чину. Він став його відновителем.

У скляній труні під головним вітарем церкви Санта Марія лежить та, яка казала, що її природа є вогнем. Одна з тих жінок, які в найбільш трагічні хвилини життя Церкви приложила своїх рук до перемоги Христової Обручниці.

Але це не збулося відразу. Тріумфи святих не святкуються наступного дня.

"Страшний папа" Урбан VI помер 1389 року. Перед смертю посварився ще з Карлом Дураццо, якому раніше віддав був неаполітанський престіл. Тепер екскомунікував його і проголосив, що відбирає йому королівство. Шість кардиналів порозумілися з Карлом і хотіли ув'язнити папу, що мабуть утратив був психічну рівновагу, Урбан викрив заговор та повелів винних кардиналів покарати тортурами, а п'ятьох засудив на смерть.

Коли вістка про смерть папи дійшла до Авіньону, загал думав, що римські кардинали виберуть папою Климентія VII. Але римське конкляве вибрало Петра Томачеллі з Неаполю, який назвав себе Боніфатієм IX.

Переклав Яр. Чумак

Ми нарочно подали тут уривок із книжки відомого письменника п. н. "Роздerta Церква", бо нам здається, що цей уступ дуже підходить до сучасних умовин нашої Помісної Церкви. Хто має добрі очі, нехай читає між рядками...
Редакція

о. д-р Юрій Федорів: Свята Земля	\$2.00
о. д-р Юрій Федорів: На Святих Місцях	\$2.00

Книжки багато ілюстровані.

Замовляти на адресу:

A. MOCH

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

К О Н Т Р А

(Виймок із книжки про британсько-большевицьку співпрацю)

На заповіджену конференцію з вищими британськими старшинами виїхав з Лієнц дня 28 травня 1945 року такий склад козацької влади: 35 генералів, 167 полковників, 283 підполковників, 375 есаулів, 460 підесаулів, 460 сотників, 756 хорунжих, 124 писарів, 15 лікарів, 2 фотографів, 5 старшин зв'язку, 2 священників, разом 2750 осіб.

Тільки зайнявши місця у вантажних автах, деякі побачили, що воно щось не так. Машини були дуже невідгідні. Частина старшин мусіла стояти. Затягнуто брезенти, хоч на дворі була гаряч. Біля шоферів-водіїв засіли вояки з автоматами. Проїхавши 12 км, колюмна затрималася. До неї приєдналися легкі танки і товаришили їй у дальшій дорозі, попри ріку Драву через Грайфенбург-Штайнфельд-Заксенбург-Мельбрюке.

— Куди насправді ми їдемо? — питали одні одних.

— Чорт їх знає. Казали, що до Віллях. Але...

Сумніви зростали. Не легко перекинутися з однієї крайности в другу: з почуття безпеки у страх, з довір'я в розпуку. На більш як дві тисячі старшин, тільки п'ять основно змінили свою думку: зіскочили в дорозі з автомашин і пішли в ліси.

Від Мельбрюке, далі попри Драву, дорога нагло завертає на південний схід, де у віддалі 13 км лежить місто Шпітталь. Автомашини вїхали у браму табору, оточеного звідусіль потрійним рядом колючого дроту. Скрізь розставлено густу сторожу. Старшини почали виходити з авт. Але і тут знайшлися такі, що розпростовуючи ноги й оглядаючися довкруги, питали:

— Отже це тут має відбутися ота конференція?

Старшина, британський лікар, закликав: — Чи є тут д-р Дякунов і проф. Вербицький?

— Є!

— Прошу вас відвідати вашого хворого генерала.

Цим хворим на серце виявився ген. Шкуро, якого арештували в Лієнц 26 травня і привезли раніше до Шпітталью.

— Я зовсім здоровий — Шкуро шепнув проф. Вербицькому.

— Я тільки хотів довідатися: кого тут привезли?

— Всіх. Усіх козацьких старшин.

— Отже, все ж таки... — дальшу розмову ускладнювала приязність англійського вояка, який привів професора. Отже Вербицький для омани обслідував ген. Шкуро та вийшов.

Тим часом поділено старшин згідно з рангою і кожній групі призначено окремий барак. Нутро було брудне, в неладі, на долівці лежала стара солома.

— Отже обманули. — З бараку вийшов поставний старшина і

стріпував солому, що прилягла до його мундиру зі стяжками орденів. — Замість конференції маємо табір невільників. Але чому, до всіх чортів, не дозволили забрати речей, або хоч плащів?

— Тоді б обман не вдався...

— Коби тільки не гірше. Як НКВД викликає з в'язничної келії "без вещей", без річей, то це поганий знак!

Якраз у тій хвилині британський старшина зголосив при допомозі перекладача. — Прошу генералів Краснова, Доманова і Тихоцького!

Сказали йому, що Краснов почувается погано.

— У такому випадку вистане двох.

Доманов і Тихоцький пішли. Представник британської армії сказав їм ледяним голосом: — Прошу повідомити всіх старшин, що згідно з умовою заключеною поміж військовими властями Об'єднаного Королівства і Советського Союзу, всі старшини будуть передані в розпорядження советської військової влади. Від'їзд із Шпітталю відбудеться завтра в год. 4 ранку.

— Коли таку умову підписано? — спитав таким же ледовим голосом Доманов.

— 23 травня цього року.

Тихоцькому потемніло в очах і він упав.

Коли подали цю вістку козацьким старшинам, зразу ніхто не відізався. Хто сидів, той не ворухнувся. Хто стояв, стояв далі. Заскочення людей, привиклих до воєнних несподіванок, перейшло всі очікування і всю їх дотеперішню практику. Перші розмови були здебільша спокійні: — Але ж це просто несамовита справа!

— Підійшли нас добре, що?

— Де цю умову списали?

— У Відні.

— Не важне де, але коли!!... Подумайте, панове: вже 23 травня! Не міститься просто в голові. Продовж усіх тих днів нас заколисували, що...

— Ех! Що тут таїти: ми самі дали себе заколисати. Треба було раніше передбачити, стріляти до гадів та радше згинути!

Обурення зростало. Звідкілясь отримано навіть подробиці: умову з большевиками підписав мабуть якраз ген. Александер.

— Тьфу! А наш старий писав до нього листи. Якраз у тому часі.

— Справа не в підході — кавав молодий підесаул, вихований вже в советській системі, — але в способі того підходу. Чи НКВД не вміє підійти? Вміє, ще й як! Але тут щось такого... — і не вмюючи дібрати відповідних слів, він тільки затріпав пальцями.

— Справді, про це якраз ідеться — підтримав його полковник зі старої еміграції. — Дали нам кийком по голові й оглушили. На чому цей кий полягає? На способі, панове, поладнання "тієї справи". Якраз цього ніхто з нас не сподівався! Якраз цього способу. Ми ж були свідками гірших речей. Що творило НКВД? Що робило гештапо? Що тут говорити, страшні речі! Може в іншій ситуації поступили б з нами п'ять, десять разів гірше. Але не так, панове, не так, не так!

— На мою гадку, все те дуже просто: НКВД чи гештапо побито б нас палками, а англійці побили нас "словом чести"!

— Мені ще й досі не міститься в голові: вони ж "джентельмени". Та ж цілі покоління взорувалися якраз на їх "стилі".

— Це просто нечуване... Відкиньмо закони, моральність. Це все речі вже давно викинені на смітник. Але, щоб таким способом...

— Панове, панове старшини! — крикнув зненацька молодий сотник. — Будемо боронитися до останньої каплі крові. Швидше помremo! А не дамо засудити себе на шибеницю. — Мав розпнятий ковнір військової блюзи і гостро махав руками.

— Чим боронитися? Голими руками? — старий полковник присів на порожній скрині і зложив руки на колінах. — Ніхто, прошу вас, і пальцем не кивне. Нас засудили на смерть, а засудженців завжди в останній хвилині опановує параліж немочі. Хто борониться на шибениці або перед мечем ката? Ніхто. Чули ви, сотнику, про таких? Я не чув. Відчитали присуд смерті і все пропало. Кінець. Засуджений є вже іншою людиною. Найважче боронитися, коли вже нема жодної надії. Знаєте, сотнику, скільки польських старшин у Катині мали пов'язані руки? Тільки чотири відсотки! А були ж там люди гарячого серця, могу вас у цьому впевнити.

І справді, ніхто покищо не готовий був кидатися на Бритійців з голими руками. Зате всі почали зривати зі себе старшинські відзнаки, рвати святочні мундири, одягнені на "конференцію", здирати черкески, зривати ордени. Деякі навіть кидали на гидку долівку святі хрестики просто з шиї. Топтали викинені документи, рвали на дрібязки листи і світлини, які дехто мав при собі.

Першим повисився журналіст Євген Таруський. Той самий, що ледве кілька днів тому подав майорові Дейвіс список журналістів...

Давні емігранти пробували писати якісь петиції на якісь там адреси. Нові емігранти називали те "заляканістю і недостатчею солідарності". Доходило до скандальних чварів, зрештою зовсім без значення, бо ж тих петицій ніхто не тільки не розглядав, але навіть не приймав. Деякий час останньою надією був генерал Краснов з уваги на його як-не-як знане прізвище і завжди на ту ніби то його особисту знайомість з генералом Александром. Хто перший впав на таку гадку, не знати, але постановлено викликати когось з вищих представників британської армії, щоб Краснов міг з ним поговорити.

— Петре Миколаєвичу, ви згодні?

— Зроблю, що хочете. Але я вже дуже старий... — усміхнувся винувато — не зможу довго стояти і чекати на того старшину.

Отже підшукали крісло, винесли його і поставили біля таборових воріт. Але британський жовнір — сторож копнув крісло і воно розлетілося на дрібні куски.

Другим повисився полковник Михайлов. Та в останній хвилині відрізали його разом з петлею.

Надійшла перша ніч по засуді. Ніхто не міг навіть здрімати. Ніч сповнена страшною напругою, ніч закам'янілої мовчанки, спогадів, але й голосних розговорів, шалених плянів утечі, ніч сва-

рок і розмов, початих у стані найвищого хвилювання. Одна з розмов почалася з того, що хтось із старшин процідив крізь зуби: — Значить: Кінець контрреволюції!

На те сказав молодий сотник:

— Те, до чого ми змагали, називаєте контрреволюцією?

— А ви?

— Я?! Поступом! Змаганням до кращого завтра. До волі, до свободи, до знищення якраз сталінської реакції! Так, реакції! — запалювався щораз більше. Обличчя його прибрало вид хворобливого піднесення.

— Це недоречно балаканина! — перервав шпакуватий полковник. Большевицька революція є найбільшою революцією і слушно в тій хвилині можна вважати її за синонім і символ революції. Але що вона принесла? Найгірші нещастя, які могли статися на світі! Найгіршу неволю, найгірше лихо. Зненацька те, що було проти неї, проти того лиха, або контр-лиху, контр тій проклятій революції, всілякі багатії-большевики почали таврувати як наче б то "реакційне", назадняцьке, непопулярне... Який ідіотизм! Тільки дурний може..

— Полковнику! Негаймо відкличте свої слова! — сотник устав важко дихаючи насиченим тютюном віддихом.

— Не відкличу! Не відкличу — полковник тупнув ногою. Хто сьогодні виступає проти контрреволюції? Усі марксисти, соціалісти, меншевики, які кажуть начеб то Сталін "Зраааадив революцію". Але чому зрадив? Якраз тому, що їх не посадив на своє місце, ось чому вони лихі! Меншевики й інше лайно, це ніякий противник, це тільки конкурент большевизму. Так само як усі фашисти, народні соціалісти й інша голота, яка є також проти "контрреволюції". І бачимо до чого довели.

— Все таки вимагаю, щоб ви відкликали спрямовані до мене...

— А я плюю на ваше думання! Я кров проливав за контрреволюцію. А він мені тут...

— Панове! — вмішався котрийсь зі старшин, встаючи також зі соломи, що застелювала долівку. — По-перше так не годиться. По-друге, полковнику, існує не тільки марксизм і фашизм, але й демократія, яка...

— Демократія?!?! — полковник сильно повернув руку докруги. — Маєте цю свою "демократію". У цій хвилі вона доглядач колючого дроту. Питаю: Чи за часів так званої "найгіршої реакції" поступили б так з тисячами старшин, політичних борців якоїсь ідеї, які просять права азилу? Як з нами поступили?! Так повелася "найкраща демократія в Європі", якраз прославлювана англійська демократія?! Дайте мені відповідь на...

У тій хвилині відчинилися сильно похані двері з подвір'я. — Панове, генерал Силкин застрілився.

Настала тишина. Хтось вийняв хустину й обер нею носа. Хтось інший шепнув: — А все таки заховав свою пістолю. — Полковник вийшов до сусідньої кімнати і тріснув за собою дверима. У глибині, хтось згорблений, схиливши голову на колінах, почав

плакати. Цей чоловічий плач ставався більш ніж болючим, просто нестерпним у цій хвилині! Щоб його не слухати, чимало старшин піднеслися та почали розходитись.

Четвертим з черги повісився козацький старшина Харламів. Він прикріпив петлю довкруги бельки на стелі порожнього бараку.

**
*

На другий день, 29 травня, вдосвіта, два православні священники, протоєрей Александер і о. Василій, вийшли на площу перед бараками, та почали врочисті мольби до Бога за милосердя. Довкруги зібралася юрба однаково православних і музудман.

У тому часі один полковник хотів сховатись у шафі, що лежала перевернена догори дном у закутині одного бараку. Але вчинив помилку тим, що прозрадив цей плян іншому, який його випередив. Доведений до краю полковник сховався під купою сміття. У тій же самій порі один з донських сотників відчекав поки всі вийдуть на молитву і намагався протиснутися за давніш наглянену дошку, що виставала зі стелі. Але щілина була надто вузька і сотник застряг у ній. Якраз входили до бараку британські жовніри. Страх додав старшині сили: він рвонувся вперед з усієї міці і в останній ще хвилині зумів просовгнутися поміж стелю і покриття даху. Чув, як один з вояків оповідав якийсь дотеп, а інші сміялися. Старшина підповз до зовнішньої стіни. Тут була діра, крізь яку можна було обсервувати, що діється на площі перед бараками.

Назначені вантажні авта приїхали не в 4-ій, але в 6-ій ранку. На заклик: займати місця в машинах, усі одноголосно відмовилися. Годі на даний наказ почали зближатися жовніри, озброєні в пістолі та грубі палки. Козацькі старшини столочилися, взяли за руки, давнім, але не завжди успішним способом. Жовніри почали бити палками, бити по тих змучених руках і по головах, по головах! Вирвали першого з ряду і вкинули до автомашини. Вискочив. Годі били його і знову загнали. Він вискочив удруге. Годі ударами прикладів і палок повалили його на землю, скопали чоботами, аж здеревів без руху в калюжі крові. Піднесли його і мов мішок укинули на дно вантажної машини.

Люди почали добровільно всідати до автомашин.

Деякі Бритійці затискали зуби і примикали очі. Легко було догадатися, яке почуття огиди викликає в них та масакра. Інші били систематично, немов запаморочені. Був такий, що мав сльози в очах.

Інший з ножем у руках підійшов до козаків і, витягаючи пачки з папіросами, пропонував: — Ручний годинник за папіроси!

Що з годинника!... А всі вже майже журили папіроси, які забрали зі собою на "конференцію", бо ж не мала довго тривати. Отже брали папіроси і кидали ручні годинники.

Генерал Краснов не вийшов на площу. Сидів при відчиненім лікні, дивився і мовчав. Бритійські жовніри помітили його в остан-

ній хвилини і кинулися витягнути його з того вікна. Козацькі старшини відіпхнули їх і взяли свого отамана на руки.

Англійський майор підійшов до Султана Келег-Гірея: — Назначую вас шефом і відповідальним за поведінку кавказьких старшин.

Султан плюнув йому під ноги.

Звільнено: одного священика, двох військових писарів і дванадцять лікарів, у тому числі професорів Вербицького і Тихомирова. Випущено також хлопця, козака-спадуну, якого звали Риженьким.

О годині 8 ранку вантаження старшин закінчено. До кожної вантажної машини навантажено 30-50 осіб. Усіх машин було: 4 штабові автобуси і 58 вантажників. Транспорт охоронювало 25 легких танків, 105 мотоциклістів, 140 шоферів і помічників, узброєних в автоматичні пістолі, 70 вояків з такими ж пістолями, на початку транспорту 30 вояків, на кінці — 60. Загально кажучи зжито таку зброю: 310 автоматів, 125 скорострілів, 21 легких гармат. Так узброєний конвой вивів із Шпітталю понад 2 тисячі старшин, з яких тільки 32% були советські громадяни, а 68% давні старі емігранти, які ніколи не були советськими громадянами. Ніякий наказ, що зміняв би постанову щодо цих останніх, ніколи не надійшов.

Транспорт повернув на шлях до Юденбургу. Люди розказували лізніше, що два старшини отруїлися по дорозі, а 19 пробувало втекти. З цього числа тільки чотирьом пощастило добігти до лісу, 15 постріляли британські вояки.

**
**
*

Із табору в Шпітталю, у ближче незаних обставинах пощастило втекти полковникові Черкесів Кучук-Улагай. А сотник, що заховався під дахом, вийшов з криївки, коли остання машина від'їхала. В бараку було пусто. Тихенько глянув надвір, і помітив, що жовніри на вежах-вартівнях стежать за якимсь новим транспортом, що якраз там, де ріс високий бур'ян. Перші два ряди проліз доволі легко. Третій багато трудніше. Подряпаний до крови, але не помічений, відістався поза огорожу і скрився у недалекому саді. Звідтіль по деякім часі, відпочавши і набравши сил, почав повзти аж опинився в домі якогось Австрійця. Цей, не знати, з милосердя чи зі страху, дав йому змогу вмитися і передягнутися.

Менш-більш таким самим способом утікав полковник, прихований у переверненій шафі; він також вирвався на волю, ніким не помічений. Гірша доля стрінула його товариша, що сховався під купою сміття. Там знайшли його британські жовніри і хотіли відвести до в'язниці. Він пережив важкі хвилини, але остаточно викупився золотим годинником, який на щастя мав при собі...

Так закінчилася "конференція" в Шпітталю.

1 червня 1945

— Перекладачка вже прийшла? — питав у восьмій годині вечора 28 травня майор Дейвис, децю поденервованим голосом.

— Yes, sir.

— Покличте її.

— Yes, sir.

Перед канцелярією стояв вантажник, один з тих, які вивозили старшин на "конференцію". Повернувся пустий. Ольга Дмитрівна поблідла, наглянувши воза та ввійшла досередини.

— Де наші старшини? — спитала перша, не кажучи навіть "добрий вечір".

— Вони тут не повернуться — відповів майор.

— Де ж вони є?

— Не знаю.

— Ви ж запевнювали, що повернуться найпізніше в 6-й вечора. Отже ви нас ошукували.

— Дорога пані, ми всі є тільки жовнірами і виконуємо накази наших наставників. Прикро мені, але тепер не маю часу на довшу розмову з вами. Згідно з моїми відомостями в таборі є ще деяка кількість старшин. Прошу виготовити їх список.

"Запрошення на конференцію" стало причиною, що загал козацтва втратив свій провід. До години 2-ої вночі, люди ходили з місця на місце і безупину говорили, а пізніше пішли спати. На другий день, 20 травня до бюро прийшов у заступстві майора молодий старшина і, даючи перекладачці текст відозви, повелів, щоб її негайно розповсюдити. Відозва була така: "Козаки! Ваші старшини обріхували вас і провадили фальшивою дорогою. Їх заарештовано і вони вже тут не повернуться. Тепер, звільнені від їх впливів і натиску, маєте змогу свobodно натаврувати брехні, якими вас годувати, і врешті без примусу висказати вашу волю і ваші бажання. Всі маєте змогу повернутися до своєї батьківщини..." Хто був познайомлений з того роду стилем, не мав сумніву, що зміст тієї відозви мусіла скласти советська власть. При кінці відозва закликала до безоглядного послууху британській команді.

В 10-ій годині ранку майор Дейвис подав до відома, що 31-го травня в 7-й ранку згідно з наказом вищої команди розпочнеться репатріація козацьких полків і їх родин до Советів.

Був ясний, теплий і погідний день. Отже вістка впала справжнім громом з ясного неба. Постала паніка, замішання, лемент, плач дітей, які з острахом гляділи на своїх батьків, що метушилися в найбільшому зденервуванні. У бараці ч. 6 у Перець скликано тимчасову нараду. На провідника зорганізованої до цього акції пасивного опору вибрано Кузьму Полуніна. Далі проголошено загальну голодівку. Для її успішного заманіфестування, афіші виписано англійською мовою:

"Ми воліємо вмерти з голоду, як повернутись до Советського Союзу!"

У всіх станицях і таборах вивішено чорні прапори. На таборових

площах збудовано провізоричні вівтарі, де священники день і ніч відправляли богослуження, сповідали і причащали. Не обійшлося, розуміється, без писання збірних петицій: до короля і королеви, до єпископа Кантербури, до Черчила, до югославського короля Петра, до генерала Айзенгавера, вкінці до парламентів демократичних країн. Щохвилини хтось пропонував ще іншого адресата. Військова британська канцелярія приймала петиції. А потім майор Дейвис кидав їх у кіш на сміття.

Мітя зайшов увечорі до бараку, сів своїм звичаєм на краєчку причі. Застав батька здоровшим. Був одягнений у козацькі шаравари з випустками і в округлій шапці, виходив якраз, щоб напоїти коня.

— Почувається краще, що? — Мітя спитав сестру, коли батько вийшов.

— Мало що не краще. Але чи в своїх літах витримає голодівку, яку саме вигадали? Завтра мабуть положиться і вже ніколи не встане. Ніколи.

Мітя якраз прийшов, щоб обговорити плян утечі. Вона не була важка, та найбільшою перешкодою був батько, старий і хворий. Чей же годі було залишати його самого? Але з другої сторони, як же ж іти з ним у гори? Саме про те хотів порадитися зі сестрою. Та коли глянув на її сіре, докраю зів'яле обличчя, подумав, що вона не має сили радити другим і мабуть сама нікуди не схоче втікати. Можна було, щоправда, виповнити час пустою балачкою, але на те тепер він не мав охоти.

— Скажи батькові, як повернеться, що прийду завтра вранці. — З тими словами встав і вийшов.

На площі поміж бараками підійшов до більшої групи козаків, послухати, що говорять. Скрізь те саме: "Тримаймося, тримаймося! Не розходіться! Тримаймося разом, а нічого нам не вдіють. Чей же не доведуть до крайности." Коли в гурті був священник, то повторяв безупину: "Господь не допустить! Пресвята Богородиця Донська, Казанська, Знаменська, Табінська не дозволить!"

Тут і там по бараках, шатрах, під возами і шопак роздмухували іскорку надії сприводу проголошеної голодівки. Так проминув день 30 травня.

На другий день ніщо не трапилося. Вже ввечері попереднього дня майор Дейвис подав до відома, що з уваги на католицьке свято Божого Тіла, що саме припало на 31 травня, реченець репатріяції пересунено на 1-го червня. Зміна наступила, бо католицьке духовенство інтервенювало, щоб у такий урочистий для місцевого населення день не було замішання й акції, яка, на гадку деяких, є визовом для Божих і людських прав.

Приповідка каже: "Хто топиться, той хапається і соломки". Козаки також прийняли з полегшею і надією в серці один день відсутення горя: хто знає, може насильно взагалі не будуть вивозити? Хтось пустив поголоску, начеб то радієву вістку, що американський амбасадор покинув Москву! Отже вислано делегацію до майора Дейвиса провідати, чи це правда?

— Мені здається, що я про те не чув.

— А чи прийшла відповідь від короля на нашу петицію?

— На жаль, її ще нема.

Але не зважаючи на ті надії, хаос постійно змагався. Люди почали втікати в гори. Дехто вантажив свою мізерію на коні, інші залишали все й ішли пішки. А були й такі, які верталися з гір, розчаровані і знеохочені, бо справді, куди йти? Ліс, за лісом сніг, за верхом інший верх, а на шляхах сторожа. — Справді! Не треба розходитися! Гуртом безпечніше!

Реченця депортації, насильного вивозу, вдруге вже не змінено. Вечором 31-го травня британська влада замкнула доплив води до бараків. У ночі зібралися на наради делегати полків та устійнили, що козаки зйдуться вдосвіта у таборі Пегець боронити жінок і дітей.

Раненько, першого червня, зібралася велика процесія біля каплиці, збудованої на таборовій площі. Напереді йшли священники в ризах. Далі, за ними, несено хрести, коругви, книш, горючі свічі, яких вітер не гасив, бо вітру не було. Дивлючись на цей похід, один з козаків у юрбі покивав головою і сказав:

— У нашому хуторі був такий нечемний хлопець, Давидко. Коли батько хотів його вбити ременем, він складав побожно руки і клякав до молитви, бо молитви навіть батько не сміє переривати. Але було це, браття, ще в минулому віці, то б то перед 1914 роком. Над Доном. Тепер, мені здається, того самого способу пробують тут тисячі дозрілих людей. Над рікою Дравою. Але не ті роки тепер, мої любі. Маємо 1945 і інші пішли звичаї. — Те сказав, приєднався до юрби і пішов з іншими за процесією.

Сонце тількищо зійшло і ледь-ледь порожевіли сніги на альпійських горах. Ревіли козацькі корови, невидосні в загальному замішанні. По пасовищах крутилися недоглядані коні і верблюди Астраханців. Понад Дравою висіла ще мряка. Люди йшли і шептали неписані накази, якими намагалися переконати себе самих:

“Постава пасивного опору. В ніякому разі не зачіпати Англіїців. Активний опір може тільки зашкодити, а з голими руками нічого не вдіємо. Пресвятая Богородиця, захоронить нас!”

І так люди поводитися. Богослужби не переривалися, але около 8-ої години наблизилися широкою лавою британські танки і спинились у віддалі сто метрів. Від бараків над'їхали вантажні машини, до яких мали вантажити людей та відвозити на станцію до приготованих поїздів. Увесь табір оточили британські вояки, узброєні в автомати, кріси з найженими багнетами і грубі палки. Люди столочилися в одну тісну гущу. Назовні козаки всіх військ і вишкільна школа. В середині жінки, діти, старці і священники при вітарах.

Майор Дейвис під'їхав, поглянув, нічого не сказав і від'їхав. Богослужби і спів побожних пісень тривали ще деякий час. Ніхто насправді не знав про що моляться? Про Чудо?... Значев'я на даний наказ, жовніри кинулися на юрбу і, розриваючи ланцюг людських рук, почали бити прикладами крісів і палками по відкритих до молитви головах, по плечах, раменах, по обличчях. Зразу постало

замішання й паніка. Серед криків і лементу топтали одні одних. Юрба подалася назад і звалилася на огорожу, що відмежовувала габір від поля. Огорожа не витримала натиску. Але на полі також стояли танки. Жовніри стріляли на пострах не вгору, але полід ноги. Побитих і покалічених виловлювано і волочено до автомашин. Водночас в інших таборах також почалася стрілянина. Люди кидалися навмання, втікали в ліс, скакали до ріки. А ріка була глибока. В загальному безголов'ї табуни коней розбіглися по долині.

Місцеві люди зразу побожно хрестилися, але коли хтось зробив початок, не один кинувся грабити опустілі табори, ловити коней, забирати худобу. Схвилювання дійшло докраю. Католицькі священники веліли дзвонити по костелах і накликали людей залишити цю скандальну грабіж. На вежі костела в недалекому Дельзах появилсь чорний прапор. Англіїці повеліли його зірвати.

Козаки з табору в Пегец, подаючись назад перед узброєними вояками, намагалися вирвати їм з рук тих, яких жовніри вже вихопили з юрби. Якраз тоді згинув перший козак, пробитий багнетом. Юрба відплила на хвилину і відслонила вівтарі. Священик відвернувся і звернув евангеліє до жовнірів, але піхотинець з 8-го батальйону багнетом вибив йому св. книгу з рук. Один з Кубанців заслонився іконою Божої Матері, але отримав удар у голову і шкіра з волоссям повисла йому над вухом. Третій пробував відбити удар коруговою св. Миколая Чудотворця. І справді, удар палкою зірвав тільки матерію хоругви і вкинув її в болото, але козак вийшов непошкоджений. Якраз у тому часі жінка одного з вивезених на "конференцію" старшин, столочена в юрбі, дістала породові болі. Милосердні британські жовніри винесли її і санітаркою відвезли до шпиталю. Того ж дня народила близнята. Імпровізовану каплицю, святі ікони, чаші, все те, англійське військо поперевертало і потолочило на землі.

Мітя провів усю ніч на місці постою поза Дравою і не встиг того дня відвідати своїх у таборі. Тепер, у юрбі, з пірваним рукавом однострою, у шапці зіпхненій на задню частину голови, нервово стискав кулаки. Якась невтерпна ненависть роздирала йому серце. Із затиснених зубів виривались невизначні звуки, подібні до "Рррруууммуни". (Румуни в 1918 віддали в руки большевиків царську школу кадетів, якої він був студентом і яка просила про азиль). Зненацька рвонув вперед, відіпхнув від себе людську юрбу, вискочив перед усіх і заревів:

— Урааа!.. похилився як до атаки, хоч без коня і шаблі, з очевидним наміром кинутися вперед.

— Урааа! — звідусіль підхопили гуртом і грізно козаки. Здавалося на мить, що стількикратно узгіднений і випрацьований пасивний опір заломиться та переміниться в чинний, і козаки підуть тепер голіруч на багнети й автомати. Безборонна юрба зробила вже перші кроки, ще хвилинка... Але якраз у тому моменті британські вояки самі відступили, підбігли до самоходів, звідкіля швидко

і справно виставили машиніві кріси. Дехто з юрби почав вигукувати розпучливо:

— Що робите? Станичні, опам'ятайтеся! Вони постріляють жінок і дітей!

Справді опам'яталися! Два найближчих до Міті, вхопили його і відтягнули геть. Використовуючи хвилину і рятуючи ситуацію, один із священників візвав чим швидше продовжувти перервані молитви.

— Просім Господа Бога і Пречисту Богородицю — почав співати.

— Господи помилуй, Господи помилуй, Господи помилуй — відповідала юрба навколішках.

— Милосердя Твого, благаємо Тебе, Господи...

Голосіння йшли до небес, що були в тій порі голубі, рівні, байдужі, без хмаринки.

Бритійці дозволили їм якийсь часок молитися. На даний наказ спрямували головний удар на бараки, почали витягати звідтам похованих там людей і заганяти їх до приготованих автомашин. Першою жертвою була жінка, що сховалася до бараків по погромі на площі. На руці тримала скривавлену дитину. Один із жовнірів дбайливо обвинув її рани своїм бандажем, а потім погнав матір до машини. Другим був Іван Фомін, що скрився під нарами. Коли його силою витягнули, він далі боронився. Побоями палок звалили його на долівку. Зірвався знов і вхопив у руки сильний дручок. По короткій боротьбі вибили його багнетом, а здоровий і одночасний удар кольбою поміж лопатки доконав решту: він захитався і впав долів обличчям. Двох вояків вхопило його за ноги і потягнули по долівці, а третій допомагав, копаючи нещасного чоботом у тім'я.

Значев'я отворилися двері з нашвидкоруч збудованої стіни і вийшов з них старик у козацькому однострою. І тоді трапилось те, що дуже добре передсказав Тимофій Осмухин, сусід, коли вісімдесят п'ять років тому прийшов на світ Олександр Кольцов у таку сніжну заверюху, якої не пам'ятали найстарші люди в околиці... Коли старик побачив, як його приятеля тягнуть за ноги немов барана, почув раптом приплив усіх сил, які Господь хотів йому мабуть заощадити і розложити ще на кілька років життя. Але Кольцов у дрібній хвилині, коротшій як миготіння ока, усвідомив собі, що вже йому не будуть потрібні: "Зужию всі за одним махом". І тим одним рухом вирвав кріс з руки вояка, що копав Фомин в голову та крикнув:

— Що робиш, гадино! — По-молодечому перекрутив кольбу догори і хотів страшним ударом розчерепити голову погромника, але зачепив об поперечку, що звисала зі стелі. В цій хвилині удар вимірений палкою в голову запаморочив старика. Другий повалив його на коліна. Від третього і четвертого впав на долівку і випустив кріса з рук. П'ятий дуже сильний, від якого трісла скронева кість, завдав йому той самий плечистий вояк, якому раніш вирвав кріса.

Таким то чином Джан Смит, родом із Шотляндії, забив Олександра Кольцова з-над Дону за те, що не хотів слухати большевицької влади, установленої у східній Європі.

**
*

Неодин британський жовнір, що чекав на накази біля танків, виявив людське співчуття. Пізніше розказували, що один слабою московською мовою шептав: — Не давайтесь! Вони не мають права.

Мала дівчинка підійшла до іншого і подала йому карточку нездарно записану ломаною англійщиною: "Повбивайте нас, але не віддавайте большевикам".

Жовнір прочитав з бідою, сховав до кишені на грудях, а потім заплакав.

В іншому місці козаки самі кидалися під танки на очевидну страшну смерть. Уздовж Драви, від Лієнцу до Обердравбургу йшла безупину ловля людей, що мали бути видані Советам. Вони логоловно втікали у гори, але до втікачів стріляли. Таким чином припадково застрілено жінку, яку собака відкрив у кущах. Один з хворих і поранених, привезених до шпиталю, вискочив з вікна на цементовий хідник. Але найбільше згинуло людей у Драві. Люди кидалися до ріки не тільки, щоб дістатися на другий бік до найближчого ліса, але також щоб покінчити життя.

Мітя вирвався з юрби і ровами перекрадався, та не за більшістю втікачів. Тобто не на міст або вбхід крізь ріку, і далі в недалекі гори, а навпаки, він утікав полями на Дельзах, а пізніше під простим кутом ліворуч у провалля поміж гірським масивом Штрапахкогель і Ердеплян. Стріляли за ним нераз, але не поцілили.

В годині 5-ій пополудня приїхав джіпом майор Дейвис і промовив до залишенців у таборі Пегец. На площі лежали поранені і вбиті та заколені багнетами. Недалеко Дейвисового джіпа лежав кадет родом з Дніпропетровська. Поруч мертві: жінка і дитина. Дитина народилася в Італії, мати в Кубані.

— Козаки! — голосник повторяв перекладені слова Дейвиса. — Я під враженням вашої героїчної постави, але згідно з умовою всі колишні громадяни Советського Союзу мусять повернутися домів. Хто має доказ, що перед 1-им вересня 1939 не перебував на терені Советів, нехай це пред'явить.

Таким чином закінчився погром у найбільшому таборі, а саме в Пегец.

**
*

На площі вже ніхто не молився. Ікони, коругви лежали поломані, порозкидані, столочені на землі. До довгого ряду щільно замкнених вагонів на станції підїздили вантажні машини та привозили гонених людей.

Переклав Яр. Чумак

Нариси з історії української католицької преси

ВСТУП

За терміном "католицька преса" криються, в нас особливо, різні розуміння цього слова. І так дехто, головню з духовних кол, уважає за католицьку пресу тільки періодики, які служать повчанню народу в духовно-релігійних справах, отже свого роду писану проповідь. Інші ж вважають за католицькі періодики такі, які служать творенню католицької ідеології в масах через насвітлювання подій у дзеркалі католицького світогляду. Ще інші хочуть під тією назвою розуміти тільки періодики, що висловлюють погляди т. зв. католицьких партій. У нашому розумінні "католицька преса" це така преса, що заступає католицький світогляд і, стоячи на церковному ґрунті та в згоді з католицькою єрархією, обговорює й сцінює хід публичного життя на основі засади "сентіре кум Екклезія" (думати з Церквою) та так витворює публичну гадку (опінію) в дусі Католицької Церкви.

Проте не скрізь у наведеному нами глузді на католицьку пресу в нас дивилися. То й ми, пишучи оті нариси з історії української преси, мусимо взяти до уваги ширші розуміння цього терміну так, як їх різні течії чи люди розуміли. Отже до української католицької преси причислимо також періодики чисто духовно-церковної натури, нпр. такі, що давали тільки проповіді; вони всеодно таки в якийсь спосіб причинялися до поширення католицького світогляду. Також візьмемо до уваги періодики книжкового типу т. зв. "бібліотек", якщо видавано їх для католицьких цілей. Коли говоримо про "українську" католицьку пресу, то ясно, що братимемо до уваги такі періодики, які заступали самостійність українського народу від народів московського і польського. Цікаво тут зазначити, що ширителі московського православ'я на наших землях еднали в собі рівночасно заперечення самостійности українського народу й підпорядковували його Москві. Цікаво теж, що українська інтегрально католицька преса — нераз несвідомо — розширювала також політичне розуміння прав українського народу, відрізняючи ті його права з-поміж мішанини, яку витворювала зустріч українських змагань із противенствами державно-австрійських, польських та московських з одного боку, і фальшивим симпліфікуванням українських рацій з раціями якоїсь державної партії, нпр. консервативної.

Через великі труднощі дістати в Торонто відповідні джерела для нашої праці, ми мусіли обмежитися найконечнішими, то й граця виходить хіба тільки як дуже неповні *нариси*. Прошу читача так її й потрактувати, тимбільше, що це перша праця на тему

історії української католицької преси, отже піонерський труд, який звичайно не надто вигладжений.

Тому, що це праця не наукового, а публіцистичного характеру, знайдеться в ній чимало речей, які дехто називає "денунціяцією". Дехто знову ж знайде в ній причини для "згіршення", що я, мовляв, "обкидаю болотом святу пам'ять" і т. п. Отже зразу ж прошу такі ніжні душі цих нарисів не читати, щоб не "згіршитися": я писав для зрілих духово людей, а не для мімоз-біготів, ані не для фарисеїв, які свою власну наготу й лінь хочуть прикривати "згіршенням", щоб далі нічого не робити для уздоровлення та ще й іншому не дати зробити.

Торонто 3 лютого, р. Б. 1959.

1

ВІД ПОЧАТКІВ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1871-1915)

Галичина й Карпатська Україна

Директор Бібліотеки Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові Іван Кривецький у своїй статті п. н. "Українська католицька преса"¹⁾ пише: "Вже в 30-тих роках ХІХ стор., отже яких 10 років перед появою першого українського часопису ("Зорі Галицької") — о. Маркіян Шашкевич, тоді ще питомець львівської гр. католицької Духовної Семинарії, робить старання видавати у Львові український часопис. Проте не дістав на те дозволу, бо семинаристам не вільно займатися видаванням часописів. У 1843 році плянував [видавати] український часопис п. н. "Бібліотека бесід духовних" о. Йосиф Левицький. Однак цей часопис не появився, хоч уряд дав дозвіл. У 1846 р. о. М[ихайло] Куземський разом із о. Ів[аном] Жуковським і і. заходилися видавати часопис, та їх заходи розбилися через непорозуміння щодо мови часопису."

Справу о. Й. Левицького "поховано... руками митрополита Михайла Левицького [пізнішого кардинала] з таких [його] міркувань, що в часописові, мовляв, могли б бути обговорювані і питання дня, а в такому разі легко дійти до колізій з іншими релігійними партіями [!], або закордонними урядами і, зрештою, що злука письменників для такого часопису могла б зродити у декого думку про те, що йде тут про витворення між клиром слов'янського товариства" — подає в своїй "Історії української преси" лектор УТГІ Аркадій Животко²⁾. Оті слова ліберального автора йдуть упарі з іншими подібними нападами на митроп. Левицького, якого чогось то багато авторів має за найгіршого ретрограда. Тимчасом, коли переглянути праці багатьох наших учених про тодішнє життя нашого клиру, то не треба надто дивуватися "ретроградству" митрополита; не був він якимсь особливо блискучим мужем Провидіння, який розумів би був у тих часах потребу католицької преси, але ж бо й найсвідоміші католики Заходу теж іще тоді тієї свідомости не мали. А часи були такі, що з усіх сторін ішла протидер-

жавна пропаганда польських масонів-карбонаріїв, які продісталися були в уряди навіть самої духовної семінарії, нпр. належав до них префект дух. сем. о. Микола Гординський. На самого Маркіяна Шашкевича Поляки видали присуд смерти за його українство ("москальські шпiон"): його мали інші питомці втопити в семинарській лятрині! Пароха церкви св. Варвари у Відні о. Петра Паславського знайдено в 1847 р. замордованого на ступнях престолу. Ще недавні були в пам'яті переслідування, арешт і погрози польським воєнним судом самого митроп. Антона Ангеловича (1809 р.)³). Пригадаймо, що коли митроп. Михайло Левицький був ще деремиським єпископом, то саме він перший із усієї нашої єрархії 20 січня 1816 року підписав статут "Товариства галицьких гр. кат. священників для поширення письмами просвіти і культури серед вірних на основах християнської релігії". На жаль, фальшиво поінформований цісар і Ватикан уділили тоді ще єпископові М. Левицькому за ті його старання нагани, бо він, мовляв, сіє незгоду між братніми народами і русофільство... То й не треба дивуватися, що серед таких умовин митрополит Левицький дув і на холоднє⁴).

Дир. Ів. Кревецький у наведеній вище статті вважає за перший католицький часопис "Зорю Галицьку" з 1848 р., бо "в дійсности вдержувало її головно українське гр. кат. духовенство Галичини й Закарпаття. Не треба забувати, що до 1867 р. не було "Австро-Угорщини", тільки була одностайна держава — Австрія. Тому й не було (тоді ще) такого розділу між Галичиною й Закарпаттям, який настав по 1867 р., а були тісні взаємини"⁵). Але перегляд змісту "Галицької Зорі" не дає певних даних, щоб уважати її за справжню представницю того, що ми сьогодні розуміємо під назвою "українська католицька преса." При "Зорі Галицькій" почав навіть був виходити додаток п. н. "Поученія Церковния" (в 1853-1854 рр.), але їх редакторами були о. Іван Гушалевич (ред. "Зорі Гал.") та Богдан Дідицький і Северин Шехович, усі три прихильники рускості, а С. Шехович ще відомий із таких "подвигів", що й самі об'єдинителі висували його пізніше на чоло і таких видавничих "імпрез", у яких навіть найвизначніші з них боялися компромітації.

Царська держава далеко скоріше від наших ультральояльних католиків зрозуміла, що Унія творить найосновнішу підставу для повного усамостійнення української нації: до "мазепинського сепаратизму". (Бачимо це наглядно пізніше: заборону всякої української культурної творчості 1876 р. попередило найперше насильне "возсоєдиненіє уніатов" 1875 р!). А що останки українства могли ще як-так розвиватися вільніше в Австрії, де царський уряд не міг їх для православ'я насильно "з'єдинити", то по засаді москвофіла проф. Я. Головацького "коли не можеш проскочити, так підлізь", царський уряд наче "фундує" Українцям Австрії "католицьку" пресу: 1856 року в Будапешті, накладом таки католицького "Общества св. Стефана" починає виходити тижневик "Церковная Газета, в пользу восточно-кафтолической Церкви, соединенной с римским патриаршеским (!) престолом". Редактором був об'єдини-

тель о. Іван Раковський, гр. кат. священник Мукачівської єпархії. Подібно як "Поученія Церковнія" при "Зорі Галицькій", що друкували поруч "поученій" католицьких священників, також "поученія м'євскаго митрополита (православного) Сильвестра", так і "Церковная Газета" — тільки ще сміливіше — передруковувала щиро православні речі з московських журналів "Воскресное Чтеніє", "Хрїстіанское Чтеніє" і под. Отже, використовуючи фірму католицької установи, о. Ів. Раковський ширив православ'я й русскість. Щолиш австрійський уряд 1853 р. заборонив цю "католицьку" газету за русофільство. Та хитрий о. І. Раковський, місяць по тій забороні, став видавати 3 рази на місяць новий, уже ніби льояльний "Церковний Вістник для Русинів австрійської держави"; але і той австрійська влада на 10 ч. припинила...^{5а}).

У дальшій практиці підлазки російський уряд пішов на ще краший підступ. У 1850 рр. брат члена "руської трійці", пізніше зрадника української справи й катол. віри, тоді ж проф. львівського університету о. Якова Головацького, Іван Головацький, нав'язує зв'язки з двома головними агентами царського православ'я в Австрії: о. протоєреєм Х. Раєвським у Відні й о. Родолинським у Будимі (Будапешті). Маючи марку льояльного Русина, Іван Головацький став був редактором урядового часопису в Відні "Вістника", що виходив для Русинів австрійської держави. І саме на тому державному місці засів потайний агент Москви та "протягом цілого десятиліття, сумлінно виконував роль зв'язкового між згаданим гуртком (наших "русских") і осередком російської пропаганди, яким був дїм о. Хв. Раєвського"⁶). Від 1858 р. при "Вістнику" став ще появлятися окремих додаток п. н. "Сїон, Церков, Школа", який виходив також у 1859 р. Справдилися ще раз слова Христові, що сини цього світу мудріші від синів Божого царства.

Відтак через цілих 10 літ (1860-1870) не було в нас ні одного часопису, що займався б спеціально церковними й духовними справами. Корисна зміна наступила щойно від 1871 року, року появи *першого* справді католицького й напrawdę українського (тоді був термін: руський) часопису "Сїон Рускій" у Львові.

Початок української катол. преси поєднується в нас із постанням у нас інтегрального розуміння католицтва, якого відродження в ХІХ стор. можна датувати щолиш із настанням у нас митрополита Сильвестра Сембратовича. Бо — як не прикро воно говорити — розуміння нашої приналежності до католицтва в 70-тих рр. ХІХ стор. дуже було підупало. Коли ще в 1848 р. перший галицький часопис "Зоря Галицька" стояв виразно на становищі окремішности українського народу, а "вчені руські" були поголовно католицькими священниками, то вже скоро під впливом пропаганди царського православ'я, яке втискалося до нас головню заходами провідника "пагодїнської колонії" масона Дениса Зубрицького, а з другого боку надмірного льоялізму таки наших найвищих духовних кол, які в тих часах ідентифікували всяку дію австрійського уряду (в якому за спиною "апостольського монарха" сиділи рянї

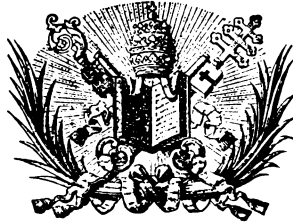
РУСКИЙ СЛОНЪ.

ЛЬВОВСКОЕ АРХІЕПАРХІАЛЬНОЕ ПИСЬМО.

Львѣвъ днѣ 1. (13.) Червня 1876.

Тридцатый рѣкъ правленія церквою католическою
Его Святостию Папою

ПІЕМЪ ІХ.

День 16. Червня с. р. вѣнчае славный и памятный рѣкъ въ дѣяхъ исторіи Церкви католической. Есть днѣ днѣмъ, въ которѣмъ 257. наслѣдникъ св. верховного Апостола Петра, Великій и Славный Пана Піп ІХ, переживши 84 лѣтъ своей жизни, 57 лѣтъ своего священства, а начавши 50 р. своего Епископства — торжественно обходитъ 30-лѣтнюю рѣчницю вселенского своего Архіерейства. А Архіерейство тое комужъ

22

йосифіністи-масони) з... добромъ Католицької Церкви, той наш політичний український самостійницький та у вірі католицькій світогляд змінився до непізнання. Видавані за гроші царського уряду москвофільські часописи, головно "Слово", стали ширити царське православ'я та підривати навіть славетну льяльність Русинів до ц. і к. австрійського уряду. І на диво, саме той уряд, не з побожності, а в страхі за політичні шкоди, звернувся тоді устами наміс-

ника Галичини до митрополита Йосифа Сембратовича, щоб він зробив щось у тій справі. На те дістав відповідь: "Я "Слова" не читам і ксендзом забронілем читаць!" — Виходить, що й сам митрополит у той час крім церковної заборони не спромігся на ніщо позитивне, а сподівався всього від "корони"...

Не диво, що "корона" — у своїх *lucida intervalla* — причинилася головню до уступлення такого митрополита і на його місце прийшов світлий митрополит — пізніше кардинал — Сильвестер Сембратович (1885—1898 рр.). Він був саме тим першим князем нашої Церкви, що вже в тих часах зрозумів потребу створити інтегрально-католицьку пресу. Ще як професор богослов'я разом з о. д-ром Юліаном Пелешом оснували вони у Львові перший український католицький часопис "Сіон Рускій" добре подуманий: бо містив і актуальні церковні й політичні вісті, і церковні розпорядки, а навіть проповіді й богословські розвідки. "Рускій Сіон" протривав повних 15 років, міняючи тільки тричі назву: "Сіон Рускій" на "Рускій Сіон" та на "Галицькій Сіон" (від 1882-1885). Крім згаданих двох головних видавців у "Сіоні" співробітничали майже всі тодішні визначніші священики: отже професори університету о. д-р Й. Мільницький, о. д-р І. Бартошевський, о. д-р К. Сарницький ЧСВВ, дальше оо. О. Торонський, П. Бажанський, Ол. Бачинський, Ів. Бирчак, Мик. і Юл. Ганкевичі, В. Ільницький, Іс. Дольницький, д-р Т. Крижановський, Он. Лепкий, Ів. Ступницький, В. Залозецький, М. Малиновський, І. Галька, д-р Й. Комарницький, В. П'юрко й багато інших, а зі світських були проф. д-р Іс. Шараневич, Євген Желехівський і і. "Це був перший самостійний український церковний часопис, видаваний у національному (українському, тоді "руському") напрямі, а не в "об'єдинительнім" — пише справедливо дир. Бібліотеки ЧТШ, Іван Кревецький. *І саме від "Руського Сіону" можемо датувати початок української католицької преси.*

Той же дир. І. Кревецький у згаданій своїй розвідці про українську католицьку пресу, зачинає початки тієї преси від інших "католицьких" часописів. Але з тим уповні годі погодитися, бо нпр. згадана вище "Церковна Газета, в пользу восточно-кафтоліческой Церкви, соединенной с римским патриаршеским престолом" (1856-1858) у Будимі, яку видавав о. І. Раковський (разом із православним священиком Москалем І. Войтовським) була така, що від неї "віяло духом православія і благоросположенія к Росії", як схарактеризував того її духа В. Терлецький, пропагатор тоді слов'янської федерації на католицькому ґрунті⁷⁾). Також не можна назвати вповні приналежним до "української католицької преси" часопису п. н. "Сіон, Церков, Школа", що його австрійський уряд у Відні видавав як додаток до "Вістника для Русинів австрійської держави", теж 1859 року. Все таки треба оті часописи вважати лередвісниками української католицької преси, а до деякої міри явищем, яке викликало появу української католицької преси, щось наче оте "прокляття злого діла: що, воно постійно хоче злого, а все творить добро".

**Митрополит Сильвестр Кардинал Сембратович — основник
першого українського католицького часопису.**

Хоч "Руський Сіон" був на ті часи великим поступом, проте не всі люди, які його вели, мали ясне національно-українське обличчя: деякі з них були дотого консерватистами, що не бачили потреби української мови, а хотіли на її місці церковно-слов'янської; від неї один крок і вже був не "мужицькій слог", а "русській язик" — московщина, з нею ж ішло впарі обов'язково — православ'я. До того ж темні сили: православ'я царської Росії та масонство Австрії, включно з польськими шовіністичними (в тім числі й "католицькими") народовими колами повели проти нашої Церкви й народу сильну боротьбу: одні ширили православ'я, царслав'я й русській народ, другі нас польонізували й рівночасно обвинувачували перед Римом як схизматиків, а перед Віднем як русофілів; треті ж ширили в нас льюжеву пропаганду, протиримську й протимонархічну, особливо через злу пресу. Коли взяти до рук тодішнє "Слово" чи інший подібний об'єдинительний часопис, то відразу видно на ньому виразну відбитку масонсько-жидівсько-ліберальних часописів Відня й заграниці. Особливо ясніє вона в часах реформи оо. Василіян (пор. працю, 4 томи о. М. Карівця "Велика реформа ЧСВВ"); тодішня "наша" преса аж із шкіри вискакує, щоб доказати шкідливість тієї реформи, а ломи її повні насміхів з Церкви й Риму, особливо ще й ілюстрованих злобними карикатурами. Ця протиримська дія продістається навіть і в українські ряди: проти реформи воює "Діло"; не диво, адже ж у ньому в тих часах сидіти масони-братчики, нпр. в адміністрації Ф. Гладилевич (знаю це від його сина, якому він признався до участі в льюжі). А з другого боку ще й при кінці 1890-тих рр. наші радикали-соціялісти з Ів. Франком на чолі вважали поділ Галичини на польську й руську, чого домагалися наші священники ще в 1848 рр.!, за шкідливий для робітничої кляси, яка була тоді для них важніша від української нації: до такого був докотився підо впливом Драгоманова наш політичний світик⁸).

До такого страшного політичного упадку, не кажучи вже нічого про упадок і повний майже загин католицької гадки, навіть у найвищих колах, докотилася наша суспільність саме через брак чинника формуючого суспільну гадку: брак католицької преси. Бо й перший руський католицький часопис "Руський Сіон" не мав виразнішої католицько-української фізіономії: його формував радше дух консервативної австрійської льюальности до корони й апостольського монарха. Який був той дух, про те свідчить вимовно хоч би випадок із наслідником престолу: архикнязь Рудольф був вихований так "по-католицьки", що дописував до жидівських газет в дусі протицерковнім та й покінчив життя вбивством своєї коханки і самогубством.

Наша Церква не мала в той час майже зовсім світських людей, які хотіли б ідейно співпрацювати з нею, а вже зовсім не мала ніяких журналістів. То й не диво, що як перестав виходити "Руський Сіон", прийшов на його місце вже "Мир" (1885-1887), часопис "для справ політичних, церковних, економічних і літературних" (та, мабуть, хотів миру з Поляками); виходив "Мир" тричі

Один з основників "Місіонаря" Митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ

в тиждень у Львові під ред. о. д-ра Й. Комарницького. У 1887 р. спершу, як додаток до "Миру", а опісля самостійно став появлятися новий часопис п. н. "Душпастир", під редакцією цього ж о. д-ра Й. Комарницького. "Душпастир" містив різні розвідки та проповіді, отже був призначений радше для клиру, як джерело помічне для проповідництва. Виходив 12 років, від 1887 до 1898. У 1897 році став у Перемишлі виходити "Прапор", місячник "суспільно-політичний і економічний для руско-католицького духовенства", що виходив до початку 1900 року.

Як бачимо, то наші тодішні церковні кола, замість поступу в ділянці преси, пішли через своє лівнство, скупарство й ігнорацію на великий регрес: замість розбудувати пресу для всього народу, вони звузили її до чисто станової: для духовенства. Яку велику правду казав їм був, тоді безвірник, І. Франко, коли насміхався з "культури" тодішніх католиків, пишучи злбно в вірші, що в них для простого народу вистарчить трєбник і псалтир. Бо й справді:

вся література для католиків, на яку здобулися тоді церковні найвищі кола, це був "Ізборник благопотребних церковних чинів і служб", що його видали — крім молитовників — оо. Сильвестер Сембратович, Юліян Пелеш і Он. Лепкий (одної догматично-полемічної розправи пізнішого кардинала не вчисляючи)...

І знову, на сором церковним колам, заходом австрійського правительства та за його ж гроші стає у Львові появлятися орган "християнсько-суспільної партії" ці к. радника двора проф. Олександра Барвінського, щоденник "Руслан" (1897-1914). Хоч цей щоденник не в усьому був католицький, хоч він більше заступав справи австрійської держави, як українського народу, хоч біля нього зібралось чимало кар'єристів, із яких деякі опісля (по війні) перекочували навіть аж до радянофілів (як пише про те з сумом св. пам. Кир Григорій Хомишин), проте треба "Руслан" уважати появою корисною для розвитку католицької преси: він бо знову й недвозначно станув на українсько-самостійницькому становищі, чим дав доказ, що неконечно треба лучити "клерикалізм" із москвофільством; він станув на консервативно-католицькому світогляді, обстоював вірність правовій владі, був за католицьким світоглядом у суспільних справах. Це останнє було річчю, якій противився навіть "Найясніший Пан", що бойкотував християнсько-католицьку партію Люегера, бо Люегер був проти жидівського визиску й капіталізму, а знов Франц-Йосиф був за Катериною Шрат, за якою стояли жида... Та чи не найважливішим позитивом "Руслана" було те, що він поставив на очі нашої затурканій радикалами суспільності таку можливість, як католицька політична партія, щось нечуване тоді в домені, яку опанували були на 100% ліберали-народовці чи ще гірші, бо фанатичні, радикали-драгоманівці. "Руслан" врешті був щоденником, отже пар-екселянс повним часописом, а як такий не тільки призвичаїв нашу суспільність читати щоденну пресу, але ще — силою конечности мати рукописи для виходу щоденника, — створив мимовільно цілу школу дописувачів і так причинився до розплоду нашого редакторського й публіцистичного нарібку. Це був *перший католицький щоденник у нашій нації взагалі.*

1897 рік це взагалі якийсь благословенний рік для нашої католицької преси. Бо крім "Руслана", політичного щоденника, виїшов тоді заходами ігумена львівського Василянського монастиря, о. Андрія гр. Шептицького, дня 18 травня 1897 р. в накладі 20 тисяч примірників перший стовідсотково-католицький місячник для народу п. н. "Місіонар". Перший його редактор, о. Платонід Філяс, писав у 2-му ч.: "Перший наш місіонарський лист розбігся так скоро, як та іскра по сухому листі..."

Властво "Місіонар" не був першим католицьким часописом для народу: першим був "місячник для народа" п. н. "Кирил і Методій", що його в 1886 у Ярославі почав видавати о. Кирило Селецький, світський священник, основник "Згромадження СС. Службниць Неп. Зач. Діви Марії". Три роки пізніше, другий світський священник, о. Лев Джулинський, став 1889 р. в Бережанах видавати

О. Лазар Березовський ЧСВВ,
довголітній редактор "Місіона-
ря" й і. видань василіян.

"письмо церковно-народное" п. н. "Посланник", що опісля виходив у Львові, Тернополі й Перемишлі та проіснував близько 20 років. Під редакцією й у видавництві цього ж о. Л. Джулинського стали зід 1890 р. виходити "Книжочки Місійні", дуже популярні, що виходили теж ок. 20 літ. Містили вони багато популярного змістом і формою матеріалу та були свого роду відповідником для видань ліберальної "Просвіти", яка не раз видавала грубо некатоліцький матеріал, хоч у її виділі сиділи священники. Того ж 1897 року став теж у Карпатській Україні виходити часопис "Наука" під редакцією оо. Августина Волошина та Василя Гаджеги. "Наука" стояла на українському становищі й виходила з різними перервами й змінами назви до 1922 р., коли то прийняла назву "Свободи" та стала органом християнсько-суспільної партії о. А. Волошина.

Але, приймаючи всі вище подані часописи для народу, як провісників "Місіонаря", ми не можемо заперечити того, що щоплиш з "Місіонарем" започатковується в нас уже поважно розбудова *інтегрально* католицької преси для народу. Рішив про те перш-за-все *дух її редакторів*. Це не були ані бизнесмени, ані кар'єристи, а побожні й учені монахи, які не хотіли нічого іншого, як тільки, щоб вогонь Христового місійного слова розгорівся й розпалив серця вірних. "Отак спалахнуло на українській землі могутнє вогнище релігійної думки, а до нього щораз нового жару докладали найкращі письменники й видавці з молодих чернечих рядів. І з кожним роком щораз голосніший стукіт друкарських машин став супроводити муравлине життя жовківської братії..." пише про жовківське видавництво о. д-р Михайло Ваврик ЧСВВ⁹). Явище "Місіонаря"

й розвитку його накладу до близько 50 тисяч (1939 р. 48.000 при-
мірників) — мають свою схожість у подібному видавництві оо.
Францішканців у Непокалянові, які підо впливом св. пам. о. Мак-
симіліяна Кольбе (замучений гітлерівцями в заміну за життя іншого
жонатого в'язня, 1943) поставили свій місячник на висоту 700
тисяч! В обох випадках рішала про успіх: побожність і християн-
ський дух та намірення редакторів.

"При цьому заслуговує ще на окрему згадку другий по о. Філя-
сові редактор "Місіонаря", незрівняний о. Лазар Березовський
ЧСВВ, промотор фонетичного правопису в релігійно-церковних
виданнях Галичини. Він не тільки найдовше редагував цей журнал
(у рр. 1893-1908 і 1917-1918) та найкраще його розбудував (із
додатком "Малого Місіонарика" для дітей, від 1903 до 1914),
але сам захоплений дівичою красою простонародньої мови, зва-
жився видати теж перший "Календар Місіонаря" на 1901 рік фо-
нетикою, дарма, що всі тодішні церковні публікації, а то й про-
світнянські книжечки і навіть народовецькі часописи (з виїмком
двох!) друкувалися ще етимологією... В часах тодішніх найгострі-
ших правописних спорів був це просто революційний почин у
релігійно-церковній ділянці, але при тому був це подих свіжого
повітря, що заставляв народню душу щораз глибше перейматися
свідомим католицьким життям без огляду на протицерковні затії
радикальщини і маразм православствуючого москвофільства¹⁰).

"Місіонар" був часописом в основах своїх чисто релігійним і
його завданням було апостолувати за католицькою вірою серед
українського народу, як на це вже вказувала сама його назва. В
1903 р. додано йому додаток для дітей п. н. "Малий Місіонарик",
що проіснував до 1914 року, а в 1913 році другий додаток "Віст-
ник Місійного Товариства". Рівночасно появлявся щороку "Кален-
дар Місіонаря". У видавництві оо. Василян у Жовкві, яке мало
одну з найкраще вивінованих друкарень, стали теж появлятися
різні книжечки та молитовники, всього разом до 1939 року яких
240 випусків.

Пробують наслідувати працю оо. Василян світські священники.
Перш-за-все беруться до своєї станової преси. У 1904 р. появля-
ється у Львові двотижневик "Нива", посвячений справам церков-
ним і суспільним. У 1911 р. "Нива" дістає додаток "Катихетич-
ний Місячник", що був органом "Т-ва Катехитів". Найкращого
редакційного розвитку "Нива" дочекалася під проводом о. Ону-
фрія Волянського, який надав цьому журналові справді високого
богословського рівеня. По першій світовій війні "Нива" виходить
як місячник, спершу під редакцією о. д-ра філ. Гавриїла Костель-
ника, що надає їй цікаво-актуального характеру. Встрянувши в бо-
ротьбу проти введення целібату та заявившись по боці т. зв. восточ-
ників, "Нива" набирає величезної популярности серед широких
кол жонатого духовенства.

На жаль, замість піти шляхом ідеології віднови традицій Сходч.
як їх розумів бл. пам. митроп. Андрій Шептицький, редактор о. Г.
Костельник — при співучасті кола різних світських людей та де-

яких духовних — пхає "свій" орган у хащі грубої полеміки проти інших єпископів "західняків" та йде так далеко на Схід, що відважується в "Меті" (десь у 1930 рр.!) помістити статтю про долю Унії: там читаємо, що "разом зі щастям Росії процвітало щастя України..." В інших своїх статтях і книжках, деяких без дозволу церковної влади, о. Костельник "висловлює погляди явно суперечні з думкою Церкви" — писав о. Т. Коструба¹¹). Отже розвиток "Ниви" пішов під редакцією о. Костельника назад до тієї восточчини, якою наші москвофіли пробували були вже раз розбити нашу Церкву в самих початках "пагодінської колонії". Не диво, що на домагання церковної влади о. Костельник уступив з місця начального редактора, а його місце заняв від 1930 р. проф. д-р Йосиф Сліпий. пізніший митрополит-ісповідник.

Один із визначніших катехитів, пізніше проф. пасторальної при Богосл. Академії, о. д-р Ярослав Левицький, стає 1906 р. видавати у Львові популярний просвітно-політичний і господарський ілюстрований часопис п. н. "Основа", що виходив до 1914 року. "Основа" була двотижневиком. Був це мабуть журнал крила отців-катехитів, що створили були у Львові, десь у 1910 рр. "Товариство ім. св. Апостола Павла", якого одною ціллю було видавати книжки й часописи релігійного змісту. Це їх видавництво йшло досить добре і вони встигли до першої світової війни видати цілий ряд книжечок, із яких деякі мали справжню вартість, нпр. апологетичні розвідки (3 томи) о. проф. Й. Клюга, "Де знайти правду?" о. Теодосія Лежогубського (про православ'я й унію) й т. п. Деякі з тих книжечок, переважно відбитки з "Основи", мали актуальну вартість, як оборону думок Церкви перед модними тоді протицерковними гаслами (нпр. "Йосифінський патент", "Чоловік і звірина" і под.).

Поруч з легшою змістом "Нивою", яка проте нпр. за ред. о. Он. Волянського набирала вигляду поважного богословського журналу, стали виходити інші богословські журнали, то поважнішого, то легшого змісту. Зовсім поважним журналом богословської науки був "Богословський Вістник", кварталник під ред. о. проф. д-ра Дениса Дорожинського, що виходив у 1900-1902 рр. Хоч сам його редактор був не конче ясних поглядів на самостійність українського народу, хоч мова цього журналу тягнулася ще в хвості церковно-слов'янщини, проте зміст був щиро католицький; подібним білим круком між нашими москвофілами був іще проф. унів. о. д-р Тит Мишковський.

Виховані вже у щиро-українській і католицькій атмосфері питомці нашої духовної семінарії у Львові рішаються теж приступити до видавання свого журналу. Стає ним "Католицький Всхід", що виходив квартално від 1904 до 1907 р. у Львові. Містив цікаві богословські розвідки, вісті з життя богословів, а також перші спроби пера молодих белетристів. "Читальня Богословів ім. Шашкевича" (?) видавала й після того книжки (нпр. переклад поважного твору проф. д-ра Й. Бідерляка п. н. "Суспільне питання"), а замість кварталника, неперіодичні альманахи богословів (нпр. у 1914,

1922 рр.). Також "Руслан" і "Нива" містили белетристичні твори в католицькому дусі, або бодай авторів-католиків, і так до деякої міри заступали нам літературні католицькі журнали, для створення яких наші католицькі кола не мали і не мають належного розуміння. Із отих наміснів літературних журналів вийшли все такі якісь — хоч невеликі — белетристи, як от нпр. о. Олександр Малицький, о. Павло Штокалко, ред. Микола Курцеба й інші.

Чисто проповідницький характер мав "Богословській Альманах", що його видавали в Станиславові 1887 р. два рази в місяць оо. Исидор Бобикевич і Микола Котлярчук; вийшло всього 6 випусків; цей проповідницький журнал мав попередника, що називався "Почуенія церковниї" (1853-1854), що виходив язичієм як додаток до "Зорі Галицької" під проводом рянних москво- й схизмо-філів; для того не ставимо його тут: серед української й католицької преси.

Чисто урядовими часописами церковної влади були в Галичині до 1-ої світової війни: 1) "Вістник Перемиської Епархії", що виходив від 1889-1939 в Перемишлі (пізніше перезваний на "Перемишльські Епархіяльні Відомости"; наклад у 1930 р. був 1000 прим.); 2) "Вістник Станіславівської Епархії", що виходив у Станиславові від 1886-1839, як "церковно-урядовий кварталник" у накладі (1930) 600 прим.; та 3) "Львівсько-Архиепархіяльні Відомости" — "церковно урядовий місячник", що виходив у Львові в рр. 1889-1939, у накладі (1930) 1.100 прим.

Прихід Москалів до Галичини в 1914 р. припинив зовсім вихід католицької, як і всієї української преси, бо Москалі зразу ж її заборонили. Виходив тільки ще в 1915 р. в Хорватії б. жовківський "Місіонар", коштами, мабуть, Преосв. Кир Дениса Ньярадія, під редакцією о. Якіма Фещака ЧСВВ.

СТАН УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ПРЕСИ НА ЗАХІДНЬО-УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1871--1915 РР.

Як із наведеного перегляду української католицької преси на західніх українських землях видно, мала вона до 1914 (1915) року такі роди часописів:

1 щоденник: "Руслан" (1897-1914) — орган Христ. Сусп. Партії — Львів.

1 півтижневик (3 рази на тижд.); "Мир" (1885-1887) — Львів.

1 тижневик: "Основа" (1906-1908) — Львів.

4 двотижневики: 1) "Основа" (1909-1914) — Львів; 2) "Рускій Сіон" (1871-1884) — Львів; 3) "Нива" (1911-1914) — Львів; 4) "Богословській Альманах" (1887) — Станиславів.

11 місячників: 1) "Прапор" (1897-1900) — Перемишль; 2) "Катихетичний Місячник", додаток до "Ниви" (1911-?) — Львів; 3) "Посланник" (1889-1909) — Бережани, Тернопіль, Перемишль; 4) "Книжечки Місієйні" (1890-1910) — Перемишль?; 5) "Кирил і Методій" (1886) — Ярослав; 6) "Місіонар" (1897-1915) —

Жовква; 1915: Загреб); 7) "Малий Місіонарчик" (1903-1914) — Жовква; 8) "Вісник Перемиської Епархії" (1889-1914) — Перемишль; 9) "Львівсько-Архиепархіяльні Відомости" (1889-1914) — Львів; 10) "Наука" (1897-1922?) — Ужгород; 11) "Душпастир" (1887-1898) — Львів.

3 кварталники: 1) "Богословський Вісник" (1900-1902) — Львів; 2) "Католицький Вхід" (1904-1907) — Львів; 3) "Вісник Станіславівської Епархії" (1886-1914) — Станіславів.

Число всіх українських ("руських") часописів католицьких на землях Австро-Угорщини до 1915 року було 22. З цього малого числа часописів мали характер:

1 науково-богословський ("Богословський Вісник"),

3 церковно-урядові (вісники: Львова, Перемишля й Станіслава),

1 проповідницький ("Богословський Альманах"),

1 богословів-питомців ("Католицький Вхід"),

1 катихетичний ("Катихетичний Місячник"),

1 священницько-становий і богословський ("Нива"),

7 церк. суспільно-політичних ("Руслан", "Руський Сіон", "Мир", "Основа", "Наука", "Прапор"),

1 душпастирський ("Душпастир"),

4 релігійно-місійний ("Посланник", "Книжечки Місійні", "Місіонар", "Кирил і Методій"),

1 діточий ("Малий Місіонарчик").

Як на 45 років тривання української католицької преси — дорібок невеликий. А ще слабшим він буде, коли візьмемо до уваги такі його хиби, як нпр. брак професійних журналістів у ньому (ані одного з фаховою журналістичною освітою!), станова односторонність редакторів (майже самі священники), непевність матеріальної бази тих видавництв: малі наклади, брак оголошень, брак допомоги від церковної влади, тоді коли нпр. царське правительство давало на москвофільсько-православне "Слово" 6000 гульденів річно; повний брак фахового адміністративного персоналу, врешті у великій мірі брак індивідуальности й тяглости видавця. Навіть такі світлі установи як монаші чини не розуміли ще того, що католицька преса є *перш-за-все преса* і як така мусить мати постійного, вмілого й меткого видавця, мусить мати вишколених (бодай у практичній праці в часописах) редакторів, а не тільки "номінатів з уряду", мусить мати вишколений і вправний фаховий адміністративний персонал, врешті, що самі її ініціатори чи видавці мусять мати справжнє розуміння ваги католицької преси й багато серця для неї, а не тільки зважати її за якийсь малюм нецессаріюм, то знов за засіб стягати датки на якусь ціль (т. зв. беттельпресе). На жаль, усіх тих, конечних для росту католицької преси, чинників у

нас або зовсім не було, або було їх обмаль. Навіть, як із наведених початків видно, заіснували в нас початки католицької преси щоби годі, коли вже диявол посіяв свій кукіль. Не розуміли значення католицької преси для Церкви навіть найвищі церковні князі, не поставили її вчас на ноги, хоч мали до того велику нагоду й велетенські засоби. Цілий ряд наших владик спомагали великими датками ліберальну чи "неутральну" пресу, а вона віддячила їм за це опісля чорною невдячністю. Один із тих наших владик через довгі роки давав допомогу нпр. "Ділу", яке з вдячності виписувало опісля на нього нечувані речі. Щоби по такому досвіді той наш владика перекинувся з Савла на Павла і став наприкінці 20-тих років творцем-меценатом нової, інтегрально-католицької преси.

Чи не найважливішою причиною нецікавості й слабости нашої католицької преси був брак у ній добрих світських редакторів-католиків. До цього причинувалося головню негідне трактування їх тими духовними чинниками, які про те повинні були саме якнайбільше дбати. Щоб не давати читачам згіршення прикладами з нашого життя, подам тут один приклад із чужого життя. Пише найславніший до 2-ої світової війни католицький часопис "Шенере Цукунфт" (6 травня 1928) сприводу смерти редактора католицького консервативного журналу "Фатерлянд", що помер у 83 р. життя, а працював при католическій пресі від 25 року життя і 30 років був шефом "Фатерлянду": "Була це юридично високоосвічена голова з найкращим розумінням тонкощів церковного й державного життя. Орган "Фатерлянд" розпоряджав увесь час провуду ред. Каспара Інтале, не тільки блискучими редакторами (вчислює їх), але й знаменитими співробітниками (подає тут їх прізвища). Редакцію "Фатерлянду" треба вважати просто батьківщиною всього (німецького) християнсько-супільного руху... Як же пояснити, що такий знаменитий орган не мав відповідного успіху?" І відповідає ред. "Шенере Цукунфт" сумно: тому, що покликані католицькі духовні кола страшно недоцінювали вагу католицької преси! На основний капітал для такого органу призначили всього 20 тисяч долярів, але і того обіцяного не вплатили... Річно давали Інталеві 5 тисяч дол. допомоги, себто саме стільки, скільки жидівсько-масонські часописи, з якими "Фатерлянд" мав конкурувати, діставали за оголошення в одному тільки недільному числі!... І це було так годі, коли один тільки Німець-єпископ Оломунця мав річного доходу понад 200 тисяч дол., а поодинокі каноніки його капітули брали від 4 до 10 тисяч долярів річно... До того всього мало що не кожний з тих фундаторів "Фатерлянду" мав свою власну політику і програму та безугаву не давали всі вони спокою редакції, яка між їх супереченими поглядами не могла поступати інакше, як по "лінії" очевидних клесів (зигзаків)... Сам же редактор Інталь, чолозік великої праці й освіти, помер як жебрак, у буквальному значенні цього слова, у притулку Милосердних Братів... За його домовиною йшло 8 людей, а на домовині був один віночок... "Похорон останнього лакея відбувається з більшим коштом, а найгірший кримінальник має таку ж саму параду" — кінчить свої завваги

ПРИГОДИ, МУДРІСТЬ І ЖАРТИ ЄП. Ф. ШІН-А

Одного разу єпископ Шін приїхав до Філядельфії, де мав виголосити промову в міській залі. Було ще доволі часу, отже він пішов пройтися по місті. Мандруючи навмання, загубився в ґрутежі міських вуличок. Щоб не гаяти часу, вирішив спитати одного з хлопців на площі, куди дорога до ратуша.

Хлопець радо показав дорогу і спитав єпископа, хто зін такий і що тут робить.

— Я тут чужий, — сказав єп. Шін — і маю за годину виголосити проповідь.

— Про що?

— Як дістатися до неба — відповів єпископ.

— До неба? — запитав хлопчина. — Та ж ви навіть не знаєте дороги до нашого ратуша...

**

Каїн був поганско дитиною, бо Єва ніколи не студіювала психології дитини.

**

Астроном сказав єп. Шінові: — Для нас, астрономізі, людина зеляється безконечно дрібненькою точкою в космосі без краю.

— Це дуже цікавий погляд — відповів єпископ. — Але ви мабуть забуваєте, що ця безконечно дрібна точка є якраз астрономом.

**

Коли ви відпишете одну сторінку з чужої книжки — то це плягіят, коли відпишете з двох книжок — це дослід, коли ж відпишете з шости книжок — то ви професор.

ред. "Шенере Цукунфт" і додає при кінці: "Як довго провідні представники католицької преси зазнаватимуть такого пошанівку в публичному житті, як дочекався його ред. Інталь, так довго не може бути перемоги католицької преси в публичному житті..."

1) "Нова Зоря" 1928, ч. 101, стор. 6.

2) Регенсбург 1946, стор. 12.

3) Пор. Д-р Г. Лужницький "Українська Церква між Сходом і Заходом", Філяд. 1954. Стор. 500 і дд.

4) Пор. Д-р Василь Щурат, "На досвітку нової доби", Львів 1919, стор. 52.

5) Там же, стор. 6.

5а) В. Ігнатієнко, **Бібліографія української преси 1816-1916** (Стейт Каледж 1968) знає вже тільки цю другу газету о. Раковського (ст. 44).

6) Животко, нав. твір, стор. 16.

7) Аркадій Животко, "Мовна боротьба в пресі Карпатської України" — "Дзвони" — 1939, ч. 4, стор. 162.

8) Моя стаття п. н. "Великани й ліліпути До зрозуміння І. Франка — людини" в "Світлі" 1957, чч. 7-8 і 9.

9) "По Василянських Манастирях", Торонто 1958, стор. 134.

10) Там же, стор. 134-135.

11) "Життя і Слово" ч. 2 — Інсбрук 1948, стор. 126.

**
*

Ірландка переїздила кордон і мусіла показати все, що везе митному урядовцеві. Побачивши приховану пляшку, митник спитав, що воно таке. — Вода з Люрду — відповіла подорожниця. Урядовець не вдоволився відповіддю, але нюхом відкрив, що це горілка.

— Господи, так це сталося справжнє чудо — відповіла жінка.

**
*

Сьогоднішні психіатри не погоджуються з фізичною карою для дітей. Дефініція психіатра звучить так: Професіонал, що ніколи не б'є дитини, хіба в самообороні.

**
*

Університети — це не крамниці, де навчальні курси укладаються мов харчі в тугках, звідки студент може вибрати все, що захоче. Відомий канадський гуморист Ст. Лікок спитав якось американського студента, що він буде брати в найближчому семестрі?

— Турецьку мову, спів і архітектуру — була відповідь.

— Хочете бути диригентом хору в турецькій мошеї? — питав далі Лікок. — Ні, тільки оті курси чергуються по собі в 9, 10 і 11 години — відповів студент.

**
*

Натягач виманив гроші у приятеля і пішов до дорогого ресторану на ікру-кав'яр. Побачив це випадково приятель і спитав, як можна так легкодушно видавати його гроші. Натягач відповів: — Не можу їсти ікри, бо звичайно не маю грошей, а коли маю, то ти борониш мені її їсти.

**
*

Советське розуміння миру на-

гадує мені розмову двох приятелів: — Кейсі, ти кажеш, що любиш спокій, чому ж тоді кинув ти цеглиною на Мирфі? — Кейсі відповів: — Бо ж він тільки тоді успокоївся, як я йому розбив голову.

**
*

Найкраща дефініція дозрілого віку: коли людина перестає рости на обидвох кінцях, але розростається в самій середині.

**
*

Їдучи підземкою сп. Шін встав, щоб зробити місце старшій жінці, яка тримала палицю в руках. Вона здивовано спитала, чому він це робить. Бачучи, що жінка не розуміє духової спонукки його вчинку, єпископ сказав: — Від дитинства я дуже поважаю жінок, що мають палицю в руках.

**
*

Одного разу сп. Шін хотів підійти підмогою - елєвейтором на п'ятий поверх великого товарищєского дому. Операторка сказала: — Ідемо вгору. — Тоді одна жінка крикнула: — Мені треба в долину! — І звертаючися до єпископа промовила з жалем: — Я думала, що йдучи за вами, ніколи не піду хибною дорогою. — Єп. Шін відповів: — Пані, я веду людей завжди вгору, ніколи в долину.

**
*

Деякі спортсвці є добрими студентами, але загалом кажучи, ті, що надто турбуються про еправи тіла, не є особливими інтелектуалістами. В одному нпр. університеті організовано три гуртки копаного м'яча: один до нападу, другий до оборони, а третій до відвідування лекцій-викладів.

**
*

Це звичайна брехня, що закони і правила витворюють комплекс вини у дітей. Такий комплекс трапляється, але це є ненормальне явище. Почуття вини є зате природним для того, хто переступить закон. Треба розрізнити ненормальний вияв вини від самої вини. Нпр. хто дуже часто мисє руки, цей має ненормальне почуття вини, але поза тим фактом може існувати справжня причина того почуття. Заперечити вину, це заперечити відповідальність, а заперечення відповідальности це стільки, що заперечення свободи. Недавно поміщено в газеті карикатури на тих, хто хоче мати права без зобов'язків, свободу без відповідальности, похвалу без критики. Психологіст каже до матері: — Так, ваш син є впертим, жорстоким, до ґрунту зіпсутим, злодійкуватим і з нахилом до злочинства, але він непоганий хлопець!

**
*

Єп. Шін отримав нагороду за свою письменницьку творчість. На прийнятті з того приводу він сказав: — Хочу висловити мою ширю подяку чотирьом письменникам: Матесві, Маркові, Луці й Іванові за їх приклад і заохоту для мене.

**
*

Жінки завжди клопочуться: У що і як одягнутися?

Це стара історія і почалася вона мабуть у перших днях першого бунту. Єва, глянувши на фігове дерево, сказала: — Цікаве, котрий листок найкращий?

**
*

Мати розвезеної дитини до

гчительки: — Я знаю, що Роні поводитья як хуліган, кидає книжки за вікно, плює на вас, ґроге не можете його бити, бо він може стати жертвою комплексу вини. Найраце буде, коли виб'єте іншу дитину в прияві Роні: це його добре налякає.

**
*

Незнання і злоба не є ідентичні. Зло походить з волі і поганого вибору. Тому то збереження наших традицій вимагає деякої дисципліни. Чи наше виховання про це знає? У всякому разі вправ пам'яті є обмаль... Тим часом це дуже добрий дисциплінарний засіб. Те саме є з ґраматикою. І, розуміється, моральна дисципліна. Ніщо так не вишколює характеру, як протрігання нижчої частини плечей, особливо коли це практикується часто і добре.

**
*

Є деякі справи, які людина говинна зробити сама і не вживати помічників. Нпр. кожний повинен вичистити свій ніс, любити свою жінку і молитися за себе

**
*

Оплескування промовця перед початком промови є актом віри, в часі промови — актом надії, по її закінченні — актом любови.

Вибрав і переклав: Яр. Чумак

КУПЛЮ КНИЖКИ
давнішого красивого видання,
збірки поштових марок.
Подайте, що маєте й за скільки на адресу:
А. МОСН
6 Churchill Ave., Toronto, Ont.
M6J 2B4 Canada

ЗІ СПОМИНІВ

МОЄ СЛУЖІННЯ УКРАЇНІ

Вже в попередньому числі ми подали деякі наводи з рукопису споминів о. Й. Жана ЧСВВ п. н. "Моє служіння Україні", що торкалися масонських затій.

Тут дальша частина споминів, що торкаються подібних справ.

Багато речей пропускаємо, бо маємо надію, що спомини о. Жана вийдуть осібною книжкою. — Ред. "Правди".

У Відні, куди ми приїхали з Риги 14 жовтня 1920 р., все йшло звичайним ходом, але в Парижі наша справа стояла дуже зле. Український тижневик "Воля" у своїм листопадовім числі 1920 р. на стор. 350-351 помістив статтю під заголовком: "Федералісти", де виказано руїницьке діяння Степана Моркотуна і його "Національного Комітету", в головній дирекції якого були д-р Василь Панейко, Могилянський і Цитович. Вони видають маленький журнал українською мовою під заголовком "Україна", гаслом якого є "Без України нема Росії", себто вони хочуть мати Україну під Росією і їхні намагання є протилежні ідеї Петлюри й Петрушевича, щоб Україна стала цілковито вільною і незалежною. Той "Національний Комітет" має свої філії і місії в Константинополі, Софії, Бєограді, навіть у Нью-Йорку. Завжди і всюди він підтримує ген. Врангеля. Але звідки він бере фонди? Можна ствердити, що "Льожа Гранд Орієнт" дає гроші, бо Моркотун є запеклий масон. Він у Києві в 1917 р. заснував масонську льожу "Молоду Україну" (до якої належав Симон Петлюра). Це була та сама назва місячника, який Василь Панейко заклав у Львові в 1905 р., і що появилсь чотири рази. Щодо осіб Моркотуна і Панейка, диви "Молода Україна" в Укр. Загальній Енциклопедії, Львів 1934, том II, стор. 752 і 769.

Чому масони так завзято виступають проти творення Галицької Держави? Бо Східня Галичина мала 88% католиків обох обрядів, латинського і греко-католицького.

Д-р Сіменович з Чикага опублікував у часописі "Україна" число 19 липня 1919 р. листа, датованого 3 липня, від одного члена нашої української Делегації в Парижі. З нього наводжу кілька речень: "Наша справа в Парижі втрачена, Мирна Конференція передала Східню Галичину Польщі. Головна причина нашої втрати лежить по стороні нашої Делегації, та тактика деяких її членів, які очолювали її, дали докази свого брудного незнання, браку солідарности і колективного пожертвування Отчизні". І в другому листі той же д-р Сіменович пише: "Панейко, через свою амбіцію

Понижчу знимку репродуковано з німецько-мовного тижневика "Дас Інтерсанге Блятт" (Відень, 28-го червня 1923, ч. 26). Біля знімки маємо такий текст: "Дер Конгрес дер Фелькербундліген. Делегати від 24 націй у Відні. Вперше участь Північної Америки. Засідання Генеральної Ради в присутності її президента барона Адельверда, Швеція (x — стоїть п'ятий зліва) та головних делегатів заступлених країн в одній із залів віденської імперської палати". Під слодом того тексту о. Жак подає ймена учасників, як теж стрілкою означає себе, як це бачимо на знімку, та дає ноту по-французьки: Conseil General de l'Union Internationale des Associations pour la Socie te des Nations, 23 Juin 1923, a Vienne.

і дурні претенсії, а також через свої сварні з Сидоренком, головок Делегації УНР, компромітував нашу Делегацію перед чужими. Під час однієї офіційної дискусії про Українців із Східної Галичини, шеф Генерального Секретаріату Мирної Конференції спитав д-ра В. Панейка: "Чи Українці Галичини воліли б бути під Росією чи під Польщею?" Д-р Панейко відповів, що вони воліли б бути під Польщею. Тоді Поляки сказали, що галицькі Українці не хочуть бути самостійними. Все виглядає як втрачене. Одинока надія на "Лігу Народів" (Союз Народів у Женеві).

СОЮЗ НАРОДІВ У ЖЕНЕВІ

Треба було приготуватися, щоб дати розголос про Східні Галичину перед Лігою Націй (Союзом Народів), який заснован в Женеві після першої світової війни на основі Версальського мирного договору "на співпрацю між народами й безпеку міжнародного миру." Треба було мати відповідну літературу у французькій мові, щоб познайомити делегатів сорок кількох держав і поінформувати їх про Східню Галичину, як також дати докази, чому вона не має належати до Польщі. Я був одинокий між Українцями у Відні, що міг перекладати українське на французьке. Друкар, п. Енгель, не знав французької мови і через це коректа забирала багато часу.

Третього тижня в листопаді 1920 р. наша Делегація виїхала з Відня до Женеві. Членами її були: д-р Кость Левицький, Ернест Брайтер, д-р Степан Витвицький і я. Диктатор Євген Петрушевич мав за кілька днів також приїхати до Женеві. Наш великий приятель редактор французького тижневого журналу "Україна" в Льозані п. В. Степанківський замовив для нас кімнати в готелі "Екю де Женев".

Д-рові Ст. Витвицькому і мені припав той великий тягар приготувати візити, благи голови сорок однієї делегації, членів Ліги Націй, щоб прийняли д-ра Петрушевича або д-ра Костя Левицького, роздавати ноти і меморіяли нашої Делегації про Східню Галичину, словом, це було "ходження по муках", як д-р Осип Назарук називає цю працю у своїй книжці "Галицька Делегація в Ризі", коли він мав там лише пильнувати чотири Делегації, а ми сорок одну, себто десять разів більше.

Українська демократична республіка УНР післала також свою Делегацію до Женеві, що її очолив проф. Шульгин, тодішній представник у Франції, а до Франції післала п. Арнольда Марголіна (масона), українського Жида, що тоді репрезентував УНР у Лондоні. Марголін був правдивий ідеаліст як і Раковський, перший президент советської України в 1919 р. Той був також амбасадором Советів у Лондоні і Парижі до 1927 р. Коли Сталін відкликав його, він не мав нічого сінько, лише те убрання, що мав на собі, і його сорочка була дірява. В 1929 Сталін заслав його на Сибір, де він помер у концентраційному таборі того ж 1929 року.

Посол Арнольд Марголін у 1921 році дав друкувати в Берліні одну книжку під заголовком "Україна і політика Антанті". Цю книжку написав московською мовою. Він об'єктивно описує день за днем різні факти-дії, в яких він брав участь. На стор. 253 і далі посол Марголін описує, що коли він був у Женеві, тоді проф. Шульгин просив для України місця в асамблеї Союзу Народів. Секретар Союзу Народів сер Ерік Друмонд, також ідеаліст як і президент Вилсон із З'єднаних Держав, що його поставив головним секретарем Союзу (—оба масони) ласкаво відповів і зажадав звідомлення про вибори в Україні. Посол Шульгин його не мав. Питали про це Гетьмана Скоропадського, що тоді жив у Льозанні,

**Зліва: о. Й. Жан, проф. Іван Боберський
і д-р Володимир Бачинський, Монреаль, 20. V. 1925 р.**

але він також не мав, бо Німці не дозволили йому перевести виборів; тому Україна не отримала місця в асамблеї. На стор. 259 тієї книжки посол Марголін пише, що Секретаріат Союзу Народів одержав сотки телеграм, жадаючих волі для Східньої Галичини, що страждала мучеництвом під Польщею. І на тій самій сторінці він пише: що один священник з Канади є членом східньо-галицької Делегації в Женеві. Той самий Марголін зустрічав нас із сер А. Вольфом, головою Сіоністичної партії в Англії, а цей останній нас просив, щоб ми йому склали візиту, коли приїдемо до Англії. Делегацію Великої України підтримував Український Комітет у Женеві, членами якого були Чийовський (), Бачинський (масон), пан і пані Ковалів, проф. Ган, д-р Моксін і інші.

Найважлишою Делегацією для мене як і взагалі для нашої Делегації була канадська. Очолював її міністер справедливости п. До-

герті. Членами тієї Делегації були міністер Филдинг і канадський амбасадор у Лондоні сер Джордж Перлей, з яким я вже був знайомий і він називав мене "мій малий Канадець з Рімуksi". Того самого дня нашого приїзду до Женеви я пішов до їхнього готелю, де міністер Догерті прийняв мене ласкаво і я просив його про авдієнцію для нашої Делегації. А що д-р Євген Петрушевич іще тоді не приїхав, то ми, д-р Кость Левицький, посол Ернест Брайтер, д-р Ст. Витвицький і я пішли до міністра Догерті і сер Джорджа Перлей. Вони прийняли нас і одержали наші ноти й літературу щодо нашої справи. Д-р Кость Левицький просив голову Делегації, щоб боронив наш католицький народ перед переслідуванням Польщі, що хоче нас екстермінувати і то на очах цивілізованої Європи. Ті слова д-ра К. Левицького я переказав по-англійськи міністрові Догерті, що відповів теж по-англійськи: "Ваш єпископ, Монс. Никити Будка прийшов до мене в Оттаві і я обіцяв йому, що буду помагати вашій справі. Я там також приймав делегації і одержав багато листів, що просили волі для вашої країни. Я зроблю все можливе зі свого боку. На жаль, не все залежить від мене. Будьте певні, що я поставлю вашу справу перед асамблеєю Союзу Народів."

Ми всі подякували йому, кажучи, що вся наша надія лежить у ньому і в Делегації з Канади.

Я пішов іще раз до міністра Догерті з д-ром К. Левицьким і Догерті порушив нашу справу на пленарній асамблеї, після чого я з диктатором Петрушевичем пішов йому подякувати. Тоді міністер Догерті сказав нам, що ми прийшли запізно, щоб асамблея могла дискутувати цього року нашу справу, але що Рада Союзу збереться в Парижі в лютому 1921 р. і буде обговорювати вашу симпатичну справу.

І справді Головна Рада Союзу Народів на своїм засіданні 23-го лютого 1921 р. обговорювала справу Східної Галичини і видала таке рішення:

1) Постанови мирного договору про права національних меншин у Польщі не можна застосувати до Галичини, бо вона лежить поза границями Польщі.

2) Постанови про виконання мандатів і контролі Союзу Народів над мандатором не можна застосувати до Галичини, бо Польщу не наділено мандатом заводити адміністрацію в тій країні.

3) Не можна теж пристосовувати до цього випадку приписів Газької конвенції, бо в час, коли відбулася ця конвенція, Польща не існувала як держава.

4) Польща являється тільки фактичним мілітарним окупантом Галичини, якої сувереном є держави Антанти (арт. 91 Сан-жерменського договору).

Тому Рада Союзу Народів рішила поставлені їй домагання щодо правного становище Східної Галичини і стосунків у тій країні відступити Раді Амбасадорів.

Цим рішенням Рада Союзу Народів ствердила, що суверенні права над Східньою Галичиною належать до головних держав Антанти та що Польща є тільки мілітарним окупантом Східньої Галичини.

Такий правний стан Східньої Галичини зі становища міжнародного права.

Обов'язком головних держав Антанти є скасувати польську окупацію Східньої Галичини і видати дефінітивне рішення про долю тієї країни.

Бл. п. о. И. Жан на дипломатичній службі українського уряду з д-ром Степаном Витвицьким — міністром заграничних справ Західньої Української Республіки, а опісля президентом Української Народньої Республіки в екзилі. На знімці о. Жан написав: "10-го грудня 1919, Варшава, Польща, д-р Ст. Витвицький і я".

Одного дня в Женеві я жалівся перед послом Арнольдом Марголіном про наш жалісний стан. Він мені відповів: "Я також оплакую долю Великої України і жалую, що таке тепер панує становище. Але ласкавий Бог полагодить усе. Дивіться, наш гебрійський народ перебув 40 літ у пустелі. Що то є 40 літ у житті народу! Напевно по сорок роках будете мати свою незалежність, свою волю, бо за 25 років матимете племісцит". Я йому відповів: "Ми не маємо Мойсея, ані Йозуї, щоб нас провадили". А він на те: "Ви маєте правдивого Мойсея. Це митрополит Андрій Шептицький. Я його добре знаю і захоплююся ним. Він найрозумніша людина, яку я стрічав. І ваш Йозує студіює тепер на університеті. Він спеціалізується в усіх науках. Це Гетьманич Данило, син

Гетьмана Павла Скоропадського. Він досконалий молодець. Нехай Господь Бог його хоронить, бо справді він є перла України”.

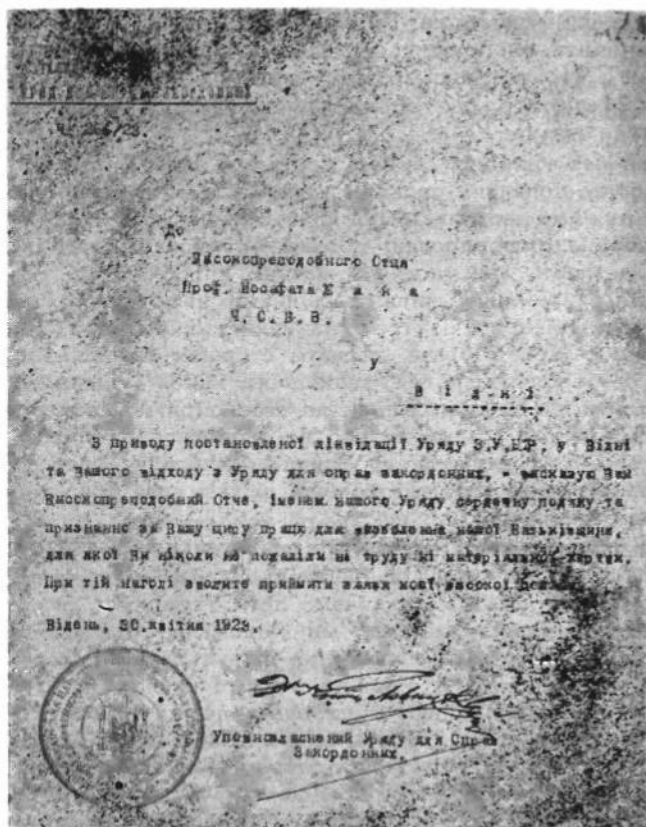
Один і другий, на жаль, не живуть, Митрополит помер 1 листопада 1944 р., Гетьманіч 23 лютого 1957 р.

При кінці листопада 1920 р. я чув від мого приятеля сер Джорджа Перлей, що Лойд Джордж, прем'єр Великої Британії, бажає, щоб Східня Галичина і Велика Україна Гетьмана П. Скоропадського з'єднали свої домагання, бо лише вони разом можуть мати довір'я в Антанти. Я сказав за голови нашої Делегації д-рові Костеві Левицькому, а цей післав мене до Льозанни, де перебував Гетьман Павло Скоропадський. Цей мене прийняв дуже блажливо, і коли я йому заявив причину моїх відвідин, він мені сказав: "Ця ваша заява мене дуже радує, бо я завжди хотів, щоб Галичина з'єдналася з Великою Україною. Галичина — наш дорогий П'ємонт. Але що я не політик, тільки вояк, тому дам це рішати п. Вячеславові Липинському, що живе в Ратенав, ув Австрії. Я йому напишу, що я хочу спільно працювати з вашим урядом. Коли вернетесь назад до Відня, прошу відвідати його в Ратенав, бо дуже бажаю того об'єднання". Потім Гетьман питався про здоров'я митрополита Андрія Шептицького. Я йому сказав, що сподіюся, що він прибуде до Відня через місяць. Гетьман сказав, що був би дуже щасливий стрінутися з ним. "У листопаді 1918 р. я хотів зробити його патріархом, з'єднати наші Церкви і я присягаю, що як вернуся в Україну, ваша уніятська віра буде національною вірою України". У грудні 1920 р. я це сказав митрополитові Андрієві Шептицькому і він спеціально поїхав до Льозанни, а пізніше митрополит Андрій Шептицький мені заявив, що Гетьман те саме йому казав. Він не міг виконати своїх намірів, бо в Україну не повернувся, що гірше, він був смертельно ранений під час налету американських літаків на Німеччину. Він помер зараз наступного дня після поранення, себто 26 квітня 1945 р. о 4-ій годині ранку. 28 квітня. О. Григорій Онуфрив, греко-католицький священник, поховав Гетьмана на католицькому цвинтарі в приявності Гетьманівни Єлисавети. Коли я був у Німеччині в березні 1946 р., я написав до неї листа, що як би вона хотіла приїхати до Англії або Канади, я докладу всіх старань, щоб вона отримала потрібні папери. У Василіянськiм Музеї в Грімсбі, Онтаріо, є її власноручно написана відповідь.

Я тоді складав візиту канадському амбасадорові сер Джорджу Перлей. Він дуже щиро прийняв нас і тоді показував нам листа англійського консула в Ризі, у якому той трактує нас як найгірших большевиків. Він сам запротестував перед "Фореїн Офіс" за таке несовісне трактування.

Тоді в Лондоні ми не забули про сер Лусієна Волфа, що нас запрошував до себе до Лондону, коли ми були в Женеві. Він мільйонер і власник майже всіх будинків на вулиці Вергулем, де має свою палату. В його сальоні є великий малюнок, що представляє його прадіда, брата того драба Зельмана Вольфа з Дрогобича, що в 1770-их роках рентував наші греко-католицькі церкви у

польських магнатів і не давав церковних ключів священникові, поки той не заплатив йому два рази більше як він сам платив польському, магнатові. У наших гагілках згадують його. Сер Л. Волф радо приймав нас і гостив часем із пундиками і лікерами. Я його спитався: "Чи були Українці в Лондоні, коли його прадід емігрував сюди з Галичини?" "Напевно", відповів сер Лусієн, "бо галицькі Жиди нікуди не їдуть без Українців". "А чому тепер їх видно?"

Подяка Уряду Зах. Української Республіки, підписана д-ром Костем Левицьким, о Й. Жанові за його щире й віддане служіння визвольнодержавній справі Українського Народу.

"Бо вони не взяли з собою своїх священників, а ми взяли з собою рабів", відповів сер Лусієн.

Митрополит Андрій Шептицький просив мене, щоб я йому писав про все, що діється в Галичині. Писав і писав я про всі звірства Поляків, але з Риму не чути жадного голосу співчуття, хоч усі мої листи митрополит показував папі Венедиктові XV. Врешті я

так написав: "Коли дикі звірі бачуть, що хтось знущається над своїми песятами, то вони стараються їх боронити, а принаймні вони ревуть, а Українці в Галичині вже третій рік терплять від Поляків страшні переслідування, а Рим мовчить, ані словечком не відзивається, значить одобрює ті польські звірства. "Qui tacet, consentire videtur". Це моє письмо дуже вразило папу Венедикта XV і він зараз 24 лютого 1921 р. вислав наступного листа митрополитові Шептицькому.

Справді, зі зболілим серцем пригадую собі Українців, їхні понищені міста, попалені спокійні села, їх багату країну, толочену безупину чужими наїзниками. Водночас думаємо про їх думки-мрії, ляляємо собі їх сплюндровані церкви, зруйновані святі ікони, святі прикраси а навіть евхаристійні частинці, спрофановані бездумними фанатиками. Українці є живими свідками нелюдського голоду, холоду, заразливих недуг і страшних-жахливих в'язниць.

Дорогий у Христі брате, масакра старших священників і взагалі старших, безборонних людей, залишених жінок і дітей та всіх невинних, є доказом їх прив'язання до своєї віри. Всі вони стають перед нашими очима і кличуть нас до глибокого батьківського співчуття і сердечних молитов до Божого милосердя, щоб зглянулося на цей гідний нарід, що вистраждав стільки для збереження своєї віри й національності.

А далі, коли пригадаємо собі батьківську поставу Апостольського Престолу і наше власне зацікавлення долею улюблених Українців, легко догадатися, що ми хочемо дати Українцям, отже їх представникам, очевидний доказ, що ми свідомі їх горя і нещастя. Якраз тому ми постановили післати не тільки деяку матеріальну допомогу, але і вислати в Україну нашого спеціального висланця, який у нашому імені понесе туди слова потіхи і харитативну підтримку. Як це буває в життю, незалежні від нас і апостольського делегата обставини утруднюють працю в Україні нашого дорогого сина о. Івана Дженоккі й отців місіонерів Пресв. Серця. Вістки з України без сумніву і боляче потверджують мученицький шлях цього шляхетного народу, але водночас приносять нам любов потіху, що переслідування віри не спричинило заломання серед священників і вірних.

Ми оплакуємо горе цього нещасного народу, але водночас радіємо, що там нема відступників, що довгий шлях переслідувань не довів їх до зневіри і пошуків притулку деінде. Ось чому ми гаряче бажаємо єдності Українців, приєднання до Апостольського Престолу, сьогодні більше як колинебудь зміцнених вірою і від ударами досвідчених нещастя, та здійснення світлих побажань нашого визначного попередника, Урбана VIII, який сказав ті незабутні слова: "Надіюся, мої любі Українці, що Схід навернеться зри вашій допомозі".

Українські дорогі священники гаряче візьмуться за цю справу, ми очікуємо цього нетерпляче і сердечно молимося до Господа, щоб зберіг і приготував любих Українців-католиків до апостолату, який приверне Христові і Його заступникові мільйони християн, телер

відлучених. У згоді з цим побажанням пересилаємо Вам, Дорогий Брате, і Вашим співбратам у Єпископаті та вірному українському народові наше Апостольське Благословення.

Венедикт XV, Р. Р.

Напевно Ви, Дорогі Читачі, спитаєте, чому того листа, що мав дату 24 лютого, опубліковано щойно в травні в "Актах Санкті Седіс"? Самозрозуміло, що римські русофіли і польонофіли не злюбили того листа і старалися затаїти його. Папа Венедикт XV не звернув уваги, що того листа не поміщено в "Актах С. С." в тютім місяці, але коли того листа не поміщено в числах за березень і квітень, то він погрозив, що як того листа не помістять у числі за травень, то він усуне всіх редакторів.

Рішення Ради Союзу Народів із 23 лютого 1921 р. у Парижі заохочувало нас до праці. У нашій віденській канцелярії ми приготувляли книжки і брошурки про Східню Галичину, про яку Союз Народів має дебатовати у вересні в Женеві. Наша Делегація була та сама, що торік і ми мешкали в тім самім готелю.

Д-р Степан Витвицький описує у віденськім "Прапорі" дискусію, яку ведено в Політичній Комісії Союзу Народів. (Д-р Витвицький отримав карту "репортера" як представник щоденника "Діла" зі Львова, а я таку саму одержав як репортер "України" з Льозанни, яку придбав мені п. Степанківський, основник цього часопису).

1922-ий рік

На початку лютого 1922 р. д-р Кость Левицький, міністер заграничних справ ЗОУНР сказав мені, що президент Петрушевич бажає, щоб я поїхав до Парижа й Лондону, і щоб довідався, як стоїть наша справа. Я йому відповів: "Чи д-р Степан Витвицький, наш посол у Франції й Англії, не буде дивитися кривим оком на його поїздку?" "Ні", відповів д-р Кость Левицький, "він погодився на це, бо бачить, що задалеко загнався з лівими радикалами і навіть комуністами, коли їхній часопис "Л'Юманіте" хоче, щоб католицькі кола були за ними". Я згодився і, одержавши гроші на дорогу, пішов до австрійського уряду, щоб отримати австрійську візу на своїм британськім пашпорті, а це коштувало 2.800 австрійських корон, а швайцарська 3.400 корон. Американський доляр коштував 450 австр. корон. Потім я поїхав до архикнязя Вільгельма з Габсбургів, щоб одержати поручаючий лист до принца Сикста де Бурбон-Шарма, і з тим я пустився в дорогу в неділю раненько по Службі Божій. У Парижі я завжди мешкав у "Фратерніте Сасердоталь", 221 Бульвар Перер, де основник тієї Конгрегації прийняв мене з одвертими обіймами, бо він Канадієць, і 25 років тому я служив йому до Служби Божої в моїм селі. Я зараз зателефонував до своїх приятелів з Рімускі, каноніків Шарон і Фортен, що студіювали тоді в Сорбоні, і вони прийшли до мене ввечорі. Перед

полуднем я поїхав до принца Сикста де Бурбон. Не застав його дома, а його секретар просив мене зайти о 2-ій годині і я так зробив, але його секретар не знав про те, що той мав бути в міністерстві о год. 2.30 полудня, тому потім принц Сикст щиро вітався зі мною та, читаючи листа від архикнязя Вільгельма, просив мене прийти на довшу розмову на другий день, у вівторок, 7-го лютого о 1-ій годині. Коли я був у нього, він одержав телеграму і прочитавши її, сказав: "Важче буде тепер вашим Українцям у Римі, бо кардинал Ахіль Ратті є папою, і я теж навіки стратив свою Парменську корону".

Про ті перші дні у Парижі я тут подам мого листа до міністра д-ра Костя Левицького.

Париж, 8 лютого 1922

Високоповажаний Пане Міністре!

Я приїхав до Парижу рано по 10-ій год. в понеділок (6 лютого), саме у хвилину вибору папи. Все склалося якнайгірше. Отець Фош (єзуїт, брат маршала) хоруге в Тулузі, а духовні французькі особи не спішаються тепер говорити з нами, коли бачать, що їхні пляни з новим папою будуть легкі. Та не зважаючи на те, я почав рухатися. Принц Сикст де Бурбон-Парма приїхав до Парижа якраз по полудні і визначив мені побачення на вівторок о 10 год. ранку. Він дуже сердечно мене приймав. Він мало що знає про наші справи і страшенне був невдоволений вибором нового папи, що змінить усі його пляни, бо принц Сикст дуже близько жив із покійним його попередником. Але він обіцяв, що зробить для нашої справи, що буде можливе, та закликає мене перед кінцем тижня, щоб далі конферувати.

Того самого дня я відбув велику конференцію з монсенйором Євреїновом, першим секретарем Апостольської Нунціятури у Франції і він просив мене, щоб я конферував з апостольським нунцієм Черетті, що зроблю перед моїм виїздом. Думаю, що краще почекати, бо тоді виясниться становище.

В середу я був у о. Еврарда, колишнього військового священика в Росії і мужа довір'я французького міністерства. Він мені сказав те, що й Бандрівський мені написав, одначе з тим варіантом, що єзуїти є душею цієї акції в Росії. Звідти пішов я до п. Канета у міністерстві заграничних справ і ми конферували довше, ніж годину. Він сам дуже прихильний до нашої справи і цілковито відданий їй. Він має велику надію на нового папу, бо знає його віддавна і сам обіцяв, що зробить його прихильним до нас.

О 3-ій год. по полудні мене прийняв маршал Фош. Він сердечно розмовляв зі мною і сказав, що мало знає про нашу справу. Я йому згідно з точками нашого меморіялу дав дані про все. Він питався мене, чого жадає український народ? Я відповів йому: "Цілковитої незалежності". "А чи Галичина зможе сама підтримувати свою незалежність, якщо її одержить, бо вона оточена міцними ворогами?" — запитав Фош. Я відповів йому: "Нехай Найвища Рада дасть самостійність Галичині, а ми Галичани не лише

зможемо підтримати свою самостійність, а навіть упорядкувати Схід як треба". Я йому описував хоробрість і жертвенність нашого війська, особливо в протибольшевицькій боротьбі і що лише галицьке військо може зробити лад у Великій Україні. "Наше найбільше бажання завести лад в Європі, але це тепер неможливе", відповів маршал Фош. На це я йому відповів: "Напевно переживаємо тяжкі часи, але мені виглядає, що краще це тепер зробити, ніж пізніше, бо коли чекаєте на пізніше, щоб упорядкувати схід Європи, то певно тоді піде Франція до правдивої Каносси, до "Генуї". "Але можна ту конференцію відкласти", відповів маршал. На це я сказав: "Так, але весна найвідповідніша пора для большевиків, тоді буде справжня небезпека всій Європі". Маршал відповів: "Дайте взесь матеріял щодо вашої справи, буду його студіювати, а все, що є в моїх силах, зроблю дуже охоче вам, але не маю великої сили, бо я не міністер"... Я дав йому два Ваші меморіяли і обіцяв інші. Потім перший секретар маршала Фоша сотник деЛь'Онیتال запросив мене до себе і ми розмовляли пів години про хоробрість і здібність нашого війська. Він дуже просив, щоб я прийшов до нього і давав йому дальші вияснення про наше становище.

Прошу прийняти, Пане Міністре, вислови моєї глибокої пошани

Слуга в Христі

о. Йосафат Жан ЧСВВ

П. С. Цього листа я дав читати д-рові Ст. Витвицькому і він, виглядало, був удоволений.

Маршал Фош сказав мені ще багато цікавих речей, що про них я не писав. Він радив мені, щоб я говорив із принцом Сикстом де Бурбон-Парма і був дуже вдоволений, коли я йому сказав, що я вже був у нього, бо у Відні наш уряд в "екзилі" урядує на "Ціта Гоф", а принц Вільгельм з Габсбургів дав мені рекомендаційного листа до нього. Тоді маршал Фош сказав із жалем: "Ми могли рятувати Австрію при кінці війни, але Пункаре, проклята душа Франції з масонерією, перешкодив".

Щоденно в Парижі протягом цілого тижня я відвідував найбільших католицьких діячів як Марк Саньєр, основник "Ле Сілльон", що була найбільша організація молоді, Мр. Гоог, голову Демократичної Ліги, Жерліє, що був головою Об'єднання молодих французьких католиків, а з ним я стрінувся в Канаді в 1910 р. і він пізніше став архієпископом і кардиналом у Ліоні у Франції, кардинала Бодрілляр, голову найвищої католицької школи в Парижі, Католицький Інститут, апостольського делегата єп. Черетті, Франса Вейот, головного редактора католицьких часописів і інших.

Принц Сикст Бурбон-Парма написав до мене такого листа:

Мій Високопреподобний Отче!

Якщо Ви згодитесь і коли час Вам дозволить, буду дуже вдоволений Вас побачити знову завтра, в неділю о 2-ій годині по полудні.

Прийміть, мій Високопреподобний Отче, вислови мого глибокого поважання

принц Сикст Бурбон.

о. Й. Жан із першим українським
піонером у Канаді — Василем
Слиняком 1932 року.

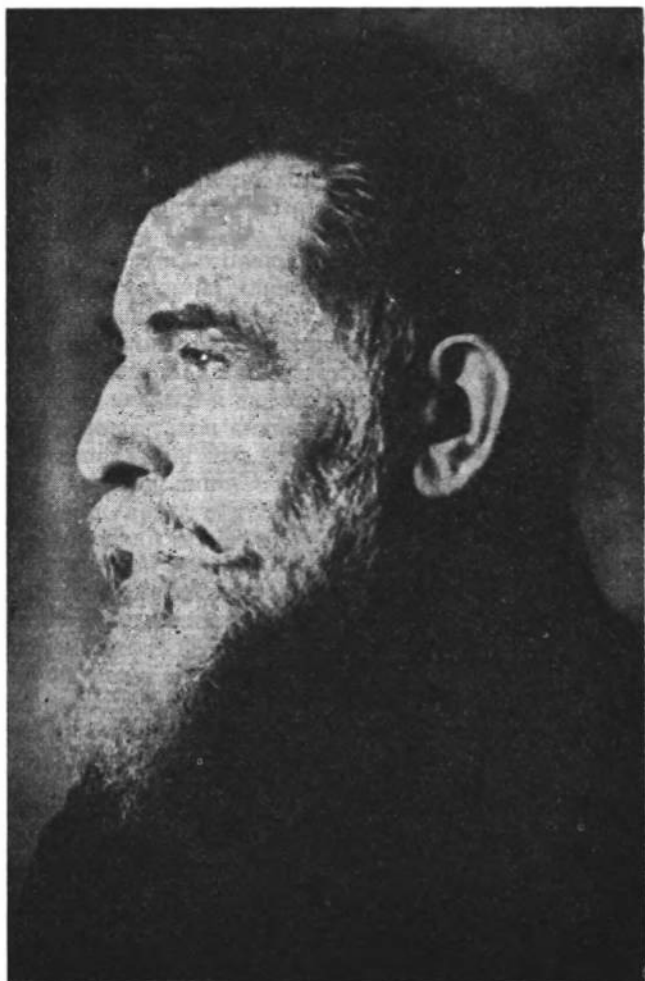
Я явився в нього в означений час і ми говорили ще довше про той його проєкт зробити федерацію католицьких держав на південному Сході Європи, куди мали би входити: Австрія, Мадярщина, Хорватія, Славонія, Баварія, Словенія і Галичина з Підкарпатською Україною. Якби той проєкт удався, то був би кінець переваги Німеччини, бо вона не мала би Баварії і була б окружена католицькими державами, що числили б із Францією більше, ніж 120 мільйонів жителів. Клемансо і Бріян досить прихильно ставляться до цього плану, але Масарик і Бенеш, великі масони, кажуть, що силою будуть тримати Словаччину і Прикарпатську Русь. Масонські льожи, особливо "Гранд Орієнт", усувають Бріяна з прем'єрства, а той лайдак Пуанкаре 12 січня 1922 зформував новий кабінет і працює проти того плану. Він думає, що з масонерією він урятує Францію, що більше, масонерія цілковито опанує Союз Народів у Женеві. Коли принц Сикст сказав Пуанкаре, що без формації Католицького Бльоку скоро прийде до війни, той заявив: "Радше війна, ніж формація Католицьких Держав у південному Сході Європи". Це є повторення слів царгородського пагріярха в 1453 р. "Радше мусулманський півмісяць, ніж папська тіяра", і Господь Бог почув той сатанічний крик того мізерного маленького чоловічка, що завжди тримав свою теку під пахвою і про котрого маршал Фош сказав, що він є проклятою душею Франції. Він виглядав так мізерно як гімн. учитель Петро Карманський, але з борідкою. Кілька місяців пізніше генерал Людендорф покликав Василя Вишиваного і гімн. вчителя Л. Біберовича до Мюнхену і довго обмірковували той план принца Сикста, але коли він був у 1917 одиноким рятунком світу, тепер п'ять літ пізніше вже неможливо його здійснити.

Наш посол Брайтер бував часто у Чічеріна і Раковського. Він дуже хвалив Раковського, бо, не зважаючи, що він є жидівського походження, він ідеаліст і стовідсотковий Українець. Він казав послові Брайтерові: "Помагайте нам еволюціонувати, ми не є комуністами-атеїстами, хочемо жити як вільні люди, як в Америці але не так, як було під царським кнутом".

Проф. Д-р Франц Грабер

ЗУСТРІЧ З МИТРОПОЛИТОМ СЛІПИМ У СИБІРІ

Один з пізніх австрійських поворотців, проф. д-р Франц Грабер зустрів на своєму шляху терпінь через советські карні лагри на північному Сибірі нашого Митрополита-Ісповідника

Кир Йосифа Сліпого та кілька місяців жив з Кир Йосифом у тому самому бараці. Довідавшись про звільнення нашого Первоєрарха з ув'язнення і прибуття до Риму, написав проф. Грабер в австрійській газеті "Нойес Естеррайх" (з 23 лютого 1963 р.) спомин з часів спільної недолі під повищим заголовком. Подаємо його повністю в українському перекладі. — Ред.

Сильний поштовх і поїзд помалу зупинився. Схвильовані оклики, поспішні кроки. Надворі хтось реве, подаючи наказ, тяжкі двері від вагону для худоби відсунено. Ватага гепістів втиснулася до середини та виганяла нас у ледяну зимову ніч. Дорога через глибоке, снігом покрите поле була незвичайно тяжка. Ввесь час грозило нам, що котрась з виснажених постатей западеться в ньому. І зі мною було те саме. Подорож цілими місяцями до цих Богом забутих північних околиць, ще більше дво- й піврічне втомлююче перебування в одиночці, в'язничній келії, дуже підкосило моє здоров'я.

Зустріч з Достойним

З личаками на ногах пробивався я завзято через маси снігу. Ось, кілька метрів від мене впав знов один з в'язнів. Негайно повився сторож, щоб знесиленому влити прикладом рушниці нових сил. Вправді мій сусід піднявся, але негайно знов повалився. З трудом перебрив я снігом до знесиленого, схопив мовчки його рам'я і другою рукою тягнув його речі. Дали приказ задержатися перед одним дерев'яним будинком. Тут мало рішитися, хто зараз має йти до лагру, а хто має бути приділений тимчасово до лікарні.

Хоч оглядини тіла були дуже поверховні, відбувалися вони дуже повільно. Тепер під час очікування пізнав я ближче свого товариша недолі. Вже його зовнішній вигляд, повна поваги постать з посивілою бородою, казали здогадуватися, що він священник. Здогад оправдав себе. Після деякого вагання Слепий дав себе пізнати як Архисупскоп Львова. Ми обидва попали в табір для хворих. Це щастя, думали ми. Хоч це був щойно початок листопада, тепломір показував 40 ступенів пониже зера. У таку пору року мешкати в мізерно побудованих бараках, було справжнім мучеництвом.

Та коли ми опісля відчинили двері лазарету, станули мов уколани. Моторошний погляд прикув наші очі на цілком голих, аж до костей схудлих мешканців, що човгали почерез довгу будову. Наші погляди спочивали ще на незвичайному образі, коли схилена, загорнена в коц, постать приступила до Архисупскопа і обіймила його. Митрополит познайомив мене з цим чоловіком. Микола Олексевич Чарнецький походив також з Галичини і був спископом уніятської Церкви.

Людське пекло

Від нього ми довідалися, що мала значити "парада нудистів" (голих людей). Лазарет був переповнений. Бракувало всього, особливо ліжок, білизни. Можна було спати тільки "шихтами". Коли сдні лежали на нарах, "виспані" шкутильгали через коридори лазарету або сиділи довкола. Кожної п'ятниці — наше прибуття до Інта припало на п'ятницю, — збирано шпитальне одіння. Воно не складалось, як у нас, принайменше з сорочки і довгих штанів. Тут на далекій півночі одягали безкровні, висохлі тіла тільки в

купелеві підштанці й підсорочки. Найближчого дня кожний одержав якийсь випраний "гарнітур", а ще доволі вогкий.

Український лікар (ясно, теж в'язень), примістив Сліпого, а на його прохання і мене, в ліжку Єпископа. Цілими місяцями ми спали так у трійку на цьому ложі: я посередині, Митрополит по моїй лівій, Єпископ по правій. Хоч я був літами наймолодший, отримав з нас трьох найвищу кару, а саме 10 років примусових робіт. Сліпий був засуджений на вісім, Єпископ на шість років. Обоє їх обвинувачував преславетний параграф УССР 54/в, пункт 10, в "агітації" проти советського режиму [отже не за "співдяння" з нацистами, як подала тепер советська преса й радіо, а за ними теж деякі спантеличені агенції і газети вільного світу — заввага Редакції]. Багато священників, які опісля в советських в'язницях або кацетах примусової праці перехрещували мої дороги, засуджено під цим самим грубим обвинуваченням.

"Христос Воскрес!"

Один з них залишився мені особливо живо в пам'яті: звичайний сільський парох з Карпатської України. Це було в одному мовчазному таборі, у вільну від праці неділю. В'язні зібралися на подвір'ю до щоденного переліку. Тут нараз станув згаданий духовник у середині чотирикутника, витягнув захований під плащем ним самим зроблений дерев'яний хрест і кликнув сильним голосом понад майдан: "Христос Воскрес!", "Воістину Воскрес!" Крім нього ніхто з в'язнів не знав, що саме це був Великдень. Та тільки прогомонило це Воскресне привітання, розлючені табореві кати кинулися на слабку постать відважного і серед побоїв і стусанів потягнули його до "карцеру".

Помимо нашого нужденного стану, розмови між нашою трійкою були дуже захоплюючі. Архієпископ був бистрий мислитель. Деколи говорив Сліпий про часи своїх студій в Інсбруці. Згадував едачно різних професорів і при тому висловлювався прихильно про Австрію. Про задуми теперішнього Собору Архієпископ Сліпий заступався вже більше, як перед 15 роками. Саме вже тоді тісне співдяння західніх Церков виглядало йому необхідним. Та ніколи, хоч би на хвилину, не заперечував він любови до своєї української Батьківщини та її мешканців; їхні терпіння лежали важким тягарем на цьому Князеві Церкви, що сам мусів витерпіти багато гірко.

Катівські методи

Совети боялися Митрополита навіть в часі ув'язнення і не відмовлялися від того, щоб за ним гостро стежити. Також у лікарні і рутилися підозрілі постаті. ГПУ нацьковувало їх проти означених в'язнів: вони мали їх переслідувати та підслухувати їхні розмови. Це ми їм дуже утруднювали. По-латинськи вони напевно не розуміли, натомість розуміли обидва духовники і я. Коли ж до нас наближався один з цих "колодушок", то він міг хіба почути тільки латинську мову Ціцера. Пробували деякі з них починати з облуд-

ною "побожністю". З Архiepіскопом, який був дуже привітний і виявив себе отвертим супроти кожного, їм щастило. Він був надто легковірний, благословив негідників, посвячував їхні прив'язані вервиці, і не завважував, що в міжчасі вони обікрали його. Один з них побачив, що Архiepіскоп носить під сорочкою золотий хрестик. Не тривало довго, а вже вони заінсценізували напад, і Архiepіскоп вже не мав хрестика більше.

Одного разу просив мене Архiepіскоп, який постійно мав підвищену температуру та почував себе знову сильно ослабленим, сховати вислану для нього пачку. Коли я проходив коридором, хтось несподівано накинув мені на голову мішок та вирвав з рук пачку. Кілька годин пізніше ми знайшли на снігу перед бараком малий льняний мішок. У ньому був тільки ще товстий папір, розсипані зерна грису, вівса, пшениці — і мала торбинка. Злодій мусів її не доглянути, бо вона лежала на самому споді; в ній були родзинки. Митрополит узяв собі їх як цінний скарб. Частину винограду дав він до склянки з водою і поклав її непомітно та обережно під ліжку. Найближчого дня взяв склянку. У ній було літургійне вино для Служби Божої, яку він потаємно відправляв.

Останнє прощання

Коли з країни полярного сонця почала уступати темна ніч і табори невільників над Печорою почали знову виганяти в'язнів до праці, вибила для мене година прощання. Архiepіскоп і Єпископ супроводили мене до огорожі, що відділювала табір від пустої тундри. Останні обійми, щирий стиск руки і я покинув їх обидвох. Ніде не зустрічавсь я з ними знову під час своєї довгої мандрівки через долину советських таборів і каторжних тюрем".

(“Християнський Голос”)

Між журналістами

Директор журналу: — Ваша нотатка про чоловіка, що впав з третього поверха, рішуче за довга.

Репортер: — Добре, тоді я напишу, що він упав з шостого поверха.

І він мусить відпочити

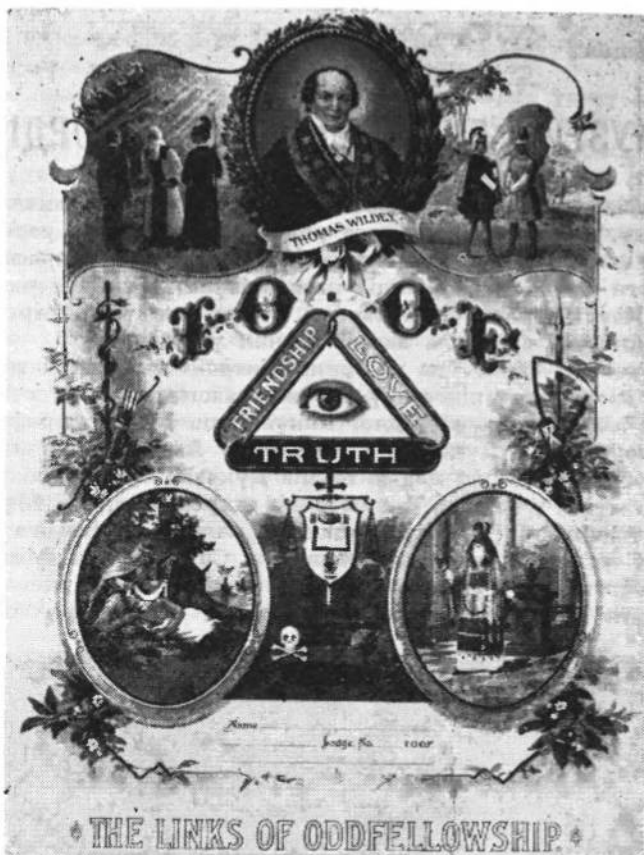
Добряча пані: — Уже цілий місяць я вас не бачила; мабуть ви були хворі?

Жебрак: — Ні, ласкава пані, я був на відпочинку в горах.

У шинку при столику два приятелі попивають пиво. Один покурює з величезної люльки на довгому цибуху.

— Що це вам прийшло до голови курити з такої величезної люльки? Таж це мука держати такий здоровенний струмент у руках?

— Пс-перше заощаджую на часі, бо не потребую що хвилиночки набивати люльку, а подруге додержую обіцянку моєї жінці. Вона сказала мені, щоб я сидів у шинку лише так довго, доки не викурю моєї люльки...

Грамота масонської льомі "Од феловс" до якої належав през. З.С.А. Френклин Розевелт

ГРЕЦЬКА ЄРАРХІЯ ОСУДЖУЄ МАСОНІВ

На загальному засіданні Грецького (православного) Єпископату рішуче засуджено масонерію, називаючи її "ворогом християнської віри". В оприлюдненій заяві, яку підписало 69 грецьких митрополитів і єпископів, православна єрархія Греції зобов'язалася всіми силами поборювати масонів. Між іншим у ході дискусії на цю тему три єпископи обвинувачували Першого єрарха Грецької Православної Церкви — Атенського архієпископа Єроніма, що він є членом масонів! Збори закінчилися тим, що пра-

вославні грецькі Єрархи визнали масонство "тайною релігією", яка протиставляється християнській науці. Керівник масонів у Греції, Александрос Зазопулос, виявив велике "здивування" й "заскочення", що грецькі православні єпископи зробили таке рішення. Він сказав, що масонерія не є релігійною організацією, але "моральною інституцією", яка королівським декретом з 1933 року була в Греції офіційно дозволена, як теж він не "розуміє" причини заповідженої боротьби проти масонів.

МУЗЕЙ І БІБЛІОТЕКА У СТЕМФОРДІ

Український Музей у Стемфорді, Конн. ЗСА, що включає теж і Бібліотеку, є найстаршою цього роду інституцією на терені Америки. Думка про оснування Музею й Бібліотеки зродилася в другого з черги Єпископа Українців католиків на терені Америки, Пресв. Кир Константина Богачевського, можна сказати: з перебранням ним обов'язків Екзарха для наших вірних у 1924 році.

До музейних справ мав покійний Митрополит Константин і розуміння і свого роду підготову. Як син священика, вже з дому виніс замішування до своєї рідної минувшини. Будучи префектом, а відтак віцеректором Духовної Семинарії у Львові, брав він участь в Археологічному Курсі для питомців Духовної Семинарії в Національному Музеї у Львові, що його вів директор цього Музею д-р Іларіон Свенціцький. У книзі, виданій з нагоди 25-літнього Ювілею цієї нашої установи, що її оснував був Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький, бачимо між учасниками того Археологічного Курсу, крім студентів-питомців Семинарії, її ректора, пізнішого

Велика зала Музею з експонатами

Єпископа Луцького, о. д-ра Йосифа Боцяна, — теж о. д-ра Константина Богачевського.

Митр. Константин уже від молодих літ збирав усяку старовину та доставляв до Національного Музею у Львові. Знайдена ним у 1912 р. в селі Голинь долиньського деканату частина Цвітної Тріоди Швайпольда Фіоля, що була надрукована в Кракові 1491 р., є нині найціннішим стародруком, що зберігається в Українському Музею в Стемфорді. Ця прецінна пам'ятка слов'янського стародруку була на виставці українських Студій у Гарвардському Університеті, як число перше між усіма експонатами.

З приходом до Америки, в ролі Єпископа-екзарха, Кир Константин Богачевський говорив не раз з довіреними собі священниками про потребу оснувати Музей, як культурний засіб удержування молодого покоління при своїй народності й Церкві та немов легітимацію перед чужим докільлям, що ми нарід з високою і давньою культурою. Одначе перші роки праці нового Владки були так заабсорбовані впорядкуванням і наладнанням церковно-релігійного життя по наших парафіях, що на того роду працю не ставало часу. Не було теж і матеріяльних засобів придбати на ту ціль відповідний будинок та покрити зв'язані з тим видатки.

Щойно в 1933 р. Преосв. Кир Константин закупив у Стемфорді палату з 32 кімнатами і 9 акрів площі. Палата побудована в юрни-

Директор Музею проф. д-р Василь Ленцик

берзькому стилі зі солідного камення, на горбку, має панівне положення в тій частині міста. У ній була спершу приміщена Вища Школа (гайскул), що стала першою Малою Семинарією на цілу Америку. Це була в тих часах найкраща українська посілість в Америці з високим призначенням: збирати в ній і виховувати кандидатів на священників для нашої Церкви в ЗСА. Святочне відкриття відбулося 3 вересня 1933 р. в прийві Кир Василя Ладикки, Екзарха Українців католиків Канади.

Гетьман Іван Мазепа — погруддя
роботи Сергія Литвиненка

Рівночасно Кир Константин плянував оснування Українського Музею в тому репрезентативному будинку, відряджуючи кілька кімнат на ту ціль. Підготовна праця тривала два роки, бо Музей відкрито щойно в 1935 році. Владика Константин добре розумів, що такий осередок, як Гайскул і Семінарія, потребують відповідної бібліотеки й музею українознавства. Такі устави потрібні молодим

**"Бог - Отець" тримає
всесвіт у лівій руці.**

**Різьба з дерева з XVII
сторіччя — з села Під-
тиличі.**

кандидатам на священників для поглиблення свого знання, для кращого розуміння свого обряду, пізнання минулого свого народу, з якого вийшли їх батьки, та вкінці для інформації чужинців про на-

шу Церкву, її обряд і загалом про Український Нарід. Було багато випадків, коли приходили Американці різного походження, чи такі роджені в Америці Українці, які хотіли довідатись чогось більше про нашу Церкву й наш нарід. Таким бажанням мала відповісти українознавча бібліотека та Музей. Вагу такої інституції розумів добре Кир Константин Богачевський і тому заложив і Музей і Бібліотеку. Першим директором Українського Музею і Бібліотеки став о. Лев Чапельський, людина високої культури та любитель книги й української старовини.

Зав'язком Української Бібліотеки стала власна бібліотека Преосв. Кир Константина, книжки зібрані ще першим Єпископом Українців ув Америці Кир С. Ортинським († 1916), а даліше дари священників книголюбів, як нпр. о. Максима Кінаша, о. Петра Середи, о. Мирона Залітача й інших. Особливо о. Максим Кінаш мав у своїй збірці дійсно деякі "білі круки", які поступенно передавав до Стемфорду. Крім того Кир Константин кожного року відраджував по кілька соток доларів на закупню нових книжок. Такою дорогою Українська Бібліотека нараховувала в 1937 році вже за даними брошурки: "Як твориться Український Культурний Центр" — 6.750 томів. Сьогодні Бібліотека має понад 12.000 томів.

Черговим етапом в організуванні Українського Культурного Центру в Стемфорді була розбудова Музею. У відносно короткому часі придбано для Музею понад 700 експонатів народної ноші, вишивок, української графіки, акварель, олійних картин, медальонів, старих мал України, стародруків, рукописів та цінні універсали гетьманів Івана Мазепи й Івана Скоропадського. Перший з 15 січня 1704 р., другий з 12 лютого 1712 року. (На жаль обидвох тих цінних документів тепер в архіві немає, хоч є про них згадка в брошурі о. Мирона Залітача з 1937 р., виданій з нагоди 900 ліття посвяти України Пречистій Діві Марії Ярославом Мудрим та 100-ліття Русалки Дністрової).

У 1936 р. відвідала Америку Мати Северина ЧСВВ, яка влаштувала по Америці виставки народної ноші. Перед виїздом до Галичини Преосв Кир Константин просив її вибрати найкращі взірці народної ноші та прислати до Українського Музею в Стемфорді. На ту ціль Владика Константин передав Матері Северині \$500.00. Це була тоді велика сума і дійсно Мати Северина придбала прекрасні зразки народної ноші, які донині прикрашають Український Музей та являються чи не найкращою такою збіркою на терені цілої Америки й Канади.

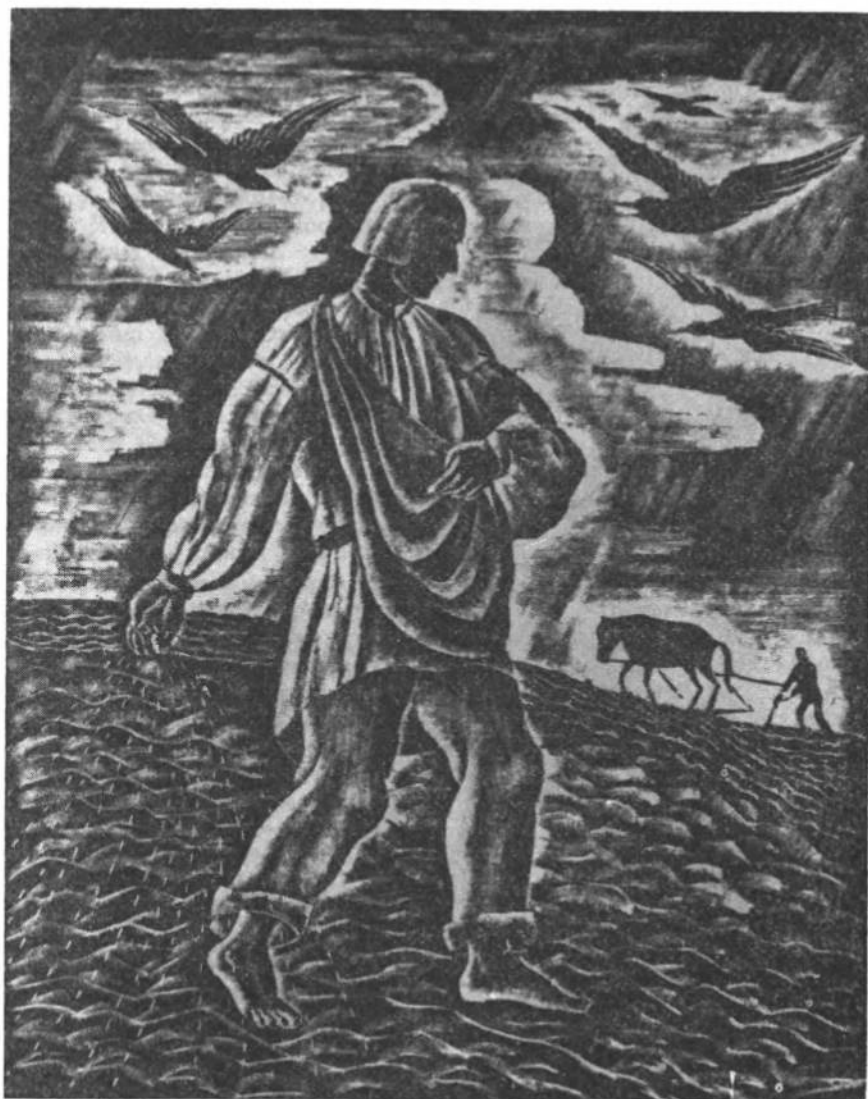
В 1937 році вибрався до Галичини директор Музею о. Лев Чапельський для придбання експонатів до Музею. Ця подорож була зловні успішна: о. Л. Чапельський закупив деякі експонати, деякі одержав з дуплікатів від дир. Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові проф. д-ра Ярослава Пастернака. Музей НТШ передав головню багату збірку кераміки (миски, тарілки, збанки, баньки, горщики, флякони, гүцүльські кахлі, гүцүльські топірці, хрестики, табівки, торбинки на порох і багато інших).

Дальший зріст Українського Музею й Бібліотеки в Стемфорді був можливий тільки завдяки великій дбайливості про ці інституції їх осковника Кир Константина Богачевського. Він не поминув нідної

"Блудний сні"
бронза Крука

нагоди, особливо при частих об'їздах своїх парафій, щоб не придбати чогось для Музею чи Бібліотеки. При тому цілий ряд священиків, як згадані оо. Максим Кінаш, Ф. Тарнавський, М. Залітач, В.

"Сівачі" — дереворит Ст. Гебус

Довгович, а з молодшої генерації священників оо. Федаш, В. Андрушків, В. Білинський, ідучи за закликом свого Владки, збагачували своїми дарами особливо Бібліотеку.

Книжечка о. М. Залігача з 1937 р. наявно виявляє, як уся наша еміграція раділа тими двома новими установами. У книжці багато побажань і привітів для ново створених інституцій. А над усіми

"Утеча" — різьба в дереві Сергія Литвиненка

тими побажаннями, мов дороговказ, привіт Основника Кир Константина, який писав: "З вірою в дальшу Божу поміч, опіку Пречистої Діви Марії Покровительки нашої Української Католицької Вищої Школи та з надією на солідарну характерну підтримку цілого українського католицького загалу: Духовенства і Вірних, передаємо дві

нові культурні національні установи: Музей і Бібліотеку на вжиток і добро нашого народу з привітом і побажаннями зросту і розвою. "Константин, Елп."

З огляду на брак священників, о. Чапельський мусів обняти обо-в'язки пароха в Нью Йорку, а Музей Кир Константин передав Сестрі Службениці Терезі, яка поряджувала зібрані експонати. У 1939 р. управителем Музею й Бібліотеки став проф. д-р Микола Чубатий, який залишився в Америці через воєнні дії в Європі, приїхавши на Конгрес "Паєкс Романа".

Після проф. Чубатого управу Музею й Бібліотеки Преосв. Кир Константин передав п. Марії Клячко. Вона вела Український Музей і Бібліотеку від 1941-1943 рр. Після п. Клячко якийсь час управляла Музеєм і Бібліотекою п. Віра Шпікула.

З огляду на брак приміщень для студентів Коледжу, що був відкритий, як окрема інституція в 1939 р., деякі кімнати Музею віддано для вжитку студентів і через те якийсь час Музей був нечинний.

Із приходом до Стемфорду Преосв. Кир Йосифа Шмондюка, як Єпископа Ординарія від 1961 року, та збудування ним окремого будинку для Коледжу, знов урхоумлено Музей і Бібліотеку. Управу Українського Музею й Бібліотеки Преосв. Кир Йосиф Шмондюк передав проф. д-рові Василеві Ленцикові, який перейняв ці функції у травні 1964 р. на поручення проф. д-ра Ярослава Пастернака. Проф. д-р Ярослав Пастернак відвідав був Український Музей у травні 1964 р., запрошений Владикою Кир Йосифом Шмондюком для оцінки експонатів Музею.

У відносно короткому часі впорядковано експонати і Музей став доступним для відвідувачів. За почином д-ра Ленцика рішено видавати святочні картки з оригіналів, що є власністю Українського Музею. Перевидано теж нині вже дуже рідкісний і документальний твір, Лемківський Шематизм з 1936 року, зі вступом д-ра Ленцика. Та книга це свідоцтво перед історією, що Лемківщина у своїй етнічній композиції все була українською.

Для кращого налагодження праці Музею й Бібліотеки покликав Преосв. Кир Йосиф Раду Директорів Українського Музею, яка складається з наших чільних громадян професіоналістів та знавців мистецтва й культури. Рада Директорів складається з 24 членів, які вибрали з-поміж себе президію, що складається з голови (д-р Василь Ленцик), секретаря (д-р Богдан Кекіш), скарбника (дир. Володимир Баранецький) і правного дорадника (адв. Степан Ярема).

Для популяризації справи беатифікації Божого Слуги Митрополита Кир Андрея, Український Музей видав картку з оригінальної світлини зі Слугою Божим Митрополитом Кир Андреем, що сидить у митрополичому городі на тлі катедрі св. Юра й митрополичої палати. Цю саму знімку видало теж як образ у кольорах. У пляні є видати деякі твори з ділянки нашої культури й мистецтва, що являються нині вже дуже рідкісними. Запляновано теж видати Альбом одностроїв українських військових формацій з часів Визвольних Змагань та Герби Українських Земель, оригінали яких знаходяться в Українському Музею в Стемфорді.

Під сучасну пору в Українському Музеї зберігаються мистецькі

Добуш - намалувала Елена Кулчицка
Devbush - by Elena Kulchyzka

твори таких наших визначних мистців малярів: Новаківського, Труша, Кульчицької, Перфецького, Осінчука, Гніздовського, Гебус, Обалія. Зі скульптури: Архипенка, Литвиненка, Крука.

Архів і Бібліотека мають дійсно деякі унікати, от нпр. згадана Тріюдь Цвітна Швайпольта Фіоля, Євангеліє, видане за благословенням Петра Могили з 1636 р., Службник Почаївський з 1732 року, "Науки Парохияльня", видані за благословенням Єпископа Луцького і Острозького Стефана Левинського в 1794 р. Ці проповіді видані на "посполитім языку словенско-руськім", і є зразком тодішньої народньої мови.

Музейна Бібліотека має першу українську політичну газету "Зорю Галицьку" з 1848 року і цікаву "Церковную Газету" видану о. Іваном Раковським у Будапешті з 1856 року.

Маємо також рукопис Службової Мінеї з XVI ст. середньо болгарської редакції.

Архів Українського Музею зберігає велике багатство рукописів — писем визначних наших постатей та пребагатий фотографічний матеріал з наших церков (який постійно поповнюється) і з життя наших поселенців в Америці, а навіть деякі цікаві знімки з життя галицьких Українців та інших частин України (гарні збірки з Карпатської України).

З Архіву й Бібліотеки чимраз більше користають наші вчені — дослідники. Користають студенти, що вибирають теми з нашої історії на американських чи канадських університетах.

Український Музей є вкінці великим виховним засобом для нашої dorостаючої молоді, яка відвідує Український Музей під проводом своїх учителів шкіл Українознавства, чи своїх виховників з Пласти чи СУМА. Оглядаючи копію Св. Софії (роботи Сергія Литвиненка), що її побудував Ярослав Мудрий у 1037 році (за найновішими даними ще 1017), чи наші стародруки, що були друковані один рік передтим, заки Колломб відкрив Америку (1491), тій нашій молоді відкриваються очі на вартість культури своїх предків, у них випростовується сгиња, в них збуджується почуття гордості, що вони спадкоємці такого народу, що вже майже тисячу літ тому мав таку високу культуру.

Музей і Бібліотека в Стемфордї сповнюють своє велике культурне післанництво не тільки для своїх, але є теж нашим культурним амбасадором серед чужого доквілля.

МУДРІ ВИСКАЗИ

Здоровий жебрак щасливіший від хворого короля.

Веселість це плід, що дозріває тільки на полі праці.

Ліпше купити, як позичити.

Кожна пташка любить слухати свого співу.

Пси і мухи приходять на гостину непрошені.

Вхід до Києво-Печерської Лаври

СВЯТИЙ МАРТИН АПОСТОЛ ФРАНЦІЇ

Отен, сьогодні невеличке і гарне місто, яких 15.000 мешканців, з величавим готицьким собором з 11-го стор. і замком з 12-го сторіччя, було 380 року рухливим уже й багатим містом, сказати б навіть столицею округи Морван у Бургундії. На ярмарок сходилися люди звідусіль продавати вирощену худобу і готовий будівельний матеріал. Тутешня школа, чи краще університет, була знана зі своїх учених і мудрих професорів. На площах Отен, на його публичних купальнях, амфітеатрах і святинях будовано прекрасні пам'ятники. Було там чимало святинь, усі, розуміється, були поганські, бо цей край, який називаємо тепер Францією, тоді ще в більшості не знав правдивої віри.

Але Христові учні більш як три сторіччя працювали важко в Галії (Франції) і вперто засівали добре зерно Євангелії. Легенда розказує, що незабаром по голгофській трагедії, гурток учнів-послідовників Христа, між ними св. Лазар, що воскрес був із мертвих, і його дві сестри, втекли з Палестини та причалили недалеко Марсилії. У всякому разі, минуло вже добрих двісті років з тієї пори, як св. Потин, св. Вит, св. Аталій і ніжна св. Бляндина проляли свою кров у римських цирках Ліону, щоб засвідчити живучість християнської віри. Від тоді кров цих геройських мучеників сталася, як писав один письменник, "засівом християнства", з якого виростали церкви по всій Галії. Тому то в третьому сторіччі нашої ери великі місіонарі, вислані з Риму, застали там уже живі громади вірних і тривку пам'ять про мученицькі й величаві подвиги таких нпр. героїв, як св. Денис, мученик Парижа.

Проте їх праця була тільки початком. Великі міста мали вже зав'язки християнських громад і їх число зростало постійно від тоді, коли цісар Константин дозволив християнам визнавати свою віру, а цісар Теодосій проголосив Євангеліє основою законодавства в своїй країні. Але сільські околиці були далі дуже відсталі. По всій Галії селяни далі поклонялися кам'яним божкам нпр. божкові сонця, або старим, на їх гадку, "святим" деревам. Мало що не скрізь по Галії поганські жертви були щедро зрошувані кров'ю звірят, а фестивалі давніх галійських божків ішли рука в руку з божками Риму.

Селяни, прибувши на ярмарок до Отен, перш за все вступали до святині, принести там у жертву теля чи ягня, або якщо хотіли бути здорові і багаті, навіть пару волів та просити у божків достатку й охорони для їх зборів і жнив.

Ярмарочна юрба перевалювалася вулицями Отен і входила та виходила зі святині. Раптом людська течія зупинилася і з уст до уст пройшов шепіт. Якийсь чоловік пробивався крізь людську гущу, а за ним ішла невеличка група людей, озброєна в сокири,

джагани й мотики. Шепіт пройшов у слова: — Мартин, Мартин з Тур... Єпископ Мартин! — Він надходив спокійно. Був одягнений у сіряк, який звичайно носили невільники й дуже бідні люди, але його постава, обличчя й погляд — словом усе — виявляло зрівноважену повагу і шляхетну душу. Пройшов крізь юрбу, не дивлячись ні вправо ні вліво і попростував просто до поганської святині.

Не було часу навіть оглянутися, а діло було зроблене. Мартин заатакував топором коломни. Під ударом сокири двері розторошилися. Частина стіни завалилася. Помічники єпископа помагали йому щосили, до них приєдналися християни з юрби. Погани немов очманілі, не знали навіть, щб робити. Хто зна, може вони побоювалися, що римська поліція повеліла знищити святиню? А може люди перебільшували силу божків, які не мають змоги стати в обороні своїх святинь? Крім того, ім'я Мартина втшалося великою пошаною. Він був великою людиною, умів творити чуда, освоювати диких звірят, лікувати хворих, а навіть воскрешати мертвих. Заворожене коло пошани і страху оточувало його і стримувало юрбу від шаленства.

В часі, коли християни розбирали поганську святиню, Мартин крізь площу пішов у напрямі височенного дерева, великана — сосни, яку місцеві селяни почитали як божка лісів. Він підійшов просто до дебелого пня, що стрімко підносився до неба. Не вид піднесеної сокири, юрба зжахнулася й закричала. Це вже було понад її сили. Рубати посвячене дерево — це злочин. Звідусіль залунали оклики: — Залишіть дерево! Залишіть дерево!

Але Єпископ тим не хвилювався. Він якраз хотів показати людям, що в тому дереві нема надприродної сили, що воно може бути безкарно зрізане, що воно ніколи не проявить сили опору.

— Це є тільки звичайне дерево! — промовив Мартин до юрби. — В лісі є чимало таких дерев, як оте, наче б то "свiate". Справжній Бог є творцем усіх дерев, але Він не є деревом. Я зараз зрубаю цю сосну, а ви побачите, що ніщо не станеться.

Почалися довгі розмови. Єпископ промовляв. Він пояснював християнську науку і повчав, що поганська віра в ідолів, у святі дерева й містичні гроби це віра пуста і порожня.

Вкінці один з юрби визвав святця: — Рубайте дерево. Ми не будемо противитися, але під однією умовиною. Залишіться стояти під деревом по тій стороні, там, де і коли воно буде падати та підтримайте його своїми плечима. Ви ж кажете, що ваш Бог усемогучий, отже ви нічим не ризикуєте. Ваш Бог підтримає дерево, допоможе вам і підтримає дерево. Але, коли дерево вас придушить, тоді ми будемо знати, що ви казали неправду.

— Згода, — сказав просто Мартин.

І почав з усієї сили рубати дерево. Зарубка ставалася щораз ширшою. Живиця просочувалася з прорізу, мов бліда кноз з рани. Настала тиша між народом, чути було тільки ударч сокири Мартина. Погани були зворушені і хоч хотіли, щоб їх божки проявили свою силу, подивляля водночас спокійну відвагу християн.

Зненацька щось заскрипіло зловіщо. Мотуззя, прив'язане до відгалужень, туго напнялося. Прогомонів гострий тріскіт — і пишице дерева захиталося. Величезне, старе дерево задрижало, заколивалось та стало падати в бік, де стояв Мартин. Єпископ наче б не бачив цього. Замкнув очі, зложив руки і молився, а з ним молилися всі приявні там християни. Ось, ось і на їх очах їхній єпископ і святець згине, притолочений деревом. Це було страшне видовище.

Але саме тоді сталося небувале: у хвилині, коли велика сосна коливалася, почала хилитись і падати долів, Мартин підніс свої руки немов до благословення. І в тому ж моменті сосна немов спинилася на хвилину та, наче двигнена якоюсь невидимою силою, повернулася в другий бік і впала в протилежну сторону.

Юрба закричала страшним ревом. Святий, спокійний і повний радості почав співати пісню подяки, а зчудовані глядачі впали йому до ніг.

Хто був тією відважною людиною, що поважилася на таку ризиковну дію, хто був той Божий свідок, якого Всемогутній так явно підтримав?

Мартин народився 316 року, далеко від Отен і далеко від французької землі, у країні середньої Європи, званої Панонією, яку пізніше названо Мадярщиною. Його батько був чужинцем на римській службі та займав становище трибуна — команданта гарнізону в італійській Павії. Тут зростав Мартин, тут уперше стрів християнського священника, який — у тайні перед батьками — навчив його любити Христа і Його науку. Молодий Мартин рішився зразу ж: служити живому Богові і ширити його Євангелію, вступити до монастиря і молитися так, як моляться велетні молитви в пустині Єгипту, відвагу і чуда яких він завжди подивляв.

Але римське право не було по стороні Мартинових мрій. У тих часах син воїна міг вибрати тільки військову кар'єру. Отже в п'ятнадцятому році життя Мартин мусів вступити до римського легіону. Але приневолений до цього, він постановив іти найлегшою дорогою і не перейматися військом. У старшинській школі, куди приймали синів з добрих вояцьких родин, він учився військового мистецтва, носив срібну зброю й шолом прикрашений великим червоним кінським хвостом, та довгий, білий плащ. У вісімнадцятому році життя Мартин був уже назначений старшиною і вперше командував відділом жовнірів. Але глибоко в його серці жевріла інша любов, дуже далека від військових справ і потайно він далі залишився вірним слову й обітам, які склав був колись на вівтарі італійської церкви.

Але свої мрії міг він здійснити щопиш далеко від Павії. Це сталося в Галії, у місті Ам'єн, над берегами ріки Соми. В ам'єнському гарнізоні вважали молодого римського старшину загально за дивака. Вони ж не могли зрозуміти того, що він відноситься до свого чури-невільника, наче б цей був людиною, іноді навіть помагаючи йому двигати вантаж. Хіба ж Мартин не знав, що

невільник не є людиною, але сотворінням небагато більшим від всла й осла?

Людяність Мартина доходила іноді до ще більш дивних форм. У 338-9 році була дуже гостра зима, мряка переходила в сніг, мерзла на обличчі, проникала найтепліший одяг і морозила все тіло до костей. Молодий старшина повернувся якраз зі службовою перевірки. Хоч був одягнений у грубий вовняний плащ, Мартин відчував холод, бо все інше одіння він віддав бідній дівчорі, яку зустрів підчас поїздки в одному спаленому селі. Повертаючись удосвіта домів, він побачив в одній із брам Амієн якогось нещасного чоловіка, що скулений причаївся в заглибині мурів і дрижав з холоду, бо був мало що не нагий. Селяни якраз наближалися до міста зі своїм крамом, але ніхто навіть не глянув на нещасну купу лахміття.

Якраз тоді надїхав римський старшина і зразу ж зрозумів, що йому робити. Господь доцільно навів цю нещасну людину на його шлях. Мартин пригадав собі слова Христа: "...що вчините одному з тих найменших, мені вчините..." Але більше не мав він нічого, крім плаща, прекрасного і коштовного плаща. Не думаючи довго, добув свого меча і розтяв плащ на двос. Одну частину подав жебракові, а сам попрямував домів, де терпеливо мусів зносити насміхи і кепкування своїх товаришів.

На другу ніч приснився Мартинові дивний сон: з'явився йому Христос, лагідно всміхнений, оточений пошумом ангельських крил. Якийсь лагідний голос промовив: — Мартине, Мартине, поглянь, не бачиш нічого? — Далі почув він голос самого Хри-

ВИБРАНІ ТВОРИ

визначного історика

Теофіла Коструби

**Нариси з церковної історії
України X-XIII стол. \$2.00**

**Як Москва нищила Україн-
ську Церкву \$1.00**

Нарис історії України \$3.00

(Дальші твори в приготуванні)

Хто замовляє всі 3 книжки пла-
тить (замість \$6.00) тільки \$5.00.

Замовляти:

A. Moch

6 Churcill Ave.

Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

ста. Розгортаючи вовняну матерію, якою були обвинуті його святі рани, Ісус сказав: — Мартин, звичайний катехумен, прикрив свої рани своїм плащем.

Ця невимовна візія переконала молодого християнина, що він повинен присвятити все життя і всі сили Христові. Перш за все він повинен охреститися. Отже у великодню ніч 339 року, маючи 22 роки, Мартин прийняв Св. Тайну Хрещення. Але як міг він далі залишатися при війську, коли його серце рвалося служити Богові? Його наставники не хотіли й чути про те, а перші заходи звільнитися з війська, Мартин відпокутував карою. Треба було просто чуда, яке звернуло б серйозну увагу на його постанову всеціло посвятитися Христові. То до першого бою Мартин пішов зовсім неозброєний: замість битися, він пішов на ворогів голіруч, упав на коліна і молився, — а ворог відступив. Уражений тим його наставник, звернувся до цісаря з проханням, щоб дозволив звільнити Мартина з війська.

У Павлі Мартин хотів бути монахом, у Галії його пляни здійснилися. Провидіння, в турботі про цю незвичайну людину, звело Мартина з найбільш визначним християнином тодішньої Галії, св. Ілярієм, єпископом Пуатіє. Це була наскрізь подивугідна Божа людина: він відзначався владною поставою, природними прикметами вродженого аристократа, культурою, вимовністю і понад усе найбільшими християнськими чеснотами: покори, чистоти й милосердя. Не можна було мати кращого вчителя і ліпшого прикладу

Мартин поселився на відлюдному місці, Лігюже, недалеко від Пуатіє. Тут він пішов слідами єгипетських монахів і доказав, що з любови до Бога можна місяцями жити на самоті, молитві й суворому пості.

Його приклад стали наслідувати інші. Тим часом Мартин відвідав свою батьківщину Панонію і батьків у надії повернути їх до християнства, а далі повернувся до Лігюже. Його оселя сталася прибіжищем і засновком монастирської спільноти. Довкруги поставали невеличкі хатинки, де проживали монахи, ведучи життя молитви й жертви. Лігюже сталося притчею во язиціх, а нарід уважав Мартина за святого.

Одного дня у напрямі монастиря мандрував гурток прочан. Вони йшли з великого міста Тур, якого єпископ саме був помер. Добрі християни з того міста одногосно постановили, що новим єпископом повинен бути найбільш заслужений у цілій околиці чоловік, а саме Мартин. Але, легко сказати, а зробити важко. Доброго монаха з улюбленої монастирської самоти годі заманити до важких єпископських обов'язків. Треба було застосувати дипломатію. Отже вислано послів до Мартина з проханням, щоб зволив прийти до їх міста вилікувати жінку великих чеснот і заслуг. Добрага Мартин погодився, але подорозі фанатичні прихильники його ув'язнили, завезли до Тур і силували бути єпископом. Він нічк не погоджувався, але його відмову й обурення злегковажено. Не було іншої ради: Мартин прийняв благання народу за Божу волю і погодився прийняти сан єпископа. Бути єпископом у такому

місті як Тур — значило стільки, що бути готовим на тяжкі працю й жертву. Римська держава завмирала. Германські племена, попереджуючи військову інвазію, просочувалася в багаті й далекі провінції. Римська влада, свідомо слабости свого центрального уряду, зовсім не дбала про свої обов'язки, зате використовувала громадський гріш на свої особисті потреби. Серед суцільного безголов'я, вибір загально знаного чоловіка на єпископа, стався важною подією. Крім участі в літургійних діях, проповідування в соборі та управі справами священників, єпископ постійно мусів займатися також світськими проблемами, отже нпр. обороною вірних перед надмірними податками, опікуватися школами, шпиталами і притулками для вбогих. Насправді єпископ був у той час господарем міста.

Інші галійські єпископи зустріли вибір Мартина на єпископський престіл з насміхом. Єпископ у їх розумінні повинен бути людиною великої інтелігенції, досвіду і знання. Нападати списом і вдаряти мечем не було найкращою підготовкою до складної відповідальності єпископа. Як цей волохатий монах, одягнений у простий, хлопський сіряк, дуже подібний до старого лахміття, зможе поладжувати важливі справи з державною владою або провінційним намісником? Але насміх надиво дуже швидко зник. Мартин не тільки негайно пристосувався до нових обов'язків, але незабаром виявив себе далеко більш компетентним, ніж були інші єпи-

НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ

живуть люди під Советами, особливо Українці. Переживання свої за советської окупації, "на волі" й у в'язниці, врешті сенсаційну втечу через границю в зимі описав прецікаво відомий белетрист

ФЕДІР ОДРАЧ

у книжці п. н.

НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ

Книжка має 340 сторінок друку
і коштує \$3.00.

Замовляти на адресу:

А. МОСН
6 Churchill Ave., Toronto 145,
Ont., Canada

скопи у тій частині Галії. Коли на людину зійде Святий Дух, то який геній може з нею зрівнятися?

Тим часом Мартинова слава росла швидко. Його закликали звідусіль бути суддею в дуже складних справах. Люди іноді дивувалися, бачивши його одягнено в бідненьку монашу рясу, з посохом зі звичайного дерева в руках, але вмовляли, коли він починав промовляти. Він просто очаровував слухачів, що раді були слухати його довгими годинами та розмовляти з ним про всякі буденні справи, проблеми дуже особистого характеру, але і про питання віри і християнської науки. А його милосердя просто не мало меж. Він залишився назавжди людиною, що Бога ради скрізь ділиться своїм плащем зі жебраками. Легенда розказує, що він далі віддавав убогим усе що мав, навіть єпископську утвар, потрібну йому до Св. Літургії. Він був також великим будівничим і, не звертав уваги на межі своєї єпархії, а спішив з допомогою в будові церков там, де поставала нова християнська громада.

Господь наділив Мартина особливими ласками творити чуда. Отже до нього приходили безмежною чергою недорозвинені, каліки, хворі та благали покласти на них руки. Його кликали також до шпиталів. Він лікував усіх. Оповідують про те різні дивні історії. Нпр. у часі однієї прощі ведмідь пожер ося, на якому їхав святець. Мартин негайно повелів ведмедеві, заступити осла і двигати вантажі. Ось чому ведмедики-забавочки для дівчат у Франції, називаються для пам'яті святого Мартиняни. Інший приклад: Якось покликали святого до ложа вмираючої людини. Коли по довгій мандрівці Мартин прийшов до мети, побачив, що хворий уже давно помер. Мартин нахилився над померлим і вдихнув у нього життя. За кілька хвилин серце трупа почало битися, обличчя набрало барви, а ноги змогли ходити.

Такі нечувані події рознесли єпископову славу по всіх усядах. Одного разу спинили його на шляху розбійники, що жили з грабежі нещасних подорожніх. Пізнавши єпископа з Тур, вони впали на коліна, а коли він ласкаво обіцяв їм прощення гріхів, вони зчерги обіцяли змінити своє життя. Визначні люди, але морально не кращі від розбійників, залюбки приходили до святця по раду й допомогу. Мартин сварив їх, навчав і давав їм таку саму покуту, що й розбійникам.

Навіть цезар-імператор, почувши про славу єпископа з Тур, підчас відвідин Галії покликав Мартина до своєї столиці-резиденції у Трев над рікою Мозель. Єпископ прийшов і сказав цезареві просто ввічі, щб він думає про нього, про те, як він дійшов до влади вбивствами і зрадою. Імператор слухав і не сказав ані слова на свою оборону. Не поважився ставати на прох з Богом, якого тут заступав колишній римський старшина.

Мартин ніколи не був заслплений славою, яка його оточувала. Він завжди пам'ятав про мету, єдину мету свого життя: служити Богові самоzapereченням і покутою. Господь повелів йому залишити монастир і прийняти обов'язки єпископа, але Він ніколи не боронив йому, єпископові, жити життям звичайного монаха. Отже

Мартин заложив новий монастир біля Тур, де незабаром зібралося чимало боговгодних ченців. А Мартин, по важкій праці, щовечора поспішав до монастиря на молитви й відпочинок зі своїми братами. Разом з ними він служив Службу Божу. Служив просто чудово.

Дуже швидко монастир не міг помістити всіх братів і треба було будувати новий. Коли Мартин помер, дві тисячі монахів з усіх монастирів прийшли на похорон і молитви — подивугідне промелювання святости, прихованої у ніжній простоті.

Проте навіть це величне життя не задовляло св. Мартина. Великі люди не дивляться на те, що зроблено, але на те, що ще треба зробити. Іноді вечорами, в товаристві своїх духових дітей, на монастирській терасі, дивлючись на далекі обрії люарської долини, Мартин думав важкі думи: чи зробив він усе, що міг, для Христа? Він знав, що в усій Галії живуть сотки й тисячі добрих людей, які ніколи не чули про Добру Новину Євангелія, які й далі поклоняються смішним божкам, лісовикам і іншим якимсь дивоглядам, чи навіть злим силам. По селах селяни далі забобонні та віддають честь ідолам. Як може Божа людина й учень Христа мовчати і бути бездіяльним, коли стільки сердець і умів живе в ідолопоклонстві та віддає божу пошану сонцю, блискавиці, великим деревам, рікам або потокам? Відповідь Мартина була, розуміється: Ні.

Отже він ішов на села, а своєму заступникові залишав справи єпархії. Він промовляв скрізь до людей і питав: — Де є ваші божки? — Люди не вмели на те відповісти. Тоді Мартин сердечно й живо, зрозуміло навіть для дитини, а подивугідною для освіченої людини мовою, вияснював правди християнства. Розказував про життя і смерть Христа. Пояснював усім Дивну Новину, яка рознеслася по світу триста років тому з палестинської землі.

Зразу їздив Святий по селах своєї єпархії, а далі по сусідніх провінціях. Мен, Анжу і Британія бачили невеличку валку; це їхав Святий зі своїми помічниками. Вони були одягнені в прості селянські свити, не мали зі собою ніяких клунків, так як написано про Апостолів, що мають нести Боже слово. Розголос про них був приводом, що великі юрби людей збиралися вислухати проповідь Мартина та придивитися його чудам. А він закликав їх покинути фальшиву віру, збурити поганські святині, де приміщувалися ідоли, зрубати дерева, де наче б то жили деякі божки. Іноді він зустрічав против. Бувало, святому і його помічникам погрожували побоями. Але вони були невстрашими.

Незабаром у всій Галії хотіли гостити св. Мартина. Він з'явився в Шартр, де прогнав диявола з нещасної дитини, яка під впливом Лихого стратила мову. Мартина бачили вблизи Парижа, що став пізніше столицею Франції, як благословив нарід. Він повернувся знову до Ам'єн, де колись стояв його гарнізон, та молився при міській брамі, де зустрів Христа, переодітого на нужденного жєбрака. Несподівано появився Мартин в Овернь, у серці центральної рівнини, що була водночас осередком поганства всієї Галії. Згодом подався він в саонську долину на прохання вирощувачів винограду, які жалілися на градові тучі і просили допомоги святого. Він також відвідав провінції на пограниччі Франції й Італії, а відвідувачі тих околиць ще сьогодні можуть оглядати престарий камінь з написом: "Мартин посвятив цей вітвар".

Господь у видимий спосіб благословив працю святого. Випадок з великою сосною з Отен був першим доказом. А таких було

більше, всі докладно записані літописцями того часу. Цікава річ нпр. трапилася в Анбуаз, маленькому містечку над Льоарою. Там Мартин і його монахи переконали владу, що поганський культ треба залишити. Та коли прийшло до збурення поганської святині й вежі над нею, загал народу підніс спротив. Св. Мартин не знав, що робити. Він молився: "Господи, я вже більше не можу, але в Тебе все можливе". Раптом знялася страшна буря, яка зірвала поганську вежу і рознесла її по всіх усядах. Іншим разом єпископа напали якісь розбишаки та погрожували йому смертю. Святий тільки підніс руки вгору і став благати допомоги свихе, злочинці негайно повтікали.

Навіть померлі не могли опертися його силі. Кажуть, що одного разу він затримався над гробом святого чоловіка, впав на коліна і молився: "Людино Божа, поблагослови мене". Із глибини гробу прогомонів голос: "Я, слуга Божий, благаю тебе про благословення".

Важке життя при війську, проповідування і безупинні мандрівки були б підірвали сили кожної людини. Але Господь дав святому Мартинові силу, здоров'я й бистроту ума аж до вісімдесяти років. Одного дня Мартин прийшов до свого монастиря в Мармутіє та сказав своїм братам, що його кінець недалекий. Вони сумнівалися і думали, що з його силою він житиме до сотні років. Але святий повторив удруге вістку, яку мабуть отримав від самого Бога.

Мартин хотів умерти в улюбленому монастирі, де, в малій келії над кручею, він провів чимало годин на молитві. Але погані новини з монастиря в Канд приневолити його поїхати туди і завести лад між монахами. Хоч не мав сили, вибрався в дорогу. Він один

НА КРУТІЙ ДОРОЗІ

Перша частина трилогії
"Повінь".

Ціна \$4.50

Тієї ж авторки

2-га частина "Повені"

"ОСТРІВ ДІ-ПІ"

1969

Ціна \$4.50

Тієї ж авторки

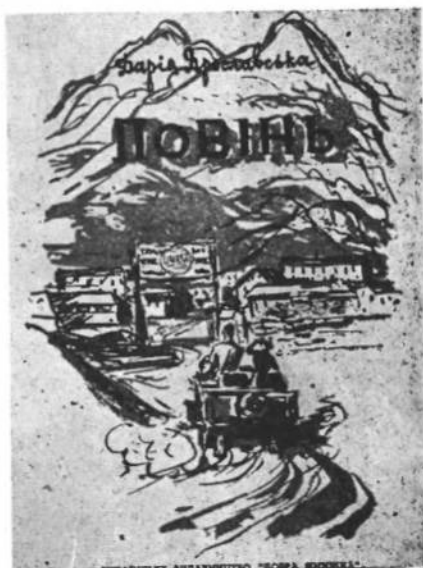
3-тя частина "Повені"

"ПІД ЧУЖІ ЗОРІ"

1971

Ціна \$4.50

Цілість "Повені" — \$13.00

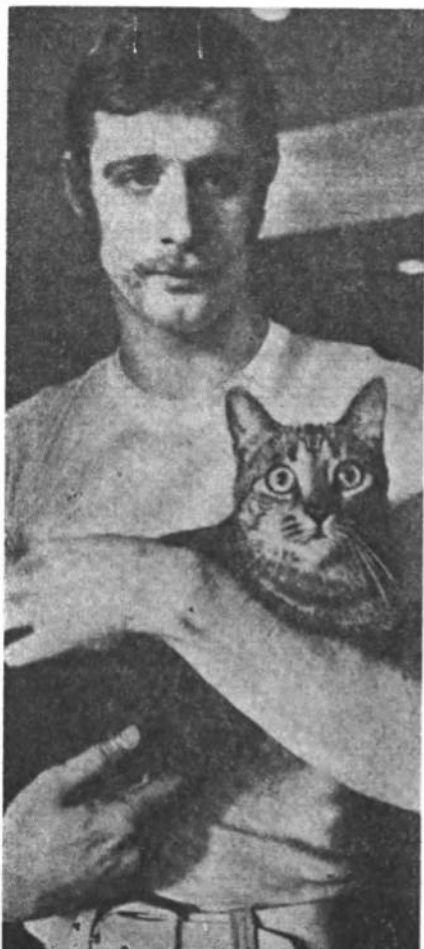

умів освоювати диких звірів і приводити до порядку загнаних і заздрісних монахів.

Свою місію він добре виконав і хотів вертатися додів, але здоров'я його почало раптом заникати. Мав ще стільки сили, щоби просити братів покласти його на купину попелу. Слуга Розп'ятого не повинен умирати в ліжку. Коли засмучені монахи благали його не залишати їх, він відповів шепотом: — Дозвольте мені дивитися на небо, а не на землю. Це ж шлях, що ним треба йти, шлях Господній.

Легенда оповідає, що в хвилині його смерті — в неділю опівночі — виразно було чути ангельські співи і ніхто не міг сумніватися в тому. В далекій Тулюзі архієпископ також чув ті янгольські пісні. Це ж великий святий залишав землю і входив у небесні хори.

Переклав Яр. Чумак

"КІТ, ЩО БУДИТЬ ВІД СМЕРТИ"

Під таким наголовком ми дали були статтю про християнську пресу, що будить нас від духової смерті. А ось знов у Торонті при вул. Чарлз постала велика пожежа в апартаменті. На 20-му поверсі спав якийсь Гарлем Річардс і був би в сні задусився від диму, якби не його кітка, що збудила його, дряпаючи в лице. Подаємо знімку "кота, що будить від смерті" та просимо взяти до уваги наші оголошення книжок і передплату "Правди".

Зрозумів

Мелодий чоловік питався старого мільйонера, як він дійшов до свого маєтку.

— Це довга історія, — відповів мільйонер, та на той час, поки розказуватиму, загасить свічку, щоб не випалювалася надармо.

— О, дякую вам, — не розказуйте, я вже знаю як, — сказав молодий чоловік.

“ДОБРА КНИЖКА”

В Україні видало 141 книжок.

На еміграції в Канаді, м. Торонто, видано:

В и п у с к и : 142, 144, 145, 159 вичерпані. На складі маємо ще:

- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Стор. 20. Ціна \$0.25.
- 146) Юрій Мозіль. КРИЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Стор. 104. Ціна \$1.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНІЙ. Легенди. 1953. Стор. 64. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. 1954. Стор. 128. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII СТОЛІТТЯ. 1955. Стор. 138. Ціна \$2.00.
- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Стор. 24. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Стор. 160. Ціна \$2.00.
- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. 1954. Стор. 38. — \$2.00.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини з відвідни України. 1955. Стор. 182. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагаєвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселенська Церква і патріарх Фотій. 1956. Стор. 245. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Стор. 128. Ціна \$1.50.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість — 4-те видання. 1958. Стор. 184. Ціна \$2.00.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Ілюстроване оповідання для дітей. 1958. Стор. 48. Ціна \$0.50.
- 158) Ю. Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Стор. 128. Ціна \$1.50.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Стор. 336. Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини з 1848 р., року революції. 1963. Стор. 122. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. Стор. 302. Ціна \$3.00.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. 1960. Стор. 96. Ціна \$1.00.

- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Стор. 28. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде? 1963. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 166) Д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ. 1961. Стор. 38. \$0.50.
- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Стор. 216. Ціна \$2.00.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Стор. 96. Ціна \$0.50.
- 169) Василь Королів-Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. Спомини. 1961. Стор. 182. Ціна \$2.00.
- 170) Наталена Королева. ПРЕДОК. Історична повість. 1961. Стор. 292. Ціна \$3.00.
- 171) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ В КИЄВІ. Історична студія. 1961. Стор. 96. Ціна \$1.00.
- 172) Теофіл Коструба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. 1962. Ціна \$3.00.
- 173) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ. Спомини. 1963. Стор. 340. Ціна \$3.00.
- 174) Микола Олександрович. МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. Стор. 60. Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачниський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. 1963. Стор. 564. Ціна \$4.00.
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. Стор. 32. Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. Стор. 162. Ціна \$2.00; в полотні \$3.00.
- 178) В. Полянч. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. Стор. 200. Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. Роман. 1964. Стор. 266. Ціна \$4.50.
- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. Стор. 44. Ціна \$1.00.
- 181) Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. Стор. 218. Ціна \$4.50.
- 182) о. Петро Хомин. ВІЧНЕ МІСТО РИМ. Враження з відвідин. (67 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.
- 183) Н. Королева. БЕЗ КОРІННЯ. 1968. Повість. Стор. 228. Ціна \$3.00.
- 184) Д. Ярославська. ОСТРІВ ДІ-ПІ. Трилогія "Повінь", друга частина. Стор. 320. Ціна \$4.50.
- 185) Осип Дячишин. СЕЛО ЧЕРЧЕ. Монографія, багато ілюстрована. Стор. 144. Ціна \$2.00.
- 186) КАЛЕНДАР ПРОСВІТА НА 1969 РІК. (Початок журналу "Правда"). Стор. 128. Ціна \$1.00.

- 187-188) "ПРАВДА" — журнал — перший річник 1969 рік — ч. 1-4.
Стор. 352. Ціна \$10.00.
- 189) В. Лозинський-М. Ценевич. ГАЙДАМАЦЬКИЙ СКАРБ. — Історична повість з часів Коліївщини. 1970. Стор. 74. Ціна \$2.00.
- 190) Д-р В. Гомзин. МАСОНИ — ТАЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ. 1970. Стор. 30. Ціна \$1.00.
- 191) "ПРАВДА" журнал ч. 5-6. 1970. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 192) М. К. Головінська. ЛІСОВИЙ ГОЛУБ. Бойківські оповідання. 1970. Стор. 280. Ціна \$3.00.
- 193) "ПРАВДА" журнал ч. 7-8. 1970. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 194) "Правда" журнал ч. 9-10. 1971. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 195) о. д-р І. Мончак. ПАТРІЯРХАЛЬНИЙ УСТРІЙ. 1971. Стор. 16. — Ціна \$0.50.
- 196) Дарія Ярославська. ПІД ЧУЖІ ЗОРІ. Закінчення трилогії "Повінь". 1971. Ціна \$4.50.
- 197) Марія Кузьмович-Головінська. ЗАРВАНИЦЯ. Зі щоденника. — Ціна \$3.00.
- 198) "ПРАВДА" журнал 1971, ч. 3-4. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 199) "ПРАВДА" журнал 1972, ч. 1-2. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 200) "ПРАВДА" журнал 1972 ч. 3-4. Стор. 176. Ціна \$3.00.
- 201) "Правда" журнал 1973, ч. 1-2 (17-18). Стор. 208. Ціна \$3.50.

Дальші випуски в підготові.

НА СКЛАДІ МАЄМО ЩЕ ІНШІ КНИЖКИ, НПР.:

- а) Д. Ярославська. Її Нью Йорк. Повість. — Ціна \$3.00.
- б) Я. Хомичев. У степах України. Повість. 2 томи. — Ціна \$4.00.
- в) Й. Терський. Що таке Сталінське "тилоополчення"? Спогади політв'язня. 1969. — Ціна \$2.00.
- г) Б. Курилас. Нерон. — Ціна \$1.00.
- г) Вселенський Ватиканський II Собор. Діяння й постанови. 5 томів. Ціна за комплет (з пересилкою) \$16.50.
та багато інших.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOCH ("DOBRA KNYZKA")

6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

КНИЖКИ СТАРОКРАЙОВОГО ВИДАННЯ та ПОШТОВІ МАРКИ
("СТЕМПС"), ЗБІРКИ й "КІЛОВАРЕ"

купус

A. MOCH

6 Churchill Ave. — Toronto, Ontario M6J 2B4 — Canada

Tel.: 533-5134

ВИБРАНІ ТВОРИ

Марії Кузьмович-Головінської

- Осіньні листя — оповідання
й нариси \$4.50
- Чічка — новеля \$2.00
- Горбатенька — ілюстроване
оповідання для дітей \$0.50
- Марія — сценічна картина
з життя засланців на Си-
бірі \$0.50
- Попудник — п'єса за народ-
нім повір'ям \$1.00
- Лісовий голуб — бойківське
оповідання \$3.00
- Зарваниця — спомини \$3.00
- Хто замовить усі 7 книжок, пла-
тить (замість \$14.50) тільки \$12.00

Замовляти:

А. МОСН

Toronto, Ont., Canada

M6J 2B4

ДІТЯЧА БІБЛІОТЕКА Ч. 1.

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА

ГОРБАТЕНЬКА

Священик обов'язаний доложити всіх старань і зробити все, що лише може, щоб жертву Служби Божої приносити з якнайбільшою чистотою серця і зовнішньою побожністю.

Це обов'язок такий важкий і такий сущий, що занедбання його може бути тяжким гріхом. То значить: навіть такий священик, що, приступаючи до жертвенника, має освячуючу Божу благодать, через несповнення того обов'язку, як слід, може відступати від престолу з п'ятию Іскаріота на душі, з тяжким гріхом. Коли якийсь брак стається гріхом, трудно по богословськи дефініювати, але не сумнівним є обов'язком зробити все, що в силі зробити. З того також виходить, що й ціла днина і ціле життя священика мусять бути так упорядковані, так звернені до тієї найважливішої справи життя і дня, щоб усе в його житті було наче приготуванням до тієї найважливішої і найсвятішої справи.

Що може бути **ТЯЖКИМ ГРІХОМ** при відправлюванні Служби Божої? **БЕЗ СУМНІВУ, ТАКИМ ГРІХОМ БУДЕ ПОСПІХ** у Службі Божій. **БЕЗ СУМНІВУ, і ПРОПУЩЕННЯ ЯКОЇСЬ ЧАСТИНИ, ЯК НІПР. ОДНОЇ МОЛИТВИ.** Без сумнів, і брак старанности в заховуванні скупчення, т. зн. добровільні, свідомі чужі гадки, що їх священик не старасться усунути. (Письма — Послання Митрополита Андрея Шептицького ЧСВВ з часів німецької окупації. Друга частина. Стор. 207-208).

РІДКІСНІ КНИЖКИ ПРО КАРПАТСЬКУ УКРАЇНУ

Володимир Бірчак. **КАРПАТСЬКА УКРАЇНА.** — Спомини й переживання. 1939. Прага. (Цю книжку гештапо сконфіскувало). Ксерографічне видання.

КОМУНІКАТ ПРЕСОВОГО ВІДДІЛУ Г. У. (про Карпатську Україну). Берлін 1939. (Ксерографічне видання). — Ціна обох \$10.00.

ПРО МОВУ І ПРАВОПИС

ПРАВОПИСНІ ПРАВИЛА ПРИНЯТІ НАУК. Т-ВОМ ІМ. ШЕВЧЕНКА. Львів 1922. (Ксерогр. вид.). — Ціна \$3.00.

М. Рудницький. ПРАВОПИС І ЛІТЕРАТУРНА МОВА. Львів 1930. (Кс. видання). — Ціна \$5.00.

ПРО МАСОНЕРІЮ (МОСКОВСЬКОЮ МОВОЮ)

ТАЙНІ МАСОНСТВА. Брюссель. — Ціна \$3.00.

Spectator. МАСОНСТВО, ВСЕМІРНАЯ РЕВОЛЮЦІЯ И КАТОЛИЧЕСТВО. 1931. — Ціна 3.00.

ТІЛЬКИ ЗА ГОТІВКУ.

Замовляти:

A. Moch — 6 Churchill Ave. — Toronto, Ont. M6J 2B4, Canada

КГБ ПІДГОТОВЛЯЄ РЕЛІГІЙНІ СУДИЛИЩА

(АБН) Найновіші вістки вказують на те, що в УССР підготовляються відкриті і закриті суди, щоб стероризувати віруючих у Бога людей, відібрати у провідників релігійного життя Підпільних Церков їхніх синів і дочок, а виховувати їх в антирелігійному дусі та російчити в дусі советського "человека".

КГБ, на спілку з прокуратурою й антирелігійним товариством "Знання", скріпило в обласних радіостанціях антирелігійну пропаганду, особливо проти Українців-католиків. (Проти євангеліків зокрема в Одеській і Київській областях, за те, що вони передають віру своїм дітям та не бажають вступати до контрольованого в Москві центрального "Общества" євангелістів-баптистів, де панує тільки російська мова і де кожний на обліку). Виступи проти вірних-католиків дуже посилила обласна преса на Львівщині, Івано-Франківщині, на Закарпатті. Київська радіотелеграфічна агенція РТАУ у передачах з 1-2-3 березня для преси УССР, пішла найдалі, бо проголосила таку інсинуацію:

"Різні численні факти вказують, що керівники уніятів-покутників під релігійною оболонкою, маскують проповідь антикомунізму, антисемітизму й українсько-буржуазного націоналізму".

Судилище на релігійному тлі розпочнеться незабаром у Коломиї над родиною Українців-католиків Івасюків та ін., котрих московський режим обвинуватив у поширюванні "уніятства" серед дітей, зокрема їхньої дочки Ма-

рії. **Марію Івасюк** з Лісків, молодду дівчину, силою відтягнули представники московського режиму від родини і змусили жити й учитися в Кутській школі-інтернаті. Але дівчина розхорилася, слухаючи антирелігійні лекції в школі, та втекла додому. На знак протесту проти релігійних утисків і переслідувань **Марія Івасюк** голодувала довший час, п'ючи тільки воду; вона лежала на твердій лаві в хаті так, щоб селяни могли її бачити. **Марія** оголосила, що вона хоче спокуювати гріхи земляків і проводить увесь час у молитві до Божої Матері. Батьків **Марії** обвинувачили у "примушунні" дорослої дочки до молитви.

На Івано-Франківщині (Станіславщині) віруючі Українці-католики прилюдно почитають **Середнянську Діву** — так назвали Божу Матір, яка з'явилася чудодійним способом 1954 р. на горі в Середнім (звідси назва "Середнянська Діва"). Гора Середня у Калуському районі Івано-Франківської області. Комуністи-агітатори залякують віруючих прізвищем **Гната Солтиса** (доля його не відома), який був студентом духовної семінарії, але московські комуністи називають його "активістом підпілля". Він один з найперших побачив на горі Середнянській чудотворну постать Діви, Божої Матері **Марії***).

*) Про ті появи читайте в книжці "Появи Божої Матері" (Ціна \$2.00), яку можна набуті в адміністрації "Правди".

ЛИСТ З РИМУ

(Неш. Кетол. Реджистер). — Декларацію протестантського теолога Кульман-а про те, що церковної єдності не можна купувати за всяку ціну — преса сприйняла холодною мовчанкою, а церковні кола різкою реакцією. Намагання будувати церковну єдність "не оглядаючись на основи віри" — це стільки що творити "штучний екуменізм". Так пише згаданий Оскар Кульман у листі до Зібрання Католицьких Інтелектуалістів Європи, видрукуванім в англійському журналі "Фейт".

У цьому довгому листі до зібрання католицьких інтелектуалістів, що відбулося 6 листопада м.р. під проводом Г. Марсел-я і кардинала Даніелю зі Страсбурга, проф. Кульман, автор багатьох богословських творів, перестерігає перед, як він каже, жакливою небезпекою для християнської віри. На його гадку, ця небезпека лежить у тому, що екуменізм прибирає тепер таку форму: "Насамперед об'єднаймося, а потім будемо говорити про віру".

Кульман, колишній лютеранський обсерватор на 2-му Ватиканському Соборі й екуменічний провідник, добачує в теперішньому "компромісі доктринальних різниць" небезпечну екуменічну поставу, "яка загрожує провалом і екуменізму і віри". Далі пише він, що "навіпаки, тільки поглибленням нашої віри ми зможемо знайти дорогу до спільного осередка, до єдності. Кульман продовжує: "Поєднання не є аж таким ідеалом, за який би ми ма-

ли заплатити основами Євангелії".

Пишучи в обороні екуменізму, Кульман каже, що єдиною основою поєднання різних Церков є віра. "Поступовість без віри ні до чого, те ж саме треба сказати про консерватизм."

У листі пишеться далі про кризу християнства, яка ставить теологію понад віру. Тут Кульман жаліється, що сьогодні чимало богословів втратили розуміння, що єдиним об'єктом теології є "Об'явлення Бога". Він нарікає також на сучасне "знецінення молитви у деяких громадян, що називають себе християнами, та закликає вернутися "до діалогу з Богом і з нашим ближнім".

Кульмана, якого богословські праці, а між ними на першому місці "Христос і Час", загально добре відомі, вважають за провідного теолога сучасної Європи.

В. Кавана

ВАНДАЛЬСЬКИЙ НАПАД НА "ПОСТУП"

Як подає "Поступ" (ч. 2 - 693), уночі 30 грудня 1972 групка молодих хуліганів напала на дім Української Католицької Централі, де приміщуються бюро і друкарня "Поступ"-у. Вибито 58 вікон, а яйцями обсмаровано фронтові двері і вікна. Це вже четвертий раз повторюється такий напад. Здавалося попередньо, що це справа дітей, що нерозважно бавилися м'ячем, але останній напад має всі знаки плянованого злого пошкодження. Справу віддано поліції.

ВІЙНА З МОГИЛОЮ ШЕВЧЕНКА

Могила Шевченка займала увагу російської преси й поліції від самих початків. Київська газета "Заря" (що виходила від 1880-го до 1886-го року) висловила була жаль, що могила розсипається. У відповідь на те М. Лесков (письменник-гуморист, що висміяв Москалів у повісті "Наші за границею"), помістив гарну замітку в "Новому Времені", зовсім не в дусі газети, яка ніколи не залишала нагоди кинути болотом на тих людей, що брали до серця твори Шевченка. Лесков подав докази, що Шевченкова могила обсипається зовсім не тому, що про неї забуто, а лише тому, що до неї "не заростає стежка народня". Розуміється, що це не перечить потребі прикрасити могилу монументальними будівлями.

Ця газетна замітка пригадує деякі факти, такі доволі цікаві й прикметні для російських порядків. Справа в тому, що з Шевченковою могилою від самого початку ведеться глуха війна, до якої прикладала поквалпо руку премудра російська адміністрація. Перед першою світовою війною вислали на могилу салдатів не допускати людей на могилу У львівській "Свободі" та в календарях була тоді поміщена світлина могили, на якій лежали і сиділи з рушницями салдати. Та й тепер уже у "вільній" Україні не краще. Були вістки, що на могилу червона міліція в роковини не допускала людей, а з-під пам'ятника Шевченка в Києві розганяла людей, не дозволяла відспівати Заповіту й арештувала чимало з-поміж них.

І так, ледве поховали були Шевченка та стали насипати йому могилу в 1861-му році над Дніпром коло Канева, коли до Київської адміністрації взяли сипатися доноси від місцевих польських вояків і стали містити по польських газетах статті, що ця "Мекка українських хлопоманів і хлопів" служить за вогнище гайдамацької пропаганди. В 1862-му році зустріла навіть у Зіньківському уїзді віру поголоска, що рознеслася була підчас тих доносів по березі Дніпра, начебто в могилі закопано ножі, а сам Шевченко не вмер, тільки живе в Лондоні й вернеться в Україну в час нової гайдамаччини!

В 1863-му році київський маршал дворянства Горват подав генерал-губернаторові Анненкову записку, що треба розкопати Шевченкову могилу. Анненков старався переконати уряд, що українофільство далеко небезпечніше від польського руху, бодай у тій південно-західній частині України; отже згодився з думкою Горвата. Могили він, розуміється, не розкопував, але встановив був над нею нагляд; квартальний (комісар поліції) приходив завжди в пору причалу парового корабля (могила стоїть якраз проти того місця, де тоді стояли парові кораблі, що плавали долі Дніпром) і записував прізвиська тих, що приїжджали відвідати могилу; а спочатку навіть домагався, щоб йому показували пашпорти.

Українці задумали були побудувати біля Шевченкової могили народню ремісничу школу. Справу подали властям, але на приказ Анненкова Київська Мі-

ська Рада не згодилася на при-
міщення школи біля могили, яка
лежить на міському ґрунті, ні до
чого місту непридатному. Так то
Міська Рада не дала на своїй
землі побудувати школу, в якій
вчилися б її ж такі діти! У 1877-
1878 роках про школу біля мо-
гили Шевченка знову видвигнув
гадку один одеський кружок,
але й цим разом не дійшло ні до
чого, бо того чоловіка, що під-
няв її, заслали в Архангельську
губернію!

Ба й саму згадку про ім'я
Шевченка перед народом росій-
ська адміністрація вважала за
проступок. Інспектор народних
шкіл південно-західньої області
Самчевський — людина не підо-
зріла в ніяких "ізмах" — був у
селі Кирилівці, де народився
Шевченко; він радив тамошнім
селянам оснувати в себе школу,
згадав м. і., що в їх селі наро-
дився такий славний письменник.
Цей аргумент уважав за "небла-
гонадложний" місцевий мировий
суддя і зробив про те донос гу-
бернаторові С. Гудим-Левковиче-
ві, що скінчив Київський універ-
ситет. Губернатор прикликав ін-
спектора для переслухання, щоб
виправдався. Щоправда, вдово-
лився його виправданням, але
все таки передав цілу справу
генерал-губернаторові. А цей за-
жадав від "попечителя", щоб від-
дав з служби Самчевського. І
представник найтрюсливішого в

З ДУМОК УСТУПИВШОГО РЕДАКТОРА

В "Українському Голосі" (17.
ХІ. 71) надрукований звіт усту-
пившого редактора цього тижне-
вика І. Сирника. У звіті каже-
ся:

Росії відомства словинив це дома-
гання!

"Щоб газета була цікавою, во-
на мусить мати кореспондентів
і співробітників, які час до часу
давали б свої статті і коментарі.
Самий редактор, хоч би він мав
і найкращого співредактора, не
може заповнювати цілу газету...

"Крім обов'язків редактора я
щось 12 років чи довше мав ще
додатковий обов'язок управителя
і мусів журитися і друкарськи-
ми машинами...

"...Тепер знаю, що цього обо-
в'язку я не повинен був прийня-
ти на себе, бо редактор мусить
мати спокійну голову і не пови-
нен журитися машинами чи пер-
соналом."

ПОХВАЛИЛАСЯ

Коли я народилася, то мій та-
то так зрадів, що зараз же оже-
нився в мою мамою.

САМ ВИНЕН

— Що ви робили б, коли б на
вашу дружину напав тигр?

— А що я мав би робити? Сам
напав, сам хай і обороняється.

СПІВЧУТТЯ

— Мій чоловік умер відразу
після весілля.

— Бідолаха! Але бодай довго
не мучився.

("Лис Микита")

Постійний клієнт

Жінка п'яниці, занепокоєна,
що чоловік довго не приходить
додому, біжить на поліційну
станцію і питається:

— Чи нема тут мого чоло-
віка?

— Ні, — відповідає поліцист,
— ще нема, але виглядаємо йо-
го з хвилини на хвилину.

Отець Веренфрід Ван Стратен — апостол любови

В "Оссерваторе Романо" з 22 лютого 1972 р. була стаття з-під пера відомого італійського письменника Іджіно Джордані про о. Веренфріда Ван Стратена, монаха-премоистратенця з бельгійського монастиря в Тонгерльо. В своїй статті автор згадує, що незабаром появиться в італійським перекладі книжка про о. Ван Стратена п. н. "Називають мене Шпеклатер". Цю книжку написану німецькою мовою, представив минулого року читачам своїм вступним словом Кард. Фрінгс.

Жартівливий титул книжки вназує на післанництво і вдачу цього монаха-премоистратенця, що в монастирській тиші відчув потребу допомагати мільйонам людей, жертвам другої світової війни, по обох боках залізної завіси. "Він став апостолом беззастережної любови ближнього — каже Кард. Фрінгс — і мирним суддею та переможцем міжнародних спорів." Отець Веренфрід від інших духовних відрізняється білою монашою рясою і чорним капелюхом. Це зв. "капелюх мільйонів", бо він служить ним для харитативних збірок. Збирає не раз величезні суми, які зараз же роздає найбільш потребуючим тобто людям, що живуть у найтяжчій нужді.

Перший раз прийшла йому думка започаткувати велику харитативну діяльність тоді, коли побачив "бункер", а в ньому втікачів зі Східньої Німеччини, що жили в жалюгідних умовах. Ця картина стояла йому постійно перед очима і він зачав організувати допомогу, щоб дати скитальцям хліб, щоб знайти їм

мешкання, щоб забезпечити їм духовну опіку. В цій справі він звернувся з закликом до вчорашніх ворогів, що більше, він звернувся до плачучих і терплячих жертв німецького нацизму, сподіваючись чуда любови.

Отець Веренфрід багато разів сповів про свою пригоду в містечвині Вінкт у Фляндрії (Бельгії), що глибоко зворушила Кард. Фрінгса. В 1940 р. у Вінкт гітлерівські відділи розстріляли 85 мешканців, отця пароха, навіть мешканців з "дому старців". У 1950 р., коли в серцях мешканців Вінкт ненависть до Німців ще не гегасла, зголосився до нового пароха о. Ван Стратен, просячи дозволу сказати йому коротку проповідь у церкві; в цій проповіді він хоче попросити вірних про пожертви на німецьких збігців, зокрема для священиків у розсіянні, що не мають ні церков, ні хат, ні засобів до життя. Парох був просто заскочений проською о. Веренфріда і боявся, що його проповідь викличе гнів, зокрема збоку вдів і сиріт, жертв німецького злочину з-перед десяти років. Але, вповаючи на поміч Божу, згодився. У своїй проповіді о. Ван Стратен не просив допомоги, але благав любови. Мешканці Вінкт, слухаючи його слів, зачали плакати, а пізно вечером один за одним, потихенько приходили до його мешкання і складали свої ошадності, одержу свої рідних, убитих нацистами, щоб допомогти тепер терплячим німецьким братам.

У 1949 р. отець Веренфрід, під час одної місії стрінувся потайки в Берліні з одним советським

генералом. Після розмови, що тривала дві години, генерал прощаючись сказав до о. Веренфріда: "Ми є еліта Сатани, а ви є еліта Бога".

І справді отець Веренфрід, бажаючи оживити Божу еліту при допомозі численних священників, сестер та світських апостолів організує "похід доброти й любови", щоб добром перемогти зло, а життям смерть. У людських трагедіях він бачить не тільки терпіння й жах, але й пляни Божого Провидіння, і старається якнайбільше причинитися до їхнього сповнення. "Цей старий Захід — пише він — не є вічний. З сьох сторік залізної заслони християни повинні дати вияв своєї віри, своїми ділами і своїми молитвами. В любові і в посвяті в переслідуваннях і в каторзі, в тюрмі і в хвилині нашої смерті, ми повинні поступати так, щоб Особа Христа якнайбільше з'яснила в центрі Святої Церкви і щоб у майбутньому притягала народи до себе."

Книжка отця Ван Стратена, якого люди назвали "Шпекпатель" тому, що він цілі тони м'ясища й товщу роздавав масам бідних і нещасних скитальців, є документом живучості християнської любови в тій трагічній епосі, в якій тепер живемо і бачимо, що голод доброти таки відчують усі народи. Книжка отця Ван Стратена інформує про допомогу для "Переслідуваної Церкви", про будову церков, монастирів, домів для бездомних, створення переносних каплиць та й інші засоби, якими він старався влегшити душпастирську працю священників у розсіянні.

Ті діла це дар тої незаступної життєвої енергії, якою є любов і духовна поміч, і які в найбільш

спущених душах оживляють віру й надію. В діяльності о. Ван Стратена видно сильну віру в добро і радість, питому його темпераментові і його душі: "Прийдіть і погляньте на страшний табір в Гельзен, де є зібрані втікачі з совєтської зони, це місце, що через нього проходять безчисленні людські маси. Є це місце розпукі. Надлюдськими жертвами тисяча втікачів на день переходить залізну занавісу... А один мільйон і двісті тисяч вже перейшло."

Бачити так тяжко страдаючі народні маси, значить бачити Церкву, Містичного Христа, що не перестає проливати кров, щоб відкупити — щоб звільнити від зла — народи. І так Церква продовжує протиставити в гурганові страху й ненависти, світло правди і полумінь любови — єдинокій засіб, що може врятувати людей перед катастрофою.

Собака-філософ. — Бачите цього собаку, кажу вам, це справжній геній! Покладіть йому правобіч кусник шинки, а лівобіч кільце ковбаси. Як гадаєте, що він з'їсть?

— Самособою, що шинку!

— Так, насамперед шинку, а потім іще й ковбасу!

Одного разу хтось спитав одного мурина: — Чому ти зірвав заручини з панною Джексоном?

— От чому, — відказав Мурин. — Насамперед вона мала великі зуби, не мала грошей і була докучлива як сам диявол; і, по-третє, вона пішла з другим чоловіком. Тож я послухав поради приятелів тай лишив її.

3 ЛЕКТУРИ

**
*

"Образ космосу Тичина склав з малюнків, пройнятих гамонією символічного світла, як блаженною могутністю, що її означив метафорично — через клярнети сонця.

"А з ними, в титульному вірші, проголошено відступ: "не Голуб-Дух"; відступ ніби побіжний, на десять літер. Однак, означає притиставлення модерної, нехай і чарівної! "естетичності", найвищому символіві правди і духовної краси, радості і освячення.

"Якщо клярнетизмові суджено жити в наступному відродженні, то тільки при умові: забути цей відступ, згадуючи, що силою Духа, — від образу голубиною, — даровано всі скарби утішення в віках скорби. Вселюдський "Сад божественних пісень" (Скорододи), "Фавст" (Гете) і "Соната місячного світла", візії, як в Ель Греко "Свята Тройця", в живому, ніби кров полум'я, і "Голубина книга"; "Парсіфаль", як поема святині, і "Божественна комедія" (Данте) з судними рішеннями, скрізь і всі скарби, що зберігаються для кормлення серця, також і в вершинному клярнетизмі, — від Духа в тому образі.

"Згаданий відступ зроблено в провідному вірші світоглядного змісту. Але не слід відокремлювати його, по-книжному, від світлої духовності і повного портрету душі в збірці з складними виразами для йдучих почутевих драм.

"Як було б помилково знаходити в Шевченка "антирелігійний" погляд, від вислову: "...а до того я не знаю Бога", хоч ці слова — в найурочистішому зверненні до всієї нації".

Василь Барка — Хліборобський Орфей, або клярнетизм

"Сучасність", лютий 1961, стор. 60/61.

"Поезія"

"Двигуном поезії — отже і поетичної історії — є фантазія, що в творах цього жанру позначається великим числом припущень. Автор концептує тезу і, не зважаючи на те, що вона існує ще тільки ідеалітер, починає оперувати нею як фактом. Щоб уникнути непорозуміння: концептувати тези є не тільки добрим правом, але й обов'язком історика, якщо це служить йому як геврестичний момент. Якщо теза його правдива, вона пробуджує досі межові факти до життя, а в іншому випадку, навіть якщо вона правильна, нічого не вияснюється — або "вияснення" не є цілком переконливе, натомість автор у своїх міркуваннях примушений дуже часто зживати слів, які так рясно зустрічаємо в працях Оглоблина".

"Сучасність", липень 1961, стор. 5.

Лев Білас, Ідеологія як історія і як поезія

"Світогляд Оглоблина є в zasadі дуалістичний — з тим, що обидва його компоненти: "дух"

і "матерія" не є рівнорядні: "матерія" уявляється підложжям, "підвалинами" ("Мазепа 126), на яких виріс, як "вічний", здекларований "дух" ("Люди ст. Укр." 298). Цей момент, як і інші, свідчить про поважний вплив, який мав на нього (Огл.) монізм. Як "духове життя", так і "матеріальна культура (М. 125), які є для Оглоблина об'єктивними категоріями, а не тільки формальним моментом класифікації, підлягають законам історичного розвитку, що виявляється в існуванні історичних "процесів": економічних, соціальних, політичних (М. 85, 88 та інші), які детермінують події не тільки на окремих "історичних етапах" (Л. 234), але і встановлюють "історичний шлях" (М. 236) великих індивідів. (Стор. 57).

"На думку останнього (Л. Біласа) історик може бути слугою тільки одного пана: правди, і якраз в міру того, як він їй служить, служить він і своїм сучасникам та наступним поколінням" (стор. 62).

"Вихований у зах. європ. наукових традиціях, я помічаю при читанні праць нашого історика (Оглоблина) явище, яке можна назвати неухвалливістю, чи навіть байдужістю до точности слова і вислову. Ця "ноншалантність" виразу є характеристичною не тільки для нашого автора, а й для великої більшости не тільки українських і не тільки історіописання, для східноєвропейської, власне, всієї неєвропейської думки...

Неухвалливість до слова як поняття, до ваги його окресленого, чіткого змісту знецінює його, ладна зробити його штампом, беззмістовною фразою (а в найкращому випадку — поезією), а тим самим затирає чіткість дум-

ки, створює медіум, у якому легко перестаяють діяти закони логіки. Мова стає засобом вияву часто неясних почувань, неокреслених уявлень, мрій і настроїв, переносить нас у царину мітології, містики чи поезії. Треба думати, що ця, генетично первісна функція слова, немов меч Дамокля, висить над людством, загрожуючи перенести його назад у царину міту, з якої вона з таким трудом, зусиллями найкращих його представників піднеслася, — коли тільки послабне наша можливість і логічна контролю".

Там же, 49 стор.

Дівчина, що жила при вузькій темній вулиці Лондону, виграла на виставі цвітів першу нагороду. Судді були зацікавлені способом, яким вона виплекала ту квітку серед так понурого оточення.

Наша констатантка виявила свій "секрет". Як тільки перший промінь сонця з'явився, вона зараз виносила квітку та посувала її в міру того, як посувалося світло сонця так, що квітка цілий день була на сонці. — Велика наука для нас.

—○—

Слово "може" й "мабуть" це наче той хитрий рак, що вмie лазити вперед і назад.

—○—

Старі дерева дятель найчастіше обтовкує.

—○—

Мудрий чоловік не висловлює своєї думки — отже є немудрий.

—○—

— Коли тобі хтось скаже, що він ще ніколи не збрехав, не вір йому.

ВИДАВНИЧИЙ РУХ НА МЕРТВІЙ ТОЧЦІ

"Видавничий рух — якщо йдеться про белетристику — стоїть у нас на мертвій точці" — таке слушне твердження висловила у своїй статті п. з. "Українська мова і книжка" в Філадельфійському журналі "Наше життя" за травень 1971 р. Дарія Ярославська.

"Наука знайшла свій вихід, нехай він ще і не в повному розгоні" — пише вона, — але для белетристичних творів (творів мистецької прози) таких лотрібних під сучасну хвилину, немає видавництва, немає меценатів, немає охотників видавати твори, просувати нові ідеї та теми..."

"Яке ж становище створюється для письменника?" — питається Дарія Ярославська, сама визначна наша письменниця, авторка повістей "Повінь", "Полин під ногами", "В обіймах Мельпомени" і ін. "Замовкнуті? Піти за течією безжурної ситости? Чи обмежити власні бажання, включитися в зарібкову працю і... видавати власним коштом? Більшість українських письменників (на еміграції), якщо не всі, вибрали останнє."

А далі, наша письменниця кидає важкий докір українській суспільності на еміграції, яка, при своєму небувало високому життєвому стандарті, щораз більше затрачує зацікавлення до духовних потреб а зокрема зацікавлення до художньої рідної літератури. Вона пише:

"Мимохіть насувається питання: чому українська громада така щедра і чутлива, така патріо-

тична та прив'язана до рідного — а така байдужа до праці своїх творців (чи може треба би сказати "борців"), що їх зброєю є рідне слово? Адже вона обуржується на всіх, хто забороняє це слово чи зневажає його, а не вміє підтримати тих, що його розвивають і плакають! Чи не має зрозуміння для літературного процесу та його значення взагалі? Як можна тоді говорити про ріст письменника, чи чекати нових появ? Як можна порівнювати — і то завжди в нашу некористь! — наші твори з виданнями письменників державних народів, коли український письменник творить безкорисно, з любови до рідного, з потреби власної душі, з необхідности втримати вільного українського творчого духа — у той час, як чужий письменник дає свій талант за гроші? Він має нагоду вдосконалювати себе і його час належить тільки до творчости, тоді як український письменник має тільки втому від зарібкової граці й відламки хвилини (навіть не години, а просто хвилини!) для теорчої праці."

"Без збуту книжки — літературний процес неможливий! — слушно стверджує Дарія Ярославська, а ми, як видавці, додали б до цього, що без збуту книжки не можливий і видавничий процес, хоч би навіть цей творчий літературний процес існував.

Якщо йдеться про книжковий видавничий процес у ділянці мистецької літератури, то "Новий Шлях" присвятив йому деяку

увагу, видавши в 1961 р. історичну повість у двох томах Юліана Гадзиковича "Полковник Нечай", в 1964 р. книжку "Мисливські сповідання" Романа Купчинського, в 1969 р. збірку літературних нарисів "Розкажу вам про Казахстан" Уляни Любович, в 1970 р. книжку літературних репортажів "Кланялися вам три України" В. Софронова - Левицького і вибрані новелі та нариси цього самого автора п. н. "Липнева струта".

Щоб підтвердити наше попереднє додаткове твердження, що без збуту книжки не можливий також видавничий процес, можемо з власного досвіду навести такі факти: пересічно, видання мистецької літератури обмежується тепер у нас, на еміграції, до накладу 1,000 примірників, при чому навіть і такий малий наклад розходиться з трудом, ледве на протязі кількох років, або частково залишається в магазині видавництва.

При малому попиті на книжку, видавництво мусить калькулювати ціну книжки так, щоб вона була якнайнижча, бо вища ціна відстрашить навіть і того рідкісного покупця, який є. Коли візьмемо до уваги наклад 1,000 примірників, з чого щонайменше 200 прим. відпадає на безплатні рецензійні примірники для українських часописів у Вільному світі, на певну кількість т. зв. авторських примірників, (10% накладу), які є у нас звичайно єдиним авторським гонораром для письменника, та на численні т. зв. репрезентативні примірники, то кількість 800 примірників які залишаються до продажу, ледве покривають кошти видання та експедиції, якщо навіть і всі розійдуться. Щоб не бути голо-

словним, то наведемо, що кошти друкування, кліш, кореспонденційної пропаганди і поштової експедиції останнього нашого видання (не враховуючи оголошень у власному часописі) залишили теоретично для видавництва перспективу чистого прибутку не вище як 25 цнт. на кожному примірникові, якщо весь наклад розійдеться (покищо є ще коло 200 примірників!).

Висновок з цієї комерційної калькуляції такий, що треба або збільшити ціну на книжку, або збільшити наклад, тобто збільшити збут книжки. В обставинах, коли українська книжка є на українському еміграційному ринку продуктом не першої, а останньої потреби, збільшувати ціну на книжку справа безвиглядна. Єдиний рятуюнок, щоб утримати і розвинути наш видавничий процес комерційним шляхом та не дати йому зовсім загиритися, це — збільшити збут книжки, тобто знайти для неї нових численних покупців а навіть і передплатників.

Є ще інший, некомерційний шлях бодай тимчасового рятунку: шукати і знаходити меценатів, які для цієї великої культурної цілі не пожаліли б свого капіталу, а також організувати громадські видавничі фонди для видань мистецької літератури. Цим останнім повинні зайнятися наші письменницькі та журналістичні об'єднання, але чи варта видавати книжки, коли нема кому їх купувати і читати? Єдина дорога, щоб зрушити наш книжковий видавничий процес з мертвої точки застою і дати можливість нашим письменникам писати а нашим видавництвам друкувати книжки, це зрушити українське громадянство з його позицій не-

зацікавлення, і збільшити таким чином збут друкованого мистецького слова.

Наведемо накінці ще один цитат із статті Дарії Ярославської:

“Українська книжка — це наш особистий приятель, що чекає на простягнення нашої руки. В ній роздумування та уява, щось реальне та фантазійне, поворот у минуле, або прогулянка у майбутнє. Вона промовляє до розуму, уяви, почуття. Вона, всунувшись у наші думки, збагачує нашу мову. В ній зібрано та увіковічно людського духа, а що найважливіше для нас, вільного українського духа!”

(“Новий Шлях”)

З ДУМОК

ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Бачиш дим? Пригадай вогонь!
Бачиш цей світ? Пригадай вічність!

Що таке цей світ? — Дим вічності!

Світ ловив мене, но не спіймав.

*

Все минає, але любов після всього зостається.

Все минає, але не Бог і не любов.

Все є вода — навіть на воду надіяться, друзі?

Все є вода, але буде дружня пристань.

Це нам і кіфа, петро й скала.

На цьому камені заснована вся Церква Христа.

ГУМОР

— Що з вами, сусіде? Все лиде в синцях...

— Най му фрас буде, сусідко! Гмерла жонина стара, так ми з швагром її майно ділили, і я дістав свою частину.

— Ви граєте без темпераменту. В сценах кохання ви дуже мертві, а в сценах смерті дуже живі.

— За ту платню що я дістаю від вас, не можна ані жити, ані вмерти, пане директоре.

— Хто розумніший — чоловік чи жінка?

— Я ніколи не бачила, щоб жінка бігала за дурним чоловіком тільки тому, що в нього гарні ноги.

— Ви мусите покинути все те, що вам іде на нерви. Отже алькоголь, никотина, тощо.

— Але чи думаєте, пане докторе, що такі ради як ваша не йдуть на нерви?

Професор університету: — Що треба робити, щоб усім людям завернути голову?

Абсолювент: — Прийти пізно на засідання або до церкви!

НЕ ПОСЛУХАВСЯ

Якось у приязі письменника Шова початкуєчий, але досить самовпевнений літератор манірно розповідав про себе.

— Коли мені було двадцять років, — сказав він мимохідь, — лікар заборонив мені курити, побоюючись, що сигарети можуть негативно вплинути на мої розумові здібності.

— І чому ж ви не послухали лікаря? — запитав Шов.

В МУЗЕІ

— Ви сіли у крісло Людовика XII.

— То й що? Коли він прийде, я встану!

По \$7.00: Софія Брезіцька, Нью Гейвен, Микола Яцишин, Торонто.

По \$6.00: Олег Весоловський, Чикаго.

По \$5.00: о. Ст. Бахталовський, ЧНІ, Йорктон, Дарія Черник, Філадельфія, о. Володимир Олач, Флін Флон, Мих. Площанський, Гемилтон.

По \$4.00: Инж. Мирон Букоємський, Бронкс, В. Шевчук, Торонто, В. Макар, Торонто, о. Мир. Харина, Філадельфія, о. Т. Атаманюк, Трентон, Іван Скочилас, Філадельфія, С. Головата, Кантон, Василь Моциківський, Торонто, Теодор Грицак, старш. Вальпарайзо, Й. Наконечний, Ошава, Василь Оробко, Торонто, Л. Рудницький, Вінніпег, д-р А. Турчин, Блумінгтон.

По \$3.00: о. Мирон Головінський, Барнсборо, С. Дольницький, Торонто, Антін Фолжосевич, Рочестер, Іван Скочилас, Філадельфія, Микола Демко, Торонто, о. Л. Мудрий, Озон Парк, А. Микула, Місісага.

По \$2.00: Роман Терещук, Торонто, Микола Тимків, Філадельфія, М. Тарнович, Судбури, Корнелю Яворівський, Лос Анжелес, М. Батюк, Іслінгтон, Микола Бойко, Ірвінгтон, Инж. В. Е. Пирський, Філадельфія, Григор Антонів, Нью Йорк, Іван Будурович, Торонто, д-р А. Клос, Парма, д-р Мих. Семчишин, Ньюарк, д-р М. Кухаришин, Монреаль, М. Турко, Алонза, Мих. Вульчак, Чикаго, о. С. Голик ЧСВВ, Бронкс, Василь Кострицький, Філадельфія, Павло Клим, Чикаго, о. М. Гринчишин ЧНІ, Вінніпег, о. Я. Гайманович, Монреаль, инж. О. Ключас, Іслінгтон, о. Мих. Климчак, Сифтон, Мих. Кулик, Рочестер, о. Степан Кіржецький, Сильвер

Спринг, о. Б. Лозинський, Калгари, Іван Нич, Торонто, Ірина Нестюк, Чикаго, о. З. Павлович, Асторія, Микола Пришляк, Іслінгтон, Петро Лещишин, Рочестер.

По \$1.00: Ярослав Дацьків, Бруклін, Олекса Дзем'юк, Чикаго, Микола Фещак, Філадельфія, о. Василь Мартиник, Калгари, Мих. Гарауз, Торонто, Євгенія Шарко, Коледж Парк, Мих. Галадза, Ембридж, Мих. Думан, Торонто, Андрій Сворак, Нью Йорк, Візант. Церк. Склеп, Філадельфія, Василь Савчук, Воррен, д-р Петро Федорів, Філадельфія, Кирило Филипович, Філадельфія, Басиль Гнатюк, Елизабет, С. Кузник, Елмгирст, Іван Рак, Нью Йорк, Євгенія Шарко, Коледж Парк, Іван Горбачук, Бафело, Мих. Клецор, Бруклін, Семен Олійник, С. Томас, Дмитро Пуколь, Торонто, П. Максимів, Вінніпег, М. Зіняк, Торонто, Микола Грицик, Дітройт, Марія Курлак, Бафело, д-р Богдан Кузьма, Линколн, М. Мультан, Віндзор, Ірина Крамарчук, Бруклін, Микола Третьяк, Йорктон.

ГУМОР

Якось до письменника Олександра Дюма прийшов літератор і став погрожувати, що він покине з собою і трьома своїми дітьми, якщо Дюма не позичить йому відразу ж 300 франків.

Дюма відповів, що, на жаль, має лише 200 франків.

— Ні, мені потрібно 300, — наполягав літератор.

— У такому разі, — відповів Дюма, — я пропоную вам таке: ви позбавте життя себе, а діти нехай залишаються жити.

Зміст 1 – 2 (17 - 18) числа – 1973 р.

До нових і старих читачів (про деякі зміни в "Правді")	3
Листи до Редакції	5
Л. Ромен: Києве!	11
Софія П.: Дзвони (вірш з України)	12
Р. Г. Бенсон: Володар світу — повість	14
Митроп. Максим Германюк: Про права Помісної Української Католицької Церкви	61
Л. Лисак: Сповідник	68
Я Чумак: Важко поранена Церква	71
Ол. Мох: Битим гостинцем і доріжками	76
М. К. Головінська: Сповідь	80
В. Симоненко: Лебеді материнства	81
Д-р Л. Цегельський: Про підготовку повстання	82
Митроп. А. Шептицький: Роздумуючи над календарем	84
С. Лишкевич: Василь Маковський і його творчість	87
Б. Маковський: Чорна коршма	92
Серед нових книжок	98
З бразилійського гумору	104
І. Нелин: Мовний куток	106
Ір. Лужницький: З діяльності "друкарського чортика"	108
Ю. М. Терлецький: Св. Юр горить	110
омм: Плащаниця в Туріко	111
І Добрачинський: Страшний папа	114
И. Мацкевич: Контра	121
Ол. Мох: Нариси з історії української католицької преси	133
Григоди, мудрість і жарти Єп. Ф. Шіна	149
с. И. Жан ЧСВВ: Зі споминів	152
Ф. Грабер: Зустріч з Митроп. Сліпим у Сибірі	165
Грецька православна єрархія осуджує масонів	169
В. Ленцик: Музей і Бібліотека у Стемфордї	170
А. Даніель-Ропс: Св. Мартин — апостол Франції	182
Спис видань "Доброї Книжки"	193
КІБ підготовляє релігійні судилища	197
В. Кавана: Лист з Риму	198
мл: Війна з могилою Шевченка	199
О. Веренфрід Ван Стратен — апостол любови	201
омм: З лектури	204
В. Л.: Видавничий рух на мертвій точці	206